ACADEMIA REPUBLICII POPULARE ROMÎNE
INSTITUTUL DE ISTORIE

STUDII

Revistă de istorie

6

ANUL X

1957

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÎNE

www.dacoromanica.ro

ACADEMIA REPUBLICII POPULARE ROMÎNE
INSTITUTUL DE ISTORIE

STUDII

Revistă de istorie

6

ANUL X

1957

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÎNE

www.dacoromanica.ro

COMITETUL DE REDACȚIE

Acad. A. OTETEA — *redactor responsabil*; GH. HAUPT — *redactor responsabil adjunct*; acad. P. CONSTANTINESCU-IAȘI; acad. M. ROLLER; L. BÁNYAI; V. CHERESTESIU; B. CÂMPINA; V. MACIU; P. NICHITA; S. ȘTIRBU.

„STUDII" REVISTĂ DE ISTORIE
APARE DE 6 ORI PE AN

Redacția: BUCUREȘTI, B-dul Generalissimul Stalin nr. 1
Telefon: 1.50.81

ABONAMENTELE SE FAC LA TOATE OFICIILE POSTALE, PRIN FACTORII POȘTALI ȘI DIFUZORII VOLUNTARI DIN ÎNTREPRINDERI ȘI INSTITUȚII

www.dacoromanica.ro

SUMAR

Pag.

*** Educaţia patriotică şi sarcinile ştiinţei istoriei 9

STUDII

B. BĂLTEANU, Eşuarea încercărilor monarhiei şi a reacţiunii interne şi externe de a răsturna regimul democrat-popular (6 martie 1945—ianuarie 1946) 17

TH. NECŞA, Criza dinastică din 1926—1930 39

NOTE ŞI COMUNICĂRI

D. CIUREA (Iaşi), Situaţia internă a Moldovei în epoca lui Ştefan cel Mare 65

M. IONESCU, Mişcările ţărăneşti din anul 1904 75

TH. N. TRÎPCEA (T. Severin), Craşovenii — „o măruntă" populaţie din ţara noastră 93

DISCUŢII

A. OŢETEA, Problema periodizării istoriei Romîniei 103

N. ADĂNILOAIE, Unele probleme privind războiul de independenţă 1877—1878 . . 111

DOCUMENTE

VL. DICULESCU, Din corespondenţa lui Gh. S. Rakovski în 1867 131

GH. BULGĂR, Pagini uitate despre Bucureşti 139

ISTORIOGRAFIE

M. HUTIRA, Scurtă privire asupra realizărilor istoriografiei marxiste din R.P. Chineză 149

VIAŢA ŞTIINŢIFICĂ DE PESTE HOTARE

*** Referatele ştiinţifice care se vor ţine la Congresul istoricilor de la Stockholm din 1960 171

RECENZII

*** Studii şi materiale de istorie modernă, vol. I, 1957 (*S. Columbeanu*) 173

*** A. Kolozsvári Bolyai Tudományegyetem 1945—1955 (*M. Kertész*) 180

M. LEVCENKO, Очерки по истории русско-византийских отношений, Moscova, 1956 (*Fl. C. Constantiniu*) 182

ROBERT LATOUCHE, Les origines de l'économie occidentale (IVe — XIe siècle), Paris, 1956 (*T. Sotirescu*) 183

www.dacoromanica.ro

Pag.

GERMAINE LEBEL, La France et les Principautés Danubiennes, Paris, 1955 (*P. P. Panaitescu* şi *V. Mihordea*) 185

KÉMENY G. GÁBOR, Iratok a nemzetiségi kérdés történetéhez Magyarországon a dualizmus korában, Budapesta, 1952, 1956 (*V. Netea*) 192

NOTE BIBLIOGRAFICE

*** Bibliographie internationale des travaux historiques publiés dans deux volumes de „Mélanges", 1880—1939, Paris, 1955 (*T. S.*) 199

*** Bücherkunde zur Weltgeschichte vom Untergange des römischen Weltreiches bis zur Gegenwart, München, 1956 (*T. S.*) 199

*** Bibliographisches Wörterbuch zur deutschen Geschichte von Hellmuth Rössler und Günther Franz unter Mitarbeit von Willy Hoppe, München, 1953 (*T. S.*) 199

PIER FAUSTO PALUMBO, Bibliografia storica internazionale 1940—1947, Roma, 1950 (*T. S.*) 200

*** Prima sesiune ştiinţifică de bibliologie şi documentare (*Ana Ioachim*) 200

KUKULES FEDON, Viaţa şi civilizaţia bizantinilor, Atena, 1952 (*N. Camariano*) . 201

*** Revue des études byzantines, XIV/1956 (*E. Frances*) 202

*** Byzantinoslavica, XVII, 1956 (*E. Frances*) 202

LOUIS HALPHEN, Initiation aux études d'histoire du moyen âge, Paris, 1952 (*T. S.*) 203

ADALBERT ERLER, Das Strassburger Münster und Rechtsleben des Mittelalters, Frankfurt am Main, 1954 (*T. S.*) 203

M. A. HALEVY, Médecins juifs d'origines hispano-portugaise dans les pays roumains („Revue d'histoire de la médecine hébraïque", nr. 3, Paris, 1957) (*E. Manu*) . 203

E. D. TAPPE, Documents concerning Rumania in the Paget papers („Slavonic and East European Review", Londra, 1954) (*C. Şerban*) 203

E. D. TAPPE, Patrick Simpson. A Scottish Merchan in the Moldavian potash Trade („Slavonic and East European Review", Londra, 1952) (*C. Şerban*) 204

*** Studii sovietice şi romîneşti despre Nicolae Milescu la Moscova, Peking şi Bucureşti (*Gh. C.*) 204

GINO LUZATTO, Per una storia economica d'Italia, Bari, 1957 (*T. S.*) 205

NICCOLO RODOLICO, I Ciompi. Una pagina di storia del proletariato operaio, Firenze, 1945 (*T. S.*) 205

ZAMFIR ARBURE, Opere alese, Ed. pedagogică de stat a R.S.S. Moldoveneşti, Chişinău, 1957 (*G. Bezviconi*) 206

G. BARBU, Viaţa şi opera dr. Carol Davila, Bucureşti, 1957 (*Dan Berindei*) 206

SAMUIL IZSÁK, Nicolae Kretzulescu, iniţiatorul învăţămîntului medical romînesc, Bucureşti, 1957 (*Dan Berindei*) 207

D. CIUREA, Ştiri istorice relative la Moldova din jurnalul inedit al botanistului Iulius Edel (1835), Iaşi, 1955 (*D. Ionescu*) 207

ERNST NIEKISCH, Das Reich der niederen Dämonen, Hamburg, 1953 (*T. S.*) . . . 208

PAUL SCHMIDT, Statist auf diplomatischer Bühne 1923—1945, Bonn, 1954 (*T. S.*) 208

*** Rezultatele celui de-al doilea război mondial, Moscova, 1957 (*N. Copoiu*) . . 208

CRONICĂ 211

Index alfabetic al materialelor publicate în revista „STUDII" în cursul anului 1957 . . . 217

www.dacoromanica.ro

СОДЕРЖАНИЕ

Стр

*** Патриотическое воспитание и задачи исторической науки . . . 9

СТАТЬИ

Б. БЭЛТЯНУ, Провал попыток монархии и внутренней и внешней реакции свергнуть народно-демократический режим (6 марта 1945 — январь 1946) 17

Т. НЕКША, Династический кризис 1926 — 1930 годов 39

ЗАМЕТКИ И СООБЩЕНИЯ

Д. ЧУРЯ (Яссы), Внутреннее положение Молдовы в эпоху Стефана Великого 65

М. ИОНЕСКУ, Крестьянские движения 1904 года 75

Т. ТРЫПЧА (Турну Северин), Крашовени — малочисленное население в Румынской Народной Республике 93

ДИСКУССИИ

А. ОЦЕТЯ, Вопрос периодизации истории Румынии 103

Н. АДЭНИЛОАЕ, О некоторых вопросах Войны за независимость 1877—1878 111

ДОКУМЕНТЫ

В. ДИКУЛЕСКУ, Из писем Г. С. Раковского 1867 года 131

Г. БУЛГЭР, Забытые страницы о Бухаресте 139

ИСТОРИОГРАФИЯ

М. ХУТИРА, Краткий очерк о достижениях марксистской историографии в Китайской Народной Республике 149

НАУЧНАЯ ЖИЗНЬ ЗА РУБЕЖОМ

*** Научные рефераты для Конгресса историков в 1960 году в Стокгольме 171

РЕЦЕНЗИИ

*** Studii şi materiale de istorie modernă, т. I, 1957 *(С. Колумбяну)* . . . 173

*** A. Kolozsvári Bolyai Tudományegyetem 1945 — 1955 *(М. Кертес)* 180

М. ЛЕВЧЕНКО, Очерки по истории русско-византийских отношений, Москва 1956 *(Ф. Константинию)* 182

РОБЕРТ ЛАТУШ, Les origines de l'économie occidentale (IVe—XIe siècle), Париж, 1956 *(Т. Сотиреску)* 183

www.dacoromanica.ro

Стр.

ЖЕРМЭН ЛЕБЕЛЬ, La France et les Principautés Danubiennes, Париж, 1955 *(П. П. Панаитеску и В. Михордя)* 185
КЕМЕНИ Г. ГАБОР, Iratok a nemzetiségi kérdés történetéhez Magyarországon a dualizmus korában, Будапешт, 1952, 1956 *(В. Нетя)* 192

БИБЛИОГРАФИЧЕСКИЕ ЗАМЕТКИ

*** Bibliographie internationale des travaux historiques publiés dans deux volumes de „Mélanges", 1880—1939, Париж, 1955 *(Т. С.)* 199
*** Bücherkunde zur Weltgeschichte vom Untergange des römischen Weltreiches bis zur Gegenwart, Мюнхен, 1956 *(Т. С.)* 199
*** Biographisches Wörterbuch zur deutschen Geschichte von Helmuth Rössler und Günther Franz unter Mitarbeit von Willy Hoppe, Мюнхен, 1953 *(Т. С.)* . 199
ПЬЕР ФАУСТО ПАЛУМБО, Bibliografia storica internazionale 1940—1947, Рим, 1950 *(Т.С.)* 200
*** Первая научная сессия по библиологии и документации *(Ана Иоаким)* 200
КУКУЛЕС ФЕДОН, Византийская жизнь и цивилизация, Афины, 1952 *(Н. Камариано)*. 201
*** Revue des études byzantines, XIV, 1956 *(Е. Франчес)*. 202
*** Byzantinoslavica, XVII, 1956 *(Е. Франчес)* 202
ЛУИ ХАЛФЕН, Initiation aux études d'histoire du moyen âge, Париж, 1952 *(Т. С.)* 203
АДАЛБЕРТ ЭРЛЕР, Das Strassbürger Münster und Rechtsleben des Mittelalters, Франкфурт на Майне, 1954 *(Т. С.)* 203
М. А. ХАЛЕВИ, Médecins juifs d'origines hispano-portugaise dans les pays roumains („Revue d'histoire de la médecine hébraique", 3, Париж, 1957) *(Е. Ману)* . 203
Е. Д. ТАППЕ, Documents Concerning Rumania in the Paget papers („Slavonic and East European Review", Лондон, 1954) *(К. Шербан)* 203
Е. Д. ТАППЕ, Patrick Simpson, scottish merchant in the Moldavian potash Trade („Slavonic and East European Review", Лондон, 1952) *(К. Шербан)* . . . 204
*** Советские и румынские труды о Николае Милеску в Москве, Пекине и Бухаресте *(Г. К.)* 204
ДЖИНО ЛУЗАТТО, Per una storia economica d'Italia, Бари, 1957 *(Т. С.)* . 205
НИККОЛО РОДОЛИКО, I. Ciompi. Una pagina di storia del proletariato operaio, Флоренция, 1945 *(Т. С.)* 205
ЗАМФИР АРБУРЕ, Избранные сочинения, Государственное педагогическое издательство Молдавской ССР, Кишинев, 1957 *(Г. Безвиконный)* . . 206
Г. БАРБУ, Жизнь и труды д-ра Карла Давила, Бухарест, 1957 *(Дан Бериндей)* 206
САМУИЛ ИСАК, Николай Крецулеску, Основоположник медицинского образования в Румынии, Бухарест, 1957 *(Дан Бериндей)* 207
Д. ЧУРЯ, Исторические данные о Молдове из неопубликованного дневника ботаника Юлиуса Эделя (1835), Яссы, 1955 *(Д. Ионеску)* 207
ЭРНСТ НИКИШ, Das Reich der niederen Dämonen, Гамбург, 1953 *(Т. С.)* . . 208
ПАУЛ ШМИДТ, Statist auf diplomatischer Bühne 1923—1945, Бонн, 1954 *(Т. С.)* 208
*** Результаты Второй мировой войны, Москва, 1957 *(Н. Копою)* . . 208

ХРОНИКА 211

Алфавитный указатель материалов, опубликованных в журнале „STUDII" за 1957 год 217

www.dacoromanica.ro

SOMMAIRE

Page

*** L'éducation patriotique et les tâches de la science de l'Histoire . . . . . .

ÉTUDES

B. BĂLTEANU, L'échec des tentatives de la monarchie et de la réaction, de l'intérieur et de l'extérieur du pays, de renverser le régime de démocratie populaire (6 mars 1945—janvier 1946) 17

TH. NECŞA, La crise dynastique de 1926—1930 39

NOTES ET COMMUNICATIONS

D. CIUREA (Jassy), La situation intérieure de la Moldavie à l'époque d'Etienne le Grand 65

M. IONESCU, Les mouvements paysans de l'an 1904 75

TH. N. TRÎPCEA (Turnu Severin), Les *Craşoveni*, une menue population de la République Populaire Roumaine 93

DISCUSSIONS

A. OŢETEA, Le problème de la division en périodes de l'histoire de la Roumanie . . 103

N. ADĂNILOAIE, De certains problèmes ayant trait à la guerre d'Indépendance de 1877—1878 111

DOCUMENTS

VL. DICULESCU, De la correspondance de G. S. Rakovski en 1867 131

GH. BULGĂR, Pages oubliées sur Bucarest 139

HISTORIOGRAPHIE

M. HUTIRA, Aperçu succinct des réalisations de l'historiographie marxiste dans la R.P. Chinoise 149

LA VIE SCIENTIFIQUE À L'ÉTRANGER

*** Des rapports scientifiques qui seront présentés au Congrès des Historiens de Stockholm, en 1960 171

COMPTES RENDUS

*** Etudes et matériel d'histoire moderne, Ier volume, 1957 (*S. Columbeanu*) . . 173

*** A Kolozsvári Bolyai Tudományegyetem 1945—1955 (*M. Kertész*) 180

M. LEVCENKO, Otcherki po istorii roussko-vizantiiskikh otnochénii. Moscou, 1956 (*Fl. C. Constantiniu*) 182

ROBERT LATOUCHE, Les origines de l'économie occidentale (IVe—XIe siècle), Paris, 1956 (*T. Sotirescu*) 183

www.dacoromanica.ro

Page

GERMAINE LEBEL, La France et les Principautés Danubiennes. Paris, 1955 (*P. P. Panaitescu* et *V. Mihordea*) 185
KÉMENY G. GÁBOR, Iratok a nemzetiségi kérdés történetéhez Magyarországon a dualizmus korában. Budapest, 1952, 1956 (*V. Netea*) 192

NOTES BIBLIOGRAPHIQUES

*** Bibliographie internationale des travaux historiques publiés dans deux volumes de « Mélanges », 1880—1939. Paris, 1955 (*T. S.*) 199
*** Bücherkunde zur Weltgeschichte vom Untergange des römischen Weltreiches bis zur Gegenwart. Münich, 1956 (*T. S.*) 199
*** Biographisches Wörterbuch zur deutschen Geschichte, von Hellmuth Rössler und Günther Franz unter Mitarbeit von Willy Hoppe. Münich, 1953 (*T. S.*) 199
PIER FAUSTO PALUMBO, Bibliografia storica internazionale 1940—1947. Rome, 1950 (*T. S.*) 200
*** La première session scientifique de bibliologie et documentation (*Ana Ioachim*) 200
KUKULES FEDON, La vie et la civilisation byzantines. Athènes, 1952 (*N. Camariano*) 201
*** Revue des études byzantines, XIV/1956 (*E. Frances*) 202
*** Byzantinoslavica, XVII/1956 (*E. Frances*) 202
LOUIS HALPHEN, Initiation aux études d'histoire du moyen âge. Paris, 1952 (*T. S.*) 203
ADALBERT ERLER, Das Strassburger Münster und Rechtsleben des Mittelalters. Francfort-sur-le Main, 1954 (*T. S.*) 203
M. A. HALÉVY, Médecins juifs, d'origine hispano-portugaise, dans les pays roumains („Revue d'histoire de la médecine hébraïque", n°. 3, Paris, 1957) (*E. Manu*) 203
E. D. TAPPE, Documents concerning Rumania in the Paget Papers. („Slavonic and East European Review", Londres, 1954) (*C. Şerban*) 203
E. D. TAPPE, Patrick Simpson. A Scottish Merchant in the Moldavian Potasch Trade. („Slavonic and East European Review", Londres, 1952) (*C. Şerban*) 204
*** Etudes soviétiques et roumaines sur Nicolae Milescu à Moscou, Pékin et Bucarest (*Gh. C.*) 204
GINO LUZATTO, Per una storia economica d'Italia. Bari, 1957 (*T. S.*) 205
NICCOLO RODOLICO, I. Ciompi. Una pagina di storia del proletariato operaio. Florence, 1945 (*T. S.*) 205
ZAMFIR ARBURE, Œuvres choisies, Ed. Pédagogiques de l'Etat de la R.S.S. Moldave, Kichinev, 1957 (*G. Bezviconi*) 206
G. BARBU, La vie et l'œuvre du docteur Carol Davila. Bucarest, 1957 (*Dan Berindei*) 206
SAMUIL IZSÁK, Nicolae Kretzulescu, le fondateur de l'enseignement médical roumain. Bucarest, 1957 (*Dan Berindei*) 207
D. CIUREA, Données historiques relatives à la Moldavie, tirées du journal inédit du botaniste Julius Edel (1835). Jassy, 1955 (*D. Ionescu*) 207
ERNST NIEKISCH, Das Reich der niederen Dämonen. Hambourg, 1953 (*T. S.*) . . 208
PAUL SCHMIDT, Statist auf diplomatischer Bühne, 1923—1945. Bonn, 1954 (*T. S.*) 208
*** Les résultats de la seconde guerre mondiale. Moscou, 1957 (*N. Copoiu*) . . . 208

CHRONIQUE 211

Index alphabétique du matériel publié par la revue „STUDII" en 1957 217

www.dacoromanica.ro

EDUCAȚIA PATRIOTICĂ ȘI SARCINILE ȘTIINȚEI ISTORIEI

Împlinirea a zece ani de la proclamarea Republicii Populare Romîne reprezintă nu numai aniversarea unui asemenea act ca abolirea monarhiei — instituție feudală, moștenire a evului mediu — nu simpla înlocuire a regatului cu o republică oarecare, ci aniversarea acelui eveniment prin care Romînia a pornit pe drumul revoluției socialiste — instaurarea Republicii Populare Romîne, formă de stat nouă, înaintată pe treptele evoluției sociale, puternic instrument pentru realizarea unui țel nobil: victoria orînduirii socialiste în țara noastră.

Aniversarea Republicii Populare Romîne prilejuiește reflecții serioase asupra modului în care forțele vechii orînduiri — monarhia și clasele dominante — au influențat cercetările istoriei și, pe această cale, au denaturat conținutul noțiunii de patriotism. Pentrucă, dintre toate disciplinele, istoria este cea mai direct legată de problema formării conștiinței patriotice a poporului.

Cît de actuale sînt, încă și acum, cuvintele rostite cu mai bine de o sută de ani în urmă, la 24 noiembrie 1843, de către Mihail Kogălniceanu, la deschiderea cursului de istoria națională în Academia Mihăileană:

„... Cînd aș fi așa de norocit să dezvoltez mai mult în inima D-voastră interesul pentru istoria patriei, m'aș făli că am sporit în D-voastră și iubirea către patrie, și că prin urmare am contribuit la păstrarea naționalității căci ce poate mai mult să ne-o păstreze, decît această istorie, care ni arată ce am fost, de unde am venit, ce suntem, și, ca regulă de trei, ne descoperă și numărul necunoscut: ce avem să fim".

Concepția marxist-leninistă ne ajută să dezvoltăm pe o treaptă mai înaltă ideea exprimată de Mihail Kogălniceanu în ultimele cuvinte ale frazei de mai sus: ea ne ajută să cunoaștem și să cercetăm în mod obiectiv istoria patriei, trecutul de luptă al poporului pentru eliberarea de asuprire națională și socială. Dar, în același timp, concepția materialist-istorică ne ajută să cunoaștem legile obiective ale dezvoltării societății, să găsim legătura internă dintre evenimente pentru a le putea interpreta veridic, ne ajută deci să descoperim și perspectivele de viitor, să deslușim drumul ascendent al istoriei țării și poporului nostru.

www.dacoromanica.ro

Pentru a grăbi mersul nostru înainte, sînt necesare anumite condiții, sînt necesare forțe motrice materiale și spirituale. Între acestea din urmă, un loc de frunte îl ocupă patriotismul socialist, care e organic legat de internaționalismul proletar. Se știe că totdeauna conștiința maselor e oglinda fidelă a tăriei unui stat. Iar conștiința aceasta nu ia naștere singură, spontan. La întărirea și dezvoltarea patriotismului socialist, frontul istoric, oamenii de știință de pe tărîmul istoriei sînt chemați să răspundă în primul rînd. Patriotismul socialist reprezintă o îmbinare armonioasă a tradițiilor celor mai nobile și luminoase ale maselor populare — chiar și din orînduirile trecute bazate pe exploatare — cu istoria revoluției socialiste, cu istoria celor zece ani de republică populară.

Patriotismul — despre care Vladimir Ilici Lenin spunea că este unul dintre cele mai profunde sentimente, statornicite prin existența de veacuri și milenii a unor patrii — a început să aibă acum un sens mai adînc, un conținut mai bogat, mai complex, să devină cu adevărat o puternică forță motrice a noii societăți . Dragostea față de munții și apele țării, față de pămîntul natal udat de sîngele atîtor generații, se contopește acum în mod inevitabil în conștiința oamenilor muncii cu dragostea și devotamentul pentru o nouă orînduire socială, pentru patria nouă pe care o simt a lor, se contopește cu sentimentul că poporul însuși a devenit stăpîn pe destinele sale, că are motive înmiite să-și iubească și mai mult patria, căci patria aceasta îi aparține cu tot ce are ea mai de preț, cu toate bunurile sale, materiale și spirituale. Pe această bază se dezvoltă patriotismul socialist.

Este ilustrativ în această privință exemplul Țării Sovietelor, care a împlinit de curînd patruzeci de ani de existență, prima țară în care a învins socialismul și care a deschis calea pe care merg și alte țări; patriotismul sovietic este un patriotism de tip superior, apărut în urma Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, pe baza victoriei orînduirii socialiste, pe baza desființării asupririi naționale și sociale. Încă în anul 1914 — deci înainte de victoria revoluției proletare — Lenin scria următoarele :

„Ne este oare străin nouă, proletarilor conștienți velico-ruși, sentimentul mîndriei naționale? Desigur că nu! Ne iubim limba și patria, activăm mai mult decît oricine pentru a ridica masele *ei* muncitoare (adică 9/10 din populația *ei*) la o viață conștientă de democrați și socialiști. Este cel mai dureros lucru pentru noi să vedem și să simțim la ce violențe, asuprire și batjocuri este supusă minunata noastră patrie de către călăii țarului, de către nobilime și capitaliști"[1].

Ideea exprimată în cuvintele marelui Lenin ridică printre altele și problema atitudinii ce trebuie luată de către forțele socialiste — deci și de cercetătorii istorici marxiști — în legătură cu felul în care să privească istoria dinainte de triumful revoluției socialiste.

Istoria Romîniei ca, de altfel, și istoria altor țări, e plină de aspecte, de fenomene complexe, contradictorii, care, din punct de vedere al educării maselor în spiritul patriotismului socialist, trebuie analizate cu multă atenție și cu mult discernămînt. Istoricul marxist are datoria să

[1] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 21, Buc., Ed. P.M.R., 1952, p. 89.

www.dacoromanica.ro

dea răspunsuri precise, clare, la o serie de probleme pe care revoluția culturală le pune cu deosebită ascuțime în ceea ce privește studiul istoriei.

De exemplu, cum trebuie privite patriotismul socialist, luptele și în general luptele de clasă care au caracterizat istoria țării noastre ca și istoria altor țări? Și, de asemenea, care este adevăratul raport, adevărata corelație între lupta de clasă și lupta de eliberare națională?

Pe baza studierii obiective, științifice, istoricii marxiști pot oare să aprobe acțiunile unor reprezentanți ai fostelor clase stăpînitoare, acțiunile unor mari comandanți de oști și ale unor reprezentanți politici ai acestor clase care au fost urmați de masele populare în diferite perioade și împrejurări istorice?

Materialismul istoric a respins „teoriile" idealiste asupra personalității ca forță motrice a societății și a dat o concepție cu adevărat științifică asupra rolului personalității și al maselor populare în procesele istorice. Cultul personalității este străin marxism-leninismului, este străin istoricilor marxiști; dar negarea lui nu înseamnă nicidecum negarea sau minimalizarea rolului personalității. Personalitățile exercită de multe ori o mare influență asupra societății, dar această influență e determinată de orînduirea internă a acesteia. De-a lungul istoriei țării noastre, s-au ridicat din rîndurile poporului numeroși conducători, mii de eroi care au dat dovadă de dragoste și devotament față de patrie și de popor și s-au sacrificat pentru el. Adevăratul făuritor al istoriei e însă poporul, creatorul valorilor materiale și spirituale, „izvorul a tuturor mișcărilor și isprăvilor fără de care stăpînitorii n-ar fi nimică", cum spunea același Mihail Kogălniceanu.

Interpretarea materialistă a istoriei, înțelegerea justă a rolului personalității ne ajută să găsim și limitele meritelor acestor personalități și să putem astfel stabili în mod științific rolul uriaș, hotărîtor al poporului, al maselor, în desfășurarea istoriei.

Istoricii burghezi au ignorat sau au neglijat studiul bazei economice atribuind un rol exagerat instituțiilor de suprastructură. Acest mod de a privi istoria societății omenești era de natură să scoată din cîmpul vizual pe creatorii de bunuri materiale, care făureau bazele economice ale societății și care constituiau totodată forța principală în marile evenimente ale istoriei — războaie, revoluții. Punîndu-se accentul pe instituțiile de suprastructură, în mod firesc se deplasa atenția asupra reprezentanților claselor stăpînitoare, cărora li se atribuiau merite istorice exclusive sau destul de des exagerate. De aci prezentarea istoriei sub formă de biografii mai mult sau mai puțin romanțate ale unor conducători și ale unor fenomene spectaculoase ca: războaie, victorii, înfrîngeri, cuceriri în care figurile centrale erau regulat vîrfurile claselor stăpînitoare (împărați, regi, voievozi, mari feudali, generali, politicieni renumiți), iar baza socială a acestor fenomene — masele populare — apăreau fragmentar, disparat sau într-o lumină falsă.

Istoria celor zece ani care au trecut de la proclamarea republicii noastre populare — ani în care masele populare, conduse de un partid legat de mase, Partidul Muncitoresc Romîn, au făurit prin muncă și luptă eroică o orînduire nouă, superioară celorlalte orînduiri — constituie

www.dacoromanica.ro

pentru cercetător un puternic argument în plus, ca să poată demonstra că toate marile fenomene ale istoriei care au determinat dezvoltarea istorică progresivă a societății pe teritoriul țării noastre, au avut la baza lor acțiunea și eforturile maselor populare, ale producătorilor de bunuri materiale.

Istoriografia nouă, marxist-leninistă, a putut stabili just, științific, atît aportul acestor mase la lupta de eliberare a poporului, cît și rolul bine circumscris al marilor personalități, al marilor figuri din istoria noastră.

Cercetările istorice din anii puterii populare, și îndeosebi din ultimii ani, au scos, de pildă, în evidență baza socială a puterii lui Ștefan cel Mare, legătura — dovedită prin noile descoperiri de documente — între personalitatea unor mari revoluționari, ca Tudor Vladimirescu, Nicolae Bălcescu și lupta maselor populare, rolul proletariatului și al țărănimii în dezvoltarea progresivă a societății românești la sfîrșitul veacului al XIX-lea și începutul veacului al XX-lea. Cercetătorii istorici, călăuziți de învățătura clasicilor marxism-leninismului, se străduiesc să stabilească un raport just între lupta de clasă și lupta de eliberare națională, dînd, pe baza adevărului științific, pe baza documentării riguroase, lămuriri clare asupra unor evenimente din istoria țării cînd interesele unor clase diferite și uneori antagoniste ale societății românești au coincis sau, dimpotrivă, nu au coincis în lupta de eliberare națională. Metoda de cercetare științifică condamnă atît idealizarea personalităților, de obicei recrutate din rîndurile claselor stăpînitoare din trecut, cît și minimalizarea meritelor incontestabile ale acestor personalități, minimalizare „motivată" deseori prin teama ca nu cumva să se înțeleagă că meritele acestora ar absolvi de învinuiri și clasa dominantă din care ei proveneau.

Marxism-leninismul și experiența istorică ne învață că în societatea bazată pe clase antagoniste, lupta de clasă nu încetează niciodată. Această teză trebuie însă înțeleasă în mod just, nu mecanic. Altfel nu s-ar mai putea explica, de pildă, de ce în anumite momente ale istoriei țării noastre (perioada domniei lui Ștefan cel Mare, a lui Mihai Viteazul, războiul de independență din 1877—1878, războiul antihitlerist etc.) clase diferite și uneori cu interese antagonice au putut să acționeze simultan împotriva dușmanilor externi, împotriva invadatorilor străini. Pe de altă parte nu trebuie pierdut niciodată din vedere faptul bine stabilit istorește că în perioade istorice îndelungate, clasele stăpînitoare au pus interesele lor de clasă mai presus de interesele apărării independenței țării și au servit drept instrument de oprimare și sprijin politic, fie dominației otomane sau habsburgice, fie capitalului străin, iar în perioada din urmă invadatorilor hitleriști.

Experiența istorică dovedește în același timp că singurii apărători constanți ai independenței patriei și singurii susținători conștienți ai eliberării naționale au fost producătorii de bunuri materiale, țăranii și mai tîrziu muncitorii, masele populare, care erau cele mai interesate din punct de vedere moral și mai ales material, de a nu suporta un dublu jug, al exploatatorilor străini și autohtoni. De asemenea, dintre toate clasele și păturile societății, producătorii de bunuri materiale au fost cei

www.dacoromanica.ro

mai puțin interesați în războaiele de cotropire, de anexiuni, în primul rînd fiindcă acestea se făceau cu sprijinul lor material, cu prețul sîngelui lor, și în al doilea rînd pentru că ei nu erau și nici nu puteau fi beneficiarii unor asemenea războaie.

Apariția și dezvoltarea proletariatului, a cărui misiune istorică, de gropar al capitalismului, a fost dovedită și înfăptuită pe o însemnată parte a globului, a ridicat pe o treaptă mai înaltă ideea dragostei de patrie pe care a legat-o organic de ideea internaționalismului proletar. Unul din mărețele principii care a fost proclamat pentru prima oară de Marx și Engels în *Manifestul Partidului Comunist* și care stă la baza activității partidelor comuniste din toate țările, internaționalismul proletar oglindește comunitatea de interese a oamenilor muncii de orice naționalitate în lupta împotriva dușmanului comun : jugul capitalismului. Proletariatul fiecărei națiuni luptă pentru eliberarea sa socială, pentru răsturnarea propriei burghezii, dar în același timp leagă lupta sa cu lupta proletariatului celorlalte națiuni, pentru că dușmanul său este și burghezia din celelalte țări.

Totodată, internaționasmul proletar presupune grija proletariatului pentru destinele țării sale, dragostea adevărată pentru patria sa. Sentimentul acesta se îmbină armonios cu sprijinul dat luptei oamenilor muncii din celelalte țări în lupta lor pentru libertate, pentru socialism.

Singură revoluția socialistă aduce eliberarea completă — socială și națională — și creează relații noi de prietenie între națiuni. „În măsura în care va fi desființată exploatarea unui individ de către altul — se arată în *Manifestul Partidului Comunist* — va fi desființată și exploatarea unei națiuni de către alta. O dată cu dispariția antagonismului dintre clase în sînul națiunii, va dispare și dușmănia dintre națiuni"[1].

Posibilitatea — în epoca actuală — a preîntîmpinării războaielor presupune, în același timp, coexistența pașnică a celor două sisteme — capitalist și socialist. În întrecerea pașnică dintre aceste sisteme, victoria va fi de partea socialismului ; încrederea aceasta se bazează pe faptul că modul de producție socialist este superior celui capitalist.

Influența concretă a Revoluției Socialiste din Octombrie, împletită cu acțiunea factorilor interni, în acești zece ani de existență ai Republicii Populare Romîne, constituie pentru cercetătorul istoric nu numai triumful unei noi concepții — concepția materialist-dialectică — ci și o grandioasă lecție istorică ce verifică în practică tezele fundamentale ale marxism-leninismului, deci și tezele privind patriotismul socialist și internaționalismul proletar.

În munca de prezentare a acestor teze, în munca de tratare și dezvoltare în mod creator a istoriei, cercetătorii istorici se călăuzesc după învățătura marxist-leninistă, care le cere să fie cu adevărat obiectivi. Istoriografiei marxist-leniniste. care se bazează pe legile obiective ale societății, îi sînt străine cu desăvîrșire orice tendințe de subiectivism. Străin îi este deci și patriotismul subiectiv. Adevăratul patriotism presupune neapărat obiectivitate, adevăratul patriotism nu are nevoie de nici

[1] K. Marx și F. Engels, *Opere alese în două volume*, vol. I, ed. a II-a, București, ESPLP, 1955, p. 30.

www.dacoromanica.ro

un fel de exagerări. Istoricii marxiști nu se tem de analiza cu adevărat obiectivă a realității, pentru că ei oglindesc interesele unei clase — clasa muncitoare — care e sigură de viitorul ei. Îndepărtarea de adevăr e caracteristică istoricilor burghezi, care se tem de studierea obiectivă a trecutului și a prezentului pentru că studierea aceasta dovedește caracterul vremelnic al societății capitaliste, dovedește pieirea ei inevitabilă. Tocmai de aceea, istoricii burghezi au interes și se străduiesc să ascundă esența reală, contradicțiile capitalismului, ca să poată convinge pe alții de veșnicia lui. Ani de zile, istoriografia burgheză a ascuns poporului muncitor din Romînia adevărul asupra Marii Revoluții Socialiste din Octombrie. Ani de zile, știința istorică și educarea așa-zis patriotică a maselor muncitoare au purtat pecetea conjuncturismului, pecetea politicii zilei. Sentimentele patriotice au fost astfel denaturate, încît problema națională era exagerată sau desconsiderată, după cum dictau interesele de moment ale claselor dominante. Nimic din toate acestea nu au ceva comun cu știința istoriei, cu adevărul istoric. Clasicii marxism-leninismului au descoperit locul pe care-l ocupă, în diferite perioade, problema națională, problema patriotismului. Supraaprecierea sau subaprecierea acestor probleme ar însemna denaturări de la marxism-leninism. Cercetătorii istorici dezvoltă și cultivă adevăratul patriotism, care nu este incompatibil cu adevărul istoric. Patriotismul socialist nu are nimic comun cu șovinismul, cu naționalismul burghez, ci se îmbină organic cu internaționalismul proletar, cu sentimentul solidarității frățești al oamenilor muncii din toate țările. Esențialul în contribuția pe care o aduc cercetătorii istorici pentru educarea patriotică a oamenilor muncii îl constituie tocmai dezvoltarea continuă și cultivarea acestui patriotism.

În lumina acestor considerente, apar deosebit de clar îndatoririle științei istoriei de a aborda și de a duce la bun sfîrșit cercetarea și prezentarea problemelor fundamentale încă nerezolvate ale evoluției vieții materiale și spirituale a poporului romîn. Elaborarea și publicarea unor vaste studii științifice speciale și a unor lucrări științifice de popularizare consacrate celor mai însemnate probleme și evenimente din trecutul țării noastre vor contribui nu numai la dezvoltarea istoriei ca știință militantă înregimentată în frontul de luptă al poporului pentru construirea noii societăți, nu numai la întărirea ideologiei socialiste în general, ci și, în mod direct, la stimularea sentimentelor patriotice.

Este din ce în ce mai evidentă, de exemplu, necesitatea acută a unei monografii ample, caracterizate prin profunzimea analizei științifice, care să trateze problema complexă a formării poporului romîn și a dezvoltării sale în perioada migrațiunii popoarelor.

Istoriografia marxistă a evului mediu romînesc a obținut succese însemnate în legătură cu cercetarea nașterii și dezvoltării raporturilor feudale pe teritoriul actual al țării noastre, în legătură cu diversele aspecte ale instituțiilor feudale romînești. Dar mai sînt perioade și probleme ale istoriei medievale romînești, ca cercetarea diferitelor aspecte ale societății feudale din secolele XVII și XVIII, lupta împotriva dominației otomane, începutul procesului de destrămare a feudalismului ș.a. care trebuie să constituie obiectul unor lucrări monografice.

www.dacoromanica.ro

Știința noastră istorică are încă multe de făcut pentru a dezvălui poporului romîn tradițiile lui glorioase de luptă pentru libertate și independență și, în același timp, pentru a restabili adevărul științific și a pune în adevărata lor lumină figurile marilor personalități ale istoriei patriei — ca Gheorghe Doja, Mihai Viteazul, Horia, Bălcescu, fără, bineînțeles, a denatura rolul hotărîtor al maselor — pentru a pune în adevărata lor lumină momentele importante din istoria țării noastre, cum ar fi, de exemplu, mărețul episod al Unirii Principatelor.

În legătură cu războiul de independență din 1877—1878 a apărut într-o culegere un mare număr de documente. Se impune însă cu insistență studierea acestor documente, prelucrarea și interpretarea lor în mod veridic, care să ducă la prezentarea — într-o monografie științifică — a războiului pentru cucerirea independenței.

Știința noastră istorică are, în același timp, de întreprins încă lucrări de cercetare pentru perioada dintre războiul de independență și anul 1914, precum și lucrări de vaste proporții care să epuizeze problemele capitale încă nerezolvate în legătură cu participarea Romîniei la primul război mondial.

Se pune, de asemenea, cu ascuțime, problema unor monografii despre participarea eroică a armatei romîne și a poporului romîn în războiul antihitlerist (1944—1945).

Atenția cercetătorilor istorici trebuie, totodată, să se îndrepte spre întocmirea unor monografii și lucrări speciale, de o înaltă ținută științifică și, în felul acesta, de o mare valoare educativă, care, folosind bogatul material faptic și documentele arhivistice, să arate, multilateral, rolul partidului ca forță conducătoare și îndrumătoare a poporului în lupta de eliberare națională și socială, rolul și personalitatea celor mai devotați fii ai clasei muncitoare, care s-au jertfit pentru ca oamenii muncii să poată construi azi socialismul.

Abordarea și rezolvarea — pe baza interpretării materialiste — a unor asemenea probleme ca cele amintite, sintetizarea lor, vor putea duce la elaborarea tratatului de istorie a R.P.R., care va avea nu numai o valoare științifică, ci, în același timp, și o valoare educativă, fiind un puternic instrument pus în slujba nobilului scop al dezvoltării patriotismului socialist.

www.dacoromanica.ro

www.dacoromanica.ro

EȘUAREA ÎNCERCĂRILOR MONARHIEI ȘI A REACȚIUNII INTERNE ȘI EXTERNE DE A RĂSTURNA REGIMUL DEMOCRAT-POPULAR

(6 martie 1945 — ianuarie 1946)

DE

B. BĂLTEANU

Instaurarea regimului democrat-popular la 6 martie 1945 a constituit o serioasă înfrîngere a reacțiunii din țară și a imperialiștilor străini, care căutau să mențină regimuri antipopulare în țările eliberate de sub jugul fascist. Guvernul de concentrare democratică, în care clasa muncitoare avea un rol hotărîtor, a moștenit o situație politică și economică extrem de grea. Guvernele cu majoritate reacționară, care se perindaseră la putere în perioada 23 August 1944 — 6 martie 1945, au sabotat democratizarea țării și prin sprijinul acordat bandelor fasciste „I. Maniu" au făcut imposibilă stabilirea, în timpul acela, a administrației romînești în Transilvania de nord, eliberată de către armatele sovietică și română de sub jugul horthyst. Partidele burghezo-moșierești, care dețineau majoritatea în aceste guverne, au împiedicat epurarea aparatului de stat și a întreprinderilor de elementele fasciste și colaboraționiste, pregătind în același timp dezlănțuirea unui război civil.

Guvernele cu majoritate reacționară au contribuit la mărirea haosului economic creat de regimul fascist, neluînd măsuri pentru mărirea producției necesare frontului și satisfacerii nevoilor populației civile și pentru executarea obligațiilor decurgînd din convenția de armistițiu. Burghezia și moșierimea au sabotat înfăptuirea reformei agrare, insistent cerută de masele largi țărănești, care aveau sprijinul deplin al clasei muncitoare. Guvernul democrat, venit la putere la 6 martie 1945, datorită politicii sale consecvent democratice, a obținut succese politice importante : instaurarea administrației romînești în Transilvania de nord, legiferarea reformei agrare, judecarea și pedepsirea unor loturi de criminali de război, epurarea aparatului de stat de elementele fasciste. Toate

www.dacoromanica.ro

aceste măsuri dovedeau că guvernul de concentrare democratică este hotărît să înfăptuiască democratizarea țării.

Datorită sforțărilor depuse de guvernul democrat, țara noastră a continuat să-și dea contribuția la războiul antihitlerist, ziua victoriei coaliției antihitleriste găsind unitățile armatei noastre pe plaiurile Cehoslovaciei, unde ele își terminau, alături de glorioasa Armată Sovietică, misiunea lor eliberatoare.

Din inițiativa Partidului Comunist Romîn, guvernul a adoptat o serie de legi economice menite să îngrădească creșterea prețurilor și să curme sabotajul practicat în viața economică de marii capitaliști și industriași, care profitau de greutățile și lipsurile economice existente în urma războiului tîlhăresc antisovietic, în scopul unei și mai mari îmbogățiri pe spinarea maselor populare.

Cu toate condițiile grele existente, guvernul a luat unele măsuri în scopul de a ameliora situația clasei muncitoare și a țărănimii.

Astfel, la 30 aprilie 1945, Consiliul de Miniștri a alocat o nouă indemnizație de scumpete salariaților. Patronii întreprinderilor industriale au fost obligați să organizeze economate pentru aprovizionarea muncitorilor. La chemarea Partidului Comunist Romîn mii de muncitori organizați în brigăzi au plecat la sate pentru a ajuta țărănimea la înfăptuirea reformei agrare și a muncilor agricole de primăvară. O importanță deosebită pentru economia noastră națională a avut-o semnarea la 8 mai 1945 la Moscova a acordului comercial între Romînia și U.R.S.S. Prin acest acord, Uniunea Sovietică a consimțit să furnizeze industriei romînești materiile prime și utilajul necesar, pe care Romînia nu putea să le obțină din altă parte. Prin livrările prevăzute în acord era asigurată munca neîntreruptă a principalelor întreprinderi industriale din țară. În acest fel se creau premizele pentru înlăturarea treptată a greutăților economice și refacerea țării.

*

Reacțiunea din țară și forțele agresive imperialiste din străinătate n-au vrut să accepte stabilirea regimului democrat-popular în Romînia. Partidele burghezo-moșierești — partidul național-țărănesc, condus de I. Maniu și partidul național-liberal de sub conducerea lui Dinu Brătianu — au refuzat să colaboreze în guvernul de concentrare democratică, sperînd în acest fel să împiedice instaurarea regimului democrat-popular. Manevrele lor menite să folosească instituția monarhiei pentru a împiedica venirea la putere a noului guvern au eșuat.

Văzînd că mișcarea populară nu poate fi zăgăzuită în nici un fel și că înaintarea ei tumultuoasă va pune în pericol însăși existența monarhiei, regele Mihai a fost nevoit să consimtă la instalarea noului guvern, adus la putere de masele populare conduse de Partidul Comunist.

Cercurile imperialiste străine, care inspiraseră și sprijiniseră încercările forțelor reacționare din Romînia de a dezlănțui un război civil, n-au încetat însă să urzească noi planuri de amestec în treburile interne ale țării noastre cu scopul de a răsturna guvernul democratic și a restabili dictatura burghezo-moșierească. La 14 martie 1945, ambasadorul S.U.A.

www.dacoromanica.ro

la Moscova a adresat o scrisoare comisarului poporului pentru afacerile externe ale U.R.S.S. prin care propunea ca reprezentanții U.R.S.S., S.U.A. și Angliei să „discute" situația din Romînia[1]. Scopul acestei conferințe propuse era chipurile elaborarea unei politici comune și a metodelor „pentru acordarea de ajutor romînilor în soluționarea problemelor lor politice imediate"[2]. Prin această propunere guvernul S.U.A. tindea să creeze în mod artificial o așa-zisă problemă romînească și sub pretextul acordării de „ajutor" să obțină realizarea acelor planuri care suferiseră un eșec lamentabil la 6 martie 1945, cînd voința populară triumfase în ciuda tuturor presiunilor forțelor reacționare și imperialiste. Or, poporul romîn nu se adresase nimănui cu rugămintea de a fi „ajutat"; situația politică din țară era clară și desigur orice ingerință în afacerile interne ale țării ar fi constituit o știrbire a independenței și suveranității statului romîn, o lezare a drepturilor democratice ale maselor populare de a decide în mod suveran felul de guvernămînt care le convine mai mult. Propunerea de a convoca o astfel de „conferință" la cîteva zile după instaurarea regimului democrat-popular era o încercare de a încuraja forțele reacționare din țară și de demoralizare a forțelor democratice. Această atitudine a guvernului Statelor Unite, care avea sprijinul guvernului englez, constituia o încălcare a hotărîrilor luate la conferința din Crimeea în februarie 1945.

La sfîrșitul lunii martie 1945 guvernul american a repetat încercarea de imixtiune în afacerile interne ale Romîniei, iarăși sub pretextul că evenimentele din Romînia trebuie să constituie obiectul unei examinări din partea celor trei mari puteri : S.U.A., Anglia și U.R.S.S.[3].

În politica Statelor Unite și a Angliei se făceau tot mai simțite tendințele spre subminarea regimurilor democrat-populare care se stabiliseră într-un șir de țări din Europa în urma victoriilor obținute de Uniunea Sovietică asupra Germaniei hitleriste și a luptei revoluționare a maselor populare, conduse de partidele lor comuniste și muncitorești.

Cercurile imperialiste din S.U.A. și Anglia nu se puteau împăca cu gîndul că aceste țări vor duce de acum înainte o politică independentă și că guvernele lor nu vor mai asculta de ordinele transmise de reprezentanții marilor puteri. Consimțind să semneze hotărîrile din Crimeea. guvernele american și englez sperau că angajamentele luate de ele nu le obligă la nimic și că în realitate ele vor continua să dicteze, ca și pînă la război, politica acestor țări.

Nemulțumirea pricinuită de măsurile luate de guvernele romîn și bulgar în privința democratizării țărilor respective și-a găsit expresia într-un mesaj al lui Churchill către I. V. Stalin din 28 aprilie 1945, în care Churchill pretindea că interesele S.U.A. și ale Angliei sînt, chipurile,

---

[1] Vezi Ministerul de Externe al U.R.S.S., *Corespondența președintelui Consiliului comisarilor poporului al U.R.S.S. cu președinții Statelor Unite și primii-miniștri ai Marii Britanii în timpul Marelui Război de Apărare a Patriei 1941—1945*, Editura pentru literatură politică, Moscova, 1957, vol. II, p. 293 (în limba rusă).

[2] *Ibidem.*

[3] *Ibidem*, p. 200, doc. 284 (Personal și strict secret pentru mareșalul Stalin din partea președintelui Roosevelt). Primit la 1 aprilie 1945.

www.dacoromanica.ro

ignorate în aceste țări[1]. Fățărnicia și lipsa de temei ale unor astfel de declarații erau evidente. Guvernul democrat din Romînia tindea să stabilească relații de prietenie cu toate Națiunile Unite, fără însă a mai permite folosirea țării ca un cap de pod în planurile antisovietice urzite de imperialiști.

Uniunea Sovietică a adoptat încă de la formarea guvernului de concentrare democratică o atitudine binevoitoare față de el. înțelegînd să-i acorde tot sprijinul în rezolvarea gravelor probleme care stăteau în fața lui. Guvernul Uniunii Sovietice s-a opus încercărilor de imixtiune ale puterilor imperialiste în afacerile interne ale Romîniei, permițînd astfel regimului democrat-popular să-și consolideze pozițiile și ferind în acest fel țara de grave tulburări interne. Credincios angajamentelor luate prin hotărîrile conferinței din Crimeea, guvernul Uniunii Sovietice căuta în același timp ca atitudinea celor trei mari puteri S.U.A., Marea Britanie și U.R.S.S. față de țările eliberate să fie adoptată în deplin acord în conformitate cu declarația despre Europa eliberată, care prevedea acordarea de ajutor popoarelor eliberate de sub jugul fascist.

În această privință, o mare importanță prezenta restabilirea relațiilor diplomatice cu aceste țări, ceea ce însemna recunoașterea regimurilor democratice de aici, înlesnindu-le intrarea în rîndul țărilor iubitoare de pace și libertate. De altfel, restabilirea relațiilor diplomatice cu Italia, care fusese principalul aliat al Germaniei hitleriste în cel de-al doilea război mondial, nu constituise de loc o problemă. Restabilirea relațiilor diplomatice cu Romînia și Bulgaria era cu atît mai motivată, cu cît aceste țări, după ce au răsturnat regimurile fasciste din statele lor, s-au alăturat coaliției antihitleriste, participînd cu forțele lor armate la nimicirea hitlerismului. În ziua de 27 mai 1945, președintele Consiliului comisarilor poporului al U.R.S.S., I. V. Stalin, s-a adresat primului ministru al Angliei, W. Churchill și președintelui Statelor Unite, H. Truman, cu cîte un mesaj în care comunica că guvernul Sovietic consideră că e oportună restabilirea relațiilor diplomatice cu guvernul romîn și bulgar și schimbul de miniștri plenipotențiari cu Bulgaria și Romînia[1]. În mesaj se arata că aceste țări, după ce au rupt cu Germania hitleristă și au intrat în coaliția antihitleristă, „au adus contribuția lor la distrugerea hitlerismului și au contribuit la terminarea victorioasă a războiului în Europa"[2].

În același timp, I. V. Stalin declara că U.R.S.S. este de acord și cu restabilirea relațiilor diplomatice cu Finlanda, urmînd ca peste un timp să se restabilească relațiile și cu Ungaria[3]. Propunerea guvernului sovietic a fost întîmpinată cu ostilitate de guvernul Statelor Unite și cel al Marii Britanii. În răspunsul său la mesajul lui I. V. Stalin, Truman

[1] Vezi ministerul de Externe al U.R.S.S., *op. cit.*, vol. I, p. 347, doc. 450. De altfel, mesajul lui Churchill este extrem de caracteristic pentru felul de a gîndi și pentru limbajul cercurilor imperialiste, obișnuite să vadă în țările mici simple arene pentru ciocnirea intereselor „superioare" ale marilor puteri și „să uite" că popoarele acestor țări au luptat împotriva ocupanților hitleriști pentru a deveni independente, libere, făuritoare ale propriei lor istorii și nu pentru a face loc unor noi ocupanți „civilizați", de felul imperialiștilor englezi sau americani.

[2] *Ibidem*, vol. I, p. 366—367, doc. 476 și vol. II, p. 236, doc. 327.

[3] Restabilirea relațiilor diplomatice cu Ungaria urma să aibă loc ceva mai tîrziu, fiindcă Ungaria fusese ultima țară eliberată de sub jugul hitlerist.

www.dacoromanica.ro

a reluat din nou încercările de amestec în afacerile interne ale Romîniei, Bulgariei și Ungariei, ponegrind regimurile democratice stabilite în aceste țări prin declarații calomnioase în sensul că ele nu reprezintă voința poporului și nu constituie o emanație a acesteia[1].

Astfel, monopoliștii americani își arătau adevărata lor față, de sprijinitori ai forțelor reacționare, care colaboraseră cu fascismul și acum fuseseră înlăturate de la putere în aceste țări. Truman propunea din nou să aibă loc o întîlnire a reprezentanților celor trei mari puteri pentru a coordona, chipurile, politica lor în această regiune a lumii, sperînd în acest fel să obțină răsturnarea regimurilor democratice stabilite acolo. Cît privește guvernul Marii Britanii, prin răspunsul lui din 10 iunie 1945[2] amîna rezolvarea problemei pînă la proiectata conferință a șefilor de guverne ale U.R.S.S., S.U.A. și Marii Britanii, care a avut loc în iulie august 1945 la Potsdam. Prin faptul, însă, că încerca să crecze o problemă din aceasta, promițînd să facă „propuneri definitive" pentru rezolvarea ei, guvernul Marii Britanii arăta că este împotriva reluării relațiilor diplomatice cu aceste țări, ceea ce de altfel s-a vădit cu toată claritatea mai tîrziu.

Guvernul U.R.S.S., în răspunsul său din 9 iunie 1945 la mesajul lui Truman, a spulberat calomniile cu privire la situația politică din Romînia și Bulgaria[3]. El a arătat că nu există nici un motiv de discriminare în privința acestor două țări în problema stabilirii relațiilor diplomatice cu ele[4] și că o astfel de hotărîre ar provoca nedumerirea legitimă a opiniei publice sovietice. În răspunsul sovietic se releva deplina inconsistență a argumentelor invocate de Truman pentru a justifica refuzul guvernului Statelor Unite de a restabili relațiile diplomatice cu Romînia și Bulgaria. În aceste țări, se preciza în răspunsul guvernului sovietic, „elementele democratice dispun de tot atîtea posibilități de activitate ca și în Italia de exemplu, cu care guvernul Statelor Unite și ale Uniunii Sovietice au restabilit deja relațiile diplomatice".

Arătînd că în ultima vreme dezvoltarea vieții politice din Romînia și Bulgaria se desfășoară în liniște și că nu există motive de îngrijorare pentru dezvoltarea democratică mai departe a acestor țări, guvernul sovietic declara că nu consideră necesar luarea unor măsuri speciale de către aliați în privința lor. Prin refuzul său de a accepta propunerea guvernului Statelor Unite cu privire la necesitatea unei conferințe tripartite despre situația din Romînia și Bulgaria, U.R.S.S. a ferit din nou aceste țări de amestecul imperialiștilor străini în afacerile lor interne.

Guvernul Sovietic dezvăluia toată netemeinicia motivelor invocate de guvernul american și ca o consecință logică își exprima părerea că restabilirea relațiilor diplomatice cu Romînia, Bulgaria și Finlanda și ceva mai tîrziu cu Ungaria nu trebuie să mai sufere vreo amînare.

În fața argumentelor guvernului sovietic care se distingeau prin claritatea lor și erau imposibil de combătut, guvernul Statelor Unite a

[1] Vezi Ministerul de Externe al U.R.S.S., *op. cit.*, vol. II, p. 238—239, doc. 333, primit la 7 iunie 1945.

[2] *Ibidem*, vol. I, p. 369, doc. 482.

[3] *Ibidem*, vol. II, p. 240—241, doc. 335.

[4] Truman propunea restabilirea relațiilor diplomatice numai cu Finlanda, sperînd în felul acesta să întărească pozițiile monopoliștilor americani în această țară.

www.dacoromanica.ro

hotărît să tergiverseze rezolvarea acestei probleme, propunînd ca ea să fie discutată în cursul întîlnirii conducătorilor celor trei guverne[1]. Față de răspunsurile guvernelor american și englez, care de fapt adoptaseră aceeași atitudine negativă față de propunerea guvernului sovietic, acesta din urmă și-a precizat din nou poziția, indicînd în mesajul adresat lui Churchill[2] la 14 iunie 1945 și lui Truman la 23 iunie 1945[3] că întîrzierea în restabilirea relațiilor diplomatice cu Romînia și Bulgaria nu are nici o justificare. Dorind însă să contribuie la stabilirea unității de acțiune a foștilor aliați din războiul antihitlerist și credincioasă declarațiilor și înțelegerilor semnate de reprezentanții săi, Uniunea Sovietică a hotărît să nu întreprindă nici o acțiune fără ca să discute în prealabil problema la conferința conducătorilor celor trei guverne. Deși datorită inițiativei și luptei guvernului sovietic la Conferința de la Berlin a celor trei puteri au fost adoptate unele hotărîri de mare importanță pentru rezolvarea în spirit democratic a problemelor postbelice, totuși în cursul ei s-a manifestat cu tărie tendința spre dominație mondială a monopoliștilor americani, avînd sprijinul cercurilor conducătoare ale Angliei. Din această cauză propunerile guvernului sovietic cu privire la restabilirea relațiilor diplomatice cu Romînia și Bulgaria n-au fost acceptate de reprezentanții S.U.A. și Marii Britanii, care cereau ca preț al acestui act diplomatic normal și decurgînd din obligațiile luate de ei în baza unor acorduri internaționale, răsturnarea guvernelor existente în aceste țări, lichidarea cuceririlor democratice ale popoarelor romîn și bulgar și restabilirea regimurilor reacționare.

Astfel, guvernele american și englez au zădărnicit acceptarea propunerii Uniunii Sovietice, care urmărea consolidarea unității dintre cele trei mari puteri prin promovarea de către ele a unei linii politice, corespunzătoare spiritului declarației despre Europa eliberată și recunoașterea profundelor transformări democratice înfăptuite de popoarele eliberate de sub jugul fascist. În hotărîrea adoptată se arată că cele trei guverne vor examina fiecare din ele separat posibilitatea restabilirii relațiilor diplomatice cu Finlanda, Romînia, Bulgaria și Ungaria [4].

Forțele reacționare din Romînia au fost foarte bucuroase de această hotărîre, crezînd că ea va duce la doborîrea guvernului democratic. În moțiunea adoptată de delegația permanentă a partidului național-țărănesc la 4 august 1945, adică imediat după terminarea conferinței celor trei puteri, se sublinia faptul că guvernul condus de P. Groza „nu este recunoscut nici pînă astăzi", trăgîndu-se de aici concluzia despre caracterul său „antidemocratic" și necesitatea demiterii lui [5].

Bucuria cercurilor reacționare s-a dovedit însă și de această dată de foarte scurtă durată.

---

[1] Vezi Ministerul de Externe al U.R.S.S., *op. cit.*, vol. II, p. 245—246, doc. 344.

[2] *Ibidem*, vol. I, p. 369—370, doc. 483.

[3] *Ibidem*, vol. II, p. 247, doc. 346.

[4] *Politica externă a Uniunii Sovietice în perioada războiului pentru apărarea patriei*, vol. III, Moscova, 1947, p. 352 (în limba rusă).

[5] Vezi Arhiva centrală a Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R., Fondul Casa regală, mapa 39, nenumerotat.

www.dacoromanica.ro

În legătură cu situația creată, cînd devenise evident că discuțiile propuse de cele două mari puteri imperialiste fuseseră folosite de ele în scopul de a provoca înrăutățirea situației internaționale a tinerelor regimuri democratice stabilite în Romînia și Bulgaria, guvernul sovietic a hotărît să restabilească relațiile diplomatice cu aceste țări. La 6 august 1945 guvernul Uniunii Sovietice a notificat guvernului romîn decizia sa de a restabili legăturile diplomatice cu Romînia[1].

În declarația făcută cu această ocazie guvernului romîn, se arată că hotărîrea guvernului sovietic a fost adoptată luîndu-se în considerație participarea activă a Romîniei în războiul antihitlerist după 23 August 1944 și contribuția adusă de poporul romîn la înfrîngerea Germaniei hitleriste, precum și îndeplinirea leală de către Romînia a obligațiunilor decurgînd pentru ea din convenția de armistițiu. Hotărîrea guvernului sovietic prezenta o importanță foarte mare pentru poporul nostru. Ea însemna recunoașterea jertfelor noastre din timpul războiului antihitlerist și constituia o lovitură puternică pentru forțele reacționare din țară și inspiratorii lor imperialiști din străinătate. Hotărîrea Uniunii Sovietice scotea în relief politica consecventă de neamestec în afacerile interne ale altor țări, promovată de dînsa și în același timp politica discriminatorie a guvernelor Statelor Unite și Angliei.

În declarația guvernului romîn cu privire la această hotărîre se spunea : „Guvern și popor vedem în hotărîrea de restabilire a raporturilor diplomatice dintre țările noastre, și în schimbul de miniștri care îi va urma, recunoașterea tuturor jertfelor noastre și totdeodată prilejul pentru adîncirea prieteniei ce leagă indisolubil popoarele noastre"[2].

Cercurile reacționare din țară și imperialiștii străini au înțeles că restabilirea relațiilor diplomatice dintre Uniunea Sovietică și Romînia va consolida și mai mult poziția forțelor democratice din țară și a guvernului care le reprezenta. Eșecurile suferite pînă acum îndîrjiseră și mai mult cercurile reacționare, care își dădeau seama că guvernul, sprijinindu-se pe ajutorul maselor populare, ia măsuri eficace pentru a învinge greutățile care stau în fața țării și că în acest fel posibilitățile reacțiunii de a obține răsturnarea lui se micșorează pe fiecare zi.

Cercurile reacționare din țară își dădeau seama că regimul democrat se bucură de atașamentul maselor largi populare și că forțele de care dispune reacțiunea înăuntrul țării sînt cu totul insuficiente pentru a obține răsturnarea guvernului democrat. Prin descoperirea de către autorități a organizațiilor teroriste și fasciste „Tinerimea liberă" și „T" se zădărniciseră speranțele forțelor reacționare că vor putea „lichida" guvernul prin mijloace teroriste. Această slăbiciune a forțelor reacționare din Romînia era cunoscută și de cercurile imperialiste din Occident.

De aceea, planurile unui amestec străin în afacerile interne ale Romîniei din partea guvernelor puterilor occidentale nu numai că n-au fost abandonate, ci, din contra, au fost elaborate noi planuri „îmbunătățite".

---

[1] Vezi „Izvestia", 7 august 1945. Vezi și „Scînteia", 8 august 1945, p. 1. În aceeași zi, guvernul sovietic a restabilit relațiile diplomatice cu Finlanda, iar la 19 august 1945, cu Bulgaria.

[2] „Scînteia", 8 august 1945.

www.dacoromanica.ro

Era clar că orice încercare de a folosi Comisia aliată de control pentru a face presiuni asupra guvernului romîn erau sortite eşecului, întrucît guvernul sovietic, reprezentat în această comisie şi deţinînd poziţii hotărîtoare în ea, era adversarul unor astfel de presiuni, veghind ca dezvoltarea democratică a ţării să se desfăşoare nestingherit. De altfel, nu exista nici un motiv pentru o imixtiune în afacerile interne ale ţării. Trebuia deci creată o situaţie, care să permită o astfel de imixtiune, s-o legalizeze. În această privinţă, partidele reacţionare nu puteau fi de folos, fiindcă nu se puteau adresa oficial unor state străine. Alta era situaţia monarhiei. Formal, regele păstrase funcţiile sale de cap al statului, decretele-legi adoptate de Consiliul de Miniştri pentru a căpăta valoare legală aveau nevoie de sancţiunea regală. Din aceste motive reacţiunea internă şi puterile imperialiste au hotărît să-l antreneze pe regele Mihai la luptă activă şi făţişă împotriva guvernului democratic, a regimului de democraţie populară. Această hotărîre era o dovadă a slăbiciunii forţelor reacţionare din Romînia, care, nemaiavînd sprijin în mase, erau nevoite să ducă la luptă una din ultimile lor rezerve — instituţia monarhiei [1].

Ea constituia în acelaşi timp şi o expresie a ascuţirii luptei dintre forţele democratice, conduse de Partidul Comunist, care, cu toate greutăţile pe care le întîmpinau, se aflau în plină ofensivă şi forţele reacţionare care, sprijinite de cercurile monopoliste străine, strîngeau toate rezervele pentru a restabili dominaţia claselor exploatatoare şi a înăbuşi mişcarea revoluţionară.

În ziua de 17 august 1945, locţiitorul reprezentantului politic al S.U.A. în Romînia. Roy Melbourne, s-a prezentat la Ministerul de Externe al Romîniei, unde a comunicat o notă verbală din partea guvernului Statelor Unite ale Americii. Acesta din urmă declara că nu va recunoaşte guvernul romîn, întrucît, chipurile, el n-ar fi constituit din reprezentanţii tuturor grupărilor democratice ale ţării[2]. Guvernul S.U.A. ameninţa, într-o formă nedeghizată, cu dificultăţile care vor decurge pentru ţara noastră din această situaţie, afirmînd că va refuza să ducă tratative şi să semneze un tratat de pace cu actualul guvern romîn [3]. Nota verbală, purtînd un caracter clar de şantaj, a fost respinsă de preşedintele Consiliului de Miniştri, dr. P. Groza. De altfel, întrucît guvernul S.U.A. nu recunoştea guvernul romîn şi nu avea relaţii diplomatice cu el, era obligat să comunice cu el numai prin intermediul Comisiei aliate de control şi nu fără ştirea ei. Guvernul a informat pe rege despre faptul că nota Statelor Unite a fost declarată nulă şi neavenită [4]. Prin acest răspuns guvernul romîn a respins încercarea Statelor Unite de a trata ţara noastră drept

[1] Conducătorii burgheziei şi moşierimii căutaseră după 23 August 1944 să creeze în jurul persoanei regelui Mihai legenda unui arbitru imparţial al situaţiei. Presa reacţionară din ţările imperialiste contribuia şi ea din plin la proslăvirea persoanei lui Mihai, falsificînd rolul lui în răsturnarea regimului fascist.

[2] Arhiva Preşedinţiei Consiliului de Miniştri, pachet 4, dos. 34/1945, şedinţa Consiliului de Miniştri, din 24 august 1945, f. 5.

[3] Loc. cit., f. 6.

[4] Loc. cit., f. 7. Regele Mihai fusese informat despre înmînarea notei şi de către un reprezentant oficial al misiunii politice americane. Acest fapt el nu l-a comunicat guvernului. A. G. Lee, *Crown against Sickle*, p. 122, Londra, 1950.

www.dacoromanica.ro

un stat lipsit de independență, căruia imperialiștii îi pot impune un guvern agreat de dînșii. Puși în fața acestei situații, cercurile imperialiste au hotărît în sfîrșit să activizeze pe rege.

La 20 august 1945 regele a informat guvernul că reprezentantul Angliei i-a transmis o notă verbală cu un conținut aproape identic cu al notei comunicate de Melbourne Ministerului de Externe [1]. În ofensiva împotriva guvernului democrat romîn s-au inclus în mod fățiș și conducătorii guvernelor Statelor Unite și Marii Britanii. La 19 august 1949 președintele Truman a făcut o declarație difuzată de Vocea Americii, în care declara că guvernul romîn nu e suficient de reprezentativ [2].

În aceeași zi de 20 august 1945, ministrul de externe al Angliei, Bevin, a făcut în Camera Comunelor declarații calomnioase la adresa guvernelor democratice din Romînia, Bulgaria și Ungaria, susținînd că aceste guverne nu sînt democratice [3].

Luarea de contact a reprezentantului Angliei direct cu regele constituia o încălcare gravă a uzanțelor obișnuite, o nepermisă imixtiune în afacerile interne ale țării, întrucît guvernul englez trebuia să se adreseze și el guvernului romîn numai prin intermediul Comisiei aliate de control și în nici un caz nu avea dreptul să se adreseze regelui. Regele Mihai a refuzat însă să respingă notele primite din partea S.U.A. și Angliei[4] și a comunicat guvernului că considera necesar să se adreseze marilor puteri cu rugămintea de a-l ajuta în soluționarea problemei guvernului [5].

În același timp, Mihai a strîns și mai mult contactul cu conducătorii forțelor reacționare, în special cu Maniu, contact pe care de altfel nu l întrerupsese niciodată. Dorind însă să inducă în eroare forțele democratice și guvernul democratic, regele a transmis prin mareșalul palatului președintelui Consiliului de Miniștri că guvernul va continua să conducă destinele țării [6]. Această „asigurare" constituia, după cum au dovedit faptele, o încercare de a distrage atenția guvernului de la acțiunea întreprinsă de coroană în scopul răsturnării regimului democratic, în speranța de a-l pune în cele din urmă în fața unui fapt împlinit, a necesității de a-și da demisia.

Într-adevăr, aproape concomitent cu aceste comunicări, la 21 august 1945, regele înmîna reprezentanților politici ai U.R.S.S., S.U.A. și Marii Britanii scrisori, în care se spunea că, dat fiind că președintele Consiliului

---

[1] Arhiva Președinției Consiliului de Miniștri, loc. cit., f. 7.

[2] Arhiva M.A.E., dos. 70.

[3] Arhiva centrală a Institutului de istorie a partidului, fond Casa regală, mapa 39, nenumerotat.

[4] La început, Mihai Hohenzollern se declarase formal de acord cu părerea guvernului, că notele trebuie respinse (Arhiva Președinției Consiliului de Miniștri, pachet 4, dos. 34/1945, f. 8).

[5] Loc. cit., f. 9. Faimosul „specialist" american în problemele romînești, expulzat din Romînia pentru amestecul său în afacerile interne ale țării, R. H. Markham, scrie că acțiunea regelui a fost pornită din cauză că notele anglo-americane și declarațiile lui Truman fuseseră interpretate de cercurile reacționare din Romînia ca „...o invitație anglo-americană făcută regelui de a stabili un nou guvern... Regele Mihai luă imediat măsuri pentru a duce la bun sfîrșit ceea ce considera ca fiind dorințele aliaților apuseni". (R. H. Markham, *Rumania under the soviet yoke*, Boston, 1949, p. 256).

[6] Arhiva Președinției Consiliului de Miniștri, pachet. 4, dos. 34/1945, f. 9.

www.dacoromanica.ro

de Miniştri refuză să înainteze demisia guvernului, Mihai cere intervenţia marilor puteri[1]. Mihai explica acţiunea sa prin dorinţa de a crea un guvern, care, fiind recunoscut de marile puteri, să aibă posibilitatea de a încheia tratatul de pace[2]. De fapt, însă, regele spera să răstoarne guvernul şi astfel să lichideze regimul democrat-popular, care fusese instaurat în ţară de masele populare şi continua să se dezvolte. Biograful autorizat al lui Mihai Hohenzollern scrie că prin acţiunea sa acesta „... Spera să paralizeze activitatea guvernului în aşa fel, încît Groza să fie obligat să accepte ordinul lui"[3]. Forţele reacţionare din ţară şi cercurile imperialiste din străinătate au hotărît să folosească în scopurile lor tocmai zilele din preajma primei aniversări a insurecţiei armate din 23 August 1944, în speranţa că vor putea folosi festivităţile prilejuite de acest eveniment pentru a provoca dezordine în ţară şi a dovedi astfel opiniei publice mondiale impopularitatea guvernului, care chipurile nu are asentimentul maselor populare. În acest scop, regele a cerut amînarea serbărilor de la 23 August 1945[4], declarînd că el nu va asista la ele. Această cerere avea un caracter vădit provocator, întrucît la serbare trebuiau să participe delegaţii ale unităţilor care participaseră la războiul antihitlerist şi numeroşi invitaţi din rîndurile armatei sovietice.

Guvernul a refuzat să accepte această cerere, lipsită de orice justificare. Serbarea a avut loc, ea s-a desfăşurat într-o atmosferă de cald patriotism. Lipsa regelui n-a fost deloc resimţită. Masele populare şi-au exprimat încrederea în regimul democrat şi în acest fel au dovedit cît de lipsite de temei sînt socotelile reacţiunii, care conta pe efectul ce-l va avea ieşirea reacţionară a regelui. Mihai Hohenzollern a refuzat să aibă legături cu guvernul de concentrare democratică şi s-a retras în mod demonstrativ la Sinaia. În felul acesta reacţiunea spera că guvernul va fi pus în imposibilitate de a guverna şi va fi nevoit să demisioneze[5]. Forţele democratice ale ţării, conduse de Partidul Comunist Romîn, nu înţelegeau însă să facă jocul reacţiunii. Guvernul de concentrare democratică, în pofida uneltirilor reacţiunii şi opoziţiei regelui, nu s-a clintit din loc, fiindcă masele populare continuau să-i acorde o încredere sporită datorită realizărilor sale democratice.

---

[1] Loc. cit., f. 10. Merită să fie relevat faptul că Mihai nici nu ceruse lui Groza demisia guvernului (Loc. cit., f. 11). Acest argument a fost invocat însă pentru a încerca să reprezinte guvernul Groza ca un guvern „rebel". Abia după ce a transmis aceste scrisori reprezentanţilor celor trei puteri, regele a declarat primului ministru că cere „ajutorul" lui şi că acest ajutor constă în demisia lui (Loc. cit., f. 11).

[2] Pentru ilustrarea cîrdăşiei dintre reacţiunea din ţară în frunte cu regele Mihai şi cercurile imperialiste din străinătate, este interesant faptul că, în timp ce Mihai explica acţiunea sa prin dorinţa de a crea un guvern care să fie recunoscut de puterile occidentale, guvernele S.U.A. şi Marii Britanii foloseau printre altele acţiunea regelui pentru a motiva încercările de a răsturna guvernul democrat sub pretext că monarhul ţării o doreşte.

[3] A. G. Lee, *op. cit.*, p. 123.

[4] Arhiva Preşedinţiei Consiliului de Miniştri, pachet. 4, dos. 34/1945, f. 13.

[5] Guvernul Statelor Unite a declarat imediat că sprijină acţiunea regelui. Secretarul de stat J. F. Byrnes, într-o declaraţie făcută la 22 august 1945, a subliniat că scrisoarea lui Mihai Hohenzollern dovedeşte că el a ţinut seamă de atitudinea guvernelor Statelor Unite şi Marii Britanii faţă de actualul guvern romîn şi că guvernul Statelor Unite e gata să-l „ajute" în rezolvarea problemei ridicate de el (Arhiva M.A.E., dos. 70).

www.dacoromanica.ro

În ședința Consiliului de Miniștri din 24 august 1945 dr. P. Groza. relatînd felul cum au decurs evenimentele, a insistat asupra necesității ca guvernul să-și continue în liniște munca [1].

În aceeași ședință dr. Petru Groza a comunicat că guvernul Uniunii Sovietice, fiind informat de conținutul scrisorii regelui, nu poate fi de acord cu demiterea guvernului Groza, cerută de guvernele S.U.A. și Angliei [2].

În aceste zile de încercare pentru tînărul nostru regim democrat, între guvernul romîn și sovietic a intervenit o înțelegere potrivit căreia legația romînă la Moscova și cea sovietică la București au fost ridicate la rangul de ambasade [3].

Această hotărîre, intervenită în momentul cînd guvernele imperialiste refuzau cu încăpățînare să recunoască regimul nostru democrat, constituia o nouă dovadă a trăiniciei sentimentelor de prietenie pe care le nutrește pentru poporul nostru Uniunea Sovietică și înalta stimă pentru guvernul și statul romîn. La 4 septembrie 1945 a fost publicat un comunicat al guvernului, în care erau enumerate realizările regimului democratic instaurat la 6 martie 1945 [4].

În continuare se arăta că guvernul este preocupat de rezolvarea unor probleme economice arzătoare, ca găsirea mijloacelor capabile să normalizeze viața economică și să pună capăt speculei, să asigure refacerea țării și îmbunătățirea situației materiale a oamenilor muncii.

Demascînd uneltirile cercurilor reacționare, îndreptate spre răsturnarea regimului democratic, comunicatul exprima hotărîrea guvernului: „să rămînă neclintit la postul său, pentru a continua și desăvîrși opera constructivă începută la 6 martie 1945". În cadrul a zeci și sute de mitinguri oamenii muncii și-au exprimat voința fermă de a sprijini guvernul democratic și a respinge toate atacurile reacționare [5].

La 4 septembrie 1945 o delegație a guvernului în frunte cu dr. Petru Groza a plecat la Moscova pentru a discuta problemele privind colaborarea economică, culturală și politică dintre cele două țări. Rezultatele obținute în cursul tratativelor duse la Moscova au fost de cea mai mare importanță pentru țara noastră. Datorită secetei din vara anului 1945 recolta de cereale a țării noastre fusese foarte slabă, hrana populației nu putea fi asigurată, cu toată raționalizarea introdusă de guvern. Deși unele regiuni ale Uniunii Sovietice suferiseră și ele de pe urma secetei, guvernul sovietic a acordat guvernului romîn un împrumut de 30 000 vagoane cereale (jumătate grîu și jumătate porumb) [6]. Acest împrumut în cereale constituia un ajutor foarte prețios pentru poporul nostru. Guvernul sovietic a refuzat ca cerealele împrumutate să fie plătite în aur, subliniind că acest împrumut nu este o tranzacție comercială, ci un ajutor dezinteresat. Guvernul sovietic a mai acordat guvernului romîn

[1] Loc. cit., f. 17.
[2] Loc. cit., f. 16.
[3] „Scînteia", 26 august 1945, p. 1.
[4] *Ibidem*, 5 septembrie 1945, p. 1.
[5] Vezi în această privință „Scînteia", din 6 și 9 septembrie 1945.
[6] *Politica externă a Uniunii Sovietice*, 1945, Moscova, 1949, p. 33; „Scînteia", din 14 septembrie 1945, p. 1.

www.dacoromanica.ro

mari înlesniri şi reduceri cu privire la obligaţiile guvernului nostru decurgînd din convenţia de armistiţiu.

În timpul şederii delegaţiei romîne la Moscova în ziarul „Izvestia" [1] a apărut un articol intitulat *În jurul chestiunii guvernului romîn* în care se demascau manevrele guvernelor S.U.A. şi Angliei şi legăturile dintre regele Mihai şi reprezentanţii acestor puteri imperialiste la Bucureşti. Articolul sublinia că activitatea guvernului romîn este în perfect acord cu declaraţia despre Europa eliberată, adoptată la Conferinţa din Crimeea, şi că de aceea sînt lipsite de justificare şi nu servesc cauzei democraţiei încercările de răsturnare a regimului instaurat de masele populare din Romînia.

Noi încercări de imixtiune în afacerile interne ale ţării noastre din partea guvernelor S. U.A. şi Angliei au avut loc în timpul primei sesiuni a Consiliului miniştrilor de externe, care s-a deschis la Londra la 11 septembrie 1945. Reprezentanţii guvernului american au venit la această sesiune, convinşi că a început era dominaţiei mondiale a Statelor Unite.

Această convingere a lor se baza pe posesiunea bombei atomice, pe care monopoliştii americani o folosiseră cu o cruzime fără seamăn împotriva populaţiei civile a două oraşe din Japonia.

Din această cauză, reprezentanţii S.U.A., în frunte cu secretarul de stat James F. Byrnes, au încercat să dicteze condiţiile pentru elaborarea tratatelor de pace cu fostele aliate ale Germaniei hitleriste din timpul celui de-al doilea război mondial, fără să ţină seamă şi încălcînd grosolan hotărîrile intervenite anterior la Conferinţele din Crimeea şi Berlin ale conducătorilor celor trei puteri — U.R.S.S., S.U.A. şi Marea Britanie. Aceste metode nu puteau însă avea şi n-au avut nici o influenţă asupra reprezentanţilor Uniunii Sovietice. Printre alte „propuneri" ale diplomaţiei americane, secondată de cea engleză, a fost şi propunerea de „reorganizare" a guvernelor romîn şi bulgar. Această reorganizare, după cum o descrie iniţiatorul ei, secretarul de stat James Byrnes, trebuia să ducă la participarea în guvern a tuturor grupărilor democratice[2]. Sub această formulă. se ascundea tendinţa de a răsturna guvernele democratice şi a le înlocui prin guverne în care să predomine reprezentanţii partidelor reacţionare. Într-adevăr, în guvernul romîn erau reprezentate toate partidele şi grupările democratice. Cele două partide burghezo-moşiereşti, care fuseseră şi ele invitate să participe la guvern printr-un număr de miniştri corespunzător importanţei lor în viaţa politică a ţării, refuzaseră această propunere.

Reorganizarea guvernului, propusă de reprezentanţii S.U.A. şi Marii Britanii, presupunea aşadar crearea unui guvern, în care partidele burghezo-moşiereşti ar fi acceptat să participe, adică un guvern în care ele să deţină majoritatea, în mod făţiş sau într-o formă deghizată, cu ajutorul aşa-zişilor „specialişti neutri". O astfel de „reorganizare", pe care imperialiştii voiau s-o impună poporului romîn, însemna de fapt renunţarea la realizările democratice obţinute, pe care partidele burghezo-moşiereşti le considerau

[1] „Izvestia" din 8 septembrie 1945.

[2] Aceste planuri sînt descrise de J. Byrnes în cartea sa *Speaking frankly*. Citat după traducerea franceză a cărţii *Cartes sur table*, 1947, p. 150 şi p. 196—198.

www.dacoromanica.ro

„ilegale". Bineînțeles că guvernul sovietic a refuzat să se asocieze unor astfel de propuneri și le-a respins. Legătura strînsă dintre cercurile imperialiste străine și conducerea partidelor burghezo-moșierești din țară s-a vădit îndeosebi în această perioadă. Cercurile reacționare din țară sperau că monopoliștii occidentali, întrebuințînd diplomația „atomică", vor răsturna guvernul democrat și vor aduce la putere burghezia și moșierimea. Ele se declarau de acord cu propunerile americano-engleze de la Londra și aprobau activitatea reacționară a regelui. În declarațiile sale în fața presei străine, I. Maniu cerea intervenția imperialiștilor străini în afacerile interne ale țării, răsturnarea guvernului și înlocuirea lui printr-un guvern „neutru" [1]. În același timp, diferiți reprezentanți ai monopoliștilor americani au început să ne colinde țara, făcînd reclama „ajutorului" pe care l-ar putea primi țara noastră din partea Statelor Unite, dacă ar urma linia politică indicată de guvernul american.

În luna octombrie 1945, țara noastră a fost vizitată de senatorul Claude Pepper, care a declarat că „dacă ar exista un guvern recunoscut și care făcînd un program de reconstrucție ar cere credite sau un împrumut, Statele Unite ar putea da acest ajutor" [2]. O astfel de propunere însemna de fapt o invitație la răsturnarea guvernului, înlocuirea lui printr-un guvern care să întrunească condițiile pentru a fi recunoscut de S.U.A.

Toate manevrele forțelor reacționare și imperialiste n-au împiedicat guvernul să-și continue munca de întărire și consolidare a regimului democrat din țară. Astfel, printr-o hotărîre a guvernului au fost desființate lagărele, în care se găseau internați un număr de elemente reacționare [3]. Creșterea forțelor democratice permitea eliberarea acestor elemente, întrucît activitatea lor nu putea periclita dezvoltarea normală a vieții politice a țării.

În luna octombrie 1945 a avut loc Conferința Națională a Partidului Comunist Romîn. La conferință au fost examinate și studiate problemele refacerii și dezvoltării economiei naționale a Romîniei. Contrar afirmațiilor economiștilor burghezi, care susțineau că Romînia trebuie să rămînă o țară agricolă, Conferința Națională a arătat că dezvoltarea industriei, și în primul rînd a industriei grele, constituie pivotul refacerii și dezvoltării întregii noastre economii. Conferința Națională a stabilit că întărirea și dezvoltarea regimului democrat-popular constituie cea mai importantă sarcină a Partidului Comunist și a tuturor forțelor democratice. Lucrările și hotărîrile Conferinței Naționale a Partidului Comunist Romîn au demonstrat tăria partidului clasei muncitoare, forța conducătoare a regimului democratic din țara noastră.

Faptul că această conferință istorică se întrunea în timpul celor mai acerbe atacuri ale forțelor reacționare împotriva statului nostru democratic sublinia tăria de nezdruncinat a regimului democrat-popular, creație a maselor populare.

---

[1] Vezi declarațiile lui I. Maniu făcute presei străine, în Arhiva centrală a Institutului de istorie a partidului, fond Casa regală, mapa 39. Data declarațiilor nu este indicată, după conținutul interviului se poate presupune că au fost făcute la sfîrșitul lunii septembrie 1945.

[2] Loc. cit.

[3] „Scînteia", din 3 octombrie 1945, p. 4.

www.dacoromanica.ro

Văzînd că speranţele lor de a pune mîna pe putere se spulberă şi că regimul popular, departe de a slăbi, devine tot mai puternic, forţele reacţionare au pregătit şi au înfăptuit o nouă provocare. Partidele burghezo-moşiereşti au pus la cale o demonstraţie fascistă pentru 8 noiembrie 1945, ziua onomastică a regelui. La această demonstraţie, pregătită timp de cîteva săptămîni, au participat elemente fasciste din ambele partide „istorice", elemente mic-burgheze declasate, elevi de liceu induşi în eroare etc. Demonstranţii au atacat sediul Ministerului de Interne, Confederaţia Generală a Muncii şi alte instituţii [1].

Au fost împuşcaţi soldaţi şi cetăţeni paşnici. Tulburările fasciste s-au soldat cu un număr de 16 morţi şi mulţi răniţi. Organizînd această manifestaţie monarho-fascistă, conducerea partidelor burghezo-moşiereşti tindea să arate că poziţia reacţionară a regelui se bucură de sprijinul populaţiei şi în acest fel să sprijine teza imperialiştilor străini despre necesitatea înlocuirii lui. Tulburările trebuiau să dovedească că o intervenţie în treburile interne ale ţării este necesară, întrucît guvernul, chipurile, nu poate face faţă situaţiei. Forţele democratice au dejucat însă aceste planuri. Armata şi poliţia democratică, cu concursul maselor largi, au pus uşor capăt demonstraţiei. Omorurile săvîrşite de bandele fasciste au dezvăluit din nou activitatea reacţionară desfăşurată de cele două partide burghezo-moşiereşti.

Înmormîntarea victimelor demonstraţiei fasciste la care au asistat 750 000 de oameni, s-a transformat într-o puternică demonstraţie a hotărîrii ferme a maselor populare de a nimici pînă la capăt toate rămăşiţele fascismului şi de a merge pe calea dezvoltării democratice a ţării. În moţiunea adoptată cu acest prilej se sublinia că existenţa şi activitatea partidelor burghezo-moşiereşti „constituie o primejdie pentru libertăţile democratice cucerite de poporul romîn după multe suferinţe şi sacrificii" [2]. Mari demonstraţii ale oamenilor muncii au avut loc şi la Cluj Braşov, Iaşi, Ploieşti şi în alte centre din ţară [3]. Manifestaţia monarho-fascistă a avut ca urmare întărirea vigilenţei forţelor democratice, care şi-au dat seama că reacţiunea este capabilă de orice crimă.

Devenise clar că forţele reacţionare nu şi-au atins scopul. Scurt timp după eşuarea acestei provocări, la 21 noiembrie 1945, a sosit în Romînia Mark Etheridge, redactorul şef al unui ziar american, „Courier journal", trimis de secretarul de stat al Statelor Unite pentru „a studia" starea de lucruri din ţara noastră şi Bulgaria. Aşa-zisei misiuni a lui Etheridge i s-a făcut o reclamă mare în presa reacţionară din Occident, care îl prezenta pe acest ziarist drept un om obiectiv şi imparţial. De fapt, Etheridge fusese trimis pentru a încuraja cercurile reacţionare din ambele ţări şi a le dovedi prin prezenţa sa că Statele Unite le poartă de grijă şi nu au de gînd să le „părăsească". Secretarul de stat al S.U.A., Byrnes, voia să folosească raportul „imparţialului" şi „apoliticului" Etheridge pentru a întări afirmaţiile sale despre guvernul romîn şi bulgar.

---

[1] „Scînteia", din 10 noiembrie 1945, p. 1.
[2] *Ibidem*, 14 noiembrie 1945, p. 1 şi 3.
[3] *Ibidem*, 16 noiembrie 1945, p. 1.

www.dacoromanica.ro

Cercurile reacționare din Romînia legau și ele multe speranțe de vizita lui Etheridge în țară, sperînd că sosirea lui vestește hotărîrea cercurilor imperialiste din Statele Unite de a trece la „eliberarea" țării noastre de regimul democrat[1].

Activitatea lui Etheridge s-a desfășurat conform așteptărilor stăpînilor săi. Întors în Statele Unite, Etheridge a prezentat lui Byrnes un raport în care calomnia regimurile democrate stabilite în Romînia și Bulgaria[2]. Acest raport nu putea însă schimba cu nimic realitatea din țările respective. Regimul democratic din Romînia și Bulgaria se dovedise de nezdruncinat.

Situația internațională continua să evolueze în favoarea forțelor democratice din lume, în frunte cu Uniunea Sovietică. Încercarea de ofensivă diplomatică a cercurilor monopoliste din Statele Unite eșuase.

Autoritatea și prestigiul Uniunii Sovietice în care popoarele lumii vedeau forța principală care distrusese fascismul german și militarismul japonez, creșteau necontenit. Politica externă a Uniunii Sovietice apăra în mod consecvent pacea și securitatea popoarelor împotriva încercărilor noilor pretendenți la dominația lumii.

În aceste condiții, la 16 decembrie 1945, s-a deschis la Moscova conferința miniștrilor afacerilor străine ai U.R.S.S., S.U.A. și Angliei. Hotărîrile adoptate de conferință au demonstrat din nou că există posibilitatea de colaborare între cele trei mari puteri, cu toate că sistemul lor social și politic diferă. Această colaborare este însă posibilă numai în cazul cînd toate, statele sînt deopotrivă animate de un adevărat spirit de colaborare și nu caută să impună propunerile lor prin șantaj sau amenințare cu forța.

Printre problemele discutate la conferință a fost și problema Romîniei.

Cele trei guverne declarau că sînt gata să-i dea regelui Mihai sfatul pe care el li-l ceruse cu privire la lărgirea guvernului romîn. Ele recomandau regelui să includă în guvern cîte un reprezentant al partidului național-țărănesc (I. Maniu) și al partidului-național liberal (Dinu Brătianu). Pentru includerea în guvern a reprezentanților acestor partide era necesar ca să existe siguranța că ei corespund acestei funcțiuni și că vor colabora în mod leal cu guvernul. Guvernul romîn trebuia să declare că în timpul cel mai scurt posibil vor fi efectuate alegeri pe baza votului universal și secret. Guvernul trebuia să dea asigurări cu privire la acordarea libertății cuvîntului, a presei, a religiei și adunărilor. O comisiune formată din reprezentanții celor trei guverne era însărcinată să plece imediat la București pentru consultări cu regele și guvernul în scopul realizării acestor hotărîri. Îndată după îndeplinirea acestor recomandări, guvernul romîn urma să fie recunoscut de guvernele S.U.A. și Angliei.

Hotărîrea adoptată reprezenta un succes incontestabil al punctului de vedere sovietic, care susținuse tot timpul inadmisibilitatea unui amestec

[1] Ziarul reacționar „Ardealul", oficios al partidului național-țărănesc, exprima aceste nădejdi în următoarele rînduri: „De prezența în țara noastră a plenipotențiarului special american se leagă atîtea speranțe, la care dau dreptul *deosebita grije* (sublinierea noastră — *B. B.*) manifestată în atîtea ocazii de personalități autorizate de peste ocean, care de fiecare dată au arătat grija deosebită ce o poartă viitorului Romîniei". („Ardealul" din 22 noiembrie 1945).

[2] Vezi James F. Byrnes, *op. cit.*, p. 229.

www.dacoromanica.ro

în afacerile interne ale țării în scopul răsturnării guvernului democratic. Consimțămîntul guvernului sovietic de a participa la sfătuirea regelui se explică prin tendința de a elabora o politică coordonată cu foștii săi aliați din cel de-al doilea război mondial, cît și prin convingerea că înfăptuirea recomandărilor făcute de conferință nu vor dăuna cu nimic dezvoltării democratice a poporului nostru. Guvernele S. U. A. și Marii Britanii ceruseră și la Conferința de la Moscova „reorganizarea" guvernului romîn în felul cum propuseseră și la conferința de la Londra[1]. Hotărîrea adoptată prevedea însă să se recomande includerea a cîte unui singur reprezentant al celor două partide burghezo-moșierești, ceea ce însemna implicit recunoașterea faptului că aceste partide reprezintă o minoritate în viața politică a țării, care nu poate pretinde o reprezentare mai largă. În acest fel se dădea un răspuns și pretențiilor ridicole ale conducerii partidelor reacționare, și în primul rînd ale partidului național-țărănesc, că reprezintă o mare parte a opiniei noastre publice.

Hotărîrea adoptată de conferința de la Moscova a fost primită cu mare satisfacție de guvernul nostru democrat. Luînd cuvîntul în ședința Consiliului de Miniștri din 31 decembrie 1945, dr. Petru Groza a arătat că s-a încercat să se creeze în mod artificial o așa-zisă criză constituțională. Președintele Consiliului sublinia faptul că guvernul și-a îndeplinit în acest timp din plin datoria, evitînd în activitatea sa acțiuni care ar fi putut înrăutăți situația și fără a se lăsa atras de provocările reacțiunii.

Cu bună dreptate dr. Petru Groza interpreta hotărîrile conferinței în sensul că ea prevede necesitatea „ca acest guvern să rămînă pe loc, în structura lui inițială, structură nu modificată, ci completată, prin participarea a cîte unui reprezentant al partidelor istorice, P. N. L. și P. N. Ț"[2].

Secretarul general al Comitetului Central al Partidului Comunist Romîn și ministru al comunicațiilor, Gh. Gheorghiu-Dej, a arătat că prin hotărîrea de la Moscova forțele reacționare suferiseră un eșec lamentabil[3] și a indicat ca sarcină a guvernului crearea unei baze materiale a alegerilor de mîine „. . . pe baza unui program legat de realități, de situația specială care s-a creat țării noastre"[4]. În felul acesta, Partidul Comunist îndrepta atenția guvernului asupra necesității elaborării unui program care să țină cont de nevoile maselor populare și de posibilitățile reale, care existau atunci, de a satisface aceste nevoi, fără a cădea pe panta unor făgăduieli imposibile de satisfăcut.

Calea indicată de Partidul Comunist putea lega guvernul și mai strîns de masele populare și asigura victoria în bătălia alegerilor în pregătire.

Conducerea partidelor burghezo-moșierești n-a fost mulțumită de hotărîrea conferinței de la Moscova. Cercurile reacționare speraseră că puterile occidentale vor obține răsturnarea guvernului democratic și aducerea lor la putere.

---

[1] James F. Byrnes, *op. cit.*, p. 230.

[2] Arhiva Președinției Consiliului de Miniștri, pachetul 6, dos. 60, ședința Consiliului de Miniștri din 31 decembrie 1945, f. 5.

[3] Loc. cit., f. 27.

[4] Loc. cit., f. 29—30.

www.dacoromanica.ro

I. Maniu mărturisea în fața comitetului central executiv al partidului său că el și ceilalți conducători ai P. N. Ț. n-au fost mulțumiți cu hotărîrile de la Moscova și au acceptat aceste hotărîri împotriva convingerii lor[1]. Conducerea partidelor reacționare acceptase hotărîrile conferinței de la Moscova în speranța că prin aceasta ele înlesnesc amestecul puterilor imperialiste în afacerile interne ale statului nostru. Forțele reacționare și imperialiste sperau că includerea în guvern a doi reprezentanți ai celor două partide burghezo-moșierești va lărgi posibilitățile de amestec în afacerile interne ale Romîniei. Cei doi miniștri reacționari trebuiau să confirme în calitate de înalți demnitari „justețea" nenumăratelor proteste și plîngeri, pe care le adresau partidele burghezo-moșierești împotriva reformelor și măsurilor democratice ale guvernului. Aceste plîngeri nejustificate urmau să constituie baza pentru noi încercări de imixtiune ale guvernelor S. U. A. și Angliei în afacerile interne ale țării noastre. Conducerea partidelor burghezo-moșierești se transforma în acest fel într-o agentură directă a imperialiștilor străini în țara noastră. Pentru a-și rezerva posibilitatea de a recurge la „ajutorul" imperialiștilor străini, liderii acestor partide au declarat că ei nu cred că guvernul va respecta angajamentele luate[2] și au cerut „neutralizarea" pozițiilor cheie din guvern. Sub formă de „neutralizare" cele două partide cereau ca posturile cheie să fie încredințate unor reacționari care, însă, formal nu erau înscriși în vreun partid. Guvernul democratic a respins aceste propuneri ale celor două partide burghezo-moșierești[3].

Conducerea reacționară a partidului național-țărănesc a vrut de la început să încalce hotărîrile de la Moscova. Acestea prevedeau că reprezentanții desemnați de partidele burghezo-moșierești în guvern trebuie să fie oameni potriviți, care vor colabora leal cu guvernul. Or, conducerea acestui partid a recomandat drept reprezentant al său în guvern pe I. Mihalache, care participase ca voluntar în armata romînă în războiul antisovietic și se declarase împotriva acceptării hotărîrilor de la Moscova[4].

Această hotărîre a conducerii P. N. Ț care vădea pozițiile lui reacționare și dorința de a sabota colaborarea cu guvernul democratic a provocat o adîncă nemulțumire în rîndurile partidului. O parte din conducătorii P.N.Ț. în frunte cu dr. N. Lupu, dîndu-și seama de faptul că oameni de teapa lui I. Maniu și I. Mihalache imprimă partidului o linie ultrareacționară, care îl plasează la extrema dreaptă a vieții noastre politice, au părăsit partidul, fiind urmați de o serie de organizații locale. Desprinderea din partidul național-țărănesc a acestui grup de conducători și organizarea de către ei a unui nou partid, țărănist-democrat, constituia o nouă dovadă a descompunerii forțelor reacționare și a principalului lor partid, condus de I. Maniu.

Guvernul a respins candidatura lui I. Mihalache ca reprezentant, al partidului național-țărănesc în guvern[5]. În urma acestei respingeri

[1] „Dreptatea", din 20 iulie 1946, p. 2.
[2] *Ibidem.*
[3] „Scînteia", din 5 ianuarie 1945, p. 7.
[4] „Aurora", Seria a II-a din 20 februarie 1946, p. 3.
[5] Arhiva Consiliului de Miniștri, pachet 6, dos. 63. Ședința Consiliului de Miniștri din 8 ianuarie 1946, f. 10.

www.dacoromanica.ro

conducerea partidului naţional-ţărănesc a delegat ca ministru de stat pe Emil Haţiegan, unul din apropiaţii lui I. Maniu. Primul candidat al partidului naţional-liberal a fost şi el respins de guvern ca nefiind potrivit[1]. La 7 ianuarie 1946, cei doi miniştri de stat, reprezentanţi ai partidelor burghezo-moşiereşti, depuneau jurămîntul în prezenţa regelui.

Regele fusese nevoit să recunoască trăinicia şi fermitatea regimului democrat-popular şi falimentul încercărilor sale de a-l răsturna.

În noile condiţii din ţară, monarhia nu se putea erija în arbitru al situaţiei, nu mai putea dispune de soarta guvernelor după placul forţelor reacţionare, al căror exponent fidel era. Masele populare, care instauraseră prin lupta lor regimul democrat-popular, l-au susţinut cu tărie şi au respins uneltirile reacţiunii interne şi externe.

Forţele democratice, conduse de Partidul Comunist, luptînd cu fermitate pentru a menţine suveranitatea şi independenţa statului nostru, au repurtat un succes deplin. Forţele democratice s-au abţinut de a ridica problema abolirii monarhiei. Sarcinile care trebuiau rezolvate în acea perioadă se deosebeau prin complexitatea lor.

Principalele forţe reacţionare nu fuseseră încă definitiv zdrobite, tratatul de pace nu fusese încă semnat, în guvern se găseau reprezentanţi ai unei grupări burgheze. Partidele şi organizaţiile democratice erau preocupate de lupta împotriva urmărilor secetei şi pentru refacerea economică. De aceea, abolirea monarhiei nu era o problemă actuală. Ea putea distrage masele populare de la alte sarcini mai importante şi complica rezolvarea lor. Înfrîngerea suferită de cercurile reacţionare, în frunte cu monarhia în încercările lor de a răsturna regimul democrat-popular, a constituit însă un pas important în lupta pentru democratizarea mai departe a ţării şi abolirea ulterioară a monarhiei.

Amestecul direct al regelui în viaţa politică a ţării de partea forţelor reacţionare a spulberat iluziile pe care le mai nutreau unele pături înapoiate ale populaţiei cu privire la rolul imparţial care îi revine şi pe care îl îndeplineşte monarhia.

Obţinînd o victorie hotărîtoare asupra forţelor reacţionare, guvernul democrat a hotărît în şedinţa din 8 ianuarie 1946 să pregătească traducerea în fapt a sfaturilor primite din partea Conferinţei de la Moscova, pe care el le acceptase[2]. De altfel, aceasta nu constituia o sarcină grea, întrucît toate libertăţile despre acordarea cărora era vorba în hotărîrea conferinţei fuseseră acordate poporului romîn pentru prima oară în istoria lui tocmai de acest guvern.

La 5 februarie 1946 guvernele S. U. A. şi Angliei au comunicat guvernului că sînt gata să restabilească relaţiile diplomatice cu guvernul romîn şi să facă schimb de reprezentanţi diplomatici[3].

Cercurile imperialiste fuseseră nevoite să recunoască regimul democratic din ţara noastră.

---

[1] „Scînteia", din 9 ianuarie 1946, p. 1.
[2] „Scînteia", din 10 ianuarie 1946, p. 1.
[3] *Ibidem*, 7 februarie 1946, p. 1.

www.dacoromanica.ro

Coaliţia dintre forţele reacţionare din ţară şi cele imperialiste dinafara graniţelor ei avusese ca urmare accelerarea procesului de transformare a monarhiei şi partidelor burghezo-moşiereşti în executoare fidele ale ordinelor primite de la monopolurile străine, dar nu putuse împiedica dezvoltarea mai departe a poporului nostru pe calea democratică.

„Nerușinatul amestec direct în treburile țării noastre, presiunile politice şi economice, exercitate de imperialiştii americani şi englezi, care se sprijineau în ţară pe stîlpul reacţiunii, regele, şi pe partidele «istorice», cu scopul de a răsturna guvernul democrat şi a impune un guvern reacţionar, au fost zădărnicite de forţele democratice conduse de partid, cu sprijinul politic şi diplomatic al Uniunii Sovietice"[1].

Succesele repurtate de guvernul democrat insuflau maselor populare încrederea că pe drumul trasat de Partidul Comunist Romîn ele vor putea învinge toate greutăţile şi vor obţine noi şi noi victorii.

ПРОВАЛ ПОПЫТОК МОНАРХИИ И ВНУТРЕННЕЙ И ВНЕШНЕЙ РЕАКЦИИ СВЕРГНУТЬ НАРОДНО-ДЕМОКРАТИЧЕСКИЙ РЕЖИМ

(6 марта 1945 — январь 1946)

(КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ)

После установления народно-демократического режима внутренняя реакция и зарубежные империалисты сконцентрировали все имевшиеся у них силы для свержения демократического правительства и восстановления буржуазно-помещичьего строя.

С этой целью правительства Соединенных Штатов и Великобритании пытались создать так называемый «румынский вопрос», отказавшись признать демократическое правительство и установить дипломатические сношения с Румынией.

Политика непризнания потерпела серьезное поражение вследствие восстановления дипломатических сношений между Румынией и Советским Союзом, после того как Советский Союз убедился, что правительства Соединенных Штатов и Великобритании не хотят согласиться на правильное разрешение этого вопроса, соответствующее ранее заключенным соглашениям.

В целях воспрепятствования дальнейшему укреплению демократического режима монархия, побуждаемая американскими и английскими империалистами, заявила о разрыве сношений с народным правительством и потребовала его отставки. Народные массы, руководимые Коммунистической партией, оказали свою поддержку правительству, которое продолжало свою деятельность, с успехом борясь за выполнение заданий, стоявших перед страной, а также против саботажа народного хозяйства крупной буржуазией. Большая экономическая, политическая и

[1] Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole şi cuvîntări*, ed. a IV-a, Buc., ESPLP, 1955, p. 389—390.

www.dacoromanica.ro

дипломатическая помощь была оказана Румынии Советским Союзом. Неудачу потерпели и поытки правящих кругов Соединенных Штатов и Великобритании добиться свержения народно-демократического строя на первой сессии совета министров иностранных дел в Лондоне осенью 1945 года.

На следующей сессии этого совета, в декабре 1945 года, было принято решение рекомендовать румынскому правительству включить в состав правительства по одному представителю от каждой «исторической» партии. Это означало признание народно-демократического режима и поражение реакционных сил во главе с монархией. Народные массы еще более убедились в антинародном характере монархии, связь которой с зарубежными империалистами стала ясной и очевидной.

В начале февраля 1946 года правительства Соединенных Штатов и Великобритании были вынуждены признать румынское правительство.

L'ÉCHEC DES TENTATIVES DE LA MONARCHIE ET DE LA RÉACTION, DE L'INTÉRIEUR ET DE L'EXTÉRIEUR DU PAYS, DE RENVERSER LE RÉGIME DE DÉMOCRATIE POPULAIRE

(6 mars 1945 — janvier 1946)

(RÉSUMÉ)

Sitôt le régime de démocratie populaire instauré, la réaction de l'intérieur et les impérialistes étrangers concentrèrent toutes les forces dont ils disposaient, afin de renverser le gouvernement démocratique et de rétablir le régime des bourgeois et grands propriétaires fonciers.

A ces fins, les gouvernements des Etats-Unis d'Amérique et de la Grande-Bretagne essayèrent de créer une soi-disant «question roumaine», refusant de reconnaître le gouvernement démocratique et d'établir des relations diplomatiques avec la Roumanie.

Cette politique de non-reconnaissance subit une sérieuse défaite du fait de la reprise des relations diplomatiques entre la Roumanie et l'Union Soviétique, relations qui reprirent dès que cette dernière eut acquis la conviction que, dans cette question, les gouvernements des Etats-Unis et de la Grande-Bretagne ne voulaient pas adopter une ligne de conduite juste, correspondant aux accords antérieurement conclus.

Afin d'empêcher le régime démocratique de se consolider, la monarchie — sur l'incitation directe des impérialistes anglais et américains — déclara qu'elle rompait toutes relations avec le gouvernement instauré par le peuple et en exigeait la démission. Les masses populaires, sous la direction du Parti Communiste, accordèrent leur appui au gouvernement démocratique, qui continua son activité, luttant avec succès pour mener à bonne fin les tâches qui incombaient au pays et pour refréner le sabotage, par la grande bourgeoisie, de l'économie nationale. Une aide impor-

www.dacoromanica.ro

tante, économique, politique et diplomatique, fut accordée à la Roumanie par l'Union Soviétique. Lors de la première session du Conseil des Ministres des Affaires Étrangères, qui eut lieu à Londres, à l'automne 1945, le même échec fut infligé aux tentatives des cercles dominants des Etats-Unis et de la Grande-Bretagne pour renverser le régime de démocratie populaire.

A la suivante session de ce Conseil, en décembre 1945, la décision fut prise de recommander au gouvernement roumain d'inclure parmi ses membres un représentant de chaque parti «historique». Cette recommandation équivalait à la reconnaissance du régime de démocratie populaire et à la défaite des forces réactionnaires patronnées par la monarchie. A cette occasion, les masses populaires acquirent, une fois de plus, la preuve du caractère impopulaire de la monarchie, dont les rapports avec les impérialistes étrangers s'étaient dévoilés d'une manière évidente.

Au début de février 1946, force fut aux gouvernements des Etats-Unis et de la Grande-Bretagne de reconnaître le gouvernement roumain.

www.dacoromanica.ro

www.dacoromanica.ro

CRIZA DINASTICĂ DIN 1926—1930

DE

TH. NECȘA

După primul război mondial, partidul liberal rămăsese cel mai puternic partid politic din vechea Românie. Familia Brătianu, conducătoarea finanței românești, ajunsese prin oamenii săi aflați în cercurile curții regale (B. Știrbey, N. Mișu) la o strînsă colaborare cu monarhia; de altfel, însuși regele Ferdinand declarase chiar în fața unui fruntaș conservator că „Brătienii formează a doua dinastie" și că el nu vede „nimic rău în aceasta"[1]. Dîndu-și seama că numai partidul liberal va putea să apere în mod hotărît și consecvent interesele politice și economice ale monarhiei, el a început să-l sprijine tot mai activ în acțiunile lui.

Chiar și reprezentanții unor puteri străine constataseră încă mai demult că monarhia și liberalii colaborau din plin, sprijinindu-se reciproc. Generalul Mossolov, care a trăit în cercurile familiei regale în anii 1916 și 1917 ca trimis al țarului, arăta de altfel în însemnările sale: „Tot ceea ce privea curtea și dinastia se găsea în mîinile ferme și abile ale prințului Știrbey. Acesta din urmă, așa cum am putut s-o constat în timpul șederii mele în România, acționa în deplin acord cu Brătianu. Anturajul acestor doi șefi forma, în devotamentul său, un fel de gard viu împrejurul familiei regale, pe care o proteja, bucurîndu-se în același timp de protecția ei"[2].

La începutul anului 1924, Argetoianu semnala de asemenea: „Partidul liberal era încă foarte tare, fiindcă era partidul regelui și continua să ademenească prin siguranța puterii pe toți lacomii și pe *toți trepădușii* vieții noastre publice"[3]. În ceea ce privește pozițiile economice ale acestui Partid ele erau predominante și continuau să se întărească, deoarece Brătienii,

---

[1] M. Theodorian-Carada, *Efimeridele. Însemnări și amintiri, 1908—1928*. Roman, 1937, p. 51.

[2] Bibl. Acad. R.P.R., *Msse*, Fondul fostului palat regal, mapa 45. Gen. Mossolov, *Ma mission en Roumanie*, f. 42—43.

[3] Arhiva centrală a Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R. C. Argetoianu, *Pentru cei de mîine. Amintiri din vremea celor de ieri* (Memorii inedite), partea a VI-a, vol. IV, f. 1558—1559).

www.dacoromanica.ro

Barbu Ştirbey şi ceilalţi fruntaşi liberali conduceau finanţa românească prin Banca Naţională şi Banca Românească. Avînd legături strînse cu camarila regală, Brătienii au reuşit să facă de multe ori, chiar în colaborare cu regele Ferdinand şi regina Maria, unele afaceri care au stîrnit mare vîlvă în opinia publică (afacerea Reşiţa, cele din domeniul industriei petrolifere prin intermediul legii minelor din 1924 şi afacerile cu armament încheiate de B. Ştirbey).

Semnificativ în ceea ce priveşte influenţa lui I. I. C. Brătianu asupra familiei regale şi a vieţii politice în general este şi faptul că la începutul lui mai 1925, adică tocmai în ajunul evenimentelor pe care le vom descrie în această lucrare, regina Maria îi transmitea lui Maniu, în legătură cu problema succesiunii la guvern, cum că „numai Brătianu are autoritatea necesară pentru a guverna"[1]. Influenţa lui I. I. C. Brătianu se întindea nu numai asupra lui Ferdinand şi Maria, ci şi asupra unei părţi a camarilei regale.

O parte din membrii familiei regale, avînd în frunte pe prinţul Carol, se împotriveau însă influenţei exercitată de Brătieni. Această opoziţie a lor era atît de puternică, încît Argetoianu nota în vara anului 1924 următoarele : „Mi-am dat seama că la o schimbare de tron, rolul politic al lui Brătianu era terminat"[2].

O astfel de constatare era bine motivată. După revenirea lui I. I. C. Brătianu la putere în ianuarie 1922, se profila tot mai puternic politica economică a liberalilor „prin noi înşine", politică dusă de ei în apărarea intereselor finanţei româneşti pe care o reprezentau. De fapt, politica dusă de liberali în vederea cîştigării şi păstrării de poziţii economice cît mai puternice (legea minelor din 1924) nu excludea uneori acordarea — sub presiunea capitalului străin — unor avantaje cît de mici. În opoziţie cu liberalii se afla partidul naţional şi unii fruntaşi din cel ţărănesc, care urmărind să vină la putere, începuseră să agite programul unei politici economice a „porţilor deschise" pentru capitalul străin. Către această parte a claselor dominante se orienta şi Carol, căci el prevedea că, fără un puternic ajutor din partea finanţei internaţionale şi fără un sprijin în ţară, nu va putea, în eventualitatea succesiunii domniei, să doboare atotputernicia Brătienilor.

*

Încă din februarie 1924, fruntaşii ţărănişti luaseră iniţiativa unei uniri a opoziţiei împotriva guvernului liberal. De fapt, această iniţiativă a fost primul pas care a dus în 1925 la înţelegerea dintre partidele naţional, ţărănesc, naţionalist şi gruparea lui Argetoianu. Opoziţia era destul de puternică, fiind susţinută şi de Carol, care — după cele menţionate de Argetoianu — era „mai dezlănţuit ca oricînd împotriva lui Brătianu şi Averescu" şi foarte nerăbdător să vadă pe adversarii acestora la putere[3]. Aceasta a hotărît pe fruntaşul liberal să ia unele măsuri de prevedere.

[1] N. Iorga, *Memorii*, vol. V. p. 17.
[2] Arhiva centrală a Institutului de istorie a partidului. C. Argetoianu, *op. cit.*, partea a VI-a, vol. IV, f. 1777.
[3] Loc. cit., f. 2024.

www.dacoromanica.ro

Împlinindu-se cei patru ani de guvernare liberală şi trebuind să fie ales un nou parlament, de teama unor manifestaţii ostile ale opoziţiei, I. I. C. Brătianu după ce depune o nouă lege electorală, închide la 13 iunie 1925 sesiunea parlamentară. În felul acesta, el căuta să capete răgaz pentru a atrage de partea sa unele elemente ale opoziţiei. Brătianu urmărea totodată ca, prin atragerea unor elemente opoziţioniste, să întărească şi partidul poporului al lui Averescu, mult slăbit prin plecarea unor fruntaşi ca Argetoianu, pentru a putea să-l transforme din nou în partid al rotativei guvernamentale şi să-l aducă la putere[1].

În această vreme, unele partide din opoziţie au început tratative în vederea unei fuziuni pentru a forma un partid mai puternic, care să combată pe liberali şi pe Argetoianu. În calea acestei fuziuni, care era făcută cu scopul evident de a se putea ajunge la putere, stăteau neînţelegerile ivite nu numai între partide, dar chiar şi în sînul lor. De altfel, Argetoianu semnala că în calea înţelegerii dintre partidele naţional şi ţărănesc nu stăteau nicidecum „greutăţi de ordin programatic, ci greutăţi indicate de ambiţiile personale ale unuia şi ale altuia"[2]. La începutul tratativelor duse între reprezentanţii celor două partide, Maniu nu dorea decît o simplă colaborare cu ţărăniştii în vederea alegerilor, deoarece se temea ca nu cumva aceştia să deţină majoritatea în cazul unei fuziuni, ţinînd seama că Mihalache, bazat pe popularitatea ţărăniştilor în provinciile ţării de dincoace de Carpaţi, cerea avantaje serioase pentru fruntaşii partidului său.

Totuşi, la începutul lui octombrie 1925, se pun bazele aşa-zisei opoziţii unite[3]. Fruntaşii liberali, văzînd că opoziţia ajunsese la o înţelegere în vederea viitoarelor alegeri ce se anunţau, s-au hotărît să acţioneze rapid, îndreptînd lovitura asupra şefului încoronat al grupului adversar : asupra lui Carol. Folosind prilejul că prinţul Carol se afla în Anglia la funeraliile regale, I. I. C. Brătianu şi B. Ştirbey au acţionat în consecinţă. Cu toate că regina Maria îşi pusese mari nădejdi în eventualitatea urcării pe tron a lui Carol, socotind că va putea juca rolul de „inspiratoare" a politicii acestuia, totuşi B. Ştirbey a reuşit să o convingă că avea un rol mult mai însemnat de jucat cu un rege minor şi cu o regenţă supusă[4]. Deci, avînd şi sprijinul reginei Maria, le-a fost uşor Brătienilor şi lui B. Ştirbey să-l îndepărteze pe Carol de la tron[5].

Ecoul produs în străinătate de renunţarea forţată a lui Carol la tron a fost destul de puternic. Astfel, într-un interviu luat lui Carol la sfîrşitul lui decembrie 1925, ziaristul D. Bogholm relatează că,, hotărîrea sa este urmarea unei înverşunate lupte, pe care el a purtat-o împotriva ministerului celor doi fraţi Brătianu, adevăraţii stăpîni ai Romîniei de foarte mulţi ani, care erau sprijiniţi de către regina Maria ... Pentru a face

[1] N. Iorga, *op. cit.*, vol. V, p. 32. La 7 iunie 1925, Iorga află din cercurile camarilei regale, „că liberalii fac sforţări desperate pentru a-l aduce pe Averescu".

[2] Arhiva centrală a Institutului de istorie a partidului. C. Argetoianu, *op. cit.*, partea a VI-a, vol. V, f. 2200.

[3] N. Iorga, *op. cit.*, vol. V, p. 53.

[4] Arhiva centrală a Institutului de istorie a partidului. C. Argetoianu, *op. cit.*, partea a VI-a, vol. V, f. 2237.

[5] Loc. cit., f. 2358. La 6 ianuarie 1926, C. Hiott, ministrul palatului îl informează pe Argetoianu că „fără regina, regele n-ar fi primit niciodată renunţarea prinţului Carol".

www.dacoromanica.ro

să triumfe ideile sale, prințul a voit să creieze o mare mișcare asemănătoare fascismului, sprijinindu-se pe masele țărănești (atrase de partidul țărănesc — *n. n.*). El întreținea relații călduroase cu partidele de opoziție și prin atitudinea sa amenința să provoace o ruptură chiar în guvernul liberal"[1]. Alte ziare anunțau chiar că prințul moștenitor voia să instaureze o dictatură fascistă, deoarece se bucura „de o mare influență în cercurile extreme ale naționaliștilor șovini romîni"[2].

Carol urmărea într-adevăr să doboare atotputernicia Brătienilor și, cu ajutorul posibil al opoziției unite, precum și al unor ofițeri simpatizanți, să instaureze, după moartea lui Ferdinand, care era bolnav, un regim personal de guvernare. Sezisînd planurile lui Carol, I. I. C. Brătianu și B. Știrbey au căutat să se debaraseze atît de el, cît și de simpatizanții lui din cadrele armatei, care deveneau tot mai numeroși. De aceea, alegînd ca motiv situația matrimonială a lui Carol, care era despărțit de prințesa Elena, precum și relațiile lui cu Elena Lupescu, I. I. C. Brătianu și-a exprimat părerea că altă cale nu era decît ca prințul Carol să renunțe la tron în favoarea fiului său Mihai. Carol, care își dădea seama că fără un ajutor puternic din străinătate n-ar fi putut să profite din plin de avantajele domniei în cazul în care ar fi devenit rege, a rămas la înapoierea din Anglia, în Italia, anunțînd pe Ferdinand că este dispus să renunțe pentru un timp la prerogativele regale. Urma ca el să-și facă legături cît mai trainice printre magnații finanței și industriei apusene și, ca agent al acestora, să se întoarcă după un timp în Romînia.

Imediat după renunțarea lui Carol la tron, Argetoianu nu numai ca unul din apropiații prințului, dar și ca fruntaș al partidului național a căutat să capete de la rege aprobarea de a-l aduce pe Carol înapoi. Însă regina Maria, de acord cu I. I. C. Brătianu și B. Știrbey, a intervenit pe lîngă Ferdinand și deplasarea lui Argetoianu nu a mai fost autorizată. În schimb liberalii și regina, temîndu-se ca prințul să nu se răzgîndească, au aranjat ca să fie trimis în străinătate cît mai repede C. Hiott, ministrul palatului, pentru ca prințul Carol să semneze o declarație oficială de renunțare la tron[3]. De altfel, Iorga mărturisea în memoriile sale că actul de renunțare la tron al lui Carol l-a făcut regele numai „sub influența a doi oameni (I. I. C. Brătianu și B. Știrbey — *n. n.*), cărora niciodată nu le voi întinde mîna pentru partea ce au avut în acest act"[4].

După ce Carol a semnat declarația de renunțare, Ferdinand a fost forțat de Brătieni și Maria să convoace în grabă un consiliu de coroană pentru 31 decembrie 1925, care să ratifice hotărîrea luată pentru a fi trecută prin parlament. În preajma evenimentelor care au premers acest consiliu, partidele național și țărănesc erau pentru readucerea lui Carol în țară, în vreme ce Averescu se împotrivea. Acesta avea interes de altfel să-l sprijine pe I. I. C. Brătianu în acțiunea sa, deoarece — după cum mărturi-

[1] Bibl. centrală de stat, filiala N. Bălcescu, Fond. St. Georges, pach. 90, dos, 6, f. 119. (Interviul a fost publicat în „Le Matin", nr. 15 268 din 7 ianuarie 1926).

[2] Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, cutia 63, dos. 32 (Extras din „Posledna Posta" (Belgrad) din 3 ianuarie 1926).

[3] Arhiva centrală a Institutului de istorie a partidului. C. Argetoianu, *op. cit.*, partea a VI-a, vol. V, f. 2238—2239.

[4] N. Iorga, *op. cit.*, vol. V, p. 87.

www.dacoromanica.ro

seşte Argetoianu — avînd „popularitatea complet măcinată, cu cadre de partid rudimentare, dînsul nu mai spera să ajungă la putere decît impus de şeful partidului liberal. Întărirea lui Brătianu faţă de coroană, prin alungarea prinţului, convenea deci de minune generalului"[1] (Averescu — *n. n.*).

În şedinţa consiliului de coroană de la Sinaia, fruntaşii opoziţiei au schiţat o împotrivire împotriva planurilor lui Brătianu; totuşi, pînă la urmă, s-au raliat hotărîrii privitoare la renunţarea lui Carol la tron. Maniu însă mărturiseşte că prin hotărîrea luată de acest consiliu, se pune „prima piatră la edificiul republicii" şi dată fiind influenţa lui I. I. C. Brătianu asupra familiei regale, „Mihai nu va domni niciodată", ci regenţa numită de liberali[2]. Pentru a împiedica eventualele manifestaţii carliste, I. I. C. Brătianu a convocat imediat parlamentul pentru 4 ianuarie 1926, care să confirme hotărîrile consiliului de coroană.

În cele cîteva zile care au premers întrunirii parlamentului, guvernul liberal a făcut unele pregătiri care să asigure ratificarea renunţării lui Carol la tron. După ce fruntaşii liberali au discutat acasă la I. I. C. Brătianu felul cum va decurge şedinţa parlamentului, ei s-au deplasat la 3 ianuarie la Sinaia, unde împreună cu regele au aranjat componenţa regenţei[3]. Regenţa urma să fie formată, în afară de prinţul Nicolae, de patriarhul Miron Cristea şi Buzdugan, amîndoi socotiţi ca „oamenii" lui Brătianu[4]. Pentru a nu se mai opune hotărîrilor luate de consiliul de coroană, Ferdinand, îndemnat de I. I. C. Brătianu, a căutat să convingă în dimineaţa zilei de 4 ianuarie 1926 pe şefii opoziţiei să se ralieze liberalilor. Dacă Maniu şi Mihalache nu au dat un răspuns precis, apoi Iorga a declarat „că va protesta în faţa parlamentului"[5]. În după amiaza aceleiaşi zile, s-a deschis parlamentul. După expunerea actului de renunţare a lui Carol la drepturile şi prerogativele de membru al familiei regale şi de principe moştenitor al Romîniei şi apoi a proiectului de lege privitor la statutul familiei regale şi de recunoaştere a principelui Mihai ca moştenitor al tronului, — au avut loc discuţii care au relevat faptul că opoziţia, în general, nu era de acord cu îndepărtarea lui Carol de la tron, deoarece în felul acesta pierdea speranţa venirii la putere[6]. Partidele naţional şi ţărănesc s-au abţinut de la vot, crezînd că prin aceasta vor împiedica adoptarea hotărîrilor luate la 31 decembrie 1925. În fond însă ele nu au făcut altceva decît să uşureze ratificarea acestora. Iorga s-a declarat împotriva actului de renunţare, arătînd că partidul naţional înţelege totuşi „a sprijini cu loialitate coroana împotriva unui guvern care, preocupat de răzbunările sale şi a complicilor săi ascunşi, n-a prevăzut nimic, care n-a luat nici o măsură pentru a împiedica nenorocirea de azi, ce atinge grav prestigiul dinastiei"[7]. Miha-

[1] Arhiva centrală a Institutului de istorie a partidului. C. Argetoianu, *op. cit.*, partea a VI-a, vol. V, f. 2250.

[2] N. Iorga, *op. cit.*, vol. V, p. 82.

[3] La aceste întrevederi au luat parte fraţii Brătianu, Al. Constantinescu, I. G. Duca şi G. Mîrzescu („Romînia", nr. 660 din 4 ianuarie 1926, p. 4).

[4] Arhiva centrală a Institutului de istorie a partidului. C. Argetoianu, *op. cit.*, partea a VI-a, vol. V, f. 2267.

[5] Loc. cit., f. 2268.

[6] „Monitorul oficial", nr. 41 din 11 februarie 1926, p. 1123 şi urm.

[7] Loc. cit., p. 1132.

www.dacoromanica.ro

lache, făcînd o declarație în numele partidului țărănesc, se ridică și el împotriva partidului liberal, fără a pomeni însă de chestiunea Carol, deoarece încă șovăia[1].

După ședința din 4 ianuarie 1926 a Adunării deputaților, Maniu a făcut o declarație reprezentanților presei, cu care prilej spunea: „Nu cred că chestiunea succesiunii la tron trebuie atrasă între problemele vieții politice. Prin hotărîrea adusă, ori care ar fi fost anterior părerile personale, chestiunea s-a rezolvat în mod indiscutabil"[2].

Dacă în privința renunțării lui Carol la tron au existat în sînul opoziției unele păreri contradictorii, apoi fruntașii partidelor național și țărănesc, de comun acord s-au împotrivit în ședința Adunării deputaților și Senatului din 4 ianuarie la instituirea unei regențe[3]. Maniu împreună cu dr. Lupu luaseră cuvîntul împotriva încercării lui I. I. C. Brătianu de a-și institui o regență supusă: de altfel Maniu își exprimase chiar în dimineața aceleiași zile, la palat, față de Hiott, părerea că regența ar fi inutilă[4]. În realitate, Maniu era nu atît împotriva regenței, cît împotriva componenței acesteia, deoarece, pe lîngă prințul Nicolae urmau să devină regenți patriarhul Miron Cristea care înclina spre Brătieni și G. Buzdugan, fostul președinte al Înaltei curți de casație și fruntaș al partidului liberal.

Argetoianu remarca în memoriile sale că „chestiunea Carol" devenise problema centrală a politicii românești. „Oamenii politici și partidele au fost supuși unei noi clasificări și socotiți apți sau inapți pentru guvernare, după cum puteau fi sau nu fi bănuiți că ar favoriza o eventuală revenire a prințului Carol"[5].

Astfel se explică faptul că fruntașii partidului național, care se abținuseră de la votarea renunțării lui Carol la tron și la instituirea unei regențe s-au adunat la 5 ianuarie și au lansat o moțiune, declarînd „chestiunea renunțării principelui Carol ca tranșată și definitiv închisă"[6]. Tot cu scopul restabilirii încrederii familiei regale în partidul național, care dăduse la început dovadă de unele simpatii față de Carol prin atitudinea lui Iorga în parlament, Argetoianu vizitează a doua zi pe Hiott pentru a-i transmite lui Ferdinand „că coroana nu avea un instrument politic mai leal și mai devotat ca partidul național"[7]. Hiott îl sfătuiește că în vederea succesiunii guvernamentale în momentul acela, numai regina putea fi consultată, căci Ferdinand se găsea deja sub influența ei și a lui I. Brătianu. În audiența din 7 ianuarie, Argetoianu este informat că Maria urma să devină regentă, deoarece „Brătianu îi făgăduise că lista regenților va fi modificată la momentul oportun" (în sensul înlocuirii prințului Nicolae); a urmat apoi o discuție privitoare la posibilitatea venirii partidelor național și țărănesc la putere. Argetoianu îi arătă că singura dificultate în formarea unui

[1] „Monitorul oficial", nr. 41 din 11. februarie 1926, p. 1133.
[2] Arhiva centrală a Institutului de istorie a partidului. C. Argetoianu, *op. cit.*, partea a VI-a, vol. V, f. 2307.
[3] „Monitorul oficial", nr. 41 din 11 februarie 1926, p. 1140—1143.
[4] N. Iorga, *op. cit.*, vol. V, p. 86.
[5] Arhiva centrală a Institutului de istorie a partidului. C. Argetoianu, *op. cit.*, partea a VI-a, vol. V, f. 2331.
[6] Loc. cit., f. 2313.
[7] Loc. cit., f. 2356.

www.dacoromanica.ro

guvern național-țărănesc rezidă în rivalitatea existentă deja între Maniu și Iorga în privința președinției, atît a partidului național, cît și a unui viitor guvern.

O dată ce Carol fusese îndepărtat de la tron și I. I. C. Brătianu își consolidase influența în sînul familiei regale, el a crezut că nu va mai întîmpina dificultăți în guvernarea sa. Dar insuccesul său de la începutul anului 1926 în alegerile comunale[1], îl făcu să fie mai prevăzător. De aceea, plănui ca în eventualitatea părăsirii puterii să înjghebeze un guvern paravan care să asculte de el. Încercarea lui de a aduce la putere un astfel de guvern paravan condus de gen. Prezan eșuînd[2], el s-a gîndit să schimbe metoda și să caute să desfacă înțelegerea dintre partidele național și țărănesc. De aceea, liberalii au încercat întîi, dar fără succes, să se apropie de fruntașii partidului național, iar apoi au venit cu propunerea — neacceptată de altfel de opoziție — a formării unui guvern național-țărănesc, sub conducerea lui Știrbey, omul lui I. I. C. Brătianu[3]. Deoarece mandatul său parlamentar expira și trebuiau să aibă loc noi alegeri, I. I. C. Brătianu făcea eforturi vădite, prin intermediul lui Ferdinand, să-și alcătuiască un guvern în a cărui componență să intre și unii oameni de-ai săi. Eșuarea ultimei încercări a lui I. I. C. Brătianu de a atrage pe unii fruntași naționali și țărăniști și de a forma un guvern prezidat de Știrbey, găsea pe liberali într-un serios impas.

Încercările unor fruntași ai partidului național, între care Maniu și Iorga, de a se apropia de rege și în felul acesta de a căpăta puterea fără concursul liberalilor, se soldase cu unele rezultate promițătoare. Argetoianu relatează că în audiența sa la rege din 5 februarie 1926, acesta i-a spus următoarele: „Vreau să chem la putere partidul național și aș fi foarte mulțumit dacă s-ar putea forma un guvern în colaborare și cu țărăniștii"[4]. Tot Argetoianu este asigurat mai tîrziu de I. Stîrcea, maestrul de ceremonii al curții regale, că încă „cu 15 zile înainte de demisia lui Brătianu, regele l-a însărcinat să previe pe Maniu că-l va chema la putere"[5].

Văzînd că fruntașii partidului național căpătaseră asigurări de la Ferdinand că li se va da succesiunea guvernamentală în colaborare cu țărăniștii, I. I. C. Brătianu nefiind încă sigur pe un viitor guvern Averescu, s-a gîndit să-l atragă pe Maniu de partea sa, mai cu seamă că avea nevoie de un sprijin serios în vederea trecerii prin parlament a unei noi legi electorale. De aceea, conducătorul partidului liberal a însărcinat pe Tancred Constantinescu, „omul de mare încredere al Brătienilor", de a duce tratative cu acesta. În întrevederea avută cu Maniu, T. Constantinescu a căutat să atragă pe fruntașul ardelean, cerîndu-i să nu facă greutăți în ceea ce privește noua lege electorală și să o susție în parlament, căci — după cum remarca acesta — ea va fi aplicată de partidul național, deoa-

[1] „Aurora", nr. 1300 din 8 martie 1926, p. 1.
[2] „Cuvîntul", nr. 346 din 1 ianuarie 1926, p. 1.
[3] „Epoca", nr. 8 din 10 februarie 1926, p. 1.
[4] Arhiva centrală a Institutului de istorie a partidului. C. Argetoianu, *op. cit.*, partea a VI-a, vol. V, f. 2375.
[5] Loc. cit., f. 2379—2380.

www.dacoromanica.ro

rece „succesiunea guvernului vă este asigurată, o știu — și iată de ce trebuie să cădem de acord”[1] . Înțelegerea a eșuat dat fiind faptul că Maniu nu putea admite să susție noua lege electorală, care urma să dea avantaje considerabile partidului de la putere, în cazul de față celui liberal. De asemenea, el era și prea sigur că regele îl va susține în continuare, acordînd succesiunea puterii partidului național și de aceea s-a gîndit să facă în așa fel ca în viitoarele alegeri să nu meargă nici cu țărăniștii. Cu toate că la 17 martie 1926, Maniu căpătase din partea delegației permanente a partidului național depline puteri de a încheia un acord cu partidul țărănesc în vederea preluării puterii, el a căutat să tărăgănească lucrurile mai departe, introducînd un element nou în discuție, fuziunea ambelor partide[2]. Atunci fruntașii țărăniști care urmăreau să parvie cu orice preț la putere pentru a beneficia de cît mai multe avantaje, au încercat să-l șantajeze pe Maniu, lăsînd impresia că s-ar înțelege cu Averescu. Pe de altă parte și Averescu care urmărea același lucru, neaspirînd însă decît la formarea unui guvern paravan al lui Brătianu, văzînd că acesta nu se gîndea deocamdată să se înțeleagă cu el, a căutat să-l șantajeze, anunțînd că în viitoarele alegeri va merge alături de partidul țărănesc[3].

I. I. C. Brătianu, văzînd că mandatul său parlamentar se apropia de sfîrșit și vrînd cu orice preț să lase în locul său un guvern credincios, a început să lucreze în acest sens în cel mai mare secret. După unele întrevederi cu Al. Constantinescu, „în ajunul demisiei guvernului s-a pus la cale ministerul Averescu”[4]. Imediat după aceea, I. I. C. Brătianu s-a dus la Ferdinand și după ce a „invocat pactul încheiat pentru îndepărtarea prințului Carol, a declarat regelui că un guvern național sau național-țărănesc ar pregăti readucerea surghiunitului — și i-a forțat mîna”[5]. O dată ce succesiunea guvernamentală era aranjată prin asigurarea venirii la putere a unui guvern condus de Averescu, care era împotriva reîntoarcerii lui Carol în țară, I. I. C. Brătianu își dă în liniște demisia la 27 martie 1926.

A doua zi încep consultările numai de formă, în vederea formării unui nou guvern, deoarece Ferdinand, sub influența lui I. Brătianu, părăsise gîndul de a aduce partidul național la putere. Totuși, fiind încredințați că li se va da puterea, Maniu, Iorga, Argetoianu și Mihalache avuseseră deja o convorbire între ei în vederea alcătuirii unei liste ministeriale. La această convorbire au venit mai tîrziu și alți fruntași naționali și țărăniști. Foarte sugestiv descrie Argetoianu această întrevedere, în care fiecare fruntaș național sau țărănist a căutat să obțină un cît de mic avantaj. El arată următoarele : „Ne-am aflat într-o adevărată atmosferă de bîlci. Ca să satisfacem toate poftele ar fi trebuit să dispunem de 30—40 de portofolii și tot atîtea subsecretariate de stat”[6].

[1] Arhiva centrală a Institutului de istorie a partidului. C. Argetoianu, *op. cit.*, partea a VI-a, vol. V, f. 2400—2401.
[2] Loc. cit., f. 2413.
[3] Loc. cit., f. 2385.
[4] Loc. cit., f. 2450.
[5] Loc. cit., f. 2451.
[6] Loc. cit., f. 2428.

www.dacoromanica.ro

Regele, influențat de I. I. C. Brătianu, a însărcinat însă la 30 martie pe Averescu să formeze un nou guvern, care era deja aranjat mai dinainte de fruntașul liberal. Ca să dea aparența că ar avea și el un cuvînt de spus, Ferdinand a cerut lui Averescu să colaboreze cu partidul național, desigur numai în mod formal. De fapt, I. I. C. Brătianu avusese grijă să provoace din vreme o spărtură în rîndurile fruntașilor partidului național, atrăgînd de partea sa după O. Goga și un grup format din V. Goldiș, I. Lăpedatu și I. Lupaș, care au intrat în guvernul Averescu[1].

După ce guvernul condus de Averescu a votat noua lege electorală de tip fascist, el a dizolvat parlamentul liberal și a trecut la pregătirea alegerilor, care trebuiau să aibă loc în mai 1926. În preajma acestor alegeri, cartelul anterior între naționali și țărăniști se desfăcuse. În partidul național erau acum mai multe grupări, ca cea a lui Argetoianu, care dacă înainte de venirea guvernului Averescu la putere înclinase spre liberali, sperînd că va veni la putere, voia acum o nouă înțelegere cu țărăniștii. Acestuia i s-a alăturat imediat și grupul lui Iorga. În opoziție cu aceștia era grupul din jurul lui Maniu care, stînd în espectativă, nu știa încă ce cale să urmeze, nevrînd însă — deocamdată — să încheie o nouă înțelegere cu partidul țărănesc[2]. Argetoianu ne semnalează că, în afară de grupările menționate, „mai erau intrigăriile unui grup de ardeleni cu Vaida în frunte, care trata cu guvernul"[3]. Desigur că I. Brătianu, căutînd să atragă de partea sa și alți fruntași ai partidului național, a făcut în așa fel ca Goldiș să ia contact cu Vaida, Lugoșianu și A. Dobrescu, spre a trata alăturarea acestora politicii liberale. Dar acțiunea ulterioară a grupurilor lui Vaida și Goldiș, care căutaseră să atragă și pe Maniu de partea Brătienilor, a eșuat, cu toate că i se oferise acestuia, de către Averescu, două locuri în guvern și 32 în parlament. Desigur că s-ar fi ajuns la o înțelegere, dacă Brătianu nu și-ar fi dat seama din timp că, o dată Maniu pătruns în guvern, ar fi lucrat febril pentru acaparareа puterii și, posibil, pentru revenirea lui Carol în țară. De aceea Goga, din însărcinarea lui I. I. C. Brătianu, a torpilat aceste tratative[4].

Alegerile din mai 1926 — cum era și de așteptat — au dat cîștig de cauză guvernului Averescu, susținut de liberali. Partidul poporului a reușit să obțină 52,9 % din voturi și a căpătat 292 mandate în parlament. Deși partidul liberal nu obținuse decît 7,2 % din voturi, totuși I. I. C. Brătianu continua să impună linia sa în viața politică. Opoziția era redusă la neputință, cartelul național-țărănesc neobținînd decît 27,7 % din voturi, adică 69 mandate.

După alegeri au continuat mai departe fricțiunile dintre diferitele partide ale claselor dominante, care urmăreau fiecare să parvie la putere pentru a se bucura de avantajele ce le oferea aceasta. Dacă acum Maniu își schimbase gîndul, urmărind dacă nu o fuziune cu țărăniștii, dar cel puțin momentan o colaborare cît mai strînsă pentru combaterea politicii

[1] „Neamul romînesc", nr. 76 din 2 aprilie 1926, p. 4.
[2] Arhiva centrală a Institutului de istorie a partidului. C. Argetoianu, *op. cit.*, partea a VI-a, vol. V, f. 2454 și urm.
[3] Loc. cit., f. 2464.
[4] Loc. cit., f. 2465.

www.dacoromanica.ro

anticarliste a lui I. I. C. Brătianu, apoi Iorga şi Argetoianu nu prea erau de acord cu o fuziune, deoarece ţărăniştii urmau că capete, în cadrul noului partid, prea multe drepturi în comparaţie cu ei şi partizanii lor. Aceste divergenţe au dus la o ruptură definitivă în cadrul partidului naţional dintre Maniu şi Iorga. Ieşirea lui Iorga din partidul naţional are loc la 10 octombrie, cînd acesta din urmă adresînd o scrisoare fruntaşului ardelean, îl anunţă că va urma o politică separată. Totodată adresează către ţară şi un manifest demagogic prin care atacă partidul naţional, iar în cadrul unei întruniri, organizează un alt partid naţional[1]. Ruptura aceasta se cristalizase de fapt încă din august, cînd se duceau tratative pentru încheierea unei înţelegeri între partidele naţional şi ţărănesc, în vederea alegerilor parţiale din septembrie. O dată încheiată această înţelegere, spre sfîrşitul lui septembrie 1926, s-a trecut la o adevărată fuziune, neacceptată de Iorga, care crea în locul partidului poporului, al doilea partid puternic în vederea rotativei guvernamentale.

Iorga între timp, care se certase cu Maniu şi avea frică de popularitatea ţărăniştilor, căutase să se apropie de liberali[2], sperînd că în eventualitatea unei schimbări a guvernului Averescu, va putea să facă parte dintr-un nou guvern. Deşi era categoric împotriva fuziunii dintre partidele naţional şi ţărănesc, Argetoianu a rămas deocamdată alături de Maniu, încercînd să-l atragă de partea politicii lui I. I. C. Brătianu, pentru a-i izola în felul acesta pe ţărănişti. Totuşi, convorbirile lui Argetoianu cu dr. C. Angelescu şi L. Moldoveanu şi negocierile duse în vară cu V. Brătianu, în vederea unei fuzionări sau numai a unei colaborări de guvern între partidele naţional şi liberal, nu duc la nici un rezultat[3], deoarece Maniu, care admitea posibilitatea revenirii lui Carol în ţară, voia să ia puterea singur. De altfel acesta, conchizînd arăta : „În asemenea condiţiuni mai poate cineva pretinde să mă arunc în braţele lui Brătianu, ele însăşi foarte şubrede după cîte ştiu"[4].

Ajuns însă la putere, Averescu a început să se îndepărteze de I. I. C. Brătianu, plănuind ca împreună cu regina Maria şi Ştirbey să schimbe regenţa, formată din prinţul Nicolae şi oamenii liberalilor, patriarhul Miron Cristea şi G. Buzdugan. Argetoianu arată în memoriile sale că I. G. Duca i-a spus, cu prilejul unei convorbiri din toamna lui 1926, „că regina e mai hotărîtă ca oricînd să devină regentă". Averescu nu era însă de acord ca regina să devină regentă unică, cum dorea aceasta şi cum fusese înţelegerea între ei. De aceea, în ascuns de Brătianu a căutat să se înţeleagă cu ea ca, în eventualitatea schimbării regenţei, să devină şi el şi Ştirbey regenţi. Lovitura aceasta care trebuia dată lui Brătianu a eşuat.

*

Deşi după instalarea guvernului Averescu, se căutase la început îndepărtarea din armată a acelor ofiţeri care simpatizau cu o reîntoarcere

[1] „Neamul romînesc", nr. 123 din 11 octombrie 1926, p. 1.

[2] N. Iorga, *op. cit.*, vol. V, p. 138. Iorga a intrat în contact cu I. Brătianu la 20 iunie 1926 prin G. Brătianu şi dr. A. Ionescu în vederea unei eventuale colaborări.

[3] Arhiva centrală a Institutului de istorie a partidului. C. Argetoianu, *op. cit.*, partea a VII-a, vol. I, f. 31 şi 193—194.

[4] Loc. cit., f. 81.

www.dacoromanica.ro

a lui Carol, totuşi curentul carlist creştea tot mai mult, chiar în cadrele armatei[1]. De altfel, Argetoianu arată că partizanii carlismului, care deveneau tot mai numeroşi, „îmbătau lumea vorbindu-i de intenţiile prinţului (Carol), care vrea nu numai să domnească, dar şi să guverneze şi să pună capăt desfrîului partidelor"[2]. Într-adevăr, după cele constatate la Paris, de Al. Cuzin şi I. Sîn-Georgiu, fruntaşi ai partidului naţional condus de Iorga, Carol era „hotărît să se înapoieze să-şi valorifice drepturile, avînd multiple şi serioase legături în Romînia"[3]. De altfel, generalul Dumitrescu-Turcu, comandantul corpului de armată din Craiova, discutînd cu generalul I. Gîrleşteanu, unul din confidenţii lui Argetoianu, despre posibilitatea întoarcerii lui Carol, arăta „că majoritatea ofiţerilor ar vedea cu ochi buni această înapoiere"[4].

Între timp, boala regelui se agravase. Cum Averescu se depărta tot mai mult de Brătianu, avînd aliaţi pe regină şi pe B. Ştirbey, fruntaşul liberal a căutat să prevină situaţia ce s-ar fi ivit în eventualitatea morţii regelui şi care l-ar fi găsit izolat. De aceea, sfătuieşte mai întîi pe O. Goga, ministrul de interne, să trimită un emisar în străinătate, la Carol, pentru a-i face unele propuneri şi a-i afla eventual planurile. Argetoianu nu ne dezvăluie însă ce conţineau aceste propuneri, dar ştim că ele nu au fost acceptate de Carol, deoarece „nu voia să aibă de-a face cu un guvern condus de politicienii care-l dedese peste graniţă"[5].

Deoarece Argetoianu vedea că Averescu, prin intrarea sa în regenţă alături de regină şi Ştirbey, urmărea introducerea unei dictaturi, a luat iniţiativa de a căuta o apropiere între liberali şi partidul naţional-ţărănesc; în memoriile sale, el motiva această acţiune ca avînd scopul „prevenirii dezastrului ce l-ar putea provoca amestecul militarilor în criza dinastică"[6]. Apropierea dintre cele două partide urma să fie făcută de Argetoianu pe platforma unei împăcări cu Carol. Intrevederile lui Argetoianu cu Maniu şi I. Brătianu nu dau rezultate. Maniu era de acord cu aducerea lui Carol în ţară, însă I. I. C. Brătianu nu acceptă această soluţie[7], bazîndu-se pe faptul că în sînul partidului naţional-ţărănesc nu exista o unitate de vederi în problema întoarcerii lui Carol. El chiar i-a declarat lui Argetoianu „că nu crede în posibilitatea unei asemenea alianţe", deoarece „la naţional ţărănişti sînt două curente: ţărăniştii înclină spre o formulă fără Carol, pe cînd naţionalii sînt carlişti"[8].

Argetoianu văzînd că această înţelegere nu este posibilă, s-a gîndit atunci că eventual s-ar putea ajunge la o înţelegere între cele două partide, pe baza unei formule fără Carol[9]. Nici această înţelegere nu s-a realizat, I. I. C. Brătianu impunîndu-i la sfîrşitul lui noiembrie 1926 lui Ferdinand

[1] Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, cutia 63, dos. 32.
[2] Arhiva centrală a Institutului de istorie a partidului. C. Argetoianu, *op. cit.*, partea a VII-a, vol. I, f. 228.
[3] Loc. cit., f. 224.
[4] Loc. cit., f. 226.
[5] Loc. cit., f. 225.
[6] Loc. cit., f. 234.
[7] Loc. cit., f. 243 şi urm.
[8] Loc. cit., f. 254.
[9] Loc. cit., f. 252.

www.dacoromanica.ro

să trimită o scrisoare guvernului Averescu, „scrisoarea prin care suveranul stăruia asupra hotărîrilor din 4 ianuarie, socotite definitive" [1]. În felul acesta nu se mai lăsa nici o speranță partidului național-țărănesc de a prelua puterea. La 8 zile după ultima convorbire cu I. I. C. Brătianu, Argetoianu mai face o ultimă încercare pe lîngă fruntașul liberal. El relatează următoarele : „Mi-am dat seama că Brătianu nu voia în realitate nici o înțelegere cu național-țărăniștii, că era hotărît să joace singur partida și că formulele pe care mi le dăduse, mi le dăduse ca să nu mă refuze, cu convingerea că nu vor fi găsite suficiente" [2].

În perioada cînd Argetoianu făcea sforțări pentru a apropia pe liberali de național-țărăniști, se producea fuziunea care a dat naștere partidului național-țărănesc. Argetoianu dezvăluie în memoriile sale cum dr. Romalo, carlist convins, a tăinuit gravitatea bolii regelui, anunțînd-o numai lui Maniu. „Din acel moment, Maniu a tablat pe moartea regelui și a făcut imediat fuziunea cu țărăniștii, pe baza sugestiunilor lui Romalo ca să poată pune la momentul oportun, un partid puternic la dispoziția prințului Carol" [3]. Dar și I. I. C. Brătianu, aflînd din alte surse de caracterul și stadiul bolii regelui, a putut să ia măsuri de prevedere. Înțelegerea care fusese inițiată de Argetoianu era făcută tocmai cu scopul de a atrage pe național-țărăniști de partea liberalilor. Ea însă a eșuat, din cauza intransigenței liberalilor, care nu admiteau reîntoarcerea lui Carol, și din cauza național-țărăniștilor, acum suficient de puternici pentru a combate linia politică anticarlistă a lui I. Brătianu.

Maniu, vrînd să ajungă cît mai repede la putere, a început în prima parte a lui decembrie 1926 tratative cu Averescu, în vederea închegării unui bloc antiliberal, și chiar a unei eventuale guvernări comune.

În aceeași vreme. I. I. C. Brătianu a căutat să-și apropie pe unii fruntași național-țărăniști și a combate o eventuală colaborare dintre Maniu și Averescu ; el s-a gîndit la formula unui guvern „național" [4], adică la o formație ministerială de coaliție, credincioasă lui, care să facă alegerile. Propunerile lui I. I. C. Brătianu sînt refuzate de Maniu și de ceilalți fruntași naționali. Atunci privirile sînt îndreptate spre fruntașii țărăniști. I. G. Duca reușește să-l atragă, în ianuarie 1926, pe dr. Lupu de partea liberalilor [5], grupul lui reușind să creeze un nou partid țărănesc la începutul lui martie [6].

Deoarece Averescu, dacă ar fi ajuns în regență, ar fi devenit extrem de periculos pentru I. I. C. Brătianu, acesta a început să lucreze în sensul unei înlocuiri a guvernului care începuse să se depărteze de el. La 18 aprilie 1926, în cursul unei convorbiri cu Argetoianu, fruntașul liberal cerînd ajutorul acestuia în acțiunea de înlocuire a guvernului, i-a declarat : „Averescu va încerca în ultimul moment să puie mîna pe conducerea statului, sub o formă oarecare. Formula importă puțin,oricare ar fi, ea va

[1] Arhiva centrală a Institutului de istorie a partidului. C. Argetoianu, *op. cit.*, partea a VII-a, vol. I, f. 254.
[2] Loc. cit., f. 302.
[3] Loc. cit., f. 265.
[4] Loc. cit., f. 403.
[5] „Cuvîntul", nr. 671 din 29 ianuarie 1927, p. 4.
[6] N. Iorga, *op. cit.*, vol. V, p. 184.

www.dacoromanica.ro

însemna dictatura generalului". Nu vedea ca soluție decît „schimbarea cît mai repede a guvernului". „E indispensabil — a declarat Brătianu — să fiu eu în fruntea guvernului la moartea regelui"[1]. Referindu-se la situația politică din primele luni ale anului 1926, Iorga menționează că într-adevăr Averescu era considerat ca fiind stăpîn pe situație și că liberalii regretă că l-au adus la putere [2].

Într-adevăr, Averescu, care la 4 ianuarie 1926 fusese contra lui Carol, acum intrase în legătură cu fostul moștenitor, prin colonelul Manolescu, pentru a discuta asupra formei întoarcerii lui [3]. În caz că planul lui de intrare în regență, împreună cu Maria și Știrbey ar fi eșuat, ceea ce de altfel s-a și întîmplat — datorită lui I. I. C. Brătianu — atunci Averescu ar fi putut totuși, prin revenirea lui Carol în țară, să rămînă la putere. La 1 iunie, acesta îi mărturisea lui Iorga că încă mai dinainte „a bănuit o intrigă liberală. Cînd regele era mult mai rău de i se aștepta moartea din moment în moment, el, Averescu, a avut o întîlnire cu Brătianu, care nu simțea nevoia ministeriului național. Aceasta pentru că și-l credea înfeudat. Acuma nu i-au plăcut anumite atitudini și s-a decis să-l sacrifice" [4].

Văzînd că Brătianu face tot posibilul pe lîngă rege pentru a-l înlocui cu un guvern de tranziție așa-zis național, și că Maria împreună cu Știrbey lucrau în ascuns pentru a-i bara drumul spre regență, Averescu nu numai că a căutat să se apropie de fruntașii național-țărăniști, dar și-a curățit guvernul de miniștrii care erau credincioși Brătienilor [5]. Astfel, în martie 1927, I. Lăpedatu, ministrul finanțelor, a fost silit să demisioneze, iar politica financiară a guvernului urma să fie condusă de M. Manoilescu, simpatizant al fascismului, unul dintre cei care au ajutat efectiv lui Carol să se reîntoarcă în Romînia [6].

Eforturile lui Averescu de a se înțelege din nou cu național-țărăniștii au rămas fără rezultat, căci aceștia urmăreau ca și ei să ia puterea. De aceea, fruntașii național-țărăniști au început, o dată cu venirea anului 1927, să fluture mai insistent ideea reîntoarcerii lui Carol, luînd chiar contact cu acesta [7]. În cadrul agitației pe care o făcea, comitetul P.N.Ț., în urma unei ședințe din 31 ianuarie—1 februarie, unde s-a discutat criza dinastică, dă un comunicat prin care „socotește că se impune revizuirea pe cale legală a actului de la 31 decembrie 1925 și 4 ianuarie 1926" [8]. De altfel, și Mihalache, cu cîteva zile mai înainte, arăta la congresul coopera-

[1] Arhiva centrală a Institutului de istorie a partidului. C. Argetoianu, *op. cit.*, partea a VII-a vol. I, f. 368–369.

[2] N. Iorga, *op. cit.*, vol. V, p. 191.

[3] „Dreptatea", nr. 26 din 16 noiembrie 1927, p. 3. Col. Al. Manolescu se întoarce la 16 decembrie 1926 de la Paris, aducîndu-i lui Averescu o scrisoare de la Carol, care nu accepta propunerile acestuia.

[4] N. Iorga, *op. cit.*, vol. V, p. 219.

[5] *Ibidem*, p. 220.

[6] „Viitorul", nr. 5496 din 29 iunie 1926, p. 3. Încă din iunie 1926, acesta după dispozițiile lui Averescu, care în ascuns se îndepărta de Brătianu, urmărind să ajungă regent, a contractat în Italia un împrumut de 200 milioane lire italiene.

[7] N. Iorga, *op. cit.*, vol. V, p. 197. La 4 aprilie 1927, Madgearu îi spune lui Iorga că „țărăniștii aveau legătură cu prințul printr-un medic francez, care se oferise a-l trata pe rege".

[8] „Cuvîntul", nr. 675 din 3 februarie 1927, p. 4.

www.dacoromanica.ro

tivelor și băncilor populare, ținut la Craiova la 24 ianuarie, că principiul monarhiei constituționale „este mai asigurat prin revenirea prințului Carol, decît printr-o regență de 13 ani, care de fapt pune un partid politic pe tron"[1].

I. I. C. Brătianu, prin C. Hiott, caută să-l convingă pe Ferdinand să-i ceară demisia lui Averescu[2]. Propunerea lui I. I. C. Brătianu ca generalul Prezan să fie desemnat ca succesor nu a fost acceptată de rege, deoarece Maria îi impusese acestuia încă mai dinainte, ca viitorul guvern să fie format de B. Știrbey, sperînd că în felul acesta să ajungă regentă[3]. De altfel, mai tîrziu C. Hiott i-a povestit lui I. I. C. Brătianu că regina, intervenind pe lîngă Ferdinand „l-a determinat să se hotărască pentru Știrbey"[4].

Încercarea reginei însă a eșuat, căci B. Știrbey în care Maria își pusese toată energia că-i va face loc în regență a preferat să asculte de Brătianu[5].

La 4 iunie 1927, Averescu fiind silit să demisioneze, regele, la sugestia reginei, l-a însărcinat pe B. Știrbey să formeze un nou guvern[6]. De fapt acest guvern venit la putere și cu aprobarea lui I. I. C. Brătianu, urma să fie în concepția fruntașului liberal, numai un guvern de scurtă durată, care prin efectuarea unor noi alegeri, să aducă pe liberali la putere. I. I. C. Brătianu aranjase în secret cu Știrbey, încă dinainte, ca să caute să atragă în guvern pe unii fruntași național-țărăniști, pentru ca astfel să liniștească opinia publică și să arate că într-adevăr toate partidele participă la această formație ministerială. Maniu, Mihalache și ceilalți fruntași ai P.N.Ț., crezînd că puterea lui I. I. C. Brătianu scăzuse și că regele își impusese singur voința de a se forma un guvern de coaliție sub conducerea lui Știrbey, au căutat să dea pentru acest guvern pe M. Popovici, Gr. Iunian, P. Halipa și Sever Dan.

Văzînd că delegații național-țărăniști nu au nici o putere în guvern, Maniu, deși urmărea să înlesnească venirea lui Carol în țară, caută acum să ajungă la o înțelegere cu I. I. C. Brătianu, avînd cu acesta o întrevedere la 18 iunie[7]. Deoarece însă Mihalache, care între timp își dăduse seama că numai o reîntoarcere a lui Carol îi va aduce la putere pe național-țărăniști, l-a amenințat pe Maniu că, în cazul unei înțelegeri cu I. I. C. Brătianu, țărăniștii vor ieși din partid, — tratativele au fost întrerupte[8]. Din cauză că național-țărăniștii se opuneau la ținerea unor noi alegeri, care ar fi schimbat parlamentul averescan favorabil lor, I. I. C. Brătianu a grăbit căderea guvernului Știrbey înainte de moartea regelui. La 21 iunie

[1] Arhiva centrală a Institutului de istorie a partidului. C. Argetoianu, *op. cit.*, partea a VII-a, vol. I, f. 486.

[2] Loc. cit., f. 423.

[3] Loc. cit., partea a VI-a, vol. IV, f. 1676. Se arată că B. Stirbey care voia să ajungă în capul guvernului „pășea încă pe această nouă cale cu sfială. Se mulțumise cu o aluzie în colocviile sale intime cu regele și cu regina, aluzie ceva mai apăsată față de regină, căci altfel nu s-ar pricepe intervenția ei bruscă în iunie 1927, cînd a obținut pentru dînsul succesiunea lui Averescu împotriva voinței lui Brătianu, care susținea pe Prezan".

[4] Loc. cit., partea a VII-a, vol. I, p. 445.

[5] Loc. cit., partea a VI-a, vol. VII, p. 698.

[6] N. Iorga. *op. cit.*, vol. V, p. 222.

[7] „Înainte", nr. 3 din 23 iunie 1927, p. 1.

[8] Arhiva centrală a Institutului de istorie a partidului. C. Argetoianu, *op. cit.*, partea a VII-a, vol. I, f. 482—483.

www.dacoromanica.ro

— după cum fusese stabilit dinainte, de comun acord cu Brătianu — Argetoianu demisionează, provocînd criza guvernamentală. Cu toate că regina, care nu părăsise încă gîndul de a ajunge în regență, s-a opus de a i se acorda lui I. Brătianu mandatul de a forma noul guvern, totuși acesta reușește să preia puterea, dat fiind faptul că regele era pe moarte [1].

Guvernul format la 22 iunie 1927 de I. I. C. Brătianu cuprindea pe lîngă unii fruntași liberali ca I. G. Duca, V. Brătianu, dr. C. Angelescu, I. Inculeț, I. Dumitriu, G. Tătărescu, și politicieni apropiați acestora ca C. Argetoianu, L. Mrazec, St. Popescu[2], Lăpedatu și dr. Lupu, ce făcuseră parte și din anteriorul guvern, precum și alții [3]. Imediat s-au luat măsuri pentru ținerea cît mai urgentă a alegerilor, căci starea regelui era deosebit de îngrijorătoare, putînd muri în orice moment și lăsa astfel componența parlamentului neschimbată. De altfel, un contemporan mărturisește că moartea lui Ferdinand s-a întîmplat înainte de 20 iunie, dar „decesul regelui a fost ascuns 34 de ore, pentru a se putea constitui parlamentul liberal și ca să se împiedice adunarea Camerelor averescane. A fost o nenorocire că manopera a izbutit, pentru că parlamentul cel vechi ar fi rechemat pe prințul Carol" [4]. Alegerile, făcute în mare grabă de I. G. Duca, ministrul de interne, secundat de generalul Davidoglu, comandantul jandarmeriei, au dat o mare majoritate partidului liberal, care a obținut 61,7% din voturi[5].

Stăpîn pe situație, I. I. C. Brătianu a luat imediat toate măsurile de prevedere pentru a preîntîmpina o eventuală reîntoarcere a lui Carol în țară. Astfel, printr-un ordin al direcției generale a Siguranței statului se recomandă „elemente destoinice și pătrunse de simțul datoriei pentru a fi detașate la frontieră", care să vegheze ca fostul principe moștenitor să nu se reîntoarcă [6]. Cu toate măsurile luate, curentul așa-zis carlist, creștea tot mai mult în intensitate în cadrele ofițerești [7]. Pentru a lovi în acest curent, I. I. C. Brătianu înscenează o lovitură prin care să arate opiniei publice că din străinătate Carol complota, urmărind să revie în țară. În noaptea de 23 spre 24 octombrie 1927, venind din străinătate, M. Manoilescu, fost subsecretar în guvernul Averescu, este arestat pe motiv că asupra lui s-a găsit o scrisoare a lui Carol, care ar fi fost compromițătoare, deoarece „acesta anunța partizanilor săi, intenția de a reveni în țară" [8]. Iorga arată de altfel, că această afacere nu era decît o „înscenare ridicolă" [9]. După ce Manoilescu a fost arestat, Brătienii au aranjat cu Curtea Marțială că acesta să fie condamnat pentru ca astfel să se dea o lovitură carlismului; Argetoianu constata că această acțiune a Brătienilor nu va rămîne necu-

[1] Arhiva centrală a Institutului de istorie a partidului. C. Argetoianu, *op. cit.* partea a VII-a, vol. II, f. 559.

[2] N. Iorga, *op. cit.*, vol. V, p. 261. Argetoianu, Mrazec și St. Popescu s-au înscris de altfel la 26 noiembrie 1927 în P.N.L.

[3] „Neamul romînesc", nr. 67 din 23 iunie 1927, p. 2.

[4] M. Theodorian — Carada, *op. cit.*, p. 139.

[5] M. Dogan, *op. cit.*, tabelul 1 și G. G. Ioanescu, *op. cit.*, p. 67.

[6] Arhiva centrală a Institutului de istorie a partidului, fond Casa regală, dos. 26, doc. 356.

[7] N. Iorga, *op. cit.*, vol. V, p. 241. La 17 august 1927, „Munteanu-Rîmnic a vorbit cu cîțiva colonei. Toată armata a rămas pentru prinț".

[8] Arhiva centrală a Institutului de istorie a partidului. C. Argetoianu, *op. cit.*, partea a VI-a, vol. II, f. 638.

[9] N. Iorga, *op. cit.*, vol. V, p. 253

www.dacoromanica.ro

noscută ; „rezultatul final — scria Argetoianu — va fi exact opus celui urmărit : o întețire a carlismului și o concretizare a ideii reîntoarcerii prințului" [1]. Procesul lui Manoilescu s-a terminat la 14 noiembrie, însă cu o achitare. Referindu-se la rezultatul acestui proces, un istoric francez menționează că „a fost un eșec pentru cabinetul Brătianu a cărui politică a fost întotdeauna ostilă prințului. El nu a supraviețuit decît cîteva zile" [2].

Într-adevăr, arestarea și apoi judecarea lui Manoilescu a fost o greșeală a lui Brătianu [3], deoarece prin achitarea acestuia de către Curtea Marțială, în a cărei componență erau în majoritate ofițeri superiori simpatizanți ai carlismului, s-au creat noi simpatii în favoarea acestui curent din sînul opiniei publice.

Moartea lui I. I. C. Brătianu la sfîrșitul lui noiembrie 1927 găsește partidul liberal într-o situație destul de critică, deoarece curentul în favoarea reîntoarcerii lui Carol creștea, iar succesorul fruntașului liberal, fratele său Vintilă Brătianu, nu era capabil să-l stăvilească. Iorga luase inițiativa creării unui bloc al opoziției și pentru aceasta trimite scrisori lui Maniu și Averescu care se declară de acord [4].

Deoarece blocul opoziției se anunța a fi deosebit de puternic și hotărît a lua puterea, V. Brătianu a căutat să se înțeleagă cu el în ceea ce privește chestiunea Carol. Dar dacă Maniu și Iorga au rămas intransigenți, fruntașul național-țărănist pretinzînd regenței chiar dizolvarea parlamentului liberal și efectuarea unor noi alegeri, apoi Averescu deși era pentru reîntoarcerea lui Carol, stătea totuși în espectativă, neștiind deocamdată ce hotărîre să ia.

Opoziția, și în special Maniu, au dezlănțuit după moartea lui I. I. C. Brătianu, o puternică campanie de răsturnare a guvernului. De altfel Argetoianu mărturisește că fruntașii național-țărăniști „au priceput că cea mai bună cale de a impresiona regența și chiar pe Vintilă (Brătianu — *n. n.*) și a se apropia astfel de putere, era șantajul cu prințul Carol. În realitate, Maniu nu avea nici cea mai mică intenție de a se încurca cu Carol, dar lăsa lumea să creadă că era înțeles cu prințul" [5]. Totuși, dacă Maniu nu se folosea de chestiunea Carol decît ca un mijloc de presiune pentru obținerea puterii, apoi țărăniștii în frunte cu Mihalache voiau într-adevăr reîntoarcerea lui Carol în țară. Regentul Buzdugan avînd o convorbire la 29 martie 1928 cu Iorga asupra situației politice, îl informează că „a încercat timp de două ceasuri să aducă pe Maniu la o atitudine conciliantă. În zadar : el vrea puterea pentru dînsul, și imediat. Totuși, Vintilă Brătianu i-a arătat că ar fi dispus să-i cedeze locul mai tîrziu" [6]. Desigur că Maniu nu se încredea în promisiunile lui V. Brătianu de a-i ceda puterea, de aceea a hotărît ca în cadrul campaniei de răsturnare a guvernului, să aibă loc la 6 mai o mare adunare a partidului național-țărănesc la Alba-Iulia.

---

[1] Arhiva centrală a Institutului de istorie a partidului. C. Argetoianu, *op. cit.*, partea a VI-a, vol. II, f. 647—648.

[2] P. L. Rivière, *L'après guerre (1918—1932)*, Paris, 1934, p. 304—305.

[3] N. Iorga, *op. cit.*, vol. V, p. 291. Acesta arată că la 17 iunie 1928 Lăpedatu i-a spus : „că înfrîngerea în procesul Manoilescu a fost pentru I. Brătianu cea mai grea lovitură".

[4] „Neamul romînesc", nr. 181 din 19 noiembrie 1927, p. 2.

[5] Arhiva centrală a Institutului de istorie a partidului. C. Argetoianu, *op. cit.*, partea a VII-a, vol. II, f. 904.

[6] N. Iorga, *op. cit.*, vol. V, p. 278.

www.dacoromanica.ro

În cadrul propagandei demagogice, fruntaşii partidului naţional-ţărănesc, făcînd promisiuni mincinoase reuşiseră să atragă de partea lor mase de muncitori şi ţărani. De altfel, Argetoianu mărturiseşte că spre sfîrşitul lui aprilie „adunarea de la Alba Iulia degenerase în pregătirea ei într-un fel de mobilizare a coaselor şi a furcilor împotriva unităţii şi autorităţii statului" [1]. Văzînd amploarea pe care o luase pregătirea acestei adunări, într-un consiliu de miniştri, guvernul a hotărît să o interzică, iar dacă totuşi P.N.Ţ. era hotărît să mobilizeze masele contra lui, atunci urmîndu-se o propunere a lui I. G. Duca, Averescu care înclina spre liberali în acel moment, trebuie să mobilizeze şi el o adunare la Bucureşti, în aceeaşi zi cu cea de la Alba-Iulia [2]. Frica pe care o aveau fruntaşii liberali de adunarea naţional-ţărănistă de la Alba-Iulia era justificată, deoarece campania de răsturnare a guvernului putea să ia un alt caracter, dat fiind faptul că fuseseră mobilizate mase tot mai mari de muncitori şi ţărani. Argetoianu însă îi linişteşte pe aceştia, arătînd că fruntaşii partidului naţional-ţărănesc chiar dacă vor aduna mase mari ale poporului, nu se va întîmpla nimic, deoarece „Maniu şi ai lui nu vor revoluţie, vor puterea, şi ştiu bine limita peste care nu pot trece pentru a atinge scopul pe care-l urmăresc" [3].

Cu toată împotrivirea guvernului liberal, adunarea de la Alba-Iulia s-a ţinut totuşi la 6 mai după congresul P.N.Ţ., ea prilejuind o mare manifestaţie la care a asistat două sute mii de cetăţeni [4]. În aceeaşi zi, mari mase atrase de fruntaşii partidului naţional-ţărănesc au manifestat nu numai la Alba-Iulia, dar şi la întrunirile din Bucureşti, Iaşi, Brăila, Craiova şi Cernăuţi [5]. Constatînd că partidul naţional-ţărănesc, luase ofensiva pentru preluarea puterii, avînd cele mai mari şanse de reuşită, deoarece era susţinut de marile monopoluri apusene, guvernul liberal a căutat să lase succesiunea unei formaţii ministeriale, care să prezinte încrederea faţă de capitalul străin, şi să fie totodată condusă de P.N.L. De altfel presa semnala că „se încearcă tot soiul de combinaţii de culise, urmărind un camuflaj liberaloid" [6].

V. Brătianu şi ceilalţi fruntaşi liberali, prevăzînd perspectiva unei înapoieri a lui Carol, nu părăsiseră totuşi gîndul de a găsi o modalitate de înţelegere cu naţional-ţărăniştii în vederea succesiunii puterii şi pentru a opri înapoierea lui Carol. Regentul Buzdugan care era om al Brătienilor, ajunsese chiar la constatarea „că cu cît Maniu şi naţional ţărăniştii vor fi ţinuţi în opoziţie, cu atît se vor apropia de Carol şi vor sfîrşi chiar prin a lua angajamente formale faţă de dînsul" [7]. Acesta a ajuns să-l convingă în iulie 1928 pe V. Brătianu, „că singurul mijloc de a împiedica pe Maniu şi naţional-ţărănişti de a se angaja cu Carol, era de a-i chema la putere şi a-i solidariza astfel cu regenţa şi cu regimul de la 4 ianuarie" [8].

---

[1] Arhiva centrală a Institutului de istorie a partidului. C. Argetoianu, *op. cit.*, partea a VII-a, vol. II, f. 929.
[2] Loc. cit., f. 987, 999.
[3] Loc. cit., f. 990.
[4] G. G. Ioanescu, *op. cit.*, p. 76.
[5] „Curentul", nr. 114 din 8 mai 1928, p. 3.
[6] *Ibidem*, nr. 54 din 4 martie 1928, p. 6.
[7] Arhiva centrală a Institutului de istorie a partidului. C. Argetoianu, *op. cit.*, partea a VII-a, vol. II, p. 1028.
[8] Loc. cit., f. 1029.

www.dacoromanica.ro

V. Brătianu văzînd că nu poate ajunge la o înțelegere cu Maniu deși avusese în iunie o intrevedere cu el, prin care admitea succesiunea național-țărăniștilor „numai în anume condiții" [1], încearcă să formeze un guvern de coaliție condus de B. Știrbey și în care urma să intre și cîțiva averescani [2].

Încercarea unor averescani, între care și I. Mitilineu, de a forma un guvern la care să colaboreze și național-țărăniștii neizbutind, guvernul liberal își dă demisia la 9 noiembrie. Cu o zi înainte de plecarea liberalilor de la guvern, regența dăduse mandat lui Titulescu „de a încerca un ministeriu național" [3]. Liberalii întîmpinau dificultăți în încheerea împrumutului de stabilizare; de aceea au însărcinat pe regenții Buzdugan și Miron Cristea, care erau oamenii lor, să dea mandat de formarea unui guvern de concentrare lui Titulescu, fost ambasador la Londra. La acest guvern urmau să participe în afară de național-țărăniști, care prezentau în momentul acela mai multă încredere față de capitalul străin, și unii fruntași liberali, care urmau să lucreze de așa natură încît partidul lor să nu-și piardă avantajele ce le avea și să împiedice totodată o eventuală întoarcere a lui Carol. Din cauza neînțelegerii dintre Maniu și V. Brătianu, primul cerînd ca în cazul constituirii unui nou guvern să se dizolve parlamentul liberal, Titulescu își depune mandatul. Atunci marile monopoluri bancare din Apus aduc la putere pe Maniu, adept al politicii „porților deschise", care între timp dăduse asigurări acestora că le va acorda avantaje mari în țara noastră, ceea ce de fapt s-a și întîmplat, acesta încheind împrumutul de stabilizare la 2 februarie 1929 și emițînd o nouă lege a minelor. O rezoluție a P.C.R. din 1929 menționa că acum capitalul occidental „n-avea destul încredere în renunțarea partidului liberal la politica lui exclusivistă față de capitalul străin. Acesta socotea că în momentul de față partidul național țărănesc reprezintă mai bine interesele lui în Romînia și ar fi mai în măsură avînd încă „popularitate" în mase să liniștească masele trudite, în vederea exploatării lor și a pregătirilor de război contra U.R.S.S. El a determinat în cea mai mare măsură căderea guvernului liberal și aducerea partidului național țărănesc la putere" [4]. Cum au venit la putere național-țărăniștii au lăsat deoparte promisiunile demagogice făcute maselor muncitoare în opoziție și au urmat față de acestea aceeași politică dusă de partidul liberal mai înainte.

Formînd guvernul la 16 noiembrie 1928, Maniu din carlist devine regentist. El urmărea acum ca să schimbe regența, în care să-și introducă oamenii săi, căci deocamdată liberalii prin Buzdugan și chiar patriarhul Miron Cristea mai aveau un cuvînt greu de spus în conducerea țării. De aducerea lui Carol pe tron nici nu putea fi vorba, căci deocamdată Maniu se împăca destul de bine cu regimul de regență, iar acesta chiar dacă ar fi revenit în Romînia, urma să fie primit la început numai ca regent, pentru ca în felul acesta să nu beneficieze de toate avantajele puterii. În preajma morții lui Buzdugan, liberalii, pentru a combate o eventuală lovitură a lui Maniu, s-au gîndit la intrarea reginei Maria în regență. Dar aceasta

[1] N. Iorga, *op. cit.*, vol. V, p. 293.
[2] *Ibidem*, p. 291—292.
[3] *Ibidem*, p. 315.
[4] „Înainte", nr. 13 din 24 martie 1929, p. 1.

www.dacoromanica.ro

neuitînd se vede, felul în care Brătienii au îndepărtat-o prima dată de la regență, s-a apropiat de Maniu, crezînd că va putea eventual deveni singură regentă. Iorga ne semnalează că de altfel, „în acest sens se pregătise lucru cînd cu boala patriarhului" [1]. Noua încercare a reginei de a deveni regentă însă a eșuat, căci Maniu imediat după moartea lui Buzdugan, întîmplată la 7 octombrie 1929, neavînd destulă încredere în ea, a făcut să fie numit un om al său, C. Sărățeanu, fost consilier la Curtea de Casație și fost ministru în guvernul Averescu din 1918 de la Iași [2].

Dacă Maniu și alți fruntași național-țărăniști deveniseră adepții unui regim de regență, văzînd o eventuală venire a lui Carol la început numai în postura de regent, apoi majoritatea ofițerilor superiori doreau pe Carol ca rege [3]. Semnificativă este semnalarea unui complot din iulie 1929 pe care o face Iorga. El arată că această lovitură urma să fie condusă de generalul H. Cihoschi, ministrul armatei în guvernul național-țărănesc, care din cauza unor neînțelegeri cu Maniu, a demisionat la începutul lui aprilie 1930[4], — ajutat de generalii Broșteanu, Petala, Nicoleanu și Angelescu. Vorbind de scopul loviturii, Iorga menționează că „ar fi fost vorba de trei zile ale dictaturii Broșteanu, și apoi de rechemarea prințului Carol" [5].

Dacă în sînul partidelor politice ale claselor dominante existau divergențe în ceea ce privește problema dinastică, fiecare partid politic urmărind acapararea cît mai multor avantaje politico-economice prin susținerea regenței sau înapoierea lui Carol ca rege, apoi și în sînul familiei regale se iviseră unele neînțelegeri. Alături de regina Maria care nu dorea reîntoarcerea lui Carol, tocmai pentru a deveni regentă, „Ileana simpatiza cu toanele anticarliste ale mamei sale". Ceilalți doreau reîntoarcerea fostului principe moștenitor, prințul Nicolae lucrînd în ascuns în cadrele armatei la aceasta, iar Elisabeta ducea chiar o corespondență regulată cu el" [6]. De altfel, la o convorbire avută în ianuarie 1930 cu Argetoianu, cînd acesta i-a arătat că regența ar trebui întărită, prințul Nicolae i-a răspuns: „Trebuie așteptat, trebuie așteptat, se vor aranja toate" [7]. Abia după această convorbire și-a dat seama Argetoianu la ce se referea prințul Nicolae. El arată în continuare următoarele: „Mărturisesc — era pe la sfîrșitul lui ianuarie (1930) — că n-am priceput atunci că n-avea decît un gînd, întronarea fratelui său Carol, și că nevoind să-l mărturisească, tăcea și mă poftea să aștept" [8].

Consolidîndu-și poziția în regență prin venirea lui Sărățeanu, Maniu și fruntașii național-țărăniști urmărind să profite singuri de avantajele puterii, se împotriveau acum revenirii lui Carol ca rege, deoarece ei se îm-

---

[1] N. Iorga, *op. cit.*, vol. V, p. 357.

[2] Arhiva centrală a Institutului de istorie a partidului. C. Argetoianu, *op. cit.*, partea a VII-a, vol. II, f. 1126.

[3] Loc. cit., partea a VIII-a, vol. I, f. 3. Acesta arată cum Carol în cursul iernii 1929 fusese vizitat la Neuilly, de generalul Cihoschi și de alți generali și ofițeri superiori.

[4] D. Costescu, *Fazele ministeriale în Romînia*, Buc., 1936, p. 189.

[5] N. Iorga, *op. cit.*, vol. V, p. 356–357.

[6] Arhiva centrală a Institutului de istorie a partidului. C. Argetoianu, *op. cit.*, partea a VII-a, vol. II, f. 1008 și urm.

[7] Loc. cit., f. 1134.

[8] Loc. cit.

www.dacoromanica.ro

păcau destul de bine cu regimul de regență pe timpul minorității lui Mihai. De noua atitudine a P. N. Ț-ului față de o eventuală revenire a lui Carol ne dă relații tot Argetoianu, care este asigurat de Al. Vaida-Voevod „că cît vreme va fi Maniu în capul guvernului și voi fi eu ministru de interne, nici o tulburare a ordinei actuale de lucruri, a ordinei legale, nu va fi cu putință" [1].

În opoziție cu fruntașii național-țărăniști, Iorga a continuat să aibă aceiași atitudine față de problema dinastică. La începutul anului 1930 el primise o scrisoare de la Carol în care acesta îl ruga să intervină pe cît posibil pe lîngă regina Maria și unii oameni politici, spre a-i înlesni întoarcerea. Unele ziare chiar arătau că „Iorga trebuie trecut alături de domnii generali Racoviță, Manoilescu, Cădere, Cornescu și Staicu, adică în rîndul carliștilor, care desigur sub auspiciile guvernului lucrează la schimbarea actualelor forme constituționale" [2].

Partidul liberal era consecvent pe linia împotrivirii față de o eventuală reîntoarcere a lui Carol. V. Brătianu care vedea că o înțelegere cu Maniu nu era posibilă și pentru a nu rămîne izolat „a căutat să se înțeleagă cu Averescu a cărui antipatie față de prințul Carol o cunoștea, dar ale cărei sforării, misiuni încredințate lui Goga și voiaj la Bellinzona — nu le conoștea" [3]. Em. Antonescu, care din partidul poporului trecuse la liberali, este delegat de V. Brătianu să ducă tratative cu Averescu și Goga. El îi povestește lui Argetoianu cu cîteva săptămîni înainte de reîntoarcerea lui Carol că Averescu și Goga „erau gata să semneze un pact cu Vintilă (Brătianu — *n. n.*) împotriva aventurei, dacă regența se obligă să aducă partidul poporului la putere, în vederea măsurilor de luat împotriva prințului" [4]. În perioada cînd se duceau acele tratative, are loc la 24 martie 1930 congresul partidului poporului, care s-a transformat însă într-o manifestație carlistă. La o aluzie a unuia dintre fruntașii acestui partid, I. Anastasescu, „făcută la adresa prințului Carol a cărui revenire ar însemna reîntronarea unor stări de lucruri mai bune în țară și însăși salvarea țării, toată sala în picioare, timp de zece minute, au acoperit cu aplauze cuvintele oratorului" [5].

Și totuși, pentru reîntoarcerea sa în Romînia, Carol s-a bazat prea puțin pe partidele politice. Un partizan al său arată de altfel, într-o broșură, că „prințul Carol s-a reîntors el singur. Nu l-a adus nici un partid. Partidele au calculat prea meticulos aducerea lui, căutînd să tragă — fiecare după concepția respectivă — avantaje politice dintr-un asemenea gest" [6]. Adevărul însă este că acesta a fost ajutat de monopoliștii apuseni, între care și Detterding să vină în Romînia ca mandatar al politicii „porților deschise", pentru a întări monarhia în vederea introducerii unei dictaturi

[1] Arhiva centrală a Institutului de istorie a partidului. C. Argetoianu, *op. cit.*, partea a VIII-a, vol. I, f. 10.

[2] „Țara", nr. 72 din 8 mai 1930, p. 4.

[3] Arhiva centrală a Institutului de istorie a partidului. C. Argetoianu, *op. cit.*, partea a VIII-a, vol. I, f. 5—6.

[4] Loc cit., f. 6.

[5] „Țara", nr. 37, din 25 martie 1930, f. 4.

[6] Cpt. Com. G. G. Coandă, *Ajunge!...*, Buc., 1933, p. 5.

www.dacoromanica.ro

militare de gen fascist, a pregăti războiul antisovietic, şi a pregăti plasarea în condiţiuni cît mai avantajoase a capitalului străin" [1].

Reîntoarcerea lui Carol în Romînia impusă de monopolurile apusene, a fost acceptată şi de Maniu. De altfel, acesta negociase încă în decembrie 1929 reîntoarcerea sa, dar pusese condiţia ca partidul naţional-ţărănesc să rămînă în continuare la putere. Deoarece Carol nu se învoise cu aceasta, nevoind să se împace nici cu principesa Elena, „Maniu nu socotise încă oportună înapoierea prinţului" [2]. Totuşi o serie de ofiţeri cum erau coloneii Tătăranu, ataşatul militar al Romîniei la Paris, P. Teodorescu şi G. Marinescu de la Bucureşti, au continuat să pregătească revenirea lui Carol în ţară [3], care era dorită însă şi de o serie de fruntaşi naţional-ţărănişti şi de unii oameni politici ca Iorga, Manoilescu, G. Brătianu etc.

Carol sosind în Romînia, Maniu i-a pus în vedere, să păstreze sistemul de guvernare existent şi să nu încerce să introducă un regim de dictatură personală.

Argetoianu arăta : „Cunoscînd bine ideile prinţului dinainte de 1926 şi ştiind de la cei ce venise de atunci în contact cu dînsul că le abandonase, eram în drept să cred că schimbarea de regim din 8 iunie, însemna totodată şi o schimbare în sistemul nostru de guvernare" [4]. Maniu plănuia să-l numească pe Carol numai regent în locul lui Sărăţeanu şi să-l proclame rege abia după ce ar fi executat condiţiile lui. Deşi rămăsese stabilit acest lucru, Maniu înţelegîndu-se cu Carol, totuşi în noaptea de 6 spre 7 iunie 1930, după cum arată Argetoianu : „prinţul a mai văzut însă şi alţi oameni politici, a fost lucrat de prinţul Nicolae şi a doua zi situaţia se schimbase cu totul" [5]. Neavînd ce face, Maniu a fost nevoit să accepte această stare de lucruri şi să-l ajute pe Carol să devină rege. Pentru aceasta a demisionat, făcînd loc unui guvern naţional-ţărănesc de scurtă durată condus de G. G. Mironescu şi în care el şi Vaida n-au intrat. Se căuta în felul acesta a se induce opinia publică în eroare şi să se arate că s-ar respecta aşa-zisele prevederi constituţionale. Că Maniu şi Vaida au fost de acord cu proclamarea lui Carol ca rege, reiese din faptul că la 13 iunie 1930 s-a format un nou guvern în care au intrat şi aceştia [6]. O telegramă trimisă cu o zi înainte de formarea guvernului Maniu, de către C. Davila, reprezentantul Romîniei în S.U.A., arată că din conversaţia avută cu un înalt funcţionar din departamentul de stat, anume Murray, rezultă că impresia în cercurile oficiale era foarte favorabilă faţă de proclamarea lui Carol ca rege. El adăuga : „Lumea financiară din New York exprimă categoric părerea că nu se poate forma un guvern naţional (generalul Prezan), singura soluţiune ce va fi primită favorabil în Statele Unite, va fi aceea a unui guvern Iuliu Maniu" [7].

---

[1] *Documente din istoria P.C.R. (1929–1933)*, partea I, E.S.P.L.P., 1954, p. 412.
[2] Arhiva centrală a Institutului de istorie a partidului. C. Argetoianu, *op. cit.*, partea a VIII-a, vol. I, f. 95.
[3] Loc. cit., f. 89.
[4] Loc. cit., f. 102.
[5] Loc. cit., f. 95.
[6] D. Costescu, *op. cit.*, p. 193–194.
[7] Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, cutia 63, dos. 33 (nepaginat).

www.dacoromanica.ro

În fața pericolului ce se ivise, partidul liberal riscînd să piardă nu numai o serie de fruntași de ai săi, dar și posibilitatea de a reveni eventual la putere, a făcut ca Duca să caute o apropiere de Carol [1].

V. Brătianu i-a declarat lui Argetoianu la 20 iunie 1930, înainte de a se duce într-o audiență la Carol că „după ultima întorsătură a evenimentelor, partidul liberal nu vrea să tulbure noua ordine stabilită de fapt și că va da tot concursul regelui, dacă regele credea acest concurs util" [2].

Carol, punînd mîna pe putere, s-a înconjurat de o serie de politicieni, bancheri și industriași (Argetoianu, Manoilescu, A. Blank, Malaxa, Puiu Dumitrescu etc.) cu ajutorul cărora a început să lucreze în sensul introducerii unui regim personal de guvernare. Acesta a și fost motivul pentru care în decembrie 1932 s-a despărțit de Maniu, căutînd în schimb să atragă de partea sa o serie de fruntași național-țărăniști, printre care și Vaida, lucru care i-a reușit. În ceea ce privește partidul liberal, abia după moartea lui V. Brătianu, atunci cînd I. G. Duca preluase conducerea lui, acesta a fost adus la putere de Carol. În sînul partidului se cristaliza tot mai mult o fracțiune condusă de G. Tătărescu, favorabilă politicii lui Carol, pe cînd fruntașii liberali mai vechi strînși în jurul lui C. Brătianu, rămînînd credincioși politicii anticarliste, au început să se apropie de I. Maniu.

Lupta care s-a dat între grupul regal și cele ale lui C. Brătianu și I. Maniu, luptă care a culminat cu perioada dictaturii regale, s-a terminat la 6 septembrie 1940, o dată cu abdicarea lui Carol al II-lea.

ДИНАСТИЧЕСКИЙ КРИЗИС 1926 — 1930 ГОДОВ

(КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ)

В данной работе автор пытается пролить свет на один из важнейших вопросов политической истории современной Румынии. Борьба за власть, которая велась в годы после Первой мировой войны между различными буржуазными и помещичьими социальными группировками с целью добиться как можно более значительных преимуществ при реорганизации румынского буржуазно-помещичьего государства, закончилась победой либеральной партии, руководимой семьей Брэтиану. Члены этой семьи, благодаря связям с королевской семьей и все возрастающему влиянию, которое они оказывали на последнюю, играли решающую роль в политической и экономической жизни страны.

Автор указывает на то, что часть кленов королевской семьи, с принцем Каролем во главе, противилась все же влиянию семьи Брэтиану. Принц Кароль начал даже ориентироваться на национальную и крестьянскую партии, то есть на ту часть господствующих классов, которая проповедывала экономическую политику «открытых дверей», предвидя, следовательно, что без помощи интернациональных финансовых кругов и

[1] Arhiva centrală a Institutului de istorie a partidului. C. Argetoianu, *op. cit.*, partea a VIII-a, vol. I, f. 97.

[2] Loc. cit. f. 132.

www.dacoromanica.ro

без поддержки в стране, он не сможет победить всемогущество семьи Брэтиану.

В конце 1925 года, видя, что, путем заключения соглашения и с помощью Кароля, оппозиция добивается прихода к власти, семья Брэтиану решила нанести удар наследному принцу, заставивши его отречься от престола. Тогда же они составили и регентский совет, состоявший, за исключением принца Николая, из их людей: патриарха Мирона Кристя и Г. Буздугана.

В дальнейшем семья Брэтиану старалась принять некоторые меры для сохранения за нею власти; им удалось устроить, совместно с Фердинандом, приход к власти 30 марта 1926 года правительства, возглавлявшегося генералом Авереску.

Придя к власти, Авереску стал, однако, отдаляться от И. Брэтиану; совместно с королевой Марией и даже с Б. Штирбеем он проектировал смену регентского совета. Предвидя опасность, в особенности вследствие слияния национальной и крестьянской партий, И. Брэтиану начинает происки с целью сменить правительство. Но 4 июня 1927 года Фердинанд, побуждаемый королевой Марией, поручил Б. Штирбею составить новое правительство. Королева надеялась, что таким образом она станет регентшей, но Б. Штирбей предпочел считаться с мнением И. Брэтиану.

Так как король был при смерти, И. Брэтиану вызвал правительственный кризис и 22 июня 1927 года пришел к власти с тем, чтобы смерть короля застала его хозяином положения.

После смерти лидера либералов, национал-крестьянская партия начала усиленную кампанию за свержение правительства. Вопросом о Кароле она пользовалась лишь как средством оказания давления для достижения власти.

После неудачной попытки Титулеску составить новое правительство, 9 ноября 1928 года крупные западные банковские монополии привели к власти Маниу, приверженца политики «открытых дверей». Тогда не могло быть еще и речи о возведении Кароля на трон, так как трансильванский лидер мирился довольно хорошо с регентским советом, в который он включил своего ставленника К. Сэрэтяну. Но так как возвращение Кароля в Румынию было условием, предписанным западными монополиями, Маниу согласился на это.

Вернувшись 6 июня 1930 года в Румынию и взяв власть в свои руки, Кароль, при непосредственной помощи некоторых политических деятелей, банкиров и промышленников, стал добиваться введения режима единоличного правления.

LA CRISE DYNASTIQUE DE 1926–1930

(RÉSUMÉ)

Dans cette étude, l'auteur aborde l'un des problèmes les plus importants de l'histoire politique de la Roumanie contemporaine. Au cours des années qui suivent immédiatement la première guerre mondiale, la lutte sourde pour le pouvoir, que se livraient entre eux les différents

www.dacoromanica.ro

groupes sociaux de la bourgeoisie et des grands propriétaires fonciers, se solde par le succès du parti libéral conduit par la famille des Brătianu qui, tout comme les autres, cherchaient à acquérir des positions aussi avantageuses que possible en ce qui concerne la réorganisation de l'Etat bourgeois-grand propriétaire roumain. Etant donné son alliance avec la maison régnante et l'influence de plus en plus puissante qu'il exerçait sur la famille royale, ce parti a joué un rôle décisif dans la vie politique et économique du pays.

L'auteur relève le fait que certains des membres de cette famillei le prince héritier Carol, en tête, s'opposaient à cette influence croissante des Brătianu. Le prince Carol commence même à incliner pour la fraction des classes dominantes — les partis national et paysan — qui publiait un programme de politique économique dit «des portes ouvertes». Le fait prouve qu'il avait conscience de ce que, sans l'assistance de la haute finance internationale et sans un appui puissant à l'intérieur du pays, il n'arriverait pas à renverser la domination des Brătianu.

Vers la fin de l'année 1925, ces derniers se rendent compte que les partis de l'opposition cherchent, par la conclusion d'une entente entre eux et avec l'appui du prince héritier, à s'emparer du pouvoir ; ils décident donc de s'attaquer au prince et l'obligent à renoncer à ses droits au trône. Ils constituent immédiatement un conseil de régence formé du prince Nicolae et de deux de leurs créatures : le patriarche Miron Cristea et G. Buzdugan.

Par la suite, les Brătianu cherchent par tous les moyens à conserver les rênes de l'Etat et, aux termes d'un arrangement conclu avec le roi Ferdinand, facilitent l'accès au pouvoir d'un gouvernement présidé par le général Averescu, ce qui a lieu le 30 mars 1926.

Arrivé au pouvoir, Averescu cherche à s'affranchir de l'influence de Ion Brătianu et, de concert avec la reine Marie, et même avec Barbu Stirbey, fait le projet de changer le conseil de régence. Conscient du danger, surtout que les partis national et paysan venaient de fusionner, Brătianu entreprend de travailler à renverser le gouvernement. Le 4 juin 1927, suivant les suggestions de la reine Marie, Ferdinand confie toutefois à B. Stirbey la tâche de former un nouveau cabinet. La reine espérait arriver de cette manière à être nommée régente du royaume, mais Stirbey la déçoit et se range aux avis de Ion Brătianu.

Comme le roi se trouve à l'article de la mort, Brătianu provoque une crise de gouvernement et s'empare du pouvoir le 22 juin 1927, afin de se trouver seul maître de la situation à la mort du roi.

Peu de temps après, lorsque le leader libéral meurt à son tour, le parti national-paysan entreprend une violente campagne en vue de renverser le cabinet. D'ailleurs, les nationaux-paysans n'agitaient la question du retour du prince Carol que pour faire pression et parvenir au pouvoir.

Le 9 novembre 1928, après l'échec de Titulescu dans la formation d'un nouveau cabinet, les grands monopoles bancaires de l'Occident amènent au pouvoir Iuliu Maniu, adepte de la politique «des portes ouvertes».

www.dacoromanica.ro

A ce moment, le retour de Carol sur le trône n'est même pas mis en question, car le leader transylvain s'accommode fort bien du conseil de régence, où il comptait d'ailleurs un homme de confiance, C. Sărățeanu. Mais, comme le retour de Carol est imposé par les monopoles occidentaux, Maniu l'accepte aussi.

De retour en Roumanie, le 6 juin 1930, Carol s'empare du pouvoir et, avec l'appui immédiat de certains hommes politiques, banquiers et industriels, entreprend de travailler à l'instauration de son régime de gouvernement personnel.

www.dacoromanica.ro

www.dacoromanica.ro

SITUAŢIA INTERNĂ A MOLDOVEI ÎN EPOCA LUI ŞTEFAN CEL MARE

DE

D. CIUREA (Iaşi)

Este necesar, de la început, să subliniem lipsa unui material informativ suficient pentru elucidarea tuturor aspectelor legate de această problemă de o importanţă deosebită. Într-adevăr, figura şi rolul politic al lui Ştefan cel Mare — lăsînd la o parte apoteozele din trecut — nu pot fi puse în adevărata lor lumină şi reliefate în mod realist fără cunoaşterea mediului în care domnul s-a format şi în care a acţionat.

Eforturile făcute în ultimul timp au adus o contribuţie însemnată la cunoaşterea domniei şi epocii lui Ştefan cel Mare [1]. Unele probleme de amănunt aşteaptă încă să fie soluţionate.

Utilizînd aproximativ acelaşi material, dar într-un cadru mai larg şi mai variat ca aspecte, ies la iveală noi constatări şi concluzii care se impun ca valabile.

Ştefan cel Mare n-a apărut ca un *deus ex machina*, ca un salvator miraculos al unei ţări aflate în anarhie şi nesiguranţă. Fără a-i putea cunoaşte precis formaţia politică şi militară, îl urmărim în acţiunile sale ca pe un continuator al politicii antiturceşti duse de Ioan de Hunedoara şi de Scanderbeg.

Moldova secolului al XV-lea apare ca o ţară cu o economie naturală puternic dezvoltată. Poziţia ei geografică, de-a lungul unei importante căi de trafic internaţional, a contribuit — cum s-a arătat — în mod esenţial la dezvoltarea aşezărilor umane, la activizarea pieţii interne şi la intensificarea schimburilor comerciale. Ea rămîne, ca şi în secolul următor, o ţară în care domină păstoritul, producţia animală, ca ocupaţii de importanţă capitală. Privilegiile vamale menţionează aprovizionarea negustorilor străini în oraşele Moldovei numai cu vite şi produse animale. Străinii care au călătorit pe teritoriul ei au accentuat acest lucru şi, cu oarecare

[1] Cf. vol. *Studii cu privire la Ştefan cel Mare*, Bucureşti, Ed. Acad. R. P. R., 1956

www.dacoromanica.ro

invidie, au subliniat abundența resurselor naturale, în ciuda spațiului restrîns [1].

Cultura cerealelor se intensifică și chiar se menționează ieșirea produselor prin portul Chilia în 1471. Aici însă se pune o problemă dificilă: admitem sau nu o dezvoltare economică pe același plan cu Polonia, unde se produc pe rezervele nobililor cereale pentru export? Putem urmări și la noi procesul de transformare al boierilor din militari în cultivatori de cereale? [2]. De asemenea, putem apoi afirma că dominația turcească a produs o înapoiere economică, o stagnare, monopolul turcesc împiedicînd total exportul liber pînă în secolul al XVIII-lea?

În unele documente sînt menționate ogoare și țarini noi ale țăranilor și călugărilor [3], rezultate, ca și în secolul următor, din defrișări pe scară mare. Ștefan cel Mare indica în 1468 valea Siretului ca principală regiune de cultură și de resurse ale țării, devastată de Matiaș Corvin [4].

În orice caz, producția de cereale, în împrejurări normale, satisfăcea necesitățile interne. Angiolello amintea, în 1476, de depozitele de cereale ale orășenilor din Suceava descoperite de turci [5]. Ele proveneau, desigur — Suceava fiind un oraș populat — nu numai din țarina tîrgului amintită într-un document din 1453 [6], ci și din locuri mai îndepărtate, aduse și vîndute negustorilor și meseriașilor cu stare, de mănăstiri și de boieri. Tot Angiolello amintește de distrugerea recoltei pe cîmp, o dată cu incendierea satelor în cadrul operațiilor de retragere strategică.

În legătură cu dezvoltarea economiei țării stă și ridicarea orașelor Moldovei. Acestea au apărut și s-au format, ca și în Polonia, în cadrul unor comunități agrare sau de-a lungul căilor comerciale și s-au dezvoltat cu concursul elementului german, care a depășit limitele colonizării oficiale din Ungaria și Polonia. Orașele noastre au rămas pînă în secolul al XVI-lea ca niște sucursale, ca niște factorii ale centrelor din Transilvania și Polonia, cu care au continuat să întrețină legături intense.

Studiind aprofundat orașul polon și ungar, morfologic și demografic, îl găsim pe cel moldovenesc ca o miniatură a acestuia [7].

[1] Dlugosz, *Historia polonica*, Leipzig, 1712, p. 59/1450; Matteo da Murano în *Hurmuzaki*, VIII: „...*El paese si e fruttifero et amenissimo et ben situado habondante de animali et de tutti i frutti da oio in fora... pascoli perfetti, potria star in questo paese cavali loc milia* în più..."; Cromer, *De origine et rebus gestis Polonorum*, Basel, 1558, p. 321: „*Agros non magnopere colunt Valachi sed armentis atque gregibus alendis fere victitant eo quod optimis pascuis abundet eorum regio. Inde sit fortasse ut nostris aliquanto maiores oves et boves ibi nascantur*". Cf. și o descriere a Moldovei din arhivele Vaticanului, publicată de patru ori ca inedită: *Hurmuzaki*, III$_2$ (1888), p. 442—443; „Arhiva Iași", IX, 1898, p. 117—121 (de Ion Bogdan) sub titlul: *Descrierea Moldovei din sec. XVI*; Veress, *Documente*, vol. I, p. 189—191, datată cu 1560 (adresată regelui Ferdinand) și de Ștefan Pascu, în „Studii și cercetări istorice", vol. XVIII (1943), p. 182—187 (*O scurtă descriere a Moldovei din sec. XV*). Este probabil din timpul lui Petru Rareș.

[2] Cf. și M. Malovist, *Rapport*, în vol. IX, *Congrès international des Sciences historiques*, Colin, 1950, p. 305—306.

[3] M. Costăchescu, *Doc. mold. înainte de Ștefan cel Mare*, Iași, 1931, vol. I, p. 40 — 41 (1400), p. 131—132 (1443); vol. II, p. 582—583 (1456).

[4] P. P. Panaitescu, *Contribuție la istoria lui Ștefan cel Mare*, în „Anal. Acad. Rom.", Mem. Secț. Ist., Seria III, tom. XV, mem. 2, 1934, p. 4.

[5] Donado da Lezze, *Historia turchesca*, ed. I. Ursu, București, 1910, p. 88—91.

[6] M. Costăchescu, *Doc. mold. înainte de Ștefan cel Mare*, vol. II, p. 421—462.

[7] D. Ciurea, *Administrația regională și locală a Moldovei în regimul feudal*, cap. „Caracterul conducerii orășenești" (ms.).

www.dacoromanica.ro

Așa se explică lipsa unor bresle organizate pe teritoriul Moldovei în acest secol. Este adevărat că în orașe se practică meseriile cele mai variate [1], dar de un număr redus de meșteșugari, legați de piața Transilvaniei și a Poloniei, pentru aprovizionarea cu unele materii prime sau cu desfacerea produselor lor.

Tot astfel stau lucrurile în privința comerțului. Numărul negustorilor de profesie, al angrosiștilor este extrem de redus. În 1503 erau amintiți zece mari negustori la Suceava și trei la Baia [2]. Cifra de 160 de negustori ai Moldovei, surprinși (alături de soli și spioni) de turci la 1475 la Caffa, este desigur exagerată [3].

Nu se poate vorbi deci de un patriciat în sensul celui occidental în relațiile noastre, atît ca număr, cît și ca situație materială, ci de elemente diferențiate în cadrul populației orășenești. Alături de negustorii de profesie, aflăm în însemnările vigesimale ale Brașovului, pentru anul 1503, un număr infinit, surprinzător de mare, de oameni din diferite localități din Moldova, antrenați în comerțul de vite, de coloniale și aromate și de articole manufacturate. Aceasta, tocmai datorită lipsei unei organizații de breaslă atît cu privire la meserii, cît și la comerț, care să reglementeze practicarea acestor ocupații. La Baia făceau comerț și robii tătari ai mănăstirii Moldovița sub protecția domnească.

Sistemul vamal al țării este adaptat tocmai cerințelor schimbului, în scopul favorizării prezenței elementului străin, polon și ardelean pentru animarea pieței interne. Alături de vama principală domnească de control a acestei activități, de la Suceava, este menționată vama mică sau obișnuită, la diverse puncte de trecere sau pe piețele orașelor la desfacerea cu amănuntul a mărfurilor (așa zisului *théloneum forense* din Polonia).

Vama mare pentru depozitarea de mărfuri și desfacerea en-gros este menționată o singură dată (pentru Bacău în 1460) și probabil că nu se mai percepea, nefiind cazul [4].

Intensitatea schimbului, ca și nivelul producției economice sînt indicate de moneda cu putere circulatorie. Instrumentul cel mai frecvent menționat în documente, în legătură cu tranzacțiile de pămînt, este zlotul tătărăsc, expresie sub care trebuie înțeles, probabil, florinul amintit în comerțul cu Brașovul sau ducatul de aur, sau ambele, dar mai ales primul. Nemenționată în documente rămîne moneda măruntă de argint, bătută de Ștefan cel Mare, ca și de predecesorii săi, în cîteva emisiuni și care

---

[1] Croitori, blănari, curelari, postăvari, fierari, tîmplari, zugravi, armurieri, orfevrieri, morari, măcelari sînt prezenți în Suceava, Baia, Roman și alte orașe.

[2] *Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt*, vol. I, 1886, p. 36—73.

[3] Dlugosz, *op. cit.*, vol. II, p. 533.

[4] În privilegiul vamal din 1460 pentru lioveni, spre deosebire de cele din 1408 și 1456, ultimele puncte vamale din sud nu mai sînt Bacău și Bîrlad, ci Putna și Tecuci. În teritoriul litigios dintre Siret și Munte, se afla și Soci, unde a avut loc lupta din 1471, ceva mai la nord de Mărășești de azi (la „Vadul turcilor"), cum arată și un document inedit din 1785 iulie (Acad. R.P.R. 54/26) și altul din 8 aprilie 1695 (Arh. Stat. Iași, 453/13). În secolul al XVII-lea în funcție de rectificarea căilor comerciale, punctele vamale de la Baia („posada"), Tazlău și Vama Moldoviței se suprimă. Aceasta din urmă este mutată la Cîmpulung și trecută din nou pe seama domniei. „Vama cea mare domnească" se percepea la Iași spre sfîrșitul secolului al XVI-lea.

www.dacoromanica.ro

a jucat desigur un rol cu totul secundar; ea era mai mult o afirmare a autorității centrale pe plan intern și extern.

★

Asupra structurii sociale a Moldovei s-a insistat mult; rămîn totuși unele precizări de făcut.

Apar ca necesare, mai întîi, unele considerente de ansamblu în legătură cu așezările și populația țării. O hartă cu așezările grupate pe ținuturi nu va putea reda fidel situația din secolul al XV-lea, deoarece multe documente s-au pierdut și numeroase localități au dispărut sau și-au schimbat numele. Nu se poate stabili cu aproximație nici proporția de sate boierești și particulare și de sate ale bisericii și cele domnești, tot datorită informației incomplete și neprecise [1]. În documentele din secolul al XV-lea se pot urmări pînă la 450—500 de sate răspîndite în întreaga Moldovă de la o frontieră la alta. Pornind de la această bază, putem încerca o evaluare a populației pentru a stabili cifre de statistică demografică. Cifra maximă de case pentru fiecare sat putea fi de 20, ca și în Polonia contemporană. Luînd în medie 15 case de fiecare sat, se poate ajunge la 7 500 pentru întreaga țară. Acceptînd în medie pentru fiecare sat circa 30 de locuitori (deși majoritatea au avut cu mult mai puțin) cifra totală ar fi de 225 000, pentru așezările rurale. Populația unui oraș nu putea fi mai mare de circa 500 de locuitori, cu excepția Sucevei și Cetății Albe, care ar fi avut, după o informație din 1485 20 000 de suflete [2]. Populația întregii țări nu ajungea deci la trei sute de mii de locuitori, cum o arată de altfel și efectivul maxim al armatei lui Ștefan cel Mare, de circa 60 000 de oameni [3].

Principalele clase sociale în regimul feudal au fost boierii și țăranii. În ceea ce privește Moldova, orășenii apar ca inexistenți în materie politică, iar clerul susține servil politica domnească.

Nu trebuie exagerată forța numerică, economică și politică a boierimii moldovene. Actele din 1421 (pentru Ringala, versiunea slavă), din 1456 (Vaslui) referitor la relațiile cu turcii, ca și cel de la Bakuta din 1552 conțin numele a maximum 60 de boieri [4].

Acei *domini valachi* amintiți în actul de la Owerkielovicze (1459) au revenit rînd pe rînd în Moldova să-și reia ocinile confiscate și restituite, în afară de Mihul (Mihail), logofătul care a rămas în Polonia cu o *comitiva* de boieri și slugi și cu frații săi Duma, fost aprod și Toader diac, acolo circulînd liber și practicînd comerțul, pe baza unor salvconducte regale din 1460 și 1462. Fostul pisar, devenit logofăt (cancelar), fiu de preot ca și alții, devine între 1432 și 1455 proprietar a circa 22 de sate, prin moștenire, cumpărare și vislujenie, cu tendința de a-și constitui domenii compacte la Șomuz și Siret.

[1] I. Ursu, *Ștefan cel Mare*, Buc., 1925, p. 340, arată că aproximativ 300 de sate erau stăpînite de unul sau mai mulți proprietari și circa 100 de mănăstiri. N. Iorga, *Istoria Romînilor*, vol. IV, p. 162, scrie doar că: „satele erau pline de oameni".

[2] *Hurmuzaki*, VIII, p. 28.

[3] *Ibidem*, p. 37; N. Iorga, *Acte și fragmente*, vol. III, p. 95.

[4] M. Costăchescu, *Doc. mold. înainte de Ștefan cel Mare*, vol. I, p. 141—143; *Hurmuzaki*, vol. II$_5$, p. 32.

www.dacoromanica.ro

Ridicarea în rîndurile marilor dregători sau coborîrea ori rămînerea între proprietarii comuni de sate, era numai în funcție de domn, de serviciile aduse lui și de fidelitatea față de el, așa cum o sublinia mai tîrziu și Bandini, în memoriile sale.

Se poate remarca varietatea ca origină a acestei boierimi. Elementul rutean este puternic reprezentat alături de cel romînesc provenind în majoritate din Transilvania. Derivarea boierilor exclusiv din juzi și cnezi trebuie considerată cu totul greșită. Clasa boierească din Moldova s-a constituit treptat în secolul al XV-lea din elemente aparținînd anturajului domnesc, elemente rutene din nord care formau la început un grup aparte și din Maramureș, și elemente promovate din rîndurile țăranilor liberi pentru slujire. Și modul de viață al acestei boierimi este tipic rutean, avînd doar unele elemente ungare [1].

Orice proprietar de pămînt prevăzut cu privilegiul domnesc avea deschisă calea de ascensiune în rîndurile boierilor dregători. Practica blazonului, existentă în Polonia și Ungaria sub influență occidentală, rămîne la noi total necunoscută, deși boierii aveau peceți pînă în secolul al XVII-lea [2].

În ceea ce privește situația țărănimii, în documentele primei jumătăți a secolului al XV-lea, se poate urmări treptat dispariția vechii organizații a obștiilor libere de colonizare conduse, pe baza dreptului valah sau rutean, de juzi, cnezi și vătămani. Treptat, multe dintre vechile sate dispar datorită unor cauze pe care nu le putem preciza sau cad sub dominația boierilor și bisericii prin atribuire domnească. Documentele de întărire indică doar prezența sau amintirea vechilor juzi sau cnezi care le conduseseră sub forma de judecii [3], ca în Transilvania, de unde veniseră majoritatea întemeietorilor. Noii stăpîni își introduc ureadnicii sau vornicii proprii care exercită justiția inferioară în numele lor și strîng contribuțiile pentru ei și statul feudal.

Un ecou al luptei pentru pămînt și libertate între capii obștiilor sătești și boieri, pentru care nu avem informații ample, se poate remarca în documentul din 1423, aprilie 15, referitor la conflictul dintre Veriga vătăman și fiii boierului Rotămpan [4].

Dreptul rutean se perimează și cel valah rămîne dominant în sensul că țăranii, deși nu se mai conduc singuri, rămîn liberi ca persoane pe pămînturile atribuite cu titlul de proprietate și nu ca „judicatură", boierilor sau bisericii. „Legea valahă", amintită în două documente din 1445 și 1470, se referă la dreptul strămutării și circulației libere a țăranului, spre deosebire de robii tătari și țigani. Termenele și condițiile nu

---

[1] Pentru boierimea haliciană cf. și I. Bardac, *Historia panstwa i prava polski do polowy XV wiecku*, <Varșovia>, 1957, p. 562—563. Este amintit ca fruntaș al acestei boierimi Dimitr Detko. Poate o rudă a acestuia era Ivan Detko amintit în actul lui Alexandru cel Bun din 1421.

[2] D. Ciurea, *Boierimea din Moldova* (manuscris).

[3] Termenul „judecie" poate fi pus alături de *scholtisey* și *vogtey* din dreptul german de colonizare sătească.

[4] M. Costăchescu, *Doc. mold. înainte de Ștefan cel Mare*, vol. I, p. 159.

www.dacoromanica.ro

se cunosc documentar, ca în Polonia și Rusia [1]. Țăranii se numesc în documente *liudi*, *uboghi liudi*, ca și orășenii comuni, *zemleane*[2]. Obligațiile lor față de proprietari și față de statul feudal nu se cunosc suficient. Proprietarul feudal lua de la țăran rentă în produse (dijmele) și le impunea efectuarea unor munci și transporturi. Nu se cunoaște organizarea economică a satului. Nu avem nici un indiciu că era divizat în jerebii (sorți) pînă la sfîrșitul secolului al XVI-lea. Probabil, ca și parțial în Polonia, țăranii își stăpîneau locurile moștenite pe care le cultivau și din care dădeau dijma, fără a se fi făcut încă în această epocă o repartiție riguroasă. Problema rezervei agrare în sensul folwarkului polon (*vorwerk*) nu se poate pune pentru Moldova în acest timp, deși mănăstirile au ogoare ca și în Rusia, cultivate poate și de călugări. Proprietarul feudal exercita dreptul de monopol asupra morii și podului.

Obligațiile țăranilor față de stat se cunosc din scutirile ce se acordă mănăstirilor și episcopiilor : contribuții în natură convertibile și în bani (iliș, desetină, pentru albine și porci), transporturi, munci la mori, curți și cetăți, strajă la cetăți și frontiere, bir.

Două documente din 1475 și 1488 menționează doi sulgeri (Mihul și Ivanco Turcul), ceea ce ar arăta că sulgerul de vaci și oi exista deja, deși aceste contribuții par a fi legate de accentuarea exploatării turcești[3].

În 1471, Ștefan cel Mare amintea de folosirea țăranilor (*pauperes regnicolorum*) pentru lucrări strategice la Siretul inferior în lupta contra lui Radu cel Frumos și sublinia că mulți din ei au căzut din cauza muncilor extenuante (*angaraciones*) sau a lipsei de hrană[4]. Astfel, țăranii datorită obligațiilor grele dar mai ales tributului pentru turci, la care boierii nu contribuiau încă și chemării la oaste, au fugit (ca și în alte țări), peste graniță în Polonia și în alte părți, cum o arată documentele ulterioare[5]. Folosirea expresiei *pauperes regniculorum* arată că țăranii din satele mănăstirilor, datorită imunităților acordate, erau scutiți de astfel de munci.

★

În tot cursul domniei, Ștefan cel Mare a fost preocupat de două probleme : ținerea în frîu a boierimii prin divizare și recrutarea permanentă a unor elemente noi și cu sprijinul bisericii, deși neînsemnat, și lupta contra tendințelor continue de suprimare a libertății țării de către poloni și turci. Boierimea a putut fi dominată, deși dificultățile n-au fost neînsemnate.

---

[1] Cf. B. D. Grekov, *Țăranii în Rusia*, «Buc.», Ed. Academiei R.P.R., 1952, p. 534; V. M. Fomenkova, *Situația țăranilor din Polonia în a doua jumătate a secolului al XIII-lea și al XIV-lea*, în „Analele romîno-sovietice", IV, 1956, p. 64; P. P. Panaitescu, *Dreptul de strămutare al țăranilor în țările romîne*, București, 1956 (extras din *Studii și materiale de istorie medie*, vol. I, p. 13).

[2] În Occident, *misera contribuens plebs*, cf. și I. Bühler, *Die Kultur des Mittelalters*, Leipzig, 1931, p. 114.

[3] Cf. I. Bogdan, *Doc. Ștefan cel Mare*, vol. II, p. 317; M. Costăchescu, *Documente de la Ștefan cel Mare*, 1948, p. 3—4.

[4] I. Bogdan, *op. cit.*, vol. II, p. 311—313.

[5] *Hurmuzaki*, II_2, p. 637—613; II_3, p. 17; Grekov, *op. cit.*, p. 534.

www.dacoromanica.ro

În scopul pacificării țării, Ștefan cel Mare acceptă prin actul din 1459 tolerarea partizanilor lui Petru Aron și restituirea averilor confiscate[1].

Adversarul său constant, Mihul logofătul, deși iertat, a rămas cu înverșunare pe vechile poziții. Bunurile de moștenire și o parte din cele cumpărate au fost restituite rudelor sale din Moldova, care le puteau negocia liber după moartea sa, din 1490 înainte. Satul domnesc Vînători de lîngă Piatra, dat în schimb în 1453 pentru Ciumălești (de vîslujenie) i-a fost definitiv retras și ulterior inclus în ocolul Pietrei. Satul Conțești (ținutul Suceava), luat și rămas domnesc, a fost acordat în 1540 (martie 23) de Ștefan Lăcustă lui pan Crăciun pentru slujire[2]. Alți cîțiva boieri sînt amintiți ca refugiați în Lituania și Țara Romînească și sancționați cu confiscarea satelor.

Mihul logofătul este imitat apoi de Luca Arbore, fiul fostului pîrcălab din Neamț, dispărut la Valea Albă, de origine obscură. Acesta devine și el mare proprietar, își înființează curți cu biserici, imitînd ctitoriile domnești (la Solca în 1502 și la Șipote în 1507), și se ridică pretendent la domnie în 1504.

Defecțiunile de la Baia și din Țara Romînească și disputele pentru desemnarea succesorului la domnie în 1504 au fost sancționate prin decapitare, imediat sau mai tîrziu. Se poate sublinia și faptul că trădarea boierilor nu ia încă proporțiile dezastruoase din secolul al XVI-lea, cînd și amestecul străin se accentuează în mod deosebit și numărul pretendenților la domnie crește considerabil.

Fidelitatea quasi-unanimă a boierimii față de domn la Vaslui și Valea Albă nu poate fi contestată[3]. De asemenea, actele de curaj ale boierilor Pîntece și Purice în 1496 la Schei au salvat pe domn și au transformat înfrîngerea în victorie[4]. Totuși, toropeala, defetismul manifestate în 1476 de boieri și țărani sînt evidente și Dlugosz le subliniază, apărînd ca fiind normale într-o atmosferă de continuă încordare[5].

Cu ajutorul boierimii, Ștefan cel Mare și-a organizat armata sa de țară, instruită cu toată rigoarea. Centrul de concentrare al steagurilor de luptă era, ca și mai tîrziu, la Roman. Țăranii erau totuși obligați individual să participe la luptă, astfel că boierii nu puteau influența direct organizarea tacticii.

În rîndurile boierimii s-au distins elemente militare cunoscute sub numele de *viteji*. Sensul termenului și conținutul noțiunii n-au fost încă suficient clarificate; se poate spune că au fost chiar greșit interpretate. Dacă termenul este împrumutat probabil din organizația feudală ungară[6], instituția este modelată după situația din Polonia. Inițial, trebuie subli-

[1] S-a atribuit un rol exagerat așa-zisei cosigilări de boieri unor documente interne ale lui Ștefan cel Mare, în perioada 1459—1479, care ar fi fost faza de consolidare a domniei. Este mai curînd vorba de o practică de cancelarie, care corespunde și unei formule diplomatice („marca mărturie"), căzută apoi în desuetudine; cf. *Doc. priv. ist. Rom., Introducere*, vol. II, 1956, p. 405—430.

[2] *Doc. priv. ist. Rom.*, A, XVI, vol. I, p. 395.

[3] Cf. N. Iorga, *Acte și fragmente*, III, p. 92—95; idem, *Istoria Romînilor*, vol. IV, p. 188.

[4] *Cronica lui Ștefan cel Mare*, ed. Chițimia, București, 1942, p. 50—51.

[5] Dlugosz, *op. cit.*, vol. II, p. 546—1475; cf. A. D. Xenopol, *Istoria Romînilor*, vol. IV, p. 75.

[6] Cf. Galdi-Makkai, *Geschichte der Rumänien*, 1942, p. 117—139.

www.dacoromanica.ro

niat că există o distincție netă între vitejii mari (*miles famosus*) și cei de rînd (*miles gregarius*) sau *kmetho factus miles*, recrutați în Polonia din rîndurile membrilor liberi ai opolelor, care n-aveau țărani dependenți și își lucrau singuri pămînturile[1]. Astfel, termenul viteaz are la noi două sensuri, ca și *Ritter*, cavaler, în Occident. Vitejii sînt amintiți în primul rînd în letopisețul de la Bistrița („bunii și bravii viteji") în legătură cu lupta din 1476, apoi marii boieri, feciorii de boieri și husarii. Ureche inversează această ordine în sensul situației existente în secolul al XVII-lea. Și în legătură cu luptele duse contra feudalilor poloni, din 1497, în letopisețul de la Bistrița vitejii preced pe boieri. Pasajul care urmează referitor la solemnitatea de la Hîrlău din același an ne permite să precizăm că vitejii erau boieri consacrați cavaleri. Cronicarul Grigore Ureche nu înțelege nici acest pasaj referitor la viteji, ca și pe cel în legătură cu 1476, și scrie că Ștefan cel Mare a făcut la Hîrlău „ospăț mare tuturor boierilor și tuturor vitejilor săi și cu daruri scumpe i-a dăruit...". vitejii sînt amintiți după „boiarii țării" și într-un document din 1653 de la Gh. Ștefan în legătură cu lupta lui Vasile Lupu[2].

Ștefan cel Mare s-a folosit în mod larg de sprijinul elementului popular ca și tatăl său Bogdan. Rolul important al țăranilor liberi albanezi în lupta dusă de Scanderbeg contra turcilor a fost subliniat[3]. Caracterul popular al oștirii lui Ștefan cel Mare este remarcat de cronicarii străini prin folosirea termenilor *Volk* și *Armut* față de boieri care sînt numiți: *Ritter*, *Herren*, *Edelleute*.

Dlugosz arată că Ștefan cel Mare a promovat numeroase elemente din rîndurile țăranilor în acelea ale nobilimii inferioare a vitejilor comuni, gregari (voinici), viitorii curteni[4]. El tindea astfel să pună bazele unui *Ritterstand*, categorie inferioară a nobilimii „ordinului equestru" (folosind o expresie clasică) amintit într-un document de la sfîrșitul secolului al XVI-lea, sau nemeșii din catastiful lui Petru Șchiopul din 1591. Termenul „nemeș" are la noi o evoluție similară cu „șleahtă" în Polonia. Și singurul mijloc de înnobilare, de admitere în rîndurile „slugilor", era acordarea unei bucăți de pămînt prin privilegiu.

Documentele lui Ștefan cel Mare nu ne oferă decît puține date în legătură cu vislujeniile acordate țăranilor pentru merite militare. Ștefan cel Mare cumpără sate de la particulari, ca și alți domni ulteriori, pentru a le dona, pentru slujire unor simple slugi sau dregători din sfat sau subalterni. De cele mai multe ori nu se arată proveniența lor, deși nu pare a fi sigur că nu sînt simple întăriri de ocini. Numărul total al acestor documente de întărire de vislujenii, care corespund oarecum pomestiilor ruse

---

[1] Cf. I. Bardac, *op. cit.*, p. 118—119, 228, 232.

[2] Cf. I. Bogdan, *Cronici inedite*, Buc., 1895, p. 41—46; Gr. Ureche, *Cronica*, ed. P. P. Panaitescu, 1955, p. 95—106; Acad. R.P.R., Fotocopii, 24/12.

[3] Cf. W. Steltner, *Zum Geschichtsbild des albanischen Nationalhelden Georg Kastriota, genant Skanderbeg*, în „Zeitschrift für Geschichtwissenschaft", an. IV (1956), nr. 4—5, p. 1033—1044.

[4] Dlugosz, *op. cit.*, vol. II, p. 526. La Cromer, pasajul este mai clar redat. Cf. *op. cit.*, p. 630. N. Costin îl transpune fidel în românește: „Ridicat-au Ștefan Vodă... pre mulți den prostime la statul de nemiși pentru vitejie". Cf. *Letopisețul*, București, 1942, p. 286.

www.dacoromanica.ro

acordate de Ștefan cel Mare și păstrate, nu trece în nici un caz de douăzeci și ele nu sînt din preajma marilor lupte[1]. Trebuie luată în considerare și explicația că multe acte de acest gen s-au pierdut. Acte ulterioare, relativ numeroase, amintesc de astfel de documente de la Ștefan cel Mare, care nu mai există. Astfel, într-un document din 1582 (8 martie) este amintit privilegiul de vislujenie obținut de Știbor de la Ștefan cel Mare pentru satul Bursuceni la Siret, ars într-o casă. Unul din descendenții acestuia era Petrașcu vătaf[2].

*

Reorganizarea administrativă a Moldovei a preocupat în mod deosebit pe Ștefan cel Mare. Acest aspect al activității sale a fost neglijat sau tratat sumar. În afară de prezența temporară la Suceava, reședința sa fortificată, Ștefan cel Mare a peregrinat continuu prin țară, consolidînd sistemul curților domnești. Pentru supravegherea frontierei de sud a țării a fixat temporar reședința fiului său Alexandru la Bacău, de unde acesta expedia scrisori în anii 1481—1482. Un mare vornic al țări de jos cu reședința la Bîrlad apare abia în timpul domniei lui Ștefan cel Tînăr, tot în legătură cu apărarea contra invaziilor turco-tătare.

Ștefan cel Mare procedează la revizuirea vechilor hotare ale tîrgurilor, fixîndu-le o nouă delimitare. Fixează de asemenea și hotarele noilor tîrguri, ca: Piatra, Huși, Galați[3].

În tîrguri se reconstruiesc vechile curți domnești și bisericile, atașîndu-li-se o serie de sate cumpărate de la particulari, poate și cu intenția de a-i îndepărta pe aceștia din vecinătatea imediată a orașelor în care se fac danii numai mănăstirilor (ex. Putna la Siret). La fel, cetăților și curților din țară (Badeuți).

Astfel, Ștefan cel Mare pune bazele ocoalelor domnești de tîrguri, inclusiv celor de frontieră (Vrancea și Cîmpulung). Termenul apare abia într-un document original din 1546[4]. Ocoalele de sate servesc la aprovizionarea pieții și curții din orașul respectiv. D. Cantemir se referă la ele, dar dă o cifră fantezistă (12 sate pentru fiecare oraș)[5].

---

[1] I. Tanoviceanu a afirmat, fără referire la documente, că daniile lui Ștefan cel Mare „sînt în mare parte făcute la oștenii de jos și formează obîrșia proprietății răzășești"; mai mult, că „...a dăruit foarte puține moșii la boieri și foarte multe la oamenii de jos", probabil pornind ca și alții de la tradiție. Cf. *Formațiunea proprietății funciare în Moldova*, în *Prinos lui D. A. Sturza*, București, 1903, p. 414—421.

[2] Gh. Ghibănescu, *Surete și izvoade*, vol. IX, 152—162.

[3] Piatra s-a format în legătură cu sanctuarul de la Bistrița (amintită ca tîrg prima dată în 1453); tîrgul Huși, în legătură cu calea comercială spre Galați, după pierderea Chiliei. Tîrgul Galați este probabil satul de la Gîrla Brateșului, amintit în documente din 1448 (iulie 15), ca întărit de Petru Voievod lui Cernat, Ploscar. Regula era ca tîrgul dezvoltat pe o proprietate particulară, pentru a obține recunoașterea oficială și conducerea locală, să fie declarat domnesc. Hușii nu au nimic de face cu husiții. cum s-a demonstrat. Cf. și M. P. Dan, *Cehi, slovaci și romîni*, 1944, p. 278—283.

[4] Că ocoalele de sate domnești n-au existat pînă la Ștefan cel Mare (cu excepția Volovățului, care intră apoi în componența ocolului Badeuți), o arată și faptul că satele din apropierea tîrgurilor sînt încă menționate ca atare în documente și la cele domnești se indică ținutul din care fac parte. Sensul termenilor *volost* și *derjava*, din documentele din secolul al XV-lea, este identic. Tot astfel termenii *misto* și *tîrg* indică orașul fără nici o nuanțare.

[5] *Descriptio Moldaviae*, 1872, p. 107.

www.dacoromanica.ro

Autoritatea şi competenţa vornicilor de tîrguri, vechi organe administrative domneşti, imitînd în parte instituţia judecătorilor regali din Ungaria şi Polonia. sînt treptat restrînse la acestea şi satele ataşate lor. Ţinuturile — termenul este împrumutat tot din administraţia polonă[1] — al căror număr nu-l cunoaştem încă sînt conduse de pîrcălabi sau staroşti[2], cărora li se vor adăuga marii vătafi, împrumutaţi din Ţara Romînească spre jumătatea secolului al XVI-lea.

Dintre documentele acordate de Ştefan cel Mare oraşelor nu s-au păstrat decît privilegiile pentru Bîrlad din 1495, în original, şi Vaslui, din 1491, în copie. Privilegiul pentru Tîrgul Frumos este menţionat în 1635. cînd Vasile Lupu îl examina în Divan în legătură cu conflictul dintre doi boieri pentru o silişte din hotarul tîrgului.

Pentru Piatra. avem o ştire din 1475 (mai 7), în legătură cu anexarea satului Tortoreşti (luat de la un particular), menţionat ca făcînd parte din hotarul tîrgului şi în 1631.

Pentru Tecuci, avem ştirea unei recente reorganizări a hotarului, probabil tot sub Ştefan cel Mare, într-un document din 1507[3]. Majoritatea acestor acte s-au pierdut sau au fost distruse în secolul al XVIII-lea de acaparatorii hotarelor şi vetrelor oraşelor ca la Dorohoi, Siret şi Huşi. Bîrlădenii şi-au regăsit actul la tătarii din Buceag şi l-au prezentat în 1793 la Divan pentru recuperarea libertăţii pierdute. Tradiţia reorganizării oraşelor lui Ştefan cel Mare s-a păstrat şi în legendele peceţilor mai noi ale unor oraşe ca Vasluj şi Piatra din secolele al XVII-lea şi al XVIII-lea.

Astfel, sub Ştefan cel Mare, Moldova face progrese din punct de vedere economic, prin intensificarea producţiei de vite şi cereale, prin dezvoltarea meseriilor şi a schimbului marfă-bani în interior şi în afară.

Ţăranii, a căror situaţie materială şi socială este precară, sînt în mod larg folosiţi la apărarea ţării şi promovaţi în rîndurile inferioare ale boierimii. Boierii fideli domnului sînt consacraţi viteji (cavaleri) pentru merite militare, ca şi în Polonia.

Reorganizarea administrativă — neterminată însă — este un alt aspect al politicii de consolidare a statului feudal în spiritul epocii.

---

[1] Cf. I. Bogdan, *op. cit.*, p. 463 (*tenuta-dzierzawa*).

[2] Nu ne putem explica altfel decît ca o simplă licenţă a scriitorului menţionarea într-un document din 1466 (martie 10), referitor la imunitatea juridică acordată episcopiei de Roman pentru satul Negoieşti, a pîrcălabilor din Neamţ şi „staroştilor din acel ţinut". În lista martorilor din documentele din acest an nu figurează decît Ion Bourean ca pîrcălab de Neamţ. În alt document din 1467 (februarie 3) nu mai apar staroşti, dar alături de pîrcălabi sînt amintiţi judecătorii (judeţi) de la acelaşi ţinut care nu puteau fi decît vornicii şi alţii mai mărunţi (globarnicii etc.). Cf. I. Bogdan, *op. cit.*, vol. I, p. 95—96; D. P. Bogdan, *Acte moldoveneşti*, 1938, p. 46—47.

[3] *Doc. priv. ist. Rom.*, A, XVI, vol. I, p. 52.

www.dacoromanica.ro

MIŞCĂRILE ŢĂRĂNEŞTI DIN ANUL 1904

DE

MATEI IONESCU

La sfîrşitul verii şi începutul toamnei anului 1904 atenţia opiniei publice din Romînia a fost reţinută timp de cîteva săptămîni de tulburările ţărăneşti petrecute în centrul Moldovei, îndeosebi în judeţul Vaslui şi parţial în judeţul Roman.

Menţiunile edite despre aceste evenimente — cu excepţia celor consemnate din presa timpului — sînt foarte sărace, cu mult mai sărace de pildă decît cele referitoare la răscoalele din 1900 ale ţăranilor din regiunea subcarpatică producătoare de băuturi alcoolice, sau la răscoalele din ultimul deceniu al secolului trecut.

Mărturiile inedite sînt şi ele cel puţin pînă astăzi — sub aspect cantitativ — foarte modeste. S-a păstrat însă documentul principal — în care procurorul general de pe lîngă Curtea de Apel din Iaşi, relatează foarte pe larg ministrului de justiţie împrejurările care au dus la răzvrătirea ţăranilor, ca şi desfăşurarea propriu-zisă a evenimentelor. Este originalul unui raport general păstrat la secţia de manuscrise a Bibliotecii Academiei R. P. R., în fondul D. A. Sturdza, mapa 8 (corespondenţă), care conţine elementele esenţiale privind : cauzele social-economice, cu caracter am spune permanent, ale răscoalelor, împrejurările politice şi economice ale anului 1904, care au imprimat evenimentelor respective un anume specific şi în sfîrşit, descrierea amănunţită a întîmplărilor din judeţul Vaslui. Informaţiile relativ suficiente din presa contemporană completează datele şi aprecierile din raportul procurorului general.

*

Caracteristice pentru tulburările ţărăneşti din 1904 nu sînt nici violenţa răsvrătirii, nici asprimea represiunii ; nu a curs sînge şi nu au existat în general scene sălbatice, oribile, de felul celor petrecute la Gura Calitei[1], ca să nu evocăm decît pe cele mai proaspete. Fără îndoială, că

[1] Vezi G. D. Pallade, *Torturile de la Bordeşti şi Gura Calitei*. Comunicare făcută în adunarea ţinută la clubul naţional-liberal din Bucureşti, joi 9 noiembrie 1900, Buc., 1900.

www.dacoromanica.ro

nici de astădată nu au lipsit brutalităţile ce însoţeau de obicei operaţiunile arestării şi transportului convoaielor de arestaţi şi viaţa de penitenciar. La procesul răscoalelor, desfăşurat în toamna aceluiaşi an la Vaslui, un răzvrătit din Suhuleţ, Constantin Albescu, a povestit juraţilor suferinţele arestaţilor şi felul — de pildă — cum un ţăran bătrîn a fost tîrît la închisoare, fiind legat de şaua unui cavalerist şi „înotînd pînă la glezne în noroi"[1].

Astfel de practici deveniseră cu totul obişnuite în Romînia acelor vremuri şi folosirea lor în satele răzvrătite din Vaslui nu a fost în mod deosebit însemnată pe răboj de contemporani.

Evenimentele din 1904 îşi au însă importanţa şi semnificaţia lor deosebită pentru cu totul alte motive.

Ele ne oferă posibilitatea de a intra mai lesne în climatul revoluţionar, în atmosfera încărcată a satului romînesc din preajma lui 1907. Ele ne permit mai ales înţelegerea modului cum s-a reflectat în conştiinţa maselor ţărăneşti activitatea diferitelor grupări politice şi a felului cum ţărănimea a folosit instinctiv orice conjunctură politică exterioară satului, pentru a-şi atinge ţelurile sale economice.

Împrejurările economice şi politice specifice anului 1904 şi îndeosebi toamnei respective, asupra cărora vom insista în mod deosebit, au rezultat însă din permanenta „chestiune agrară" care domina viaţa societăţii romîneşti de la sfîrşitul secolului al XIX-lea şi începutul secolului al XX-lea. Răscoalele din 1904 îşi au — ca şi cele de la 1888, 1889, 1892, 1894 sau 1900 — rădăcinile în relaţiile agrare de tip semi-iobăgist, existente în Romînia de după reformă.

Dar la data evenimentelor descrise aici, relaţiile respective evoluaseră înspre ultimele limite obiective ale răbdării ţăranului.

Raportul procurorului înfăţişează clar, concret, aceste limite pe planul local al judeţului Vaslui. Cauza fundamentală a răului, distribuirea nedreaptă a proprietăţii funciare, adusese, în acest an 1904, pe ţărani la un grad de dependenţă faţă de moşieri şi arendaşi, exprimat prin cifre foarte concludente.

Lipsa de pămînt de hrană îl făcea pe ţăran să ia de la arendaş în arendă pămînt cu 70 de lei falcea (adică dublu cît plătea arendaşul proprietarului moşiei). Dar, fiindcă şi acest pămînt se dădea cu greutate, el era însoţit de o condiţie înrobitoare : cei 70 lei să fie plătiţi prin muncă şi nu în bani. Iar preţul muncii fiind aşa de mic, încît revenea chiar şi la 20 de bani pe zi, deci *impus* la cea mai scăzută limită posibilă, ţăranul ajungea în realitate să plătească falcea nu cu 70, ci cu 140 lei[2].

Din toate părţile ţăranul se simţea strivit de puterea discreţionară a arendaşului. Acesta din urmă nu stăpînea numai terenul de cultură, ci şi imaşul, păşunea. Pentru a obţine preţurile exorbitante, pentru a le impune gospodăriei ţărăneşti, arendaşul recurgea la cele mai neomeneşti măsuri : „Acesta (arendaşul), — scrie Leonescu — pune preţuri enorme şi condiţiuni, că dacă va duce boii la păşunat în altă parte unde va găsi mai ieftin, nu-i primeşte vaca, şi ţăranul fiindcă-i trebuie să aibă vaca pe lîngă casă,

[1] „Adeverul la sate", an. III (1904), nr. 84 (15 decembrie).

[2] Biblioteca Academiei R.P.R., *msse*, fond Sturdza, mapa 8, nr. 6513/15 septembrie 1904 (Iaşi). Corespondenţă. Raportul procurorului general Leonescu către ministrul justiţiei.

www.dacoromanica.ro

pentru hrana copiilor, primește silit condiția". „Unul din locuitorii din Dumești — scria Leonescu — a căruia arendaș este Haralamb Gr. Constantinide, ni s-a plîns că avînd două vaci, au convenit cu arendașul a-i plăti 20 de lei de vacă pentru pășunat; acuma fiind cu totul lipsit și neavend ce vinde ca să plătească, a propus arendașului să oprească o vacă pentru prețul pășunatului, iar una să i-o deie pentru hrana copiilor; arendașul i le reține pe amîndouă"[1].

Opintindu-se din răsputeri, țăranul se apropia astfel de sfîrșitul anului agricol. Acum însă îl așteaptă cea mai ruinătoare vamă:

„Nu se permite — scrie raportul — țăranilor de către arendași, a-și ridica recolta de pe ogor și nu le dă vitele de la pășunat pînă nu vor achita costul"[2]. Bani, țăranul nu avea decît vînzîndu-și forțat recolta (acea recoltă pe care nu avea dreptul s-o ridice și s-o ducă acasă), sau vitele pe care nu i le înapoia arendașul. Asemenea situații deveniră obișnuite și nu erau caracteristice numai județului Vaslui. Ele sînt citate aci pentru a înfățișa chiar și sumar terenul pe care s-au desfășurat evenimentele din august-septem brie 1904.

Cum obiectivul relatării de față îl formează în special elementul specific al acestor evenimente, considerăm că datele și aprecierile referitoare la situația social-economică cuprinse în raportul procurorului sînt suficiente pentru a ilustra cauzele adînci ale tulburărilor. De altfel, în pasajele respective din raport este surprins, în trăsăturile lui esențiale, momentul caracteristic al întregii probleme agrare de la începutul secolului nostru: aflăm aici stadiul acela dureros cînd procesul aservirii gospodăriei țărănești tindea spre domeniul imposibilului și absurdului. Numai astfel se poate aprecia deficitul economic — spre a nu mai menționa pe cel social și moral — care apare tot mai evident pentru mica gospodărie, strivită sub o greutate nemaiîntîlnită în istoria țării.

*

Pe acest fond întunecat a sosit anul 1904. Un an politic care începuse sîngeros prin izbucnirea războiului ruso-japonez. Un an economic care începuse în cursul primăverii cu o victorie pentru guvernul liberal și pentru burghezia română: avusese loc adoptarea de către corpurile legiuitoare a noului tarif vamal protecționist. Același an se soldase însă, în cursul verii, cu un mare minus al producției agricole: o secetă cumplită compromisese întreaga recoltă de porumb. Nu se făcuse, după cum spunea Iorga, decît „pînea scumpă a grîului"; hrana cea ieftină (singura de altfel) a țăranilor, porumbul și nutrețul pentru vite fuseseră distruse de arșiță. Spiru Haret caracteriza, din acest punct de vedere, anul 1904 ca fiind și mai dezastruos decît anul 1899[3].

Se crease o situație gravă, amenințătoare pentru populația țărănească: majoritatea covîrșitoare a poporului, consumatoare de porumb, se văzuse amenințată cu foametea. Guvernul, oficialitățile, administrația, trebuiră să ia măsuri: fu interzis exportul de porumb (moșierii, arendașii și marii cerealiști dispuneau de stocuri mari din anii precedenți) și statul

[1] Biblioteca Academiei R.P.R., *msse*, doc. cit.
[2] Loc. cit.
[3] Spiru C. Haret, *Pagini de istorie*, Buc., 1906, p. 7.

www.dacoromanica.ro

începu să trimită la sate porumb — contra cost — recurgînd şi la ajutorul băncilor populare. Se născuse astfel o situaţie stranie şi absurdă în aparenţă : aceeaşi administraţie statală care patrona şi sprijinea acţiunea sistematică de sărăcire şi înfometare a ţărănimii de către moşieri şi arendaşi, era acum silită să-i procure hrană şi nutreţ pentru a evita consecinţele — lesne de deslușit — ale foametei generale. Operaţiunea statului, în valoare de 35 milioane[1], avu darul să evite într-adevăr flagelul. Nu este aici locul să vorbim despre modul cum s-a desfăşurat acţiunea de aprovizionare a satelor, despre limitele şi abuzurile acestei acţiuni, despre înglodarea în datorii a ţăranilor cumpărători de hrană şi nutreţ. Concludent însă, pentru şubrezirea organismului economic al Romîniei, apărea faptul că un singur an de secetă — după un şir de cîţiva ani agricoli buni sau normali — era suficient pentru a ameninţa biologic aproape întreaga populaţie şi pentru a transforma ţărănimea romînă în cumpărătoare de cereale.

Şi totuşi, în ciuda stării de spirit alarmante care domina satele la începutul toamnei anului 1904, răscoalele nu au pornit de la lipsa de hrană şi nutreţ.

Dacă am menţionat mai sus seceta şi urmările ei imediate, am făcut-o tocmai pentru a scoate în evidenţă faptul aparent neverosimil, că în nici un moment şi în nici un fel răsculaţii nu au formulat vreo revendicare care să aibă legătură cu seceta, cu lipsa de porumb şi de nutreţ, sau cu achiziţionarea pe cale oficială, organizată, a hranei atît de necesare.

Mişcarea ţăranilor din Vaslui şi Roman apare, ca să spunem astfel, oarecum ruptă de stricta şi cumplita actualitate a acelui început de toamnă. E drept că procurorul Leonescu, la sfîrşitul raportului său, arată că lipsa completă de hrană a contribuit mult la înlesnirea agitaţiilor. „Mulţi ţărani — adaugă el — cu lacrimi în ochi mi se plîngeau că au cîte 6 şi 8 copii, şi nu au hrană decît pentru două zile, cari preferau să fie împuşcaţi de soldaţi, decît să vadă sub ochii lor, copiii murind de fóme"[2].

Astfel de situaţii tragice explică însă numai curajul răzvrătiţilor şi ambianţa disperată a răscoalei. Căci în rest, mişcarea nu cuprinde nici o aluzie, nici o revendicare, nici un gest care să impună vreo rezolvare imediată a impasului. *Se cerea pămînt de hrană şi nu porumb ; se cerea aşa dar rezolvată problema foamei cronice şi nu a celei — groaznice de altfel — ce se contura în perspectiva iernii 1904—1905.* Izvoarele edite sau inedite despre răscoalele din 1904, inclusiv raportul procurorului general, consideră seceta drept cauză de ordin secundar.

O menţiune fugară, de cîteva rînduri, dintr-o lucrare de memorialistică atribuie răscoalele din 1904 influenţei unor evenimente similare petrecute în imperiul ţarilor, în Basarabia[3].

★

În ziua de 3 septembrie 1904, locuitorii din comuna Suhuleţ, împreună cu cei din comunele Dumeşti, Tansa, Ţibăneşti şi cătunul Găureni

[1] Spiru Haret, *op. cit.*, p. 7.

[2] Biblioteca Academiei R.P.R., *msse*, doc. cit.

[3] C. Gane, *P. P. Carp şi locul său în istoria politică a ţării*, Buc., 1936, vol. II, p. 313. Autorul pune în legătură evenimentele din 1904 cu răscoalele din Basarabia din 1902 care — scrie el — „se întinseseră apoi şi la noi".

www.dacoromanica.ro

s-au adunat în număr mare și au mers la primăria comunei Suhuleț unde au cerut primarului V. Hordilă și secretarului primăriei să le întocmească o jalbă colectivă adresată ministrului de interne pentru a li se aproba cumpărarea de pămînt. Primarul și secretarul refuzînd întocmirea petițiunii, mulțimea a forțat pe primar să-și dea demisia în mîinile țăranilor și să predea sigiliul primăriei. După aceea țăranii s-au împrăștiat amenințînd că vor intra cu forța și vor ara pămîntul din moșiile vecine.

Îndată au sosit la fața locului, de la Vaslui, procurorul și judecătorul de instrucție cărora țăranii, adunați din nou la primărie, le-au înfățișat revendicările : să li se vîndă pămînt în loturi pe moșiile vecine — și le-au declarat că sînt hotărîți să se opună oricărei încercări de a se aresta vreunul din ei și că nu vor da îndărăt pînă nu li se va satisface cererea.

Reprezentanții autorităților s-au retras după ce au încheiat un proces-verbal. În ziua de 5 septembrie au sosit în comună trupe de tăria unui regiment. O dată cu acestea s-au deplasat : Gh. Negulescu, secretarul general al Ministerului de Interne, judecătorul de instrucție, procurorul de la Tribunalul Vaslui și procurorul general de pe lîngă Curtea de Apel Iași, Leonescu.

La intrarea convoiului represiv în comună, localnicii au început să tragă clopotul de la biserică, cu scopul de a chema și pe cei din Tansa și Găureni. Într-un sfert de oră, la primărie, în curte și în drum, se adunaseră peste 300 de oameni înarmați cu ciomege și pari. În timpul acesta, capii răzvrătiților fură introduși în localul primăriei : formal, pentru a expune punctul de vedere al țăranilor, în realitate pentru a fi izolați de mulțime și arestați. Pe cînd era ascultat al patrulea țăran, unul din cei aflați în localul primăriei, C. Lăcătușu, „considerat de cap al agitărilor", s-a strecurat în mulțimea care pricepuse șiretlicul reprezentanților autorităților și începuse să murmure amenințător, și a dat semnalul de atac. Țăranii au rupt alți pari din garduri, s-au repezit asupra jandarmilor pentru a elibera pe cei puși sub pază în localul primăriei. Din local au ieșit atunci reprezentanții autorităților, a căror apariție a întărîtat mulțimea : țăranii s-au repezit asupra lor. Procurorul general a dat atunci ordin colonelului Socec, comandantul regimentului de roșiori să aresteze fără a face uz de arme de foc, pe cei ce ridicaseră mîna înarmată împotriva forței publice. Au urmat somațiile, apoi încercarea de a se face arestări : țăranii au răspuns violent și s-a iscat o încăierare în care au fost loviți atît soldați cît și țărani ; un cal a fost rănit și cîteva arme deteriorate. În același timp însă intra pe ulițele satului regimentul 4 Roșiori din Bîrlad ; sosirea acestuia a grăbit sfîrșitul luptei și așa inegală. În mîinile trupei au rămas 27 arestați.

Pentru a nu le lăsa țăranilor posibilitatea să se adune din nou, procurorul a dispus ca în fiecare casă să se încartiruiască soldați și ca armata să patruleze pe ulițe. În zilele de 6—7 septembrie, regimentul 7 călărași s-a deplasat la Tansa, unde s-au făcut șase arestări.

În restul județului Vaslui, au avut loc tulburări după cum urmează : Muntenii de Jos — în ziua de 31 august, Tanacu — 31 august, Negrești — 2 septembrie, Codăeștii — 6 septembrie, Drăgușeni — 8 septembrie, Bodești — 8 septembrie și Tînguței — 10 septembrie.

www.dacoromanica.ro

În ziua de 15 septembrie tulburările se terminaseră în toate comunele, cu excepţia comunei Suhuleţ ; numărul arestaţilor se ridica la aceeaşi dată la 65.

Acestea sînt relatările asupra mişcărilor propriu-zise, cuprinse în raportul procurorului general Leonescu[1]. Raportul are deficienţe : nu arată concret ce s-a petrecut în celelalte comune în afară de Suhuleţ şi satele vecine acesteia şi nu menţionează nimic despre tulburări în vreo comună din jud. Roman. Astfel că pentru întregirea informaţiei trebuie făcut apel la presă. „Adeverul" relata de pildă că miercuri 1 septembrie, ţăranii din Negreşti de pe moşia ministrului de domenii, Stoicescu, au venit în corpore la barierele Vasluiului şi i-au cerut prefectului să li se vîndă lor moşia. La Suhuleţ, de asemenea, ţăranii s-au dus la proprietarul Iliescu şi i-au cerut să le vîndă moşia[2] ; în moşia lui Petre Carp (cea de la Ţibăneşti — *n.a.*). ţăranii au intrat cu plugurile spunînd că, deşi e moşie boierească, tot lor li se cuvine, după cum a lăsat Ştefan cel Mare, „că s-a descoperit testamentul voievodului din care s-a aflat că toate moşiile Moldovei au fost lăsate ţăranilor"[3].

Acelaşi ziar relata că la Pănceşti, în judeţul Roman, comună apropiată de Suhuleţ, ţăranii s-au agitat cerînd să li se dea pămînturi, la faţa locului plecînd un escadron de cavalerişti şi un batalion de infanterie[4].

Celelalte relatări din presă sînt, cu diferite variante, asemănătoare celor de mai sus. Faptul însuşi al răzvrătirii este aşadar cel descris : desfăşurarea maximă de forţe represive — mergînd pînă la concentrarea, a două regimente într-o singură comună — a prevenit, pare-se evoluţia mişcării spre forme mai violente. Toate ziarele sînt — ca şi raportul procurorului — unanime în a sublinia aplanarea conflictului dintre ţărani şi autorităţi fără vărsări de sînge.

Toate izvoarele, cu excepţia menţiunii suscitate din lucrarea lui N. Gane, coincid de asemenea în sublinierea principalelor caracteristici ale mişcării. Se precizează în primul rînd faptul că *ţăranii au cerut pămînt, pămînt de vînzare*. N. Iorga[5], oficiosul mişcării ţărăniste „Gazeta ţăranilor"[6]., ziarele lui C. Mille — „Adeverul" şi „Adeverul, la sate"[7], organul guvernamental „Voinţa naţională"[8], organul central al opoziţiei „Conservatorul"[9] şi, aşa cum am văzut raportul procurorului general, scriu în acest sens.

---

[1] Biblioteca Academiei R.P.R., *msse*, doc. cit.

[2] „Adeverul", an, XVII (1904), nr. 5419 (4 septembrie), p. 2.

[3] *Ibidem*, nr. 5423, 8 septembrie 1904, p. 2.

[4] *Ibidem*, nr. 5422 (7 septembrie), p. 3.

[5] N. Iorga, *Procesul unei răscoale de ţărani* în „Semănătorul", Buc., an. III (1904), nr. 51 (decembrie 19). „Înţelegeau să plătească pentru ţarina ce li s'ar da", — preciza autorul.

[6] „Gazeta ţăranilor", Muşeteşti-Argeş, an. XI (1904), nr. 37 (12 septembrie), p. 2. E mai puţin precis arătînd că este revoltă contra proprietarilor şi arendaşilor „purcezînd ei a împărţit moşiile proprietăreşti între dînşii".

[7] De pildă, „Adeverul", an. XVII (1904), nr. 5421, septembrie, p. 1 scrie : „Este vorba de o mişcare pentru punerea în vînzare a diferitelor moşii fie ale statului, fie ale particularilor proprietari sau arendaşi".

[8] „Voinţa naţională", Buc., an. XXI (1904), nr. 5818 (7 septembrie) şi nr. următoare.

[9] „Conservatorul", Buc., an. IV (1904), nr. 195 (septembrie), p. 1 şi nr. următoare.

www.dacoromanica.ro

Mențiunile edite sau inedite privitoare la cauzele mișcării sînt în general de acord că *seceta a fost o cauză secundară*; din relatările respective, cititorul trage concluzia că consecințele secetei au fost prielnice mișcării, deși nu au fost o condiție indispensabilă a acesteia. „Adeverul" de pildă, scria chiar textual: „cauza (răscoalelor—*n.a.*) n-ar fi direct în legătură cu seceta din ăst an"[1]. Procurorul Leonescu, atunci cînd înșiră cauzele fundamentale ale mișcărilor, adaugă abia la sfîrșit, la punctul V: „Pe lîngă aceasta, lipsa complectă de hrană a țăranului în timpul de față, a contribuit mult la înlesnirea acestei agitații"[2].

Oficioasele de partid mergeau mult mai departe, ignorînd complet această împrejurare a secetei; de altfel, aveau — cum vom vedea mai jos — și un interes deosebit să o facă.

În sfîrșit, în referirile din presă, apare versiunea despre testamentul și moștenirea lui Ștefan cel Mare, ca argument invocat de țărani pentru a justifica dreptul lor asupra pămîntului[3]. Această versiune, pe care conducătorul anchetei n-o menționează în raportul său, pare totuși verosimilă dacă amintim că în iulie 1904 avusese loc aniversarea a 400 de ani de la moartea marelui domnitor și că această aniversare a fost prilejul unor manifestări amplu oglindite în presă. Ecoul acestor manifestări, în condițiile alarmante ale secetei, este posibil să fi fost prelucrat în chip naiv și fantastic de imaginația aprinsă a maselor țărănești, îndeosebi a celor din Moldova, unde amintirea domnitorului era mai vie.

Oricum, versiunea cu testamentul lui Ștefan ce Mare lasă să se întrevadă tendința nemărturisită deschis a țăranilor, de a pune problema în chip mult mai radical: se știe că moștenirea nu este de obicei o chestiune de vînzare-cumpărare, ci de luare în posesie, în general, fără bani. E drept că nicăieri nu apare scris că țăranii ar fi depășit cererea inițială: dimpotrivă repetau cu insistență că vor să cumpere și nu să capete gratis pămînt. Dar, adăugau îndată că au... drepturi istorice de a fi cumpărători — sau, mai precis, proprietari — ai moșiilor pe care le muncesc.

★

Importanța mișcărilor țărănești din 1904 constă însă în primul rînd în aceea că pune foarte clar în lumină un aspect important al situației din satul acelor vremuri: activizarea politică a țărănimii, participarea ei tot mai resimțită la viața politică a țării. Pentru a-și ușura situația insuportabilă, țăranul romîn a folosit toate căile și mijloacele: și violente și pașnice, și economice și politice. Cluburile socialiste la sate fuseseră desființate, dar ar fi absurd să se considere că țăranul romîn a stat, și înainte și după aceea, indiferent de activitatea politică ce o desfășurau în sate partidele liberal și conservator. Faptul că aceste partide nu reprezentau interesele țărănimii, nu i-a împiedicat pe țăranii nevoiași

[1] „Adeverul", an. XVII (1904), nr. 5421 (6 septembrie), p. 1.

[2] Biblioteca Academiei R.P.R., *msse*, doc. cit.

[3] Vezi N. Iorga, *op. cit.*; referirea din „Adeverul", citat anterior; „Adeverul, la sate", an. III (1904), nr. 78, septembrie; „Voința națională", an. XXI (1904), nr. 5818, (7 septembrie).

www.dacoromanica.ro

—ca să nu mai vorbim de cei înstăriți—de a încerca să obțină ceva—de pildă — prin participarea la lupta electorală în jurul alegerilor de deputați la colegiul al III-lea.

Contradicțiile dintre burghezie și moșierime, dintre liberali și conservatori, dintre ramurile din interiorul partidelor, contradicții care nu trebuie nici exagerate, dar nici subapreciate, — nu se manifestau numai în straturile superioare ale societății romînești; ele aveau ecou și în masele populare și afectau simțitor evoluția politică a țărănimii. Evenimentele din 1904 dovedesc aceasta în chip concludent. Tulburările descrise mai sus au avut antecedente interesante, care au și stîrnit de altfel o vie polemică în presă. Dacă, așa cum am văzut, relatările din diferite surse sînt de acord asupra caracterului mișcării și, într-o măsură, asupra cauzelor ei economice, cînd se cere însă lămurită cauza mai apropiată, specifică a tulburărilor, atunci se ivesc ample și ascuțite divergențe. Înainte de a înfățișa aceste divergențe, expuse în campanii violente de presă, este util să ne oprim asupra rezultatelor anchetei de la Vaslui — rezultate consemnate în raportul procurorului general Leonescu.

Interogîndu-i pe arestați, procurorul a constatat răspunsuri similare la toți. Revendicarea lor era „să li se vîndă pentru hrană pămînt în loturi de pe moșiile unde locuiesc sau pe moșiile vecine, fie ale statului fie ale particularilor". În legătură cu moșiile particulare, arestații declarau că acestea nu mai sînt decît cu numele ale proprietarilor, de fapt ele sînt ale Creditului funciar rural; ele sînt arendate, iar arendașii îi exploatează fără milă. La răspunsul procurorului că statul nu are moșii de vînzare și nici nu poate sili pe particulari să-și vîndă moșiile, țăranii au replicat că statul trebuie să cumpere moșiile ipotecate la credit și să le vîndă lor.

„Vezînd — scrie procurorul — că aceeași idee domină în capul fie-cărui țăran, am căutat a descoperi cine le-au infiltrat-o și din întrebările ce le-am făcut la mai mulți dintre ei, am constatat că acesta este Gh. Butman din Iași, directorul ziarului „Prietenul poporului", la care țăranii se adunau de un timp în număr mare din comuni din diferite județe mai cu seamă în luna iulie; unde după cum spun ei, se discuta împroprietărirea țăranilor pe moșiele statului sau a particularilor prin vinderea în loturi, ce trebuie să se facă de către stat. Această propagandă se făcea cu mare insistență în vederea alegerilor viitoare, pentru a-i asigura reușita, în colegiul al III de deputați".

În continuare, procurorul arată că țăranii au fost sfătuiți să fie uniți pentru a-și impune voința și că unul din oratorii de la consfătuirile de la redacția respectivă „le-ar fi spus ca să eie pămînt cu forța cînd guvernul nu ar ține seamă de cererea lor". Procurorul raportează arestarea atît a lui Butman, cît și a colaboratorilor săi căpitanul Palade și N. Florescu. Apoi însă adaugă: „Data cînd politicenii au întins privirea asupra țăranilor ca să facă propagandă printre ei, servindu-se de cestiunea împroprietăriei și esploatărei lor de către arendași, pentru a-și face pedestal în alegere, este mult mai îndepărtată și nu se póte datori lui G. Butman începutul; el a căutat numai a întreține pe țărani în ideile deja răspîndite și a profita de situație".

www.dacoromanica.ro

Rolul de instigator al lui Butman va fi, cum vom vedea mai jos, subiectul amplu discutat (mai precis, cel mai discutat) în presă. În raportul procurorului general este însă consemnată o împrejurare care nu apare în nici o relatare edită : legătura mișcării revendicative a veteranilor de la 1877 cu ziarul „Prietenul poporului" și cu răzvrătirile țărănești.

Raportul arată că pensionarii din Iași (reiese din context că sînt pensionari-veterani) fondaseră un club — „în opoziție cu totul independentă de orice partid" — ca să protesteze împotriva reducerii pensiilor. Aceștia — scrie Leonescu — au produs ideea unirei veteranilor cari s-au pus în contact cu alți veterani de la sate, muncitori de pămînt și au agitat cestiunea împroprietăririei lor".

Împroprietărirea veteranilor de la 1877 agita în vremea aceea opinia publică — datorită faptului că se votase o lege prin care veteranii erau, e drept, împroprietăriți — însă în Dobrogea și nu în comunele natale, fapt ce stîrnise vii și îndreptățite proteste. Se pare că veteranii pensionari orășeni au voit a se folosi de această situație pentru a închega o alianță cu veteranii țărani ; conducătorii ziarului „Prietenul poporului" au pus la dispoziția acestora atît coloanele cît și localul.

În raportul procurorului urmează apoi un pasaj important :

„Prin veterani s-au răspîndit în mod serios în popor, ideia unirii : «toți pentru unul și unul pentru toți» cari au luat consistență puternică, cînd realisîndu-se una dintre făgăduințele candidatului colegiului al III-lea din Iași, că are să se vîndă în loturi pămînt la țărani, prin o imprudență pentru 93 loturi cari nu ajungeau locuitorilor de pe moșiile ce se împărțeau, s-au făcut peste una mie publicații, prin mai multe comuni din diferite județe. Ceea ce au făcut ca în ziua de 4 august să vie la Iași uniți, peste o mie locuitori din județele : Vaslui, Roman și Tecuci".

Raportul arată că această adunare a țăranilor la Iași, i-a folosit mult lui Butman și colegilor lui „fiindcă veteranii de la sate au mers cu țăranii la el, unde s-a pus baza înțelegerei ca el să le susție prin jurnal dorințele lor" ; Butman a profitat de ocazie pentru a face abonamente la ziarul său care începuse a se ocupa de problema țărănească".

Leonescu relatează că Butman a fost nevoit „să mărturisească față cu o scrisoare percheziționată de la el, că s-a servit de un vînzător de icóne, care umbla prin sate pentru a-i face abonament la jurnal".

Procurorul general încheie această parte a raportului său cu precizarea că ziarul „Prietenul poporului" a început „a se ocupa de țărani", cu numărul 22, din 16 februarie 1904 și apoi pînă la numărul 50, din 6 septembrie „tratează cestiunea țăranilor pe varianta că trebuie să li se vîndă pămînturi, în loturi, pe moșii de ale statului sau cumpărate de la proprietari"[1].

Așadar ancheta întreprinsă s-a soldat cu dezvăluirea unor împrejurări interesante care redau veridic crîmpeie din atmosfera politică a satului romînesc de atunci. Raportul procurorului general scoate în evi-

[1] Vezi Biblioteca Acad. R.P.R., *msse*, doc. cit.

www.dacoromanica.ro

dență în mod convingător ambianța politică în care au izbucnit tulburările țărănești, aducînd pe primul plan chestiunea alegerilor pentru colegiul al III-lea și cazul Butman, ambele în strînsă legătură cu problema pămîntului.

Se cer întîi lămurite cel puțin două probleme. A contribuit într-adevăr ziarul „Prietenul poporului" la crearea unui climat de răscoală? Nu cunoaștem numărul cititorilor săi și deci nici influența sa reală asupra țăranilor. Conținutul unui număr al ziarului din perioada evenimentelor este însă de natură a da un răspuns întrebării de mai sus.

În numărul din 9 august[1], există un editorial semnat : „Constantin Pallade. Căpitan de cavalerie în retragere, liberal-național", în care autorul se declară în principiu în „contra a orice mișcări violente nejustificate și a agenților provocatori".

Autorul declară că a vorbit cu un mare număr de săteni din județele Iași, Vaslui și Roman pe care i-a găsit „din întîmplare" la redacția ziarului „Prietenul poporului" unde colabora, și care veniseră pentru a cere sfat, „ce-i de făcut ca să capete pămînt de hrană, ne mai putînd suporta modul neomenos cum sînt speculați în închirierea pămîntului de hrană".

Contestă „titlul nemeritat de instigator" pe care autoritățile caută a-l da directorului ziarului Gh. Butman. Dar, în cuprinsul aceluiași număr există două materiale care reprezintă îndemnuri deschise la răzvrătire. În pagina a II-a se află publicată o poezie intitulată *Vocea unui veteran de la coroana de oțel*, semnată Ștefan Cucoș din Bîrlad, poezie fără valoare literară dar lipsită de echivoc din punctul de vedere care ne interesează[2]. Și mai clar conchide un articol „A trecut timpul de vorbe", semnat de I. I. Gălățeanu, care arată că pe țărani „nu-i mai putea înșela cu vorbe căci știu ei foarte bine că a trecut timpul de vorbe și într-un caz își pot ei satisface voința și cu alte mijloace"[3].

Astfel de materiale erau scrise de pe obișnuitele poziții protestatare ale organelor de presă opoziționiste, dar nu de tip conservator; întîlnim obișnuită explicație rasială, șovină, a mizeriei țăranului romîn, care caracteriza pe atunci diferitele curente și grupuri politice burgheze. Soluțiile acestora se reduceau de regulă la : interzicerea arendării moșiilor „la streini", la cumpărarea de către săteni, cu ajutorul statului, a proprietăților particulare și la sprijinirea asociațiilor sătenești (obștiilor de arendare[4].)

---

[1] „Prietenul poporului", an. IV (1904), nr. 46 (9 august).

[2] De pildă :

Puțin va mai trece timpul
Pîn-ne va răzbi cuțitu
Atunci le vom da de veste
Că răbdare nu mai este

Ne vom face noi dreptate
Căci de la ei nu se poate
Chinurile ce avem
Sunt prea mari, nu mai putem !

. . . . . .

Grup cu grup să ne-adunăm
Și'n unire să luptăm
Amintiți-vă de lupte
Cum săream peste redute
Veniți cu toți în unire

Dreptul vostru e în peire
Săriți veterani cu toți
Ca să ne salvăm de hoți
Să putem avea pămînt
Din cel dat de domnul sfînt...

(*„Prietenul poporului"*, nr. citat)

[3] *Ibidem.*

[4] În același număr și articol în care anunța revoltele din Moldova, „Gazeta țăranilor" expunea de pildă astfel de soluții (vezi „Gazeta țăranilor", Mușetești-Argeș, an. XI (1904), nr. 37 (12 septembrie), p. 2.

www.dacoromanica.ro

A doua întrebare se naște în legătură cu Butman — omul despre care presa romînă vorbea în acel început de toamnă cel mai mult. Cine era acest Butman care devenise brusc personajul politic numărul 1 în septembrie 1904? Conservatorii cantacuzinişti, prin organul lor de presă, declarau că acest tipograf era liberal încă „de pe cînd Moldova era orînduită de răposatul Mârzescu" şi că el avea asociat pe căpitanul Palladi, membru al partidului liberal din Iaşi. Ambii însă făceau parte dintr-un grup al liberalilor nemulţumiţi [1]. Organul conservator declara că Butman ar fi fost subvenţionat de eforia spitalelor Sf. Spiridon [2].

„Adeverul" scria că Butman e vechi agent liberal, care de ani de zile „se învîrteşte în politica ieşană cu ajutorul a 10—12 voturi ce susţine că ar fi avînd" [3] şi că acest liberal a scos ziarul respectiv pentru a exprima vederile liberalilor nemulţumiţi [4]. Oficiosul liberal desmintea bineînţeles apartenenţa lui Butman la partidul respectiv [5], iar Iorga declara că domnul de la oraş care îi întărise pe ţărani în credinţa că se vor împărţi pămînturile lăsate de Ştefan cel Mare „un nemţesc Buttman, tipograf, gazetar şi agent electoral al cui îl plătea, era o biată secătură singuratecă şi nu putea împărţi alte arme decît fulgerele ziarului său pentru care cerea abonament de la aceşti săraci" [6].

Toate versiunile conţin în linii mari o doză de adevăr. Într-adevăr, grupul de la „Prietenul poporului" se declarase adept al ideilor liberale încă de la înfiinţarea ziarului, iar Mîrzescu fusese liberal notoriu. Căpitanul Palladi se iscălea „liberal-naţional". Grupul respectiv făcea opoziţie guvernului liberal, dar nu de pe poziţii conservatoare. Acţiunea lui servea însă în mod obiectiv opoziţiei conservatoare (de altfel îndată după venirea conservatorilor la putere, Butman a fost achitat) — şi cum vom vedea — nu numai acesteia.

Şi mai mult adevăr conţinea însă referirea procurorului general Leonescu la faptul că Butman nu a făcut decît să continue o tradiţie a politicianismului romîn provincial, care speculînd interesul arzător al ţărănimii pentru pămînt, nu se dădea în lături a întreprinde acţiuni obiectiv primejdioase pentru clasele stăpînitoare.

Atunci cînd Leonescu făcea menţiune în raportul său despre făgăduinţele candidatului pentru colegiul al III-lea din Iaşi, fără a-l numi pe respectivul candidat — se referea la lupta electorală ce se desfăşurase la alegerile parţiale din 1903 pentru colegiul al III-lea la Iaşi între candidatul liberal Constantin Stere şi cel conservator Al. Bădărău. Presa conservatoare se situa în esenţă pe poziţia că revoltele ţărăneşti se datoresc „numai şi numai instigatorilor" [7], că aceştia fac parte din „secta socialistă, în mîinile căreia partidul liberal a abdicat toată puterea" [8], că Butman e un vinovat secundar şi că răspunderea principală şi precisă revine depu-

[1] Vezi „Conservatorul", an. IV (1904), nr. 201 (16/29 septembrie), p. 1.
[2] *Ibidem*, nr. 203, p. 1.
[3] „Adeverul", an. XVII (1904), nr. 5421 (6 septembrie), p. 1.
[4] *Ibidem*, nr. 5420, septembrie 5.
[5] „Voinţa naţională" an. XXI (1904), nr. 5818 (7/20 septembrie).
[6] Vezi, N. Iorga, *op. cit.*
[7] „Conservatorul", Buc., an. IV (1904), nr. 197 (9/22 septembrie), p. 1.
[8] *Ibidem*, nr. 201, 16/29 septembrie, p. 1.

www.dacoromanica.ro

tatului C. Stere, care a promis alegătorilor că va lupta pentru vînzarea moşiilor statului în loturi şi că, în sfîrşit, Butman lucra după indicaţiile lui Stere [1]. „Prietenul poporului" susţinea de asemenea că vina o poartă Stere şi respingea, bineînţeles, acuzaţiile de instigare aduse de „Conservatorul" şi de organul local conservator „Evenimentul", din Iaşi. Răspunzînd, ziarul respectiv denatura vădit realitatea, susţinînd că s-au revoltat ţăranii din judeţul Iaşi — fieful electoral al lui Stere — şi că apoi răscoalele s-au întins în judeţul vecin Vaslui [2].

Constantin Stere a acordat un interviu ziarului „Adeverul" în care, drept răspuns la afirmaţiile presei de opoziţie, atît conservatoare cît şi liberal-dizidente de genul „Prietenul poporului" — declara în esenţă următoarele :

— că în judeţul său, unde vorbise într-adevăr despre proiectul Casei Rurale şi despre votul universal, nu au fost răscoale, ci în judeţele vecine ;

— că ţăranii anchetaţi pomenesc numai numele lui Butman ;

— că Butman e adversarul său politic de patru ani şi s-a manifestat ca atare şi la ultimele alegeri ;

— că într-adevăr a stăruit să se vîndă ţăranilor în 90 de loturi moşia Miroslava şi că Butman a trimis oameni acolo [3].

Declaraţia lui Stere — şi îndeosebi ultimul ei punct — coroborată cu dezvăluirile din raportul procurorului general şi cu unele relatări din presă, lămuresc în linii mari modul cum s-au desfăşurat evenimentele premergătoare răscoalelor.

Butman — mînat de dorinţa de a-şi face o platformă politică în scopuri electorale — se pare că a folosit toate mijloacele şi toate împrejurările pentru a-şi atinge scopul. Fie dintr-o întîmplare, fie dintr-o coincidenţă suspectă, prospectele licitaţiei de la Miroslava au devenit adevărate manifeste care au reunit la Iaşi — la începutul lui august 1904 — o mie de ţărani din Moldova centrală ; aceştia, conduşi de veteranii ce se grupaseră mai de mult în jurul gazetei lui Butman, s-au adunat la redacţie şi au fost sfătuiţi să întreprindă o jalbă colectivă de mari proporţii, care să fie însoţită de un demers, tot colectiv, pe lîngă rege, cu ocazia vizitei acestuia la Iaşi. Acest demers, despre care autorităţile au aflat încă de înainte[4], era încurajat de faptul că chiar se puseseră în vînzare două moşii, printre care şi Miroslava. În această conjunctură, ţăranii veniţi în oraş au fost expediaţi din Iaşi în satele respective, de către autorităţi ; acolo au început însă mişcări de petiţionare care — aşa cum am văzut la Suhuleţ — s-au transformat apoi în revolte.

Aşadar, pînă la un anumit moment, mişcarea — atît timp cît avea caracterul aparent paşnic al unei petiţii colective — a fost organizată. Mai departe a apărut însă situaţia neprevăzută a răzvrătirii, care a răsturnat calculele celor ce au avut vre-un rol organizator şi, în primul rînd,

[1] „Conservatorul", Buc., an. IV (1904), nr. 195 (septembrie 7/20), p. 1.

[2] Vezi C. Palladi, *Apostolul ţărănimii în judeţul Iaşi*, în „Prietenul poporului", Iaşi, an. IV (1904), 6 septembrie.

[3] „Adeverul", an. XVII (1904), nr. 5424 (9 septembrie), p. 3.

[4] Vezi „Voinţa naţională", an. XXI (1904), nr. 5812 (7/20 septembrie).

www.dacoromanica.ro

calculele grupului Butman — Pallade care s-a găsit într-o postură primejdioasă.

Sus, în cercurile politice de la „centru", mişcarea ţăranilor moldoveni a produs apoi polemici şi comentarii şi a fost pare-se folosită şi ca armă în frămîntările lăuntrice din partidul liberal[1].

Asemenea dispute publice — la nivelul conducerilor de partide — pe tema instigaţiei, mai avuseseră loc şi înainte şi aveau să apară şi în viitorul apropiat. Ele îşi au desigur importanţa lor, dar scopul principal al notei de faţă este acela de a scoate în evidenţă în primul rînd faptul că : ţărănimea a folosit orice cale pentru a ieşi din situaţia sa economică disperată. Episodul descris mai sus dezvăluie nu numai realitatea economică gravă a satului romînesc din vremea aceea, ci şi elemente caracteristice ale situaţiei moral-politice şi ale stării de spirit a ţărănimii. Apare clar, îndeosebi din relatările procurorului general, că lupta de clasă de la sate, din vremea aceea, nu trebuie ruptă de ansamblul raporturilor sociale şi politice şi nu trebuie redusă la scheme simpliste. Lumea care are, direct sau indirect, legături cu principalul antagonism social din satul romînesc — antagonismul ţăran-moşier — este populată cu tipuri sociale din cele mai variate. Vedem mai sus antrenate în complexul de împrejurări ale evenimentelor din august-septembrie 1904, astfel de grupuri şi tipuri ca : veterani ai războiului de independenţă care întreţin o atmosferă încărcată la sate şi care antrenează restul ţărănimii în acţiuni revendicative, electori burghezi mai mult sau mai puţin mărunţi, care rostesc relativ uşor cuvîntul magic „pămînt" pentru ca apoi să constate că alegătorii lor iau foarte în serios problema şi le depăşesc intenţiile, în sfîrşit lumea pestriţă a provinciei şi a periferiei politice — dizidenţi mărunţi şi nemulţumiţi ai partidului guvernamental, gazetari dubioşi, vînzători ambulanţi de icoane ce fac propagandă politică şi abonamente la ziare — lume care de asemenea trăieşte de pe urma foamei de pămînt a ţăranului.

Toţi aceşti oameni acţionează de pe poziţii diferite, cu scopuri diferite — care uneori n-au nimic comun cu interesele ţărănimii — însă influenţează ţărănimea şi întreţin prin sate, vie, chestiunea pămîntului ; întreţin indirect deci şi predispoziţia spre mişcări revendicative. Limitele şi formele acestor mişcări revendicative, depindeau însă în ultima instanţă de ţărani ; şi de astă dată ei au depăşit de fapt stadiul vînzării şi cumpărării pămîntului, precum şi forma paşnică a petiţionării. Calea ţăranilor, era evident, lipsită de lozincile, de participarea şi de conducerea unui partid proletar

[1] De pildă ziarul „Adeverul" — în fruntea căruia se afla C. Mille, — remarcabil cunoscător al culiselor politicii romîneşti — a publicat în numărul din 9 septembrie un interesant comentariu asupra mişcărilor ţărăneşti din Moldova. În acest comentariu se subliniază că răscoalele au constituit un prilej de contraatac nu numai pentru conservatori, ci şi pentru liberalii „bătrîni" conduşi de Dimitrie Sturdza împotriva „ocultei" conduse de I. I. C. Brătianu. Acestuia i se reproşa un discurs în care se referise la proiectul de înfiinţare a Casei rurale şi la necesitatea votului universal, referiri care — se pretindea — au constituit programul „instigatorilor" la răscoală. Ziarul sublinia că abia tîrziu oficiosul liberal „Voinţa naţională" a luat apărarea lui C. Stere pentru a-l dezvinovăţi de acuzaţiile aduse de conservatori. Tăcerea iniţială a oficiosului în legătură cu persoana lui Stere ar fi arătat că o parte din conducătorii liberali erau, în această chestiune, în unison cu conservatorii. („Adeverul", an. XVII (1904), nr. 5424 (9 septembrie), p. 1.

www.dacoromanica.ro

revoluționar, dar ea era totuși *a lor*; era o cale care — de la o anumită răscruce — mergea în altă direcție decît cea vizată de așa-zișii „instigatori". Acest lucru a fost valabil pentru mișcarea din 1904 și va fi cu atît mai valabil pentru cea mare din anul 1907. Cunoașterea climatului politic specific evenimentelor din 1904 ne ajută deci să întregim informația istorică despre atmosfera politică, revoluționară, din ajunul marilor lupte sociale care aveau să izbucnească doi ani și jumătate mai tîrziu.

ANEXA

Raportul Procurorului general de pe lîngă Curtea de Apel din Iași N. V. Leonescu adresat ministrului justiției în legătură cu mișcările țărănești din județul Vaslui din august — septembrie 1904.

ROMÎNIA
PROCURORUL GENERAL
DE PE LÎNGĂ
CURTEA DE APEL DIN
IASSY
Nr. 6513

Iași, 1904, luna septembrie
în 15 zile.

Confidențial.

Domnule Ministru,

Am onoarea a vă supune la cunoștință resultatul anchetei în afacerea agitărilor țăranilor din mai multe comuni din județul Vaslui și măsurile ce am luat pentru potolirea lor.

În județul Vaslui, de la 3 august pînă la 10 septembri, inclusiv a.c. s'au agitat țărani din 10 comuni și anume:

Munteni de jos la 31 august, *Tanacu* 31 august, *Negrești* 2 septembrie, *Suhuleț* împreună cu comuna *Tansa* și cotuna *Găureni*, o parte din comuna *Dumești* și *Țibănești* în ziua de 3 și 5 septembri, *Codăești* în ziua de 6 septembri, *Drăgușeni* 8 septembri, *Bodești* 8 septembri și *Tinqujei* 10 septembri.

Cea mai însemnată agitare a fost cea din comuna *Suhuleț*u.

Locuitorii din această comună s'au pus în înțelegere cu cei din comunele *Dumești*, *Tansa*, cotuna *Găureni* și cu un număr de locuitori din comuna *Țibănești* și în număr mare au mers la primăria comunei *Suhuleț*, unde fiindcă atît primarul cît și secretarul primăriei nu au voit a le face o petițiune colectivă către Dlu ministru de interne, ca să le vîndă pămînt în loturi, au forsat pe primar de și-a dat demisia în mîinile lor, luîndu-i și sigiliul Primăriei; după cari s'au împrăștiat amenințînd că vor intra cu forța și vor ara pămînturi pe moșiele vecine.

Pentru anchetarea acestui fapt, au plecat d-lu procuror și d-lu judecător de instrucție la fața locului în ziua de 3 septembrie. Țăranii adunați în numer mare la primărie, le-au spus că cer ca să li se vîndă pămînt în loturi pe moșiele vecine și sunt hotărîți a nu da îndărăt pînă nu li se va satisface cererea, și că nu vor lăsa ca să se aresteze pe nici unul dintre ei, fiind hotărîți a lupta toți pentru unul și unul pentru toți. Față cu marele număr de locuitori și încordarea spiritelor lor, judecătorul de instrucție și procurorul s-au încheiet proces-verbal despre împrejurări, fără a proceda la arestare, lăsînd pentru paza Primăriei un număr de jandarmi.

La 5 septembri am mers însu-mi în comuna *Suhuleț* însoțit de forța armatei împreună cu d-ul procuror, judecător de Instrucție și dlu Gh. Negulescu secretar general al Ministeriului de Interne. La intrarea nóstră în comună, unii dintre țărani au început a trage clopotul de la biserică, semn că pe lîngă locuitorii din comuna Suhuleț*u*, să se adune la primărie și locuitorii din comuna Tansa și cotuna Găurenii.

Domniei-Sale

Domnului Ministru al Justiției.

www.dacoromanica.ro

La sosirea nóstră la primărie am găsit pe primar și secretaru comunei, iar în ograda primăriei vre-o 15 locuitori aprópe toți dintre capii resvrătiților. La semnalul dat au început a se aduna cu grabă locuitori înarmați cu ciomege și pari și peste un pătrar de oră s'au adunat în ograda și în drumul din fața primăriei peste 300 de oameni.

Am procedat la ascultarea primarului V. Hordilă și a secretarului primăriei, și după informațiunile ce ni le-au dat am procedat la ascultarea capilor agitărei luînd mesură ca după interogator să fie separați de restul mulțimei. Cînd interogam pe al patrulea la rînd, unul dintre interogați C. Lăcătușu, considerat de cap al agitărilor, s'au furișat de sub pază, au mers în mijlocul celor din ograda primăriei, care deja începuse a murmura, vedînd că se reținpe acei carii interoga; și dupé înțelegerea prealabilă ce aveau de a nu lăsa ca să se aresteze pe nici unul dintre ei, la semnalul dat de Lăcătușu, au început toți a vocifera și înarmați cum erau, rupînd unii pari din garduri s'au repezit pentru a lua pe cei puși sub pază, începend lupta cu jandarmii. Atunci însoțit de d-lu procuror, judecător de instrucție și secretar al d-lui ministru de interne, m-am pogorît în mijlocul celor din ogradă pentru a parlamenta cu ei, cînd vézîndu-ne atît cei din ogradă, cît și mai cusamă cei din drumul din fața primăriei, au început a răcni, în cît nu se mai înțelegea ce vor, au ridicat parii și au început să avanseze, către noi, pentru a ne lovi, începînd atacul în contra soldaților cari au eșit în fața nóstră. Atunci am dat ordin d-lui colonel Socec sub comanda căruia erau puse trupele, ca să proceadă imediat la arestarea tuturor acelora cari au rădicat ciomagul contra nóstră, fără să producă vărsare de sînge sau să facă us de arme de foc, dupe cum luasem mesuri mai dinainte. D-sa după ce au făcut somațiile lămurit și conform legei, au procedat la arestarea lor. S'au produs o învălmășală în care mai mulți soldați au fost loviți. Carabinele a doi geandarmi rurali și a unui roșior au fost deteriorate. Calul locotenentului Manu din roșiori a fost străpuns la un picior cu o spagă de fier, care s'a constatat a fi a agresorului *Neculai G. Spiridon*.

Țăranii vezînd intervenția eficace a armatei, și numărul covîrșitor, căci în acel moment a sosit și regimentul 4 roșiori, au început să fugă lăsînd în mîinile geandarmilor și soldaților pe cei arestați.

În această învălmășală, au fost ușor răniți doi țărani, unul la cap și altul la mînă, fără a se pute stabili dacă aceste lesiuni sunt produse de soldați, sau de către țărani, cari loviau cu parii.

Nu s-a făcut us de armă de foc, și nici unul dintre țărani nu a fost bătut nici în timpul arestărei, nici dupé arestare. S'au arestat atuncia pe loc 27, rămînd restul a se aresta pe urmă fiindcă toți fugise. Îndată dupé aceasta, pentru a nu le lăsa timpul ca să se întruneasca. am dispus a se încartera soldați în casa fie-cărnia țăran pentru timpul zilei și al nopței, iar o parte din armată, să patruleze pe stradele satului.

În ziua de 6—7 septembrie după ce am lăsat în Suhuleț regimentul 4 de roșiori și infanteria, am mers în comuna Tansa însoțit de regimentul 7 călărași, unde am găsit liniște și am făcut șase arestări fără a întîmpina cea mai mică oponere din partea locuitorilor. După aceasta am lăsat un număr de soldați în comunele Suhuleț și Tansa, destui pentru a preîntîmpina orice încercare de rescólă, și m-am întors la Vaslui pentru a continua cu instrucția. Am dispus arestarea lui Gh. Butman, tipograf din Iași și directorul ziarului „Prietenul poporului", precum și a colaboratorului lui, căpitan Palade și N. Florescu, contra cărora resultă indicii grave pentru agitarea țăranilor. Locuitorii din tóte aceste comuni s'au agitat către acelaș scop: ca să li se vîndă pentru hrană pămînt în loturi, de pe moșiele unde locuiesc sau pe moșiele vecine, fie ale statului, fie ale particularilor. Ei argumentau astfel: particularii nu mai au moșii de cît cu numele, moșiele sunt ale creditului, pe care le arendează în cea mai mare parte la evrei, cari ne esploatează fără milă, în cît am ajuns la cea mai neagră sărăcie și murim de fóme pe pămînt muncit de noi [1].

Cînd le-am spus că statul nu are moșii ca să le vîndă, și nici póte sili pe particulari la aceasta, răspundeau: că statul că cumpere moșiile supuse la credit, și să le vîndă lor, că ei vor plăti.

Văzînd că aceiași idee domineză în capul fie-cărui țăran, am căutat a descoperi cine le-au infiltrat-o și din întrebările ce le-am făcut la mai mulți dintre ei, am constatat că acesta este Gh. Butman din Iași, directorul ziarului „Prietenul poporului", la care țăranii se adunau de un timp în număr mare din comuni din diferite județe, mai cu seamă în luna iulie; unde după cum spun ei, se discuta împroprietărirea țăranilor pe moșiele statului sau a particularilor prin vinderea în loturi, ce trebuie să se facă de către stat. Această propagandă se făcea cu mare insistență în vederea alegerilor viitóre, pentru a-și asigura reușita în colegiul al III de deputați.

[1] Se resimte influența propagandei rasiale duse la sate de grupul de la „Prietenul pôporului", de partidul liberal și de alte grupări politice (*n.a.*).

www.dacoromanica.ro

Cîţi-va ţărani întrebaţi au afirmat că au fost sfătuiţi, lucru pe care l-am constatat însu-mi, ca să fie cu toţii uniţi, să formeze un singur corp, şi numai aşa vor isbuti cînd mai multe comuni vor fi la un loc, ca voinţa lor să fie impusă guvernului şi să pótă obţine pămînt. Mai afirmîndu-mi puţini dintre ei, căci cea mai mare parte sunt fórte bine instruiţi, ca să nu spue totul, că în discursurile în care le ţinea, unul dintre oratori, le-ar fi spus, ca să eie pămînt cu forţa cînd guvernul nu ar ţine seamă de cererea lor. Bănuind că aceştia ar fi căpitanul Palade şi N. Florescu colaboratorii lui Butman, am dispus inculparea şi arestarea lor, pentru a-i confrunta cu ţăranii.

Data cînd politicianii au întins privirea asupra ţăranilor ca să facă propagandă printre ei, servindu-se de cestiunea împroprietărirei şi esploatărei lor de către arendaşi, pentru a-şi face un pedestal în alegere, este mult mai îndepărtată şi nu se póte datori lui Gh. Butman începutul, el a căutat numai a întreţine pe ţărani în ideile deja răspîndite şi a profita de situaţie.

Pensionarii din Iaşi, cu cîtva timp în urmă, crezîndu-se în opoziţie cu totul independentă de orice partid, au fondat un club în Iaşi ca să protesteze pentru reducerea pensiei. Aceştia au produs ideea unirei veteranilor, cari s'au pus în contact cu mulţi veterani, de la sate, muncitori de pămînt, şi au agitat cestiunea împroprietărirei lor.

Cînd s'au votat legea pentru împroprietărirea veteranilor în Dobrogea, atuncia mulţi dintre ei, au rămas nemulţumiţi, ca să-şi părăsească vetrele şi să meargă în Dobrogea. Veteranii s'au întrunit în localul redacţiei „Prietenul poporului", ziar de care se serveau mai dinainte pentru a-şi formula pretenţiile contra guvernului, şi a cere ca să li se dee pămînt în apropiere. Prin veterani s-au răspîndit în mod serios în popor, ideea unirei: „toţi pentru unul şi unul pentru toţi" cari au luat consistenţă puternică, cînd, realizîndu-se una dintre făgăduinţele candidatului colegiului al III din Iaşi, că are să se vîndă în loturi pămînt la ţărani, prin o imprudenţă pentru 93 loturi cari nu ajungeau locuitorilor de pe moşiele ce se împărţeau s'au făcut peste una mie publicaţii, prin mai multe comuni din diferite judeţe. Ceea ce au făcut, ca în ziua de 4 August să vie la Iaşi uniţi, peste o mie locuitori din judeţele: Vaslui, Roman şi Tecuci.

Aceasta a folosit mult lui Gh. Butman şi colegilor lui fiindcă veteranii de la sate au mers cu ţăranii la el, unde s'a pus baza înţălegerei ca el să le susţie prin jurnal dorinţele lor, şi profitînd de această stare sufletească a ţăranilor, au început a-i capacita, atît personal pe acei cu care venea în contact cît şi prin agenţi, pe care îi trimitea ca să facă abonament pentru jurnalul „Prietenul poporului", în care începuse a trata chestia ţărănească. Butman singur a fost nevoit, ca să mărturisească faţă cu o scrisóre percheziţionată de la el, că s'a servit de un vînzètor de icóne, care umbla prin sate, pentru a-i face abonament la jurnal.

Data cînd au început ziarul „Prietenul poporului" a se ocupa de ţărani, este 16 Februar 1904, cu nr. 22. De la această dată, în 16 numere, la diferite date şi sub diferite titluri, pînă la Nr. 50 din 6 Septembrie tratează cestiunea ţăranilor, pe varianta, că trebuie să li se vîndă pămînturi în loturi, pe moşii de ale statului, sau cumpărate de la proprietari, ideie pe care am găsit-o după cum am spus mai sus — înrădăcinată în capul fie-cărui ţăran.

Propaganda în acest sens printre ţărani, au fost bine primită şi au grăbit isbucnirea agitaţiilor, ajutată de următórele cauze:

I) Suferinţa ţăranilor, din cauza lipsei de pămînt pentru hrană; mulţi dintre ei nu au decît locul pentru casă. Ne avend pămînt se adresează arendaşului, acesta se arată greoi, unora nu le arendează (după cum mi s-au plîns unii locuitori din com. Dumeşti) altora le arendează pămînt, nu calitatea care o vrea ţăranul ci care o vrea arendaşul şi cu preţul enorm de 70 lei falcea, peste îndoit de ceea ce plăteşte arendaşul. Plata mai totdeauna se face prin muncă. Preţul muncei este fórte mic pe care-l fixează arendaşul. Aşa locuitorii din Dumeşti mi s'au plîns că pentru o prăjină, de prăşit porumb de 2 ori, secerat, desfăcat, caratul strujenilor la gireadă, şi punerea porumbului în coşere, sunt plătiţi cu 50 bani, pentru terminarea cărei munci le trebueşte trei zile de lucru cu mîncarea lui; ceea ce nu-i vine nici 20 de bani pe zi.

În timpul executărei muncei, ţăranul trebuie să muncească pămîntul arendaşului, şi apoi pe al său, încît din cauza aceasta pămîntul lui fiind reu lucrat, produce abea pe jumătate, de cît aceea ce ar fi putut produce. Ţinînd samă că el plăteşte pămîntul prin muncă, a cărei preţ este foarte redus, falcea de pămînt pe care el o arendează de la arendaş, îl ţine aprópe 140 lei. Această stare de lucruri îl perpetuează în mizerie.

II) Tot din lipsă de pămînt, ţăranii pentru ca să aibă boi şi vacă, trebue ca să plătească păşunatul arendaşului. Acesta pune preţuri enorme şi condiţiuni, că dacă va duce boii la păşunat în altă parte unde va găsi mai eftin, nu-i primeşte vaca, şi ţăranul, fiind că-i trebue

www.dacoromanica.ro

să aibă vaca pe lîngă casă, pentru hrana copiilor, primeşte silit condiţia. Unul din locuitorii din Dumeşti, a căruia arendaşi este Haralamb Gr. Constantinide, ni s'a plîns că avend doue vaci, au convenit cu arendaşul a-i plăti, 20 lei de vacă pentru păşunat, acuma fiind cu totul lipsit şi neavend ce vinde că sĕ plătiască, a propus arendaşului să oprească o vacă pentru preţul păşunatului, iar una să'i-o deie pentru hrana copiilor, arendaşul i le reţine pe amândoue,

III) Nu se permite ţăranilor de către arendaşi, a-şi rădica recolta de pe ogor şi nu le dă vitele de la păşunat pînă nu vor achita costul. Cum ţăranul nu are mijlóce a-şi procura banii de cît vindénd din recoltă pe ogor, a primi noui angajamente oneróse cu arendaşul sau a-şi vinde pe nimic recolta sau vitele pentru a-şi achita datoriile.

IV) Lipsa totală de sprijin a ţăranilor, din partea autorităţilor comunale, faţă de esploatarea arendaşilor, cari-i nedreptăţeşte la mesurătórea pămîntului lucrat, precum şi altor multe samavolnicii din partea arendaşilor, înăspreşte zilnic spiritul lor, faţă de ea, pe care o consideră de duşmană şi complice la esploatarea nevoilor sale.

V) Pe lîngă acestea, lipsa complectă de hrană a ţăranului în timpul de faţă, a contribuit mult la înlesnirea acestor agitaţii. Mulţi ţărani cu lacrămi în ochi mi se plîngeau că au cîte 6 şi 8 copii, şi nu au hrană de cît pentru 2 zile, cari preferau să fie împuşcaţi de soldaţi, de cît se vadă sub ochii lor, copii murind de fóme. Un alt locuitor din Tansa, comună care are peste o mie de capi de familie, m'au asigurat că în întreaga comună nu sînt 20 de vaci din cauza lipsei de imaş. Din partea unor locuitori din Codăeşti, am primit reclamă că posesorul moşiei, Ainhorn, le iea cîte un franc pentru căruţa de lut, pe care dînşii mai înainte o luau fără plată, din o lutărie comună. Asemenea le-a îngrădit apa pentru adăpatul vitelor pînă nu vor plăti.

Cît timp nu vor dispare aceste cauze, totdeauna politicienii agitatori, vor găsi teren favorabil pentru a arunca semănţa revoltei în popor.

În toate comunele menţionate mai sus, afară de Suhuleţ, ţăranii s'au liniştit şi fără a opune vre-o resistenţă la arestarea celor bănuiţi de capi a agitărei.

Sunt până acuma arestaţi 65 în total.

Cu siguranţă că în cursul instrucţiunei vor fi puşi mulţi dintre ei în libertate.

Odată cu aceasta domnule ministru, ţin a recomanda deosebitei domniei-vóstre atenţiuni pe d-nii : procuror C. Călinescu, substitut de procuror Sasu, jude instructor Mihail Teutu, comandantul de jandarmi Vernescu, pentru tactul, prudenţa şi activitatea ce au desfăşurat în aceste împrejurări.

Binevoiţi, ve rog, domnule ministru, a primi asigurarea prea destinsei nóstre consideraţiuni.

Procuror General,
Leonescu.

(Originalul aflat la Biblioteca Academiei R.P-R. Manuscrise. Fond. D. A. Sturdza. Mapa 8, Corespondenţă .

www.dacoromanica.ro

www.dacoromanica.ro

CRAŞOVENII „O MĂRUNTĂ" POPULAŢIE DIN ŢARA NOASTRĂ. DE UNDE ŞI CÎND AU VENIT?

DE

THEODOR N. TRÎPCEA (T. Severin)

În ţara noastră există o populaţie de aproximativ 45 000 de suflete, în continuă descreştere, aşezată în satele Caraşova, Clocotici, Jabalcea, Nermet, Rafnic şi Vodnic, din regiunea Timişoara, care a constituit, în secolul trecut, obiectul unor apreciate studii de istorie, etnografie şi lingvistică din partea specialiştilor maghiari, sîrbi şi romîni [1]. Cu toate acestea nu s-a ajuns încă la elucidarea problemei principale privind trecutul acestei populaţii, şi anume de unde şi cînd au venit craşovenii, problemă care a rămas, după expresia ultimului cercetător, tot „o enigmă etnică" [2].

Unii dintre istoricii secolului anterior — amintind numai pe cei mai de seamă, ca Czœrnig, Schwicker, Drinov, Kanitz etc. — îi considerau ca provenind din Bulgaria, din regiunea Vidinului şi a Chiprovăţului; etnograful Czirbusz G., în lucrările sale mai vechi, i-a considerat bosnieci, pentru ca mai apoi să abandoneze această teză şi să opineze pentru originea lor romîno-bulgară [3]. Spre deosebire de cercetătorii arătaţi, etnograful Jenö Szentkláray le-a atribuit originea albaneză şi a fixat ca dată a venirii

---

[1] Czirbusz, G. A., *A Temes és Torontálmegyei Bolgárok története* [Bulgarii din judeţele Timiş şi Torontal], Timişoara, 1882; Idem, *A Krassószörényi Krassóvénok* [Craşovenii din Caraş-Severin], Budapesta, 1913; *Idem, Délmagyarországi Bolgárok története* [Istoria bulgarilor din Ungaria meridională], Timişoara, 1882; Czoernig, Fr., *Etnographie der Österreichischen Monarrhie*, Viena, 1885; Gorove, L., *A bánsági bolgároknak hajdani s mostani állapotok*, [Situaţia din trecut şi prezent a bulgarilor din Banat], Budapesta, 1832; Tr. Simu, *Originea Craşovenilor. Studiu istoric şi etnografic*, Lugoj, 1939.

[2] *V.* Tufescu, *O măruntă populaţie balcanică*, în „Balcania", vol. IV, Bucureşti, 1942, p. 503—524.

[3] Czirbusz, G. A., *A Temes és Torontálmegyei Bolgárok...*, [Bulgarii din Timiş şi Torontal], p. 116.

www.dacoromanica.ro

lor anul 1740[1]. În sfîrşit, L. Miletič şi acad. Emil Petrovici, acesta din urmă bazîndu-se pe un bogat material documentar de limbă şi folclor cules de la crăşoveni, s-au pronunţat pentru originea lor sîrbo-croată[2]. Tr. Simu, întemeindu-se la rîndul său pe o serioasă documentare bibliografică, avînd şi un bogat material de limbă, folclor şi etnografie, le atribuie crăşovenilor originea slavo-romînă, cu o infiltraţie albaneză[3].

Sintetizînd rezultatele constatărilor amintite, fără să depăşească cunoştiinţele de pînă atunci, fără să aducă un aport personal în rezolvarea problemei obîrşiei populaţiei în cauză, V. Tufescu conchide în felul următor: „Se vede limpede că sînt deopotrivă greşite părerile emise de unii cercetători care susţin originea etnică unică a crăşovenilor, fie că s-au oprit asupra celei bulgare, sîrbeşti sau oricare alta"[4].

Ceea ce remarcăm însă din capul locului în legătură cu întreaga literatură despre crăşoveni, este faptul că, în afară de studiile lui Miletič şi Em. Petrovici, celelalte sînt doar opere de erudiţie, dar autorii lor nu au cunoscut realităţile balcanice şi nu au aprofundat cauzele determinante ale curentelor metanastazice, cum numeşte atît de sugestiv marele geograf sîrb J. Cvijič, acele deplasări în masă de la sud spre nord ale populaţiilor balcanice[5]. În ceea ce priveşte pe cei doi lingvişti, observăm că ei au adus o contribuţie importantă, fixînd caracterul limbii crăşovenilor, fără să rezolve însă problema datei venirii lor[6].

Nici rîndurile de faţă nu au pretenţia de a exprima ultimul cuvînt în această problemă; este însă cert că ipoteza noastră se apropie mai mult de adevăr decît oricare din cele anterioare, ea avînd la bază bibliografia de pînă acum, cunoaşterea realităţilor balcanice din sînul cărora îşi trag originea crăşovenii, precum şi interpretarea marxistă a împrejurărilor care au concurat la migrarea elementelor sud-dunărene în regiunea Caraşului.

O analiză succintă a diferitelor ipoteze despre originea crăşovenilor ne va duce la concluzia justă.

Ipoteza originii romîneşti a crăşovenilor. Tr. Simu, care a emis această opinie s-a bazat pe considerentul că regiunea Vidinului şi a Serbiei medievale cuprindeau un însemnat număr de romîni, despre care fac menţiune documentele emise de cancelaria regilor sîrbi. În consecinţă, metanaştii sud-dunăreni, veniţi în Banat la Caraşova, au avut în componenţa lor şi romîni[7]. Presupunerea este plauzibilă, deoarece aceste regiuni erau locuite de o numeroasă populaţie romînească. Diferitele privilegii date mănăsti-

[1] Szentkláray J., *Száz év Délmagyarország ujjab történéteböl*, [O sută de ani din istoria mai nouă a Ungariei de sud], Timişoara, 1879, p. 255–256 (în traducere: „O parte din aceşti noi veniţi au populat Crăşova").

[2] L. Miletič, *Über die Sprache u. Herkunft der sog. Krassovaner in Süd- Ungarn*, Berlin, 1903, în „Archiv für slawischen Philologie"; şi E. Petrovici, *Graiul Crăşovenilor*, Bucureşti, 1938.

[3] Tr. Simu, *op. cit.*, p. 144.

[4] V. Tufescu, *op. cit.*, p. 528.

[5] *La Péninsule Balcanique*, Paris-Lisabona, 1919, vezi hărţile anexate studiului cu curentele metanastazice.

[6] E. Petrovici, *op. cit.*, p. 18, „Vedem prin urmare că nu ştim nimic sigur despre regiunea de unde au emigrat crăşovenii şi epoca în care s-au stabilit în aşezările lor de azi".

[7] Pentru populaţia romînească din sudul Dunării vezi: S. Dragomir, *Vlahii din Serbia*, în „Anuarul Inst. de ist.", Cluj, 1922; Idem, *Vlahii şi morlacii*, Cluj, 1924; Tr. Simu, *op. cit.*, p. 27, 29, 48–49.

www.dacoromanica.ro

rilor sau boierilor de către regii sîrbi, zaconicul țarului Duşan, codicele de legi al lui Soliman Legiuitorul, îi atestă pe tot cuprinsul teritoriului de la Dunăre pînă la Marea Adriatică[1]. Deci ipoteza lui Tr. Simu este acceptabilă în sensul că emigranții sud-dunăreni aveau printre ei şi romîni, fără ca numărul acestora să fi fost precumpănitor.

Ipoteza originii bulgare a craşovenilor. Izvorul principal pe care se bazează această opinie este *Historia Parochiae Crasovensis*[2].

Potrivit acesteia, Ludovic cel Mare, regele Ungariei, cucerind şi stăpînind vremelnic cetatea Vidinului (1366—1368)[3], a adus opt călugări franciscani, care în timp de 30 de zile au convertit la catolicism nu mai puțin de două sute de mii de bulgari mai ales dintre bogomili[4]. Pentru a cruța însă pe neofiți de un eventual atac turcesc, Ludovic ar fi luat populația catolică şi ar fi colonizat-o pe teritoriul pe care se găseşte azi populația craşoveană.

Este surprinzător faptul că s-a dat crezare unei plăsmuiri atît de naive şi atît de multă vreme. Putea oare Ludovic să prevadă ce avea să fie peste 18 ani? Opera de convertire putea fi atît de rodnică într-un mediu ostil catolicismului?[5].

L. Miletič a supus unei critici severe istoria mai sus menționată şi a dovedit că ea a fost scrisă la 1645, de cîțiva călugări interesați — deci cu un caracter tendențios — într-o epocă în care se punea problema cui să aparțină craşovenii. Pentru a înlătura vreo eventuală pretenție a iezuiților şi a-i scoate de sub jurisdicția ordinului franciscan din Bosnia, s-a inventat originea fictivă bulgărească a craşovenilor. Acest gen de a falsifica documentele este îndeobşte bine cunoscut în evul mediu[6]. Istoricii, etnografii

---

[1] Despre populația romînească din Serbia medievală şi drepturile ei, vezi: Pavlovič Milivoj, *Gračanička povelja* [Privilegiul Gracianiței] în „Glasnik Skopskog Naučnog Društva", 1928, p. 104—141. Este vorba de privilegiul pe care l-a dat Milutin, regele Serbiei, vlahilor din Serbia să ierneze în țara sa, în detrimentul albanezilor cărora le interzicea acest drept. El prezintă o importanță deosebită pentru că este încă o mărturie despre populația romînească în regiunea Kosovo, precum şi pentru faptul că este o mărturie despre conlocuirea celor trei elemente, romîn, sîrb, albanez, într-o regiune pe care o presupunem a fi leagănul populației craşovene. Vezi şi Br. Djurdjev, *Nešto o vlaškim starješinama pod turskom upravom* [Ceva despre instituțiile vlahe sub stăpînirea turcească], în „Glasnik Zemaljskog Muzeja", Saraievo, 1942.

[2] Tr. Simu, *op. cit.*, p. 21—22; Czirbusz G., *A Délmagyarországi Bolgárok*, p. 28 afirmă că exodul a avut loc la 1366; Pesty, Fr., *Krassószörénymegye története* [Istoria județului Caraş], Budapesta, 1884, p. 141, este de aceeaşi părere. Este de subliniat faptul că toți se iau după Gorove, L., *A bánsági bolgároknak hajdani s mostani állapatok* [Situația bulgarilor din Banat în trecut şi în prezent], Budapesta, 1832, vol. II, p. 37—38 şi vol. I, p. 18.

[3] N. Iorga, *Istoria Romînilor*, vol. III, 1937, p. 236 urm. Se poate vedea cît de precară a fost această stăpînire şi nefavorabilă operei de prozelitism religios.

[4] L. Miletič *op. cit.*, p. 181. În text sînt 30 de zile. Tr. Simu, *op. cit.*, p. 22, în mod greşit transcrie 50 de zile; la fel şi V. Tufescu, *op. cit.* De altfel, cele 30 de zile sînt cu totul insuficiente pentru a converti 200 de mii de suflete.

[5] Maria Holban, *Contribuții la studiul raporturilor dintre Țara Romînească şi Ungaria angevină (Rolul lui Benedict Himfy în legătură cu problema Vidinului)*, în *Studii şi materiale de istorie medie*, vol. I, 1956, p. 7—63. Studiul M. Holban redă şi reacțiunea populației ortodoxe la încercările de convertire la catolicism ale celor 8 călugări.

[6] Al. Vasilescu, *Diplomele lui Sigismund, regele Ungariei şi Ion Huniade, voevodul Transilvaniei, de la mănăstirea Tismana sînt false*, București, 1944; P. P. Panaitescu, în studiul *Mircea cel Bătrîn*, București, 1934, la p. 355—356 a încercat să dovedească autenticitatea lor, dar argumentele lui nu sînt convingătoare.

www.dacoromanica.ro

și lingviștii, care s-au ocupat de originea crașovenilor, au acceptat, fără control, drept verosimilă versiunea din *Historia Parochiae Crasovensis*.

L. Miletič a mers mai departe și pe bază de studii comparative a determinat locul probabil de unde au plecat crașovenii și anume : de la sud de cursul superior al Moravei și Resavei ; în ceea ce privește limba pe care o vorbesc crașovenii, el a identificat-o cu dialectul ștokavian al limbii sîrbe. Relativ la timpul cînd au plecat din țara de baștină — pornind de la premisa falsă că la origine erau catolici — L. Miletič, opinează pentru secolul al XV-lea, probabil anul 1466, cînd episcopia catolică de la Prizren a fost distrusă de turci. În sprijinul tezei sale, Miletič citează aserțiunea lui Fermendžin, un franciscan bulgar, admirabil cunoscător al limbii materne și redactor de manuale pentru conaționalii săi de la Vinga, Beșenova etc., cu privire la limba crașovenilor, argument pe care îl consideră unul dintre cele mai peremptorii : „*Linguam Crasovensium, quae est croatica, seu serbica, bulgaricam dicere principia philologiae votant*"[1].

Acad. Emil Petrovici își însușește pe de-a-ntregul teza lui Miletič, aducînd prețioasa precizare că patria crașovenilor trebuie căutată în cuprinsul ariei dialectului ștokavian [2].

Argumentele lingvistice aduse de Miletič-Petrovici sînt peremptorii în privința originii crașovenilor ; de aceea nu mai este cazul să combatem pe cei care au susținut originea lor bulgară, sau să mai aducem alte argumente pentru a demonstra originea lor sîrbească ; pe de altă parte știrile fanteziste despre o eventuală fuziune a metanaștilor din Bosnia și Serbia în localitatea Kruševo, de unde și-ar trage numele de crașoveni, nu merită decît doar a fi citate ca exemple de presupuneri neserioase, fără nici o bază istorică [3].

Nu vom stărui nici asupra așa-ziselor a doua și a treia colonizare. Într-adevăr în decursul veacurilor, sîrbii s-au așezat cu miile la nord de Dunăre, mai ales în anul 1690, cînd s-a produs așa-zisa migrațiunea cea mare, și au ocupat teritorii pînă la Buda, iar unii au migrat și pe teritoriul Rusiei ; înaintarea impetuoasă a turcilor a determinat pe sîrbi și bulgari să migreze, iar mirajul unei vieți mai bune în Ungaria, sau sub oblăduirea pajurii imperiale, i-a făcut să-și părăsească vetrele, în speranța unui cămin liniștit. Aceste dislocări în masă au fost semnalate de cronici [4], au fost semnalate în patentele imperiale ca privilegii pentru noii coloniști ; este cunoscut chiar numele celui dintîi colonist sîrb pe teritoriul patriei noastre [5]. Pe de altă parte, cei care au venit din Serbia sau Bulgaria, după supunerea

[1] L. Miletič, *op. cit.*, p. 180.

[2] E. Petrovici, *op. cit.*, p. 224, „dacă etimologia banim (alb. banoj) este adevărată, atunci avem o dovadă peremptorie că graiul crașovenesc a stat cîndva în contact cu graiuri albaneze, deci a fost așezat în extremitatea sud-vestică a zonei ocupate de grupul graiurilor kosovo-resaviene". Vezi și Th. Capidan, *Simbioza albano-română*, în „Rev. Fund. Reg.", București, 1943, nr. 5, p. 243–271.

[3] Tr. Simu, *op. cit.*, p. 33 ; V. Tufescu, *op. cit.*, p. 505. În Peninsula Balcanică sînt foarte numeroase localitățile cu numele de Cruševaț.

[4] Crónica de la Ravanița descrie cu precizie evenimentele de la 1690. Vezi M. Šopocanin *Letopis ravanačke* [Letopisețul de la Ravanița], în „Glasnik Srpskog Ucenog Društva", Belgrad, 1869, p. 9.

[5] Aleksa Ivić, *Srbi u Ugarskoj* [Sîrbii în Ungaria], Novi-Sad, 1917.

www.dacoromanica.ro

acestora de către turci, se numesc sîrbi, bulgari, sau eventual albanezi (cazul celor din Vinga, Beşenova, Fizezdia), sau într-o formă arhaizantă iliri sau rasciani, pentru cei veniți din vechea Rascie (Serbia). Deci, este lipsită de sens presupunerea că a doua şi a treia colonizare ar fi alimentat primul lot de sîrbi, de la Caraşova, fiindcă acest fapt ar fi fost semnalat în vreun document, iar cei veniți şi-ar fi păstrat numele distinct al etnicului din care făceau parte.

Înainte de a expune propria noastră ipoteză despre data venirii craşovenilor şi locul lor de baştină, putem aduce însă o precizare lingvistică care ne va ajuta să determinăm cu mai multă precizie locul lor de plecare.

Între limba craşovenilor şi a celorlalți sîrbi din Banat este o diferență sensibilă, prima prezentînd forme arhaice mai numeroase cu distincțiunea că este de tip ştocavian-ecavian, în timp ce limba celorlalți sîrbi este de tip ştocavian cu o pronunțată nuanță şumadiană — sirmium [1]. În acest caz locul de baştină al craşovenilor trebuie fixat cu precizie între Kosovo (Cîmpia Mierlei), Janjevo, Prizren, Trîpcea şi chiar mai în spre sud-est la Štip, Veles, Tetovo.

În lumina considerentelor de mai sus, s-ar putea trage în mod cert concluzia că populația craşoveană este sîrbească, dacă n-ar fi obiecțiunea lor categorică că sînt craşoveni, refuzînd să fie identificați ca sîrbi, bulgari sau bosniaci, eventual albanezi [2].

Este un fapt incontestabil că toți craşovenii deşi catolici, sînt „însuflețiți de un fanatism care poate să-şi tragă rădăcinile din bogomilism" . . . Deci „catolicismul lor este încă impregnat de elemente bogomile" [3]. Călătorii şi misionarii, care i-au cunoscut mai de aproape în veacul al XVII-lea au fost neplăcut impresionați de aceste rămăşițe în credința craşovenilor [4].

Dacă excludem originea bulgară a craşovenilor, se pune atunci întrebarea de unde au putut veni aceşti colonişti care păstrează în credința lor puternice elemente bogomile, deşi au fost supuşi unei intense opere de catolicizare, şi a căror limbă este un dialect al limbii sîrbe, dar refuză cu îndărătnicie a se numi sîrbi?

Analizînd evenimentele care au determinat deplasări de populație în masă din Peninsula Balcanică spre nord, cu excepția celor expuse şi semnalate îndeobşte de majoritatea istoricilor, primul eveniment de acest gen, de mare amploare, datează de pe la sfîrşitul secolului al XII-lea, chiar din regiunea Kosovo, unde ortodoxismul confuz, catolicismul militant şi bogomilismul cuceritor se confruntau, pentru a atrage adepți, în masa eterogenă de bulgari, romîni, sîrbi şi albanezi.

Împrejurările în care s-a petrecut acest episod din trecutul îndepărtat şi frămîntat al popoarelor balcanice sînt cunoscute în modul următor:

---

[1] A. Belič, *La Macédonie*, Paris, 1919. Vezi hărțile anexate; cf. J. Živoinovič, în *Letopis Matice Srpske*, Novi-Sad, 1907, p. 47.

[2] Tr. Simu, *op. cit.*, p. 21, „Nu admit să fie considerați nici de sîrbi, nici de bulgari, dar nici de croați, ci pur şi simplu de craşoveni".

[3] V. Tufescu, *op. cit.*, p. 514.

[4] Tr. Simu, *op. cit.*, p. 34—44.

www.dacoromanica.ro

După ce creştinismul s-a răspîndit în Peninsula Balcanică, aceasta a devenit în curînd arena de luptă între diferitele secte, dintre care cea mai importantă a fost a bogomililor. Bogomilismul a fost adus de armenii şi sirienii colonizaţi în Europa şi a cuprins o bună parte din păturile de jos, datorită condiţiilor economico-sociale şi politice caracteristice timpului, în care trăiau aceste clase sociale din statele sud-slave şi chiar din imperiul bizantin. Modul de organizare al slavilor în obştii a suferit o radicală transformare sub influenţa imperiului bizantin. Creştinismul a fost acceptat de slavii de sud ca o formă de viaţă ideală, similară vieţii pe care o duceau în obştiile lor, dar fără exploatare şi în deplină egalitate socială. Cînd însă biserica bizantină a instaurat un regim nou, cu întregul cortegiu al ierarhiei ecleziastice, spoliator, intolerant, ale cărei comportări erau incompatibile cu preceptele creştine, obştiile şi-au văzut ameninţată independenţa şi însăşi existenţa. De aceea bogomilismul s-a răspîndit ca o mişcare de masă, revoluţionară, care nu recunoştea clasele sociale, nu recunoştea clerul, ierarhia ecleziastică, ura pe cei bogaţi, ura pe exploatatori, fie ei laici sau clerici. El a devenit o mişcare a claselor exploatate, a celor exploataţi şi umiliţi, care purta însă pecetea religioasă.

Bogomilismul s-a răspîndit mai întîi în Bulgaria, în secolul al IX-lea, pentru ca în secolul al XI-lea să devină o forţă redutabilă în stare să schimbe pe ţarii bulgari după cum voia. Unul dintre cei mai destoinici ţari ai Bulgariei, sub domnia căruia aceasta atinsese apogeul sub raport politic şi cultural, Ioan Asan al II-lea, a fost înscăunat şi sprijinit în tot timpul domniei de către bogomili. Din Bulgaria bogomilismul s-a răspîndit în Imperiul bizantin şi în Serbia. În Bulgaria de vest, care în secolul al XII-lea devenise o parte din statul sîrbesc, bogomilismul era atît de înrădăcinat, încît a influenţat însăşi structura politică a statului, care s-a organizat pe bază de principii bogomile — o federaţie de state, condusă de fraţii Aaron, Samuil şi Moise (numele înseşi sînt exclusiv biblice) şi pe care bizantinii îi numeau „comitopuli", nicidecum monarhi, vrînd prin aceasta să accentueze caracterul egalitar-frăţesc al acestor trei domnitori [1].

Cînd o parte din ţaratul bulgar de vest a încăput pe mîna energicului Ştefan Nemania, întemeietorul statului sîrbesc, la sfîrşitul secolului al XII-lea, el a primit ca moştenire şi bogomilismul în plină ascensiune. Ştefan Nemania, după ce şi-a consolidat tronul în luptă cu bizantinii, a trecut la organizarea internă a ţării. Biserica avea un rol determinant în orînduirea feudală, în organizarea statului şi consolidarea tronului. De aceea Ştefan Nemania a convocat o adunare a boierilor pentru a-i consulta asupra credinţei pe care s-o adopte în statul abia închegat. Spre surprinderea sa, o bună parte din boieri în loc să opteze pentru confesiunea catolică sau ortodoxă, s-a pronunţat pentru bogomilism. Adoptarea unei asemenea credinţe ameninţa orînduirea socială a statului său, ar fi indispus curia papală care l-a sprijinit hotărît în lupta cu bizantinii şi ar fi provocat nemulţumiri în rîndurile populaţiei catolice din Primorie. De aceea Nemania s-a grăbit să ia măsuri eficiente împotriva acestei mişcări de masă. Este singura acţiune de acest fel în Peninsula Balcanică ale cărei consecinţe

[1] Deržavin S. N., *Istoria na Bălgaria* [Istoria Bulgariei], tom. II, p. 43 şi urm.

www.dacoromanica.ro

au fost importante : *bogomilismul a fost extirpat, dar s-a produs o migrare în masă a bogomililor*. Cronicarul, descriind acest eveniment, relatează următoarele : căpeteniile laice ale bogomililor au fost prinse, judecate și condamnate după legile bizantine ; predicatorilor li s-a tăiat limba ; cărțile bogomililor au fost arse ; cei care nu s-au lăsat convertiți la ortodoxism au fost arși de vii, casele lor au fost incendiate sau distruse pînă la pămînt, averea rămasă confiscată sau dată celor săraci. Cei scăpați teferi au fugit cu miile peste hotare, mai ales în Bosnia. „De atunci, încheie Jireček, nu s-a mai auzit despre bogomili în Serbia", atît de radicală a fost măsura de exterminare a lui Nemania ; în schimb, această erezie s-a răspîndit în Bosnia, ajungînd o forță de temut, dar totuși creatoare, apoi în Italia și Franța [1].

Evenimentul s-a petrecut la sfîrșitul secolului al XIII-lea și avem convingerea, pentru motivele arătate, cît și pentru cele care vor urma, *că strămoșii crașovenilor de azi sînt bogomilii de acum opt veacuri din Serbia medievală*, în componența căreia intra și o parte din Bulgaria de vest. Un exod de populație atît de important nu putea fi determinat decît de motive puternice. Este lipsită de sens presupunerea că bulgarii bogomili s-ar fi lăsat convertiți la catolicism în 30 de zile de opt călugări, cînd este bine cunoscută rezistența opusă catolicizării chiar în fața celei mai sălbatice violențe. Din grupul refugiaților trebuie să se fi desprins un lot care plecînd pe vechiul drum roman, urmat în secolele următoare de alți metanaști, de-a lungul Moraviei, s-a așezat în Banat. Privind în aceeași lumină obîrșia și timpul cînd au plecat crașovenii din țara lor de baștină, se pot lămuri o serie de chestiuni care constituiau enigme sau probleme de nedezlegat sau se pot confirma unele date puse la îndoială.

Astfel, o chestiune în aparență neînsemnată, dar elocventă pentru elucidarea problemei, care a preocupat atîția oameni de știință, este lipsa în calendarul crașovenilor a sărbătorii sf. Sava. Or, este de neconceput ca o familie de sîrbi să nu prăznuiască pe luminătorul său, pe însuși patronul poporului sîrb. Cei mai convinși susținători ai tezei despre originea sîrbească a crașovenilor [2] evitau un răspuns la această întrebare ; în schimb, pentru cei care erau împotriva acestei teze constituia argumentul hotărîtor [3]. Absența sărbătorii amintite se explică astfel : la plecarea crașovenilor din Serbia, Rastko, fiul lui Nemania și viitorul sfîntul Sava, nu fusese beatificat, eveniment care a avut loc abia în secolul al XIII-lea. Pe de altă parte, resentimentul pe care metanaștii îl vor fi simțit pentru fiul ucigașului lor va fi fost un motiv în plus să refuze a-l admite în panteonul sfinților.

Pentru cercetătorii care s-au ocupat de crașoveni, un alt semn de întrebare îl constituie faptul că aceștia nu poartă numele poporului căruia îi aparțin. „Nu admit să fie considerați nici de sîrbi, nici de bulgari, dar

---

[1] K. Jireček-Radonić, *Istorija Srba* [Istoria sîrbilor], Belgrad, 1922 p. 163—164 și 202 ; cf. St. Stanojević, *Istorija Jugoslovena* [Istoria Iugoslaviei], vol. I, Belgrad, 1931, p. 53—54 ; cf. Vl. Čorović, *Bosna i Hercegovina*, Belgrad, 1925, p. 43—44. Numărul mare de bogomili a lăsat urme în Macedonia, ca nume de rîuri, munți, localități etc.

[2] Živoinović, *op. cit.*, p. 47.

[3] Tr. Simu, *op. cit.*, p. 59, „Dacă ar fi sîrbi adevărați ar prăznui și pe sf. Sava" ; Czirbusz G., *op. cit.*, p. 114.

www.dacoromanica.ro

nici de croaţi, ci pur şi simplu de craşoveni" [1]. Răspunsul în lumina considerentelor de mai sus ar fi acesta: este firesc ca această populaţie să nu aibă noţiunea definită a etnicului căruia i-au aparţinut, fiindcă la plecarea lor din Serbia şi o parte din Macedonia de azi, populaţia era eterogenă, formată din romîni, bulgari, greci, sîrbi şi albanezi; această regiune aparţinuse în mai puţin de o jumătate de secol bizantinilor, bulgarilor, apoi sîrbilor şi era continuu disputată de cele trei state. De aceea, metanaştii, ajungînd în valea Caraşului au adoptat numele localităţii Caraşova, care la acea dată era un centru important.

Catolicismul de azi al craşovenilor nu infirmă ipoteza noastră, ci, dimpotrivă, o întăreşte. Veniţi într-o regiune importantă pentru regatul maghiar, unde opera de prozelitism religios se îmbina cu forţa de expansiune a regatului, în mod firesc ei trebuiau să cedeze în faţa catolicilor fanatici, timp de mai multe secole; ei au păstrat totuşi credinţa bogomilă, pe care misionarul Bandulaevici o semnalează ca o lipsă gravă, chiar în secolul al XVII-lea. Se ştie că oraşul Caraşova era un centru înfloritor, cu episcopie catolică, probabil încă din secolul al XI-lea; de aceea ar fi fost o imposibilitate ca noii veniţi să scape operei de convertire a franciscanilor zeloşi [2].

De altfel, pînă în secolul al XII-lea, sîrbii nu aveau noţiuni definite despre credinţa creştină. Opera de purificare de elementele păgîne este meritul sf. Sava la sfîrşitul secolului al XII-lea, şi începutul celui următor [3]. Astfel se explică de ce craşovenii păstrează urme de păgînism, puternic înrădăcinate în mentalitatea lor, au credinţe şi superstiţii care-i apropie de popoarele primitive, dar peste care s-a aşternut credinţa catolică insuflată de fanaticii franciscani [4].

În sfîrşit şi cîteva argumente de ordin lingvistic pledează pentru teza noastră; acad. Emil Petrovici caracterizînd limba craşovenilor o defineşte astfel: „Dialectul craşovenilor pare a fi limba sîrbească vorbită de romîni" [5]. Este îndrituit să enunţe această concluzie fiindcă cercetînd limba craşovenilor, se constată un număr însemnat de cuvinte romîneşti (mugur, căpuşe, buză etc.) cu corespondentul lor în limba albaneză care este identic, precum şi o influenţă asupra sintaxei. Ceea ce ilustrează şi mai mult obîrşia craşovenilor este cuvîntul „*na plane*", care înseamnă după amiază. Acest cuvînt nu se găseşte nicăieri pe teritoriul Iugoslaviei de azi, cu excepţia ţinutului din jurul lui Cosovo — adică în comunele Guşteriţa, Nerodimlia, Ghilane, Ştimlia, Gracianiţa etc. În această regiune, el se pronunţă întreg „*na pladne*", în timp ce craşovenii îl pronunţă sincopat.

O altă formă curioasă este expresia „*mîta ne nam*", care înseamnă „să-mi aduc aminte". Această expresie, după părerea noastră, este hibridă, albano-sîrbească, *më të*/înseamnă să-mi/ şi *na um*, sincopat *nam*.

---

[1] Czirbusz G., *op. cit.*, p. 114. „Nu sînt croaţi datorită individualităţii lor, iar credinţa îi distinge atît de croaţi, de catolici cît şi de bulgarii catolici deopotrivă; dar nu sînt nici sîrbi datorită religiei şi caracterului lor etnic; dar nu sînt nici valahi"; Tr. Simu, *op. cit.*, p. 21.

[2] V. Tufescu, *op. cit.*, p. 514.

[3] St. Stanojevič, *op. cit.*, p. 55 şi urm.

[4] Tr. Simu, *op. cit.*, p. 119 (un capitol despre credinţe şi superstiţii).

[5] Em. Petrovici, *op. cit.*, p. 25.

www.dacoromanica.ro

Acest fenomen de înlocuire a infinitivului cu subjonctivul se găsește în limbile albaneză și sîrbă, explicabil „prin considerentul că fenomenul apare în limbile vorbite în aceeași regiune "[1]; conviețuirea îndelungată a poporului sîrb cu cel albanez explică forma hibridă sîrbo-albaneză și constituie un argument în plus că locul de origine al crașovenilor este Serbia veche, în strînsă legătură cu poporul albanez.

În concluzie, crașovenii sînt urmașii bogomililor de acum opt veacuri, veniți în secolul al XII-lea, ca urmare a persecuției lor de către Ștefan Nemania, din Serbia veche.

[1] Al. Rosetti, *Istoria limbii române. Limbile balcanice* (f.a.), vol. II, p. 100.

www.dacoromanica.ro

www.dacoromanica.ro

PROBLEMA PERIODIZĂRII ISTORIEI ROMÎNIEI

DE

Acad. A. OȚETEA

Întocmirea tematicii *Tratatului de istorie a Romîniei* ne-a pus în fața redutabilei probleme a periodizării. Problema nu era numai de a stabili limite cronologice între diferitele orînduiri, de a marca etapele formării, dezvoltării și dezagregării fiecărei orînduiri. Periodizarea trebuie să împartă procesul istoric, după anumite criterii, în perioade care să corespundă unui mod de producție, să determine particularitățile cele mai caracteristice ale diferitelor perioade și să arate în același timp raporturile lor reciproce și legătura lor intimă. În afară de aceasta, periodizarea trebuie să cuprindă întregul material istoric și să-l distribuie în funcție de principalele tendințe de evoluție.

Bazele metodologice ale periodizării sînt principiile clasicilor marxism-leninismului despre orînduirile social-economice, despre caracteristicile lor, despre conexiunea lor și despre ordinea lor de succesiune. Trecerea de la o orînduire la alta trebuie să corespundă schimbărilor care s-au produs atît în baza cît și în suprastructura orînduirii care a fost înlocuită.

Pe lîngă indicațiile clasicilor, periodizarea noastră a avut în vedere experiența și exemplul istoriografiei sovietice. Revista „Voprosî Istorii" a deschis în anii 1950—1951, o largă discuție asupra problemei periodizării istoriei U.R.S.S. Principalele articole au fost strînse într-un volum și traduse și în limba germană [1].

În afară de N. Iorga, care s-a pronunțat împotriva periodizărilor pe care le găsea „și neîndreptățite și stricătoare pentru unitatea ansamblului" [2], aproape toți istoricii noștri din trecut au alcătuit și propus scheme de periodizare. Dar criteriile de periodizare adoptate erau mai ales de ordin politic și se inspirau toate din considerații idealiste : schimbările domnilor, marile evenimente politice (cucerirea romană, întemeierea statului, cotropirea otomană, constituirea regatului).

D. A. Sturdza nu găsește în istoria Romîniei decît două momente mari : „fondarea provinciei romane a Daciei și întemeierea Regatului Romîniei". Între aceste două momente se înșiră faptele eroice pe care le-au susținut romînii pentru a-și salva existența națională.

A. D. Xenopol a adoptat drept criteriu de periodizare influențele străine dominante care s-au exercitat asupra poporului nostru. El a împărțit întregul curs al istoriei noastre în patru

[1] *Zur Periodisierung des Feudalismus in der geschichtlichen Entwicklung der Ud. SSR.*, Berlin, 1952, 475 p.

[2] N. Iorga, *Generalități cu privire la studiile istorice*, Buc., 1933, p. 157—159.

www.dacoromanica.ro

perioade, cărora le aplică termenii consacrați în istoria popoarelor occidentale de antică, medie, modernă și contemporană, dar cu alt înțeles. Prima perioadă (antică) merge de la primele mențiuni asupra țărilor noastre pînă la „descălecarea" principatelor în secolul al XIII-lea. Este epoca romanizării geto-dacilor și a formării poporului romîn.

A doua perioadă (medie) e aceea a vieții politice a poporului nostru pînă la domniile lui Matei Basarab și Vasile Lupu (1633). E epoca slavonismului.

A treia perioadă (modernă) se întinde de la 1633 pînă la „revoluția grecească" din 1821. Eepoca înrîuririi grecești.

A patra perioadă (contemporană) cuprinde restul secolului al XIX-lea pînă la data cînd apărea primul volum al istoriei lui Xenopol [1].

D. Onciul a luat ca bază a periodizării principiul dinastic, combinat cu „sistemul natural" de periodizare al istoricului vienez Ottokar Lorenz, care considera secolul ca măsura naturală a tuturor evenimentelor istorice, dată prin „legătura intelectuală și materială dintre trei generații omenești: tată, fiu și nepot". Ca unitate de măsură mai mare, Lorenz lua perioada de 300 și de 600 de ani.

Pe baza acestor pretinse principii care nu mai pot fi considerate decît ca un joc ideal, Onciul împarte istoria Romîniei în trei perioade de cîte trei sau șase secole: 1) Istoria veche de la originile poporului romîn pînă la întemeierea statului romîn, cuprinzînd aproximativ de două ori cîte șase secole; 2) Perioada vechilor dinastii care se poate numi istoria medie; 3) Perioada domniilor din diferite familii, se poate numi istoria nouă (modernă), fiecare de cîte trei sute de ani; 4) Istoria contemporană de la 1866 încoace [2].

Cum se vede, sistemul pretins „natural" al lui Onciul nu e decît o încercare de proslăvire a dinastiei Hohenzollern.

Periodizarea lui Minea ia ca criteriu apariția și dezvoltarea statului: 1) Istoria veche pînă în secolul VII, „către sfîrșitul căria trebuie să admitem mijirea statului romînesc nord-dunărean"; 2) Istoria medie pînă în secolul al XIV-lea, „cînd se consolidează ca state Muntenia și Moldova"; 3) Istoria modernă din secolul al XIV-lea pînă la 1848 și 4) Istoria contemporană de la 1848 pînă în zilele noastre [3].

Ioan Bogdan, deși nu s-a ocupat în discursul său de recepție la Academie, din 1905, decît de periodizarea istoriografiei, s-a ridicat totuși împotriva întrebuințării unor criterii externe, cum sînt influențele străine exercitate asupra poporului nostru.

El a întrezărit adevărul că „evoluția istorică a unui popor poate fi înțeleasă numai prin factorii interni ce au provocat-o, deci prin studiul claselor sociale și a ideilor ce au stăpînit acțiunea lor" [4].

O soluție științifică a periodizării avea s-o dea istoriografia marxistă după 23 August 1944, care a fost recunoscută și aplicată în programul de istorie pentru învățămîntul superior publicat în 1949.

O periodizare științifică trebuie să pornească de la conținutul adevărat al istoriei, adică de la forța care determină structura societății, caracterul orînduirii social-economice și trecerea de la o orînduire la alta. Această forță e modul de producție a bunurilor materiale. Or, dacă istoria dezvoltării sociale e înainte de toate istoria dezvoltării producției, istoria modurilor de producție care s-au succedat în cursul veacurilor și, prin urmare, istoria producătorilor de bunuri

---

[1] A. D. Xenopol, *Istoria romînilor din Dacia traiană*, vol. I, ediția a III-a, Buc., 1925, Prefață la prima ediție din 1888.

[2] Academia Română, *Discursurile de recepțiune*, XXIX; D. Onciul, *Epocile istoriei romîne și împărțirea ei*, p. 19—20.

[3] „Cercetări istorice", Iași, an. XIII—XIV, 1940, nr. 1—2, p. 636.

[4] Academia Română, *Discursurile de recepțiune*, XXVII, 1905, p. 19.

www.dacoromanica.ro

materiale, a maselor muncitoare — care sînt forțele capitale ale procesului de producție — periodizarea unei epoci trebuie să concorde cu schimbările care s-au produs în acea epocă în modul de producție și în situația maselor muncitoare.

Avantajul acestui principiu e că ne permite să cuprindem procesul în ansamblul lui. Dar o periodizare care n-ar ține seamă decît de fenomenele legate de bază a fost unanim condamnată de istoricii sovietici, ca o concepție a „materialismului economic". Periodizarea trebuie să țină seama nu numai de bază, ci și de suprastructura care-i corespunde, adică de ideile politice, juridice, artistice, filozofice și religioase și de instituțiile în care s-au concretizat. Ea trebuie să țină seamă de acțiunea pe care suprastructura o exercită asupra bazei, accelerînd sau întîrziind dezvoltarea relațiilor de producție. Toate aceste fenomene sînt, de altfel, cuprinse în procesul luptei de clasă prin studiul căreia putem cunoaște, precum relevase N. Drujinin, „revoluțiile din sfera relațiilor de producție și schimbările corespunzătoare în suprastructură, în politică și cultură" [1]. S-a spus că fiecare bază își are suprastructura sa, care-i corespunde și că atunci cînd baza se schimbă sau e lichidată, suprastructura se schimbă sau e lichidată și ea. Dar acest paralelism nu trebuie înțeles prea rigid. În fiecare orînduire se găsesc rămășițe ale trecutului. Tradiții culturale, anumite forme de gîndire, influențe ideale din trecut subzistă în împrejurări istorice complet deosebite. După cum s-a observat foarte just, dacă am reduce conținutul istoriei la dezvoltarea modului de producție, istoria tuturor popoarelor s-ar asemăna ca două picături de apă.

O periodizare științifică trebuie deci să țină seamă, pe lîngă legile generale de dezvoltare a societății, de particularitățile fiecărei istorii naționale. Această observație are o valoare deosebită pentru periodizarea istoriei poporului romîn.

I. Epoca străveche (Comuna primitivă)

Săpăturile arheologice, planificate în vederea rezolvării unor probleme istorice fundamentale și conduse metodic, pe scară largă, ne-au permis să începem istoria Romîniei cu istoria dezvoltării societății omenești pe pămîntul țării noastre din cele mai vechi timpuri, din paleoliticul inferior, și s-o urmărim prin neolitic pînă în epoca bronzului și a fierului. Aceste săpături au dovedit existența neîntreruptă a vieții umane pe teritoriul patriei noastre pînă la epoca getodacică. Astfel arheologii au adîncit și îmbogățit cu fapte noi orînduirea comunei primitive și i-au descris diferitele faze, de la apariția și consolidarea ei în epoca pietrei cioplite și șlefuite, pînă la faza de destrămare din epoca fierului. Istoria comunei primitive constituie prima perioadă a istoriei noastre.

Dar săpăturile arheologice efectuate mai ales în anii regimului de democrație populară au reînnoit și istoria dacilor, cu care istoriografia burgheză începea istoria Romîniei. Descoperirile de la Poienești și din alte regiuni ale Daciei libere au dovedit existența dacilor liberi în secolul III al e.n. Dar descoperirile cele mai importante s-au făcut în munții Orăștiei, unde se afla centrul politic, militar și cultural al statului dac în timpul lui Buerebista și Decebal. Construcțiile de la Grădiștea Muncelului, Piatra Roșie, Blidarul, atestă nu numai o tehnică superioară, dar și o organizare economică și politică ce a depășit stadiul comunei primitive și a atins faza organizării statului sclavagist începător. Prin săpăturile din munții Orăștiei, istoriografia noastră marxistă a dovedit că romanii n-au cucerit un popor „barbar", ci unul ale cărui forte economice, politice, sociale și culturale erau în plină dezvoltare, ceea ce și explică, poate, romanizarea lui într-un răstimp atît de scurt.

[1] N. Drujinin, *Die Periodisierung der Geschichte der kapitalistischen Verhältnisse in Russland*, în „*Zur Periodisierung des Feudalismus . . .*" p. 103, nota 1.

www.dacoromanica.ro

Cercetările arheologice și interpretarea marxistă a descoperirilor au permis specialiștilor să propună pentru orînduirea comunei primitive trei perioade diferite, corespunzînd atît materialului principal al uneltelor și armelor, cît și dezvoltării tehnicii, producției și etapelor de dezvoltare socială. Aceste perioade poartă nume de mult consacrate de :

1. Epoca pietrei (cu subdiviziunile clasice în paleolitic, mezolitic și neolitic).
2. Epoca bronzului (cca 1800—800 î.e.n.).
3. Epoca fierului (800 î.e.n. — 100 e.n.).

II. Epoca veche

Săpăturile arheologice au adus o contribuție însemnată și la cunoașterea istoriei vechi și a perioadei migrațiilor, pentru care ne lipsesc izvoare documentare scrise. Ele au adîncit cunoștințele noastre despre dezvoltarea coloniilor grecești de pe țărmul dobrogean al Mării Negre care au constituit primele formații sclavagiste de pe teritoriul țării noastre. De asemenea, ele au adus noi precizări în ceea ce privește viața și civilizația dacilor înainte de cucerirea romană, caracterul ocupației romane, scopul pe care l-a urmărit Imperiul roman prin cucerirea Daciei și lupta dacilor supuși și liberi împotriva acestei stăpîniri.

O problemă discutată și încă incomplet lămurită este aceea a caracterului sclavagismului din Dacia în timpul ocupației romane. Pe baza rezultatelor obținute pînă acum, putem presupune că, în timpul stăpînirii romane, Dacia a cunoscut regimul sclavagist în perioada lui de declin. Marile construcții din munții Orăștiei postulează, cum am văzut, destrămarea relațiilor gentilice și trecerea la formele incipiente ale orînduirii sclavagiste. Stăpînirea statului sclavagist roman nu putea decît să precipite această evoluție, constituind totodată o frînă în dezvoltarea clasică a sclavagismului. În timpul stăpînirii lor de scurtă durată, romanii n-au putut impune Daciei formele clasice ale sclavagismului, în special marile domenii exploatate cu munca servilă. Sub regimul sclavagist roman au subzistat relațiile obștiei teritoriale. Producția agrară s-a întemeiat pe mica proprietate de coloniști, alături de care a subzistat viața obștiilor teritoriale dace. Aceste obști (romanizate ca limbă) au continuat să trăiască și după încetarea stăpînirii romane în Dacia. Perioada obștiilor continuă deci în Dacia și sub stăpînirea romană și după retragerea autorităților romane. Această ipoteză prezintă avantajul de a putea îngloba în istoria antică și regiunile din Moldova și Muntenia propriu-zise, asupra cărora nu s-a întins stăpînirea romană.

E problematic deci ca regimul sclavagist să fi continuat, în afară de regiunile supuse direct influenței bizantine, și după părăsirea Daciei de către autoritățile romane, fiindcă, în vremea migrației popoarelor germanice și slave, agricultura și păstoritul nu puteau lua forme sclavagiste. E probabil că, în această perioadă, dacii romanizați trăiau în cadrul obștiilor teritoriale care prestau dijmă popoarelor migratorii așezate vremelnic în țara noastră, cum a arătat Herodot pentru populația de baștină și sciți. La resturile sclavagismului și ale comunei primitive se adaugă deci, sub forma dijmei, elemente ale viitoarei orînduiri feudale.

Pentru perioada de șapte secole, care se întinde între secolele IV și X și asupra căreia informația documentară e așa de săracă, arheologia a adus o serie de precizări prețioase, care ne permit să întrezărim liniile mari ale evoluției istorice. Săpăturile de la Moreşti (Tg. Mureș), Poienești (Vaslui) și Spanțov (Oltenița) au dovedit persistența populației băștinașe pe cea mai mare parte a teritoriului țării noastre.

Săpăturile de la Garvăn, Moreşti, Sărata-Monteoru, Cipău, Blandiana etc. au stabilit de asemenea data (sec. VI—VIII) așezării slavilor pe teritoriul actual al țării noastre, confirmînd izvoarele literare cu privire la importanța rolului lor în ultimele veacuri ale mileniului întîi.

www.dacoromanica.ro

Pe baza acestor rezultate, epoca veche se poate împărți în două perioade : 1) perioada sclavagistă ; 2) perioada de trecere, cu două faze, prima pînă la așezarea slavilor, iar a doua după așezarea lor. În legătură cu problema periodizării, o deosebită importanță prezintă data și locul formării limbii și poporului romîn. Nimeni nu mai contestă azi că prin structura ca și prin fondul principal de cuvinte, limba romînă e o limbă romanică. Elementele slave care constituie stocul cel mai important de elemente de împrumut n-au alterat structura latină a limbii noastre, ci s-au adaptat legilor fonetice și gramaticale care o guvernează. Totuși înainte de asimilarea elementelor slave nu se poate vorbi de limba romînă. Fixînd sfîrșitul acestui proces în secolul IX, perioada de formare a poporului și a limbii romîne poate fi cuprinsă între secolele VI și IX. Aceste limite cronologice concordă pe de-o parte cu adoptarea creștinismului latin, care începe în secolul IV, deci înainte de contactul daco-romanilor cu slavii, iar pe de alta cu introducerea liturghiei slave în secolul X. Așa se prezintă problema în faza actuală a cunoștințelor noastre. Pentru adîncirea și lămurirea și mai satisfăcătoare a problemei, Academia R.P.R. a instituit o comisie specială de lingviști, arheologi și istorici.

III. Epoca feudală

Limitele cronologice ale feudalismului au fost fixate de tematică între secolele X și XIX. În cursul acestei perioade de aproape 1000 de ani, feudalismul a constituit baza ordinii sociale, dar el nu s-a menținut în aceeași stare, ci a trecut printr-o serie de prefaceri adînci, care ne permit să stabilim, după o scurtă fază de cristalizare, trei stadii principale : A) feudalismul timpuriu (sec. XI—XIII) ; B) feudalismul dezvoltat (sec. XIV—1750) și C) feudalismul întîrziat și în descompunere (1750—1848). Cauzele care determină trecerea feudalismului dintr-o etapă în alta sînt în primul rînd schimbările care se produc în relațiile de producție și în formele exploatării și ale luptei de clasă.

A. *Feudalismul timpuriu.* Relațiile feudale apar în veacul al X-lea, în cadrul unei societăți bazate pe obștea rurală din care se desprinde o pătură conducătoare de „jupani" și cnezi sau voievozi. Se formează domenii feudale, pe întinsul cărora întîlnim o populație dependentă, obligată la muncă și la prestații față de stăpînul pămîntului ; în unele cazuri, asemenea stăpîni ridică cetăți și întreține oști pe care le menține sub autoritatea lor imediată, nu în slujba statului. Așa se explică destrămarea stăpînirii bulgare la nordul Dunării și în Dobrogea ; dezvoltarea puterii feudale particulare a „jupanilor" locali, izvorîtă din progresul economic ce se constată în veacul al X-lea, duce la tendința acestor căpetenii de a se grupa în formațiuni politice proprii, înlăturînd autoritatea țarului bulgar.

Acest proces a fost însă frînat și în parte deviat, datorită ultimului mare val al migrațiunii popoarelor. Pecenegii, uzii, cumanii și îndeosebi tătarii, au reprezentat o forță destructivă ale cărei lovituri au fost greu resimțite de societatea romînească a feudalismului timpuriu (sec. X—XIII). Nu numai că mersul firesc al dezvoltării social-economice a fost întrerupt, prin pustiirile materiale pricinuite de năvălitori, dar (așa cum observă primii cronicari maghiari pentru teritoriul Transilvaniei), feudalii romînî ș-au găsit în condiții care i-au obligat să intre în compunerea unor conglomerate politice conduse de popoarele vecine. Temîndu-se, cu alte cuvinte, că stăpînirea acestor seminomazi, în mediul cărora nu se formează încă raporturi feudale, va compromite rezultatele atinse de progresul societății romînești, căpeteniile locale apelează la stăpînitorii ruși, unguri sau bulgari în statul cărora se încadrează. Astfel s-a născut stăpînirea cnezatului rus de la Halici pe teritoriul Moldovei, stăpînirea arpadiană în Transilvania (și apoi în parte, la sud și răsărit de Carpați), stăpînirea celui de-al doilea imperiu bulgar la nordul Dunării (îndeosebi în Oltenia). Un rol important a jucat de asemenea stăpînirea bizantină în Dobrogea.

www.dacoromanica.ro

Totuși, înflorirea feudalismului timpuriu în veacul al XIII-lea, în condițiile unei remarcabile dezvoltări economice, a creat și premisele fărîmițării feudale. Întărirea marilor domenii a dus la răspîndirea imunităților; autoritatea feudalilor romîni crește, dobîndind tot mai mult înțelesul unei adevărate autonomii. În prima jumătate a veacului XIV, pentru a-și consolida deplin autoritatea și pentru a se constitui în state mai solid închegate, capabile să facă față necontenitei amenințări a tătarilor, boierii romîni s-au grupat în formațiuni politice proprii, Țara Românească și Moldova. Transilvania (pe teritoriul căreia elementele feudale românești fuseseră în cea mai mare parte maghiarizate) rămîne cuprinsă în hotarele regatului feudal al Ungariei.

Întemeierea domniilor Țării Românești și a Moldovei, implicînd și întărirea poziției fiecărui mare boier, beneficiar de imunități, a fost de aceea considerată de autorii tematicii ca punctul de plecare al etapei istorice de fărîmițare feudale. Ar fi cu totul greșit, de altminteri, ca aceasta să se înțeleagă ca un fenomen de „dezagregare politică". Istoriografia marxistă consideră fărîmițarea feudală ca o noțiune social-economică, caracteristică unui anumit stadiu al economiei feudale, cînd viața economică a unei țări sau a unei regiuni era împărțită într-un ansamblu de gospodării aproape independente și mai mult sau mai puțin izolate unele de altele. E limpede că această situație a rezultat nu din dezagregarea puterii politice, ci din dezvoltarea domeniului feudal și din predominarea relațiilor economiei naturale și a restrîngerii relațiilor comerciale interne. „Noțiunile de economie naturală și de fărîmițare feudală se reduc în fond la același fenomen economic" [1].

B. *Feudalismul dezvoltat* (sec. XIV — mijlocul secolului al XVIII-lea) se caracterizează prin consolidarea domeniilor feudale și apariția și dezvoltarea orașelor; prin formarea și centralizarea statelor feudale de sine stătătoare; predominarea culturii bisericești, apoi a celei laice, cronicărești. Perioada feudalismului dezvoltat se împarte în două subperioade: prima din secolul XIV pînă la începutul secolului XVII; a doua de la începutul secolului XVII — pînă la mijlocul secolului XVIII.

Prima subperioadă se caracterizează prin întărirea treptată a domniei în dauna privilegiilor de imunitate ale stăpînilor feudali (pînă la prima unire a românilor), prin supunerea țăranilor liberi din obști la dijma către stăpînii feudali, prin respectarea dreptului de strămutare al țăranilor și prin predominarea culturii slavone și bisericești.

A doua subperioadă e aceea a regimului iobăgist și a statului boieresc-nobiliar (începutul secolului XVII—mijlocul secolului XVIII); se caracterizează prin legarea țăranilor de glie, prin predominarea treptată a rentei în muncă asupra rentei în natură și în bani, ceea ce marchează începutul celei de-a doua iobăgii, prin formarea statului boieresc, desființarea dinastiilor domnești și biruința limbii române asupra celei slavone în literatură și în cancelaria domnească.

C. A treia perioadă a feudalismului e aceea a *feudalismului întîrziat și în destrămare* (1750—1848), care se caracterizează prin apariția relațiilor capitaliste, dezvoltarea meșteșugurilor și crearea primelor manufacturi cu caracter mixt, extinderea relațiilor marfă-bani, formarea pieții interne, pătrunderea capitalismului în lumea agrară sub forma iobăgiei a doua, răspîndirea arendășiei, decăderea atotputerniciei boierești, dezvoltarea literaturii laice.

Această periodizare a feudalismului din țările române a ținut seamă în primul rînd de modul de producție, apoi de fenomenele de suprastructură și de influența lor reciprocă, de formele și organizarea statului, de rolul bisericii și de viața culturală, fără să susțină că între modificările bazei și ale suprastructurii a existat un paralelism constant și rigid. Între 1829 și 1848, de pildă, curentele de idei și mișcarea literară au pregătit spiritele pentru unire și independență mai înainte ca împrejurările obiective să fi permis realizarea lor.

[1] K. Bazilevici, *Versuch einer Periodisierung des Feudalzeitalters in der Geschichte der Ud. SSR*, p. 11.

www.dacoromanica.ro

Dezvoltarea capitalismului a dus la naşterea şi dezvoltarea ideii şi culturii naţionale, ca arme de luptă ideologică pentru transformarea socială şi pentru realizarea unirii şi independenţei naţionale.

Tematica Tratatului a acordat o mare însemnătate luptei împotriva cotropirii otomane şi habsburgice şi a relevat urmările dominaţiei otomane asupra ţărilor romîne. Efectele monopolului turcesc şi regimului capitulaţiilor au împiedicat dezvoltarea naturală a societăţii romîneşti, întîrziind şi îngreunînd acumularea primitivă.

IV. Epoca modernă şi contemporană

Pentru sfîrşitul feudalismului şi începutul capitalismului, tematica a adoptat ca termen de demarcaţie revoluţia din 1848. Soluţia n-a întrunit sufragiile tuturor istoricilor noştri. Unii ar fi preferat data de 1821, cînd s-a produs la noi prima mişcare antifeudală şi antiotomană, susţinută de elemente burgheze şi de boierimea legată de producţia pentru piaţă. Xenopol propunea chiar de la „revoluţia grecească din 1821 pînă în zilele noastre" să socotim epoca contemporană. La această propunere se raliază şi Onciul şi Minea. Dar mişcarea din 1821 n-a realizat o revoluţie burgheză, n-a suprimat orînduirea feudală şi n-a instituit stăpînirea economică şi politică a orăşenilor din ţările romîne. Economia meşteşugărească şi comerţul erau încă slab dezvoltate înainte de 1848.

În favoarea anului revoluţionar 1848, ca termen liminar, s-a invocat avantajul, care nu poate fi nesocotit, că revoluţia din acest an a fost un eveniment care a pus problemele fundamentale ale renaşterii noastre sociale şi politice şi a cuprins şi istoria Transilvaniei pe lîngă aceea a Moldovei şi a Ţării Romîneşti. Apoi, în revoluţia din 1848, rolul orăşenilor, oricît de numeroase ar fi fost elementele micii boierimi, a fost hotărîtor. Se poate spune că guvernul provizoriu din Ţara Romînească a fost primul guvern burghez din istoria noastră.

În ce mă priveşte, mă raliez şi eu acestui punct de vedere, cu condiţia ca perioada 1829—1848 să fie legată ca o introducere la epoca modernă, capitalistă. Tratatul de la Adrianopol, abolind monopolul turcesc şi raialele de pe Dunăre, a creat condiţiile necesare acumulării primitive şi dezvoltării capitalului comercial, iar Regulamentul Organic a transformat titlurile feudale ale boierilor în proprietate burgheză capitalistă, a reorganizat statul în sens modern, a pregătit Unirea Principatelor prin identitatea dispoziţiilor legislative, a instituit un regim care, cu tot caracterul lui îngust de clasă, a fost totuşi un regim reprezentativ şi a dat un ritm mai viu vieţii politice a Moldovei şi Ţării Romîneşti. Această perioadă a mai fost marcată printr-o intensă mişcare literară şi naţională fără de care nu poate fi înţeleasă revoluţia din 1848. Pentru toate aceste motive, eu socot că perioada 1829—1848 se leagă mai strîns de perioada care a urmat după 1848 decît de aceea care s-a încheiat cu Tratatul de la Adrianopol.

În ceea ce priveşte *perioada capitalistă* (1848—1944), după modul de producţie se poate împărţi în trei subperioade. Prima, în care predomină capitalul comercial, începe cu revoluţia din 1848 şi se încheie cu 1878. În cursul acestei subperioade s-au realizat unele puncte importante din programul social şi politic al revoluţiei din 1848; unirea Moldovei şi Ţării Romîneşti în 1859, abolirea relaţiilor feudale şi împroprietărirea ţăranilor (1864) şi proclamarea independenţei (1877). Abrogarea regimului capitulaţiilor a permis burgheziei să apere piaţa naţională şi să ini ţieze o politică vamală menită să favorizeze dezvoltarea industriei.

În cursul acestei subperioade (1848—1878) nu există la noi o burghezie revoluţionară, nici un proletariat adevărat, cu o puternică conştiinţă de clasă. Burghezia, lipsită de o puternică bază economică, nu s-a putut afirma decît în colaborare activă cu moşierimea. Rezultatul acestei colaborări a fost regimul burghezo-moşieresc în care raporturi iobage se împleteau cu raporturi capitaliste. Reformele burgheze care s-au realizat în această perioadă se datoresc colaborării burgheziei cu aripa liberală a moşierilor care se angajase în relaţii de producţie burgheză şi recu-

www.dacoromanica.ro

noscuse necesitatea de a trece la regimul capitalist. În schimb, moșierii au păstrat cele mai importante privilegii : marea proprietate funciară, liberată de orice servitute, și puterea politică, cu toate mijloacele de constrîngere asupra maselor.

O problemă mult discutată, dar încă nelămurită, este aceea a transformării burgheziei dintr-o clasă progresistă într-o forță retrogradă, reacționară. De la condițiile politice vremelnice, pînă la făurirea „monstruoasei coaliții", burghezia a parcurs o cale lungă, un proces plin de contradicții, determinată în ultimă instanță, de etapele dezvoltării economiei și ale luptei de clasă.

Persistența puternicelor rămășițe feudale a îngreunat formarea și dezvoltarea industriei capitaliste. Deși reforma agrară din 1864 a creat condiții mai prielnice, întărind proprietatea privată capitalistă și eliberînd forțe de muncă necesare, totuși dezvoltarea industriei continuă să rămînă lentă, anevoioasă. Revoluția industrială, introducerea mai largă a tehnicii mașiniste are loc în urma înlăturării regimului capitulațiilor și adoptării unei politici protecționiste în favoarea burgheziei industriale. Lărgirea bazei economice a atras după sine schimbări în raportul de forțe ale claselor, a dus la creșterea puterii politice a burgheziei și la apariția în viața politică a unei forțe sociale noi, a proletariatului, care se transformă în ultimul deceniu al veacului al XIX-lea dintr-o „clasă în sine" într-o „clasă pentru sine".

Specificul trecerii în etapa a II-a de la capitalismul premonopolist la imperialism în țara noastră, în condițiile intensificării dependenței economice de capitalul străin, nu este încă suficient studiat. Cezura nu se poate stabili mecanic în anul 1900, cînd în Romînia înapoiată economicește apar doar primele forme monopoliste în industrie. Împletirea formelor capitaliste cele mai înaintate, cu formele precapitaliste atît în industrie cît și în agricultură, duc la ascuțirea contradicțiilor sociale și politice, la creșterea nemulțumirii maselor largi. Totodată starea social-economică înapoiată întîrzie procesul maturizării mișcării muncitorești, îngreunează dezvoltarea proletariatului industrial modern, și în consecință formarea unui partid revoluționar marxist, capabil să stringă în jurul său toate forțele democrate nemulțumite.

În aceste condiții, țărănimea, redusă la propriile sale forțe, era incapabilă să realizeze o revoluție agrară și politică. Nemulțumirea ei a izbucnit într-o serie de răscoale, care au fost toate, chiar și cea din 1907, repede înăbușite. Ea a putut smulge cîte o parte din domeniile statului, și unele concesii, dar n-a putut răsturna ordinea existentă și crea o ordine nouă, conform intereselor sale. De aceea, noi nu credem că răscoala din 1907 poate să constituie o linie de demarcație și să marcheze începutul unei noi etape de dezvoltare a societății romîne. Această linie trebuie raportată la sfîrșitul anului 1918, cînd în vechiul regat se creează o situație revoluționară, iar în urma prăbușirii imperiului austro-ungar, avîntul revoluționar al maselor desăvîrșește unitatea națională prin unirea Transilvaniei și smulge burgheziei votul universal pentru bărbați și o nouă împroprietărire.

Etapa a III-a, care merge de la sfîrșitul anului 1918 pînă la 23 August 1944, se dezvoltă sub influența Marii Revoluții Socialiste din Octombrie. Avîntul mișcării revoluționare a muncitorimii reduce burghezia la defensivă. Teama de proletariat, care în 1921 își creează partidul său revoluționar, determină toată politica burgheziei romîne, o face să adopte metodele fasciste și o aruncă pradă Germaniei hitleriste.

Cu actul de la 23 August 1944 se încheie epoca modernă, capitalistă, și începe revoluția democrat-populară, care, pînă la 30 decembrie 1947, desăvîrșește revoluția burghezo-democratică și trece apoi la revoluția socialistă care se săvîrșește sub ochii noștri. Toate aceste realizări se oglindesc în reforma agrară din 1945 și în lichidarea moșierimii ca clasă, în înlăturarea monarhiei și proclamarea republicii la 30 decembrie 1947 și în naționalizarea principalelor mijloace de producție.

Etapele revoluției democrat-populare au fost pe larg analizate în documentele Congresului al II-lea al P.M.R. și ele au fost luate ca baza periodizării ultimei părți a *Tratatului de istorie a Romîniei.*

www.dacoromanica.ro

UNELE PROBLEME PRIVIND RĂZBOIUL DE INDEPENDENȚĂ 1877 -1878

DE

N. ADĂNILOAIE

Războiul din 1877—1878 pentru scuturarea jugului otoman reprezintă una din cele mai glorioase pagini din istoria Romîniei.

Despre acest război s-au scris multe mii de pagini în cei optzeci de ani cîți s-au scurs de atunci. Dar, nu mulțimea lucrărilor trebuie să ne intereseze, ci importanța lor; modul în care acestea — respectînd adevărul istoric — au contribuit la înțelegerea justă a luptei poporului pentru cucerirea independenței naționale. Or, majoritatea istoricilor de pînă la 23 August 1944 nu puteau, datorită formației lor idealiste, iar unii nici nu voiau să dea evenimentelor o interpretare obiectiv științifică.

Istoriografia burgheză, ignorînd rolul și contribuția maselor populare, a creat un adevărat mit în jurul unor oameni politici de atunci, considerîndu-i „făuritori" ai independenței naționale. În fruntea acestor „făuritori" era așezat Carol de Hohenzollern, urmat, bineînțeles, de I. C. Brătianu. Lor li se atribuiau toate sacrificiile și toate victoriile obținute.

Prea puțini istorici și memorialiști ai vremii s-au străduit în lucrările lor să scoată în relief, cel puțin parțial, pe lîngă meritele oamenilor politici și ale comandanților militari, și contribuția masivă a poporului. Titu Maiorescu, ignorînd complet rolul claselor sociale, atribuie meritele pregătirii războiului de independență doar lui Carol I, care „devenise, a rămas și este recunoscut ca cel mai romîn dintre romîni" [1] și lui I. C. Brătianu, care — afirmă tot el — sfătuit de prinț a luat „hotărîrea definitivă" de „cucerire a independenței prin arme" [2].

T. C. Văcărescu [3] și Sc. Scheletti [4] (ofițeri participanți la război), în lucrările lor, de o importanță pur militară, găsesc și ei de cuviință să glorifice pe nedrept „capacitatea excepțională" de mare comandant de oști a domnitorului, socotindu-l pe acesta mai presus de bătrînul general rus Todleben [5]. De altfel, T. C. Văcărescu, în cartea sa de peste 600 de pagini închinată — cum era și de așteptat — lui Carol I (al cărui aghiotant fusese în timpul campaniei din Bulgaria), face unele mențiuni și despre aportul maselor, dar și aici lucrurile sînt prezentate într-o formă

[1] Titu Maiorescu, *Istoria contemporană a Romîniei*, Buc., 1923, p. 108.
[2] *Ibidem*, p. 112.
[3] T. C. Văcărescu, *Luptele romînilor în resbelul din 1877—1878*, Buc., 1886.
[4] General Sc. Scheletti, *Adevărul istoric asupra Plevnei (1877—1878)*, Iași, 1911.
[5] *Ibidem*, p. 475.

www.dacoromanica.ro

voalată cu o frazeologie patriotardă, ocolindu-se asperitățile sociale : autorul, urmărind să demonstreze — contrar documentelor — că toate clasele sociale au contribuit, după puterile lor, la aprovizionarea armatei, la finanțarea războiului, scrie : „...toți cetățenii, fără deosebire puneau toate silințele, răspundeau la toate apelurile, erau gata la cele mai grele servicii pentru a ușura și înlesni sarcina armatei noastre" [1], iar în altă parte continuă : „...mari și mici își deschiseseră inimile, avuți și neavuți își desnodaseră pungile și ca îmbelșugate izvoare curgeau din toate părțile concursuri iubitoare, sprijine darnice și mărinimoase... nu numai clasele culte și luminate din orașe, dar încă și marea clasă a muncitorilor de pământ lua parte însemnată în acest concurs de cugete și de porniri patriotice" [2].

Dacă în privința jertfelor aduse de țărănime și intelectualitate, afirmațiile corespund realității, nu același lucru putem spune și despre așa-zisele donații ale celor avuți (cum îi numește autorul), adică ale moșierimii și ale burgheziei ; izvoarele istorice (după cum se va vedea mai departe) infirmă și ele acest lucru.

Autorii lucrării intitulată *Istoria resbelului din orient* [3], cît și generalul Radu Rosetti într-o conferință ținută în 1927 la Ateneu [4] susțin, pe nedrept, că masele erau indiferente și lipsite de orice entuziasm față de convenția cu Rusia sau față de intrarea armatei noastre în război.

Candiano Popescu, participant activ la luptele de la Grivița, deși ne descrie veridic multe fapte de bravură, lăudînd eroismul ostașilor de rînd, ține totuși să sublinieze, în pofida propriilor relatări, că victoria se datorește unei persoane străine de front — lui I. C. Brătianu, adăugînd că meritul acestuia „e atît mai fără seamăn cu cît mai singur a săvîrșit această uriașă lucrare" [5].

Cu două decenii în urmă, un alt istoric burghez, C. Gane, ocupîndu-se de un om politic conservator de la 1877, atinge și chestiunea războiului de independență. Sfruntînd toate izvoarele istorice în problema respectivă, el ajunge la concluzia hazardată, anume că, în „contra războiului era *toată lumea* politică..., iar pentru război era numai o *singură persoană*... vodă Carol" [6]. Se neagă astfel toate aspirațiile spre independență ale poporului nostru, ca și cum această independență ar fi fost adusă de Carol în „lădița" sa, la venirea din Germania, și scoasă la lumină la 1877 !

Nicolae Iorga se ocupă de asemenea de războiul de la 1877. Într-o lucrare de ansamblu el face o analiză amplă și uneori justă a atitudinii fruntașilor politici, conservatori și liberali, față de obținerea independenței Romîniei pe calea armelor. Nu explică însă ce anume a determinat poziția adoptată de diferitele grupări politice față de război. Deși, la sfîrșitul lucrării, menționează că „instinctul de afirmare al maselor a biruit pornirea de îndoială și de hotărîtă negațiune a unor cercuri de sus", crede necesar să accentueze că nu poporului, ci altor „patru factori" datorăm noi independența. Acești factori — după N. Iorga — sînt : Carol I, C. A. Rosetti, M. Kogălniceanu și I. C. Brătianu [7].

Unii istorici din trecut s-au străduit să păstreze o tăcere cît mai îndelungată și în privința ajutorului multilateral pe care ni l-a dat Rusia în tot timpul războiului, ajutor fără de care Romînia nu și-ar fi putut cuceri independența. Tendința naționalistă de care erau animați i-a determinat să ocolească adevărul istoric. „O poruncitoare cerință politică — recunoaște un istoric

---

[1] T. C. Văcărescu, *op. cit.*, vol. I, p. 230.

[2] *Ibidem*, vol. II, p. 229—230.

[3] *Istoria resbelului din orient sau luptele romînilor, rușilor, muntenegrenilor și sîrbilor cu turcii din 1877—78*, Buc., 1878.

[4] Vezi *Războiul neatîrnării, 1877—1878. Conferințe ținute la Ateneul romîn*, Buc., 1927, p. 117.

[5] General Candiano Popescu, *Războiul neatîrnării*, Buc., 1913, p. 7.

[6] C. Gane, *P. P. Carp și locul său în istoria politică a țării*, ediția a II-a, Buc., 1937, vol. I, p. 199.

[7] N. Iorga, *Războiul pentru independența Romîniei*, Buc., 1927, p. 184 și urm.

www.dacoromanica.ro

burghez — a făcut însă să fie nevoie să se arate lumii cum că armata romînă a fost mai presus decît acea a puternicei ei aliate. Şi în puterea inerţiei s-a repetat mereu acest lucru. Laudele astfel veşnic reînnoite au avut drept urmare că, încetul cu încetul, şi armata şi ţara au căpătat credinţa că armata era la înălţimea nevoii" [1].

Din cele cîteva exemplificări constatăm că nu s-au analizat în mod obiectiv condiţiile interne şi externe în care a avut loc războiul de independenţă şi totodată nu s-a reliefat contribuţia reală a fiecărei clase şi pături sociale la cucerirea independenţei Romîniei.

★

În 1952, cu ocazia împlinirii a 75 de ani de la proclamarea independenţei, regimul democrat popular din ţara noastră a iniţiat publicarea unei culegeri de documente care să contribuie la stabilirea adevărului istoric în privinţa evenimentului sărbătorit.

Cu această ocazie, au apărut unele lucrări şi articole de specialitate — bazate pe concepţia materialismului istoric — lucrări care au avut darul să reliefeze lupta plină de abnegaţie a popoarelor romîn şi rus în războiul din 1877—1878.

Totuşi, din cauza necunoaşterii şi neaprofundării tuturor documentelor în aprecierea evenimentelor, pe lîngă concluziile juste izvorîte din analiza realităţilor istorice, s-au emis şi teze discutabile alături de unele păreri greşite.

An de an, în articolele ocazionale, s-au repetat şi s-au alimentat mereu tezele elaborate în 1952, fără ca susţinătorii în cauză să încerce a le fundamenta pe o documentare convingătoare sau, în lipsa acesteia, a le pune în discuţie. Potrivit lor, la 1877 nu toată burghezia ci numai „o parte restrînsă" a ei „simţea nevoia să fie stăpînă pe o piaţă de desfacere proprie". Drept urmare deci, această parte restrînsă ar fi fost „interesată să înlăture piedicile pe care le punea jugul otoman pe piaţa internă" [2], fapt pentru care „ea a adoptat o atitudine pentru independenţă".

De asemenea s-a minimalizat importanţa factorilor interni, susţinîndu-se că rolul hotărîtor în proclamarea independenţei noastre şi în lupta antiotomană l-ar fi avut intrarea Rusiei în război [3].

În pofida izvoarelor s-a afirmat că „populaţia Bucureştiului a întîmpinat sărbătoreşte trecerea trupelor ruse prin Bucureşti", că C. A. Rosetti, primarul capitalei, a salutat *armatele ruse* prin cunoscutele cuvinte: „Devenind numai de ieri capitala unui stat independent, oraşul Bucureşti e mîndru să deschidă astăzi porţile sale liberatorului popoarelor din orient. El m-a însărcinat a ridica vocea în numele său pentru a saluta cu cel mai profund respect pe marele monarh care prin vizita sa a binevoit a face încoit memorabilă noua fază în care a intrat Romînia liberă şi independentă" [4].

Chiar dacă am avea numai acest citat, am putea uşor deduce că Rosetti se adresează unei singure persoane (liberator), nu unor armate. În plus de asta, articolul XVIII al convenţiei speciale, care reglementa trecerea trupelor ruseşti spre front, preciza că în Bucureşti „nu vor fi trupe ruse" [5].

În realitate, lucrurile s-au întîmplat în felul următor: După venirea ţarului Alexandru al II-lea la Ploieşti, Carol i-a făcut o vizită la 26 mai 1877. A doua zi, ţarul, însoţit de marele duce Nicolae, de cancelarul Gorceakov, de ministrul de război Miliutin şi de o suită puţin numeroasă, se deplasează la Bucureşti pentru a-i întoarce lui Carol vizita de curtoazie. La gară, C. A. Rosetti, prezentînd ţarului pîinea şi sarea tradiţională, i-a adresat cîteva cuvinte de bun

[1] General Radu Rosetti, *Mărturisiri*, I, Buc., 1940, p. 121.
[2] *75 de ani de la proclamarea independenţei de stat a Romîniei*, Ed. Acad. R.P.R., 1952, p. 55.
[3] *Ibidem*, p. 56.
[4] *Ibidem*, p. 57. Vezi şi p. 18.
[5] *Documente privind istoria Romîniei. Războiul pentru independenţă*, vol. II, Ed. Acad. R.P.R., p. 117.

www.dacoromanica.ro

sosit în capitala Romîniei. Discursul lui Rosetti se încheie prin cuvintele entuziaste menționate mai sus[1]. În după amiaza aceleiași zile țarul și suita sa s-au înapoiat la Ploiești[2]. Este de la sine înțeles că republicanul C. A. Rosetti s-a referit la ajutorul ce ni l-a acordat Rusia în trecut, cît și la sprijinul hotărîtor diplomatic, financiar și militar pe care îl acorda cu generozitate la 1877 tuturor popoarelor subjugate de turci. Cred că respectînd întru totul adevărul istoric, nu diminuăm cîtuși de puțin entuziasmul populației capitalei și nici eroismul trupelor ruse.

Dar, dacă pentru anul 1952 asemenea formulări au fost inerente primei luări de poziție, pentru anii următori — cînd cele zece volume de documente apăruseră deja, cînd și alte izvoare au devenit cunoscute — ele sînt inexplicabile.

Se susține și acum în articole ocazionale că burghezia era o clasă reacționară la 1877 și numai cîteva elemente progresiste (C. A. Rosetti și M. Kogălniceanu), fiind interesate în dezvoltarea pieții interne, se pronunțau și acționau pentru cucerirea independenței naționale, că M. Kogălniceanu a venit în fruntea Ministerului de Externe la începutul lui aprilie 1877 „după ani de ostracizare politică" [3], că trupele ruse în drum spre front au trecut prin București ș.a.

Fie-mi permis să întreb de ce puteau fi interesate în dezvoltarea pieții interne numai cîteva elemente progresiste din rîndurile burgheziei și nu toată clasa? Oare legile societății capitaliste de atunci nu erau valabile, în egală măsură, pentru toată burghezia? Aceste legi se aplicau pe persoane? Cît despre așa-zisa ostracizare politică a lui M. Kogălniceanu, mărturisesc cu regret că n-am putut-o descoperi și eu. Doar cu un an înainte, M. Kogălniceanu a fost ministru de externe (în perioada mai—iulie 1876) în guvernul de coaliție condus de Manolachi Costachi Iepureanu.

Citind cu atenție articolele — mai mult sau mai puțin ocazionale — apărute în reviste sau în presă, observăm că, fără să vrea, unii autori susțin lucruri contradictorii. Ei arată că proclamarea independenței naționale, convenția cu Rusia și cooperarea militară (războiul) reprezintă acte progresiste; clasa însă care a militat și a condus lupta pentru înfăptuirea acestor măreți acte este considerată reacționară. Cu alte cuvinte, faptele sînt progresiste, dar oamenii care le-au întreprins — cu o excepție sau două — sînt reacționari. Silogismul e surprinzător.

În ultimul timp au apărut și unele lucrări și articole[4] în care pe baza unui material documentar bogat, se face o analiză mai temeinică a proceselor interne și externe care au dus la războiul din 1877. În general sînt de acord cu majoritatea tezelor susținute în aceste ultime lucrări. Consider însă că problema e departe de a fi epuizată; există încă formulări controversate. Sînt necesare și alte studii, de o amploare mai mare, în care să fie adîncite toate aspectele problemelor ce le ridică războiul de independență. În cele ce urmează, voi încerca să relev cîteva din aceste aspecte; adîncirea lor rămîne însă deschisă tuturor cercetătorilor pe tărîmul istoriei.

★

Pînă la războiul de independență industria noastră se dezvoltă lent. Numărul întreprinderilor industriale care foloseau mașini cu abur nu depășeau cifra de 200, iar numărul total al muncitorilor care lucrau în ele abia atingea cifra de 30 000 de oameni [5]. În afară de aceștia mai erau și meseriași, patroni de ateliere proprii.

[1] *Documente privind istoria Romîniei. Războiul pentru independență*, vol. III, p. 334.
[2] *Ibidem*, p. 335. Vezi și „Monitorul oficial", din 28 mai, 1877.
[3] Vezi „Romînia liberă", din 9 mai, 1957.
[4] Vasile Maciu, *Condițiile interne ale proclamării independenței Romîniei*, Buc., 1955; idem, *Cu privire la războiul pentru independența Romîniei*, în „Studii", nr. 4, 1957; Gh. Haupt, *1877 Probleme controversate*, în „Contemporanul", din 20 august, 1957.
[5] Pentru amănunte în privința situației muncitorimii la această dată, vezi lucrarea lui Gh. Haupt, *Din istoricul legăturilor revoluționare romîno-ruse*, Buc., 1955.

www.dacoromanica.ro

Capitalul bancar și cămătăresc ușurează tranzacțiile comerciale. Dezvoltarea industriei mecanizate, a rețelei de cale ferată și a transporturilor fluviale facilitează creșterea comerțului, lărgește piața internă și consolidează tot mai mult poziția burgheziei. Numai în zece ani, adică între 1867 și 1877, valoarea totală a comerțului exterior se triplează. De pildă, în 1876, am exportat mărfuri în valoare de 235 256 286 lei — importul atingînd doar cifra de 165 933 503 lei. Cerealele reprezentau 71,18%, iar animalele și produsele acestora 17,59%, din exportul total al țării [1].

Cu toată prosperitatea comerțului, bugetul statului era deficitar în fiecare an din cauza numeroaselor împrumuturi.

Politica liberului schimb, practicată de guvernul conservator, nemulțumea burghezia și-i îngreuia afacerile.

De altfel, Poarta otomană — înfeudată de capitalurile engleze și franceze — fiind tot adepta liberului schimb, un tarif vamal protecționist nu se putea introduce decît după înlăturarea jugului turcesc.

După 1875, dezvoltarea industriei autohtone va fi și mai stînjenită prin încheierea convenției comerciale cu Austro-Ungaria. Convenția comercială a fost impusă de moșieri; aceștia fiind interesați să-și găsească un plasament sigur și avantajos pentru cerealele lor, în Imperiul austro-ungar, fără a plăti măcar taxe vamale. În schimb, majoritatea produselor industriale austriace, fiind de asemenea scutite de orice taxe vamale, invadează piețele noastre, concurează produsele românești, dînd o grea lovitură industriei naționale. De aceea, burghezia, lovită în interesele ei, s-a opus categoric la semnarea convenției. La dezbaterile din Cameră, deputații liberali, în frunte cu M. Kogălniceanu, critică vehement articolele convenției [2]. A doua zi după votarea convenției, „Românul", ziarul liberalilor, apare în doliu, scriind pe prima pagină: „Ieri 29 iunie s-a înfipt cuțitul pînă în mîner în pîntecele României; corpul ei, palpitînd încă, fu îmbrîncit la picioarele contelui Andrassy... camera a votat actul prin care se da d-lui Andrassy în posesiune comerțul țării și industria țării..." [3].

Cei zece deputați liberali, în urma votării convenției, demisionează demonstrativ și împreună cu alți fruntași politici formează așa-zisa „coaliție de la Mazar Pașa", pentru a duce lupta de răsturnare a guvernului conservator pe căi extraparlamentare. Această coaliție va prelua conducerea guvernului în primăvara anului următor (1876), dar nu va putea împiedica punerea în aplicare a convenției [4].

În preajma războiului de independență, România se găsea pe drumul dezvoltării capitaliste — o dezvoltare lentă în care agricultura constituia principala ramură a economiei naționale. Producția agricolă era dată de țărănimea care, în marea ei majoritate, muncea din răsputeri pentru a-și achita obligațiile contractate cu moșierii și pentru a-și plăti datoriile față de fisc. Se practica o cultură extensivă, mașinile fiind foarte puțin folosite pe moșiile boierești. Țăranii aveau unelte și mai rudimentare. La 600 000 de gospodării țărănești, în 1873, existau 223 496 de pluguri, din care numai 37 661 erau în întregime de fier [5].

Reforma agrară din 1864 a contribuit la dezvoltarea capitalismului, dar n-a dus la înlăturarea completă a relațiilor feudale, deoarece repartiția pămînturilor a rămas și pentru viitor favorabilă moșierimii. Nu toți țăranii îndreptățiți au primit pămînt, iar din suprafața arabilă

---

[1] *Documente privind istoria României. Războiul pentru independență*, vol. I, partea I, p. 274—275.

[2] *Memoriile regelui Carol I*, VIII, Ed. Universul, p. 18.

[3] Vezi C. Bacalbașa, *București de altă dată*, vol. I, Buc., 1927, p. 151.

[4] *Memoriile regelui Carol I*, p. 55.

[5] V. Maciu. *Țărănimea în România în ajunul războiului de independență*, în „Studii", 1955, nr. 3, p. 36.

www.dacoromanica.ro

a țării, de 9 905 180 ha [1], mai mult de jumătate a rămas în mîna moșierilor. Țăranii fără pămînt, cu pămînt puțin sau prost erau nevoiți a se învoi cu moșierul sau cu arendașul acestuia, conform legii tocmelilor agricole, pentru a primi pămînt de lucru și a-și putea întreține astfel viața și familia. Cu alte cuvinte, țăranii clăcași, eliberați teoretic de îndatoririle față de proprietar, fiind siliți să-și angajeze din nou munca în condiții dezavantajoase, în fapt nu vor scăpa de exploatarea moșierească. Țăranii înșiși afirmă că deși sînt considerați proprietari, ei o duc mai greu decît atunci cînd erau clăcași [2]. Ion Ionescu de la Brad scrie la 11 februarie 1876 că soarta țăranului „e mai rea decît la 1848", deoarece are dări mai multe, iar exploatatorii „îl lasă pieritor de foame cu ogoarele în paragină și fără milă îi ia munca ce a robit-o prin bani și îl stoarce subt umbra legii pentru tocmeli agricole" [3].

Învoielile, fiind la discreția proprietarilor, conțineau clauze aspre pentru țărani. În afară de aceasta, de multe ori moșierii plăsmuiau, cu concursul primarilor, învoieli false, și atunci țăranii — cu toată împotrivirea lor — trebuiau să le muncească exploatatorilor un număr de zile în plus [4].

Aparatul administrativ, fiind însărcinat de guvern să dea concurs moșierilor la încheierea tocmelilor agricole, se punea cu totul la dispoziția acestora. Organele represive, călărașii și dorobanții, intrau în funcțiune și, unde nu izbutea promisiunea, izbutea forța. Astfel, pe lîngă condițiile grele de muncă, pe lîngă înșelătorii, se adăugau arestările și torturile cu ajutorul cărora țăranii erau siliți să încheie învoieli agricole favorabile moșierilor sau să-și achite unele obligații inserate în contracte de muncă false [5].

Cu toate că țăranii munceau vara întreagă să se achite de obligațiile față de fisc și moșier, toamna, ieșind tot datori, trebuiau să-și vîndă forța de muncă pentru anii următori. În legătură cu această situație de mizerie a țărănimii noastre, revoluționarul Nicolae Zubcu Codreanu, plin de mîhnire, scria, în primăvara anului 1877, următoarele: „Nici un proletar în Europa nu își are munca vîndută cu cinci ani înainte. La noi, enorma majoritate, 90% din împroprietăriți, și-au vîndut pe 4—5 ani înainte toată munca cît o pot face în timpul priincios al agriculturii. Dintr-o sută de gospodari țărani, mai ales cei împroprietăriți, abia 15 își plătesc dările, fără a fi siliți sau să-și vîndă pămîntul cu care au fost împroprietăriți, sau vitele trebuincioase agriculturii, sau munca mîinilor pe cîte 4—5 ani înainte" [6].

Guvernul nu se îngrijea nici de asistența sanitară a țărănimii. Spitale erau puține [7]; medici nu erau în toate plășile și nu se alocau fonduri pentru medicamente [8].

---

[1] P. S. Aurelian și Al. Odobescu, *Notice sur la Roumanie*, p. 41.

[2] Mai mulți țărani din Teleorman se plîng Ministerului de Interne, la 3 octombrie 1875, că în baza unui „înscris mincinos", proprietarul și autoritățile îi persecută mai rău decît atunci cînd erau „robi sub nume de clăcași" (*Documente privind istoria Romîniei...*, vol. I, partea I, p. 136).

[3] „Telegraful", din 11 februarie 1876.

[4] La 28 mai 1875, locuitorii din Dărabani arată Ministerului de Interne că moșierul Cimara, de acord cu autoritățile administrative, îi obligă să muncească pe temeiul unor acte false (*Documente privind istoria Romîniei...*, vol. I, partea I, p. 63).

La 15 aprilie 1876 țăranii din Podu Grosului (Mehedinți) se plîng Ministerului de Interne că sînt maltratați de autorități pentru a se învoi cu arendașul în condiții care nu le convin (*ibidem*, p. 175; vezi și p. 57, 59, 172).

[5] La 17 martie 1876, locuitorii comunei Bîrza (Romanați) reclamau Ministerului de Interne următoarele: „Primarul ne silește a primi învoiala cu arendașul pentru patru ani viitori, fără voia noastră... vă rugăm respectuos dați ordine a ne libera de această învoială silită, de această nouă clăcuire" (*ibidem*, p. 172. Vezi și documentele de la p. 59, 99, 158, 164, 175, 209, 211, 236).

[6] *Ibidem*, p. 250.

[7] C. I. Istrati, *O pagină din istoria contemporană a Romîniei*, Buc., 1880, p. 141.

[8] *Ibidem*, p. 140.

www.dacoromanica.ro

Trăind în locuințe insalubre [1], prost îmbrăcați și prost hrăniți [2], fără asistență sanitară, nu e de mirare că țăranii erau nedezvoltați fizicește [3], mereu bolnavi [4], iar mortalitatea în anii dinaintea războiului depășea cu mult natalitatea la sate [5]. Cauza principală a suferințelor țăranilor — conchide în mod just un martor ocular — „este reaua lor stare economică" [6].

În preajma războiului se întețesc frămîntările în rîndul țărănimii. Unii țărani își părăsesc satele [7], alții se răzbună pe asupritori [8], iar alții se răzvrătesc în masă [9]. În anul 1876 se cunosc foarte multe răzvrătiri țărănești, în județele: Prahova, Ilfov, Romanați și Teleorman, care înfricoșaseră pe exploatatori făcîndu-i să bată în retragere [10].

Liberalii, în manifestul electoral din primăvara anului 1876, promit desființarea învoielilor agricole [11], a prestațiilor județene și a poliției rurale. După alegeri, Camera, compusă în majoritate din radicalii lui C. A. Rosetti (care este ales președintele ei), arată — la 10/22 iulie 1876 — în răspunsul la mesaj — că a primit „cu o deosebită plăcere anunciul unei reforme în ceea ce privește prestațiunile în natură devenite un flagel pentru clasa cea mai numeroasă și mai interesantă a țării. Sperăm însă — continuă deputații — că aceasta este numai cel d'intei pas spre alte reforme tot așa de urgente și cari se reportă la aceeași clasă, de la realțarea căreia atîrnă viitorul iubitei noastre patriei" [12].

Aceasta denotă că unii reprezentanți ai aripei de stînga a liberalilor au avut, cel puțin inițial, intenția să ușureze soarta țăranilor. Timpul a arătat însă că promisiunile, chiar dacă n-au fost complet date uitării, ele n-au fost puse în practică așa cum se anunțase inițial.

În unele locuri, liberalii — pentru a-i intimida pe moșieri — au tolerat răzbunările țăranilor asupra foștilor primari conservatori sau chiar a unor moșieri și arendași [13].

La 27 octombrie 1876 Ministerul Finanțelor [14] trimite o circulară prefecților pentru împroprietărirea însurăților și a celorlalte categorii de săteni în drept, conform art. 5 și 6 din Legea rurală de la 1864. De ce s-a dat această circulară tocmai după înțelegerea care a avut loc la Livadia și nu pînă atunci? Explicația o putem găsi în scopul urmărit de guvern; burghezia, prin această manevră, urmărea să cîștige țărănimea, s-o calmeze, s-o folosească pentru interesele ei de clasă și totodată lega strîns promisiunea de împroprietărire de războiul care urma să aibă loc. Conform circularei, în fiecare județ se formau comisiuni care întocmeau statistici de cei care urmau a fi împroprietăriți, iar țăranii tălmăceau aceasta în sensul

---

[1] C. I. Istrati, *op. cit.*, p. 250.

[2] *Ibidem*, p. 225 și 234.

[3] La 1874 comisia însărcinată cu recrutarea tinerilor pentru armată, în jud. Vîlcea, face o tristă constatare: din 1890 de tineri examinați medical, n-au putut fi încorporați decît 549, adică mai puțin decît o treime. Restul au fost: scutiți prin lege 745, respinși pentru că n-aveau înălțimea cerută (1,57) 160, respinși pentru infirmități 327 și respinși pentru debilitate fizică 109 (*ibidem*, p. 117).

[4] Doctorul C. I. Istrati scria cu durere că fără asistența necesară „comunele noastre rămîn ceea ce sînt, niște vaste spitale cu boale cronice" (*ibidem*, p. 141).

[5] *Documente privind istoria Romîniei...*, vol. I, partea I, p. 520.

[6] C. I. Istrati, *op. cit.*, p. 355.

[7] *Documente privind istoria Romîniei...*, vol. I, partea I, p. 77. Vezi și „Monitorul oficial" din 13/25 iunie 1875.

[8] În februarie 1875 prefectul jud. Dolj raportează Ministerului că opt țărani din comuna Valea Stanciului „sunt omorîtorii lui Carianopol, proprietarul moșiei Grecești" (*Documente privind istoria Romîniei,...*, vol. I, partea I, p. 48. Vezi și p. 201).

[9] *Ibidem*, documentele de la p. 166, 193, 196, 197, 201, 208 ș.a.

[10] „Timpul", din 18 septembrie 1876.

[11] *Documente privind istoria Romîniei...*, vol. I, partea I, p. 198.

[12] Documentul original în posesia autorului.

[13] V. Maciu, *Țărănimea din Romînia în ajunul războiului de independență*, în „Studii", 1955, nr. 3, p. 44.

[14] *Documente privind istoria Romîniei...*, vol. I, partea I, p. 256—262.

www.dacoromanica.ro

dorit de ei — împroprietărire generală — şi nu-i exclus ca şi comisiile respective să fi lăsat să se înţeleagă acest lucru. Un contemporan scria mai tîrziu : „Guvernul a recurs la o manevră. El a făcut cunoscut în toate satele că pămînturile vor fi date celor ce vor lua parte la război. Această ştire s-a răspîndit în toată ţara ca un val de praf" [1]. Indiferent însă de scopul iniţial al guvernului, circulara a servit în mod demagogic liberalilor în preajma războiului şi a alimentat speranţa ţărănimii că după victorie va primi şi pămîntul mult aşteptat. Această demagogie liberală este atestată şi de multe mărturii [2]. Faptul însă că s-a promis pămînt ţăranilor la 1877 nu scade cu nimic valoarea eroismului acestora pe cîmpul de luptă.

★

În timpul acesta, dezvoltarea capitalistă a Imperiului otoman intensificîndu-se în regiunile locuite de popoare subjugate a contribuit la dezvoltarea mişcărilor naţionale în Balcani. Aici, marii proprietari şi funcţionari erau musulmani, iar burghezia ce se dezvolta era, în marea ei majoritate, formată din creştini. De aceea, contradicţiile naţionale şi religioase contribuiau la ascuţirea contradicţiilor de clasă şi invers.

Turcia e atrasă tot mai mult în orbita capitalismului mondial şi prin aceasta, dependenţa ei faţă de statele vest europene se accentuează. Aceste puteri — fiind direct interesate să cîştige influenţă în Turcia — să-şi plaseze capitalurile — luptă să menţină integritatea Imperiului otoman, în timp ce popoarele din imperiu luptă din răsputeri pentru eliberarea naţională. Răscoalele din Bosnia şi Herţegovina, provocate de abuzurile şi impozitele excesive turceşti, au dat un mare impuls mişcărilor de eliberare naţională în Bulgaria, Serbia, Muntenegru şi Grecia. În urma masacrelor turceşti din 1875 şi 1876, marile puteri europene intervin sub pretextul „apărării creştinilor" [3]. Amestecul lor însă a înăsprit situaţia şi a scos la iveală şi contradicţiile serioase ce existau între puteri în problema orientală.

Ţarismul, pentru a-şi întări dinastia Romanovilor şi a potoli spiritul revoluţionar din societatea rusă [4] — pe plan intern — şi „pentru a asigura Rusiei o influenţă preponderentă

---

[1] Frédéric Damé, *Histoire de la Roumanie contemporaine*, Paris, 1900, p. 285. Autorul scrie în continuare că la primirea acestei veşti, „sufletul ţărănimii a tresărit şi fu o bucurie în toate bordeiele" (*ibidem*).

[2] Cu ocazia căderii Plevnei, cînd cetăţenii capitalei manifestau în faţa casei lui C. A. Rosetti, acesta le-a spus să fie stăruitori că mai este o Plevnă internă, aceea a libertăţii („Resboiul", din 1 decembrie, 1877).

Un alt contemporan al evenimentelor, G. Munteanu, publicînd la 1882 *Opt scrisori către ţărani*, se adresează ţăranului cu următoarele cuvinte : „Cînd te-au luat de la plug mai marii tăi ţi-au dat arma în mînă şi ţi-au zis : *mergi pentru desrobire, scapă pe bulgari de turci care sunt asupritori, vei intra în căminu-ţi trufaş, învingător şi-ti vom da pămînturi.* A suflat vîntul şi cuvintele cele frumoase le-a luat şi tu ai rămas tot ce ai fost".

La 3 februarie 1882, în şedinţa Camerei, Ion Ionescu de la Brad arăta deputaţilor că trebuie să ţină seamă de cererile ţăranilor pentru pămînturi. El îşi încheie discursul prin cuvinte semnificative : „... cu vorbe late nu se termină lucrul : cine făgăduieşte trebuie să împlinească" (Radu Rosetti, *Acte şi legiuiri*, seria a II-a, vol. I, Ploieşti, 1907, p. 80).

În timpul răscoalei din 1888, comandanţii detaşamentelor militare care le-au reprimat au fost nevoiţi să constate cauzele ce i-au determinat pe ţărani să se ridice. În memoriul colonelului I. Algiu se arată că speranţa ţăranilor de a dobîndi noi pămînturi a fost întreţinută de cei care vroiau să se servească de ei în scopuri politice : „chiar statul a ridicat această chestiune cu ocazia războiului din 1877". Acelaşi lucru îl constată şi colonelul Iacob N. Lahovari (Vasile Kogălniceanu, *Chestiunea ţărănească*, p. 1—12).

Tot în acest sens pledează şi celebra scrisoare a ţăranilor răsculaţi de la 1888 şi închişi în penitenciarul Văcăreşti. Aceştia arată că au aşteptat zece ani după întoarcerea din campanie să fie împroprietăriţi, aşa după cum le spunea, „în faţa inamicului, domni şefi superiori", dar au luptat şi au răbdat în zadar, căci pămînt n-au primit (M. Roller, *Documente privind răscoala ţăranilor din 1888*, p. 527).

[3] *Istoria modernă*, partea a II-a, fasc. III, p. 45 (curs tradus din limba rusă).

[4] P. C. Fortunatov, *Războiul din 1877—1878 şi eliberarea Bulgariei*, p. 32.

www.dacoromanica.ro

asupra popoarelor balcanice" [1] — pe plan extern — se hotărăște să intervină activ în sprijinul popoarelor balcanice. Deși țarismul avea scopuri expansioniste — apropierea de Strîmtori — lupta Rusiei va avea un conținut obiectiv progresist, ducînd la eliberarea națională a popoarelor balcanice. După ce Rusia reușește să cîștige neutralitatea Austro-Ungariei, războiul cu Turcia devine iminent.

★

În timp ce popoarele din sudul Dunării se ridicaseră la luptă pentru scuturarea jugului otoman, Rominia era într-o continuă frămîntare politică din cauza pozițiilor contradictorii pe care se situau diferitele clase sociale și grupări politice față de situația internă și mai ales față de evenimentele din Balcani.

Încă de la sfîrșitul lunii noiembrie 1875, guvernul conservator, prezidat de Lascăr Catargi (care deținea puterea din 1871), își concretizează atitudinea față de luptele de eliberare din Balcani printr-o declarație de neutralitate. Senatul — în răspunsul la mesaj — precizează și el că „în fața evenimentelor ce se petrec în țările de peste Dunăre, țara are voința statornică de a stărui în poziția sa de neutralitate" [2].

Tot în noiembrie, consulul general al Rusiei la București, Zinoviev, a întrebat guvernul ce atitudine va adopta Rominia în viitoarea criză orientală. „În multe consilii de miniștri din ultimele săptămîni ale anului 1875 — scrie Titu Maiorescu — am discutat asupra gravei întrebări și asupra gravei răspunderi... rezultatul a fost inacțiunea. A predominat vechea idee a neutralității" [3].

Agenții guvernului, acreditați pe lîngă cabinetele străine, afirmau categoric că „noi sîntem mulțumiți de situația în care ne găsim" [4].

E caracteristică în acest sens atitudinea lui C. Esarcu, agentul diplomatic al Rominiei la Roma, care declară miniștrilor italieni, în octombrie 1875, următoarele : „Rominia n-are nici un interes de a vedea dizolvîndu-se Imperiul otoman... Mai mult ca oricine, guvernul din București invocă legalitatea și tractatele ... Legătura într-adevăr legală ce ne unește cu Imperiul otoman, adică plata unui subsidiu anual tezaurului sultanului nu căutăm a o rupe" [5].

Moșierimea conservatoare, temîndu-se de înarmarea poporului, se așază în fruntea acțiunii de izolare a Rominiei de lupta dusă de popoarele balcanice împotriva Turciei.

Peste linia aceasta oficială, chiar în parlamentul țării predominat de conservatori, s-au ridicat voci care au cerut să nu se reducă bugetul Ministerului de Război, să se înzestreze armata, deoarece „nu putem sta în amorțire și nepăsare" față de suferințele popoarelor balcanice. Deputatul D. G. Meitani cere ca armata să fie gata pentru o colaborare activă cu creștinii de peste Dunăre, deoarece ne leagă „aceleași speranțe" [6].

Cînd evenimentele din Balcani se precipită, guvernul conservator trimite o notă circulară către agenții din străinătate prin care le cere să explice guvernelor pe lîngă care sînt acreditați că Rominia a fost silită de împrejurările de peste Dunăre să facă unele pregătiri militare pentru a-și face respectată neutralitatea în cazul unei intervenții dinafară. Lascăr Catargi strecura în această circulară și ideea potrivit căreia „în cazul cînd Turcia s-ar prăbuși în luptele cu

[1] *Istoria modernă*, partea a II-a, fasc. IV, p. 5.

[2] *Documente privind istoria Rominiei...*, vol. I, partea a II-a, p. 57.

[3] Titu Maiorescu, *op. cit.*, p. 82.

[4] R. V. Bossy, *Politica externă a Rominiei între anii 1873—1880*, anexa XXI, p. 125, Buc., 1928.

[5] *Ibidem*, p. 124. La 12 noiembrie 1875, cu același cinism, C. Esarcu susținea că rasele slave din sud au tot interesul să vadă descompunerea Imperiului otoman „unele pentru a scutura un jug nesuferit, altele pentru a-și augmenta teritoriul. Rominia nu se află în nici unul din aceste cazuri".

[6] Vezi „Monitorul oficial" din 4 decembrie 1875, p. 6314—6318.

www.dacoromanica.ro

populațiile creștine din imperiul său", Romînia ar trebui să nu mai plătească nimănui tribut și să devină liberă[1]. Era o timidă încercare de a afla atitudinea marilor puteri în cazul cînd Romînia ar fi nevoită să părăsească politica de neutralitate și eventual s-ar proclama independentă.

Și celelalte guverne care s-au perindat la cîrma țării din martie 1876 pînă în aprilie 1877 (deși în unele predominau radicalii) au făcut declarații de neutralitate[2]. Unele acțiuni, mai curajoase — ca de pildă memoriul lui Kogălniceanu din 15 iunie sau circulara din 24 iulie 1876[3] — izbindu-se de împotrivirea Turciei și a puterilor apusene, au dovedit încă o dată că independența Romîniei nu poate fi obținută decît pe calea armelor. Însă, deși s-a constatat că toate acțiunile diplomatice menite să ducă la obținerea independenței pe cale pașnică cu concursul marilor puteri — drept răsplată pentru neutralitatea păstrată — au fost infructuoase, iar Rusia ne cerea colaborarea și convenția de trecere prin țară, guvernul liberal, condus de Ion C. Brătianu, persevera încă, la conferința de la Constantinopol din ianuarie 1877, ca statele europene să ne garanteze neutralitatea. Se urmărea deci ca armatele ruse să nu fie lăsate să treacă prin țara noastră în drum spre Balcani și aceasta tocmai în perioada cînd devenise clar că războiul alături de ruși e singura cale ce ne-ar putea aduce înlăturarea jugului otoman. Politica de neutralitate — avînd de altfel și unele antecedente[4] — nu era obiectiv necesară. Ea a fost mai curînd indicată de diplomația apuseană interesată în menținerea Imperiului otoman.

Mihail Kogălniceanu recunoaște mai tîrziu (aprilie 1877) că politica de neutralitate a fost dusă „cu prețul celor mai mari sacrificii"[5].

Numai după ce marile puteri europene au refuzat să garanteze Romîniei neutralitatea, burghezia a început să se gîndească mai serios la război și, cu unele rezerve, la cooperarea cu Rusia. Chiar și acum miniștrii liberali : N. Ionescu și D. A. Sturdza[6] luptau din răsputeri împotriva războiului și a înțelegerii cu Rusia.

Cu toate că în octombrie 1876 avusese loc înțelegerea de la Livadia, Carol și I. C. Brătianu amînau mereu semnarea convenției de trecere invocînd diferite motive[7]. La 26 decembrie 1876, marele duce Nicolae scrie țarului că „pînă în prezent convenția încă nu a fost semnată, că principele Carol deși în vorbe promite să sprijine trecerea armatei noastre, însă refuză categoric să lupte alături de noi"[8]. Carol, după ce primi și consimțămîntul lui Bismark, la 16 ianuarie, credea că se poate semna convenția, dar I. C. Brătianu pretextă nevoia de a „pregăti, opinia publică" (care, în treacăt fie zis, era mai pregătită și mai binevoitoare decît unii miniștri), apoi era de părere să se aștepte chiar izbucnirea războiului[9], și în cele din urmă ceru ca toate plățile să fie făcute, de către ruși, în aur[10].

Cînd și acest deziderat i se împlini, el se învoi ca ministrul de externe, Kogălniceanu, să semneze, la 4 aprilie 1877, în numele guvernului, convenția cu Rusia.

---

[1] *Documente privind istoria Romîniei* ..., vol. I, partea a II-a, p. 66.
[2] *Ibidem*, p. 140, 144, 145, 148, 520, 536 ș. a.
[3] *Ibidem*, p. 195 și 301.
[4] În anii 1867 și 1868, Carol I refuzase de asemenea să se angajeze la luptă alături de sîrbi, greci, bulgari și muntenegreni pentru scuturarea jugului turcesc (N. Iorga, *op. cit.*, p. 30-31).
[5] *Documente privind istoria Romîniei*..., vol. II, p. 122.
[6] Sturdza cerea reducerea la jumătate a bugetului Ministerului de Război pentru anul 1877.
[7] *Memoriile regelui Carol I*, IX, p. 5 și 15.
[8] *Culegere de materiale cu privire la războiul ruso-turc în anii 1877—1878, în Peninsula Balcanică*, Petersburg, 1902, vol. 14, p. 22. Vezi și „Bulletin de l'Institut du sud-est européen", III, p. 140.
[9] N. Iorga, *op. cit.*, p. 62. Vezi și „Bullet'n de l'Instiut du sud-est européen", III, p. 140.
[10] *Memoriile regelui Carol I*, p. 44.

www.dacoromanica.ro

Atitudinea de expectativă și de prudență a guvernului liberal era determinată în mare măsură și de faptul că marile puteri apusene erau potrivnice convenției cu Rusia și înarmării noastre.

Încă din ianuarie 1877, ministrul de externe al Angliei făcea presiuni asupra țării noastre ca să nu se angajeze în lupta împotriva turcilor.

Agentul diplomatic la Paris — Ștefan Șendrea — scria la 9 ianuarie: „Lordul Derby mi-a răspuns că cunoaște simpatiile noastre pentru Europa occidentală, știe că n-am făcut nici o convenție cu Rusia și ne îndeamnă nici să nu facem, căci altfel ne-am pierde simpatia puterilor garante"[1]. Pentru a face pe placul acestor puteri (în special al Angliei), guvernul demobilizează în ianuarie 1877 o parte din armată și trimite rezerviștii la vatră. După cum era și de așteptat, la 10 februarie, Ștefan Șendrea relata Ministerului de Externe al Romîniei: „Lordul Lyons mi-a exprimat plăcerea ce a avut de a afla că guvernul nostru a trimis rezervele, ce erau concentrate, în căminurile lor"[2].

De altfel, miniștrii englezi declaraseră și în 1876 că Romînia este garantată numai ca parte integrantă a Imperiului otoman, iar „ca stat independent puțin îi importă de este sau nu o Romînie" [3].

Franța a avut față de revendicările naționale ale poporului romîn o atitudine de expectativă, iar Austro-Ungaria, o poziție apropiată de cea engleză. Apelînd la sprijinul Franței, aceasta ne-a afirmat că „nu poate lua nici o inițiativă în politica externă" pentru a nu trezi bănuieli Germaniei[4]. Austro-Ungaria ne-a cerut să nu luptăm împotriva Porții Otomane, ci să-i lăsăm pe turci să ne ocupe Calafatul; pe drept cuvînt declara M. Kogălniceanu, la 7 mai 1877, că Austro-Ungaria ne e ostilă [5].

Germania a avut o atitudine schimbătoare, condiționată de efectuarea de către Romînia a anumitor plăți către consorțiul Stroussberg-Bleichröder [6].

Singură Rusia, prin permanenta ei politică antiotomană — determinată, pe de o parte, de interesele expansioniste ale țarismului și claselor dominante, iar pe de altă parte, de curentul opiniei publice favorabil creștinilor asupriți din Balcani — a grăbit în ultimă instanță desfășurarea evenimentelor istorice care au dus la eliberarea popoarelor balcanice de sub turci, implicit la cucerirea independenței naționale a Romîniei. Și într-adevăr, Poarta otomană, respingînd protocolul de la Londra — care cuprindea o serie de reforme în favoarea popoarelor balcanice — la 12 aprilie 1877 Rusia îi declară război.

Lenin, caracterizînd unele războaie din a doua jumătate a secolului al XIX-lea — printre care și pe cel din 1877 — arată că „principalul conținut al fenomenelor istorice" din acel timp „l-au constituit mișcările burghezo-naționale sau „spasmele" societății burgheze care se eliberează de feluritele forme de feudalism" [7].

În altă parte, vorbind despre legitimitatea istorică a mișcărilor naționale, precizează că „trezirea maselor din somnul lor feudal, lupta împotriva oricărei asupriri naționale, pentru suveranitatea poporului, pentru suveranitatea națiunii este progresistă" [8].

Față de această acțiune progresistă, față de acest război just de eliberare națională, nu toate clasele și păturile sociale romînești au avut o atitudine patriotică. Unele afirmau că doresc independența Romîniei dar nu sînt pentru războiul alături de popoarele din sudul Dunării sau alături de ruși.

---

[1] *Documente privind istoria Romîniei* ..., vol. II, p. 24.
[2] *Ibidem*, p. 58
[3] *Ibidem*, vol.I, partea a II-a, p. 82. Vezi și vol. II, p. 10, 156, 92.
[4] *Ibidem*, vol. II, p. 52.
[5] *Ibidem*, vol. II, p. 623.
[6] *Ibidem*, vol. II, p. 629 și 137, 151, 206.
[7] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 21, Ed. P. M. R., 1952, p. 134.
[8] *Ibidem*, vol. 20, p. 19.

www.dacoromanica.ro

Moșierimea în general — indiferent dacă făcea parte din partidul conservator sau liberal [1] — spera că drept răsplată pentru poziția antirăzboinică va primi în viitor „în dar" independența Rominiei de la puterile garante. Or, mersul evenimentelor demonstrase eficient că această speranță alimentată ani în șir rămînea și mai departe un simplu deziderat, și că singura posibilitate de a dobîndi, în acel timp, independența era, pentru Rominia, cucerirea ei prin arme — adică războiul împotriva Porții otomane. Calea armelor fiind deci singura poziție justă, chestiunea nu trebuie pusă: cine era pentru sau contra independenței, ci: cine era pentru sau contra războiului; implicit care erau elementele progresului și care ale reacțiunii. Atitudinea moșierimii se datora și faptului că ea nu voia să pună arme în mîna maselor țărănești, temîndu-se ca nu cumva în felul acesta să se aducă vreo știrbire relațiilor feudale sau marii proprietăți. Teama aceasta este concludent exprimată în Cameră de moșierul liberal D. A. Sturdza: „Într-o situațiune grea, dificilă de astăzi — spunea el — armata poate să ne încurce, să ne silească a face lucruri care nu avem să le facem, cari sunt contrarii intereselor noastre" [2]. Pe această linie ostilă participării la război, linie potrivnică intereselor naționale, se situează și declarațiile reprezentanților moșierimii la consiliul de coroană din 1 aprilie 1877, cînd Dimitrie Ghica și A. G. Golescu cer ocuparea Rominiei de armatele habsburgice, iar C. Bosianu, M. Costache Iepureanu și I. Ghica cer trecerea liberă și pentru ruși și pentru turci, adică transformarea țării noastre în teatru de război [3]. Unele elemente ale burgheziei erau de asemenea împotriva războiului și împotriva convenției cu Rusia. N. Ionescu — de exemplu — demisionează de la Ministerul de Externe, nevoind să semneze convenția, iar la 9 mai, cînd Camera proclamă independența de stat a Rominiei, el se abține de la vot [4].

Burghezia, în marea ei majoritate, interesată în prosperarea industriei și comerțului, dorea să înlăture piedicile pe care suzeranitatea otomană le ridica în calea dezvoltării pieții interne. Pe lîngă faptul că vroia să folosească independența pentru realizarea scopurilor ei de clasă, considera totodată că ieșirea din criza financiară existentă nu era posibilă decît prin război. Pentru a ne da seama că burghezia voia războiul pentru a-și redresa afacerile ei, e suficient să dăm cîteva rînduri dintr-o însemnare de la 16 octombrie 1876: „Aici toți sînt contra turcilor și spiritul public începe să fie războinic. Fiecare aorește să se hotărască lucrurile la un fel, căci starea actuală e ruina noastră: toate afacerile stau pe loc din cauza marii lipse de bani. Case de bancă solide își încetează plățile și societățile noastre financiare se luptă cu moartea. Toți spun că dacă nu au nimic să fie cel puțin război" [5]. V. I. Lenin susținea că „principala clasă care a participat" la războaiele din a doua jumătate a secolului al XIX-lea incluzînd și pe cel din 1877 și care „a putut să lupte cu o copleșitoare forță împotriva instituțiilor feudalo-absolutiste, a fost burghezia". În continuare, Lenin precizează că „în diferite țări, această burghezie, reprezentată prin producători de mărfuri avuți, era într-un grad diferit progresistă..." [6].

Din cauză că clasa muncitoare, după cum am menționat, era puțin numeroasă, neorganizată și nu avea o conștiință limpede de clasă (era încă o clasă în sine, nu pentru sine) și după revoluția din 1848 tot burgheziei îi rămînea sarcina de a conduce lupta pentru cucerirea independenței naționale, deși ea nu mai era o clasă revoluționară. Trăsăturile progresiste ale burgheziei sînt treptat înlocuite prin reforme, prin compromisuri. Cu toate acestea ea a putut fi în fruntea luptei antiotomane, deoarece interesele de clasă ale ei corespundeau cu dorința

[1] I. Ghica, D. A. Sturdza, D. Brătianu ș.a. erau moșieri liberali.
[2] *Documente privind istoria Rominiei...*, vol. I, partea I, p. 412.
[3] *Ibidem*, vol. II, p. 100—102.
[4] Titu Maiorescu, *op. cit.*, p. 123.
[5] *Memoriile regelui Carol I*, vol. VIII, p. 88.
[6] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 21, Ed. P.M.R., 1952, p. 134.

www.dacoromanica.ro

de libertate națională a maselor. Burghezia caută să folosească lupta antiotomană pentru a-și consolida pozițiile economice și politice — recte pentru a se statornici la guvern. Tot pentru a-și întări poziția economică, burghezia, renunțînd la unele deziderate proprii, nu s-a sfiit să cadă — încă de pe timpul domniei lui Al. I. Cuza — la înțelegere cu moșierimea, înțelegere făcută pe spinarea maselor populare. La 1877, însă, asperitățile dintre burghezie și moșierime se accentuau mereu. Moșierimea conservatoare sau liberală, profitînd de conjuncturа internațională nefavorabilă unei schimbări de atitudine în politica externă a Rominiei, căuta să folosească toate stîngăciile burgheziei liberale pentru a o înlătura de la guvern. La aceste considerente adăugîndu-se și faptul că ea nu era o clasă pe deplin unitară, avem explicația poziției oscilante a reprezentanților burgheziei în perioada neutralității. Brătianu șovăie chiar și după înțelegerea de la Livadia din octombrie 1876. El mărturisea în Cameră, la 17 aprilie 1877, că a dorit și a sperat ca războiul să nu aibă loc, că a acceptat convenția cu Rusia numai după ce toate puterile au refuzat să ne garanteze neutralitatea [1].

Aripa de stînga a liberalilor, adică gruparea radicală în frunte cu C. A. Rosetti, N. Fleva, Candiano Popescu, Stolojan, I. Cîmpineanu, Gr. Serurie, Eugeniu Carada ș.a., prin presă și întruniri, au determinat în mare măsură guvernul liberal să ia o atitudine hotărîtă, să voteze convenția, să rupă legăturile cu Poarta, să proclame independența și în cele din urmă să ia parte activă la război. Alături de C. A. Rosetti, M. Kogălniceanu — chemat din nou la conducerea Ministerului de Externe — cu multă elocvență a apărat toate aceste acte de atacurile reprezentanților moșierimii [2] în Cameră și Senat. Convenția cu Rusia a fost de asemenea susținută în Cameră și Senat printr-o lungă pledoarie și de primul ministru I. C. Brătianu. Făcînd abstracție de frazeologia uneori patriotardă și demagogică a reprezentanților aripei de stînga, a „roșilor" — cum erau numiți — acțiunea lor e pozitivă. Rosetti, în special, a scris cu entuziasm în presa vremii cerînd proclamarea independenței. „Rominul", ziarul lui Rosetti, influența intelectualitatea și în special masele orășenești și reflecta totodată poziția lor. În coloanele lui, nu o dată erau criticați și membrii guvernului dacă nu erau destul de activi și de hotărîți. Ca și Kogălniceanu, C. A. Rosetti se va menține pe o linie progresistă. Conformîndu-ne indicației leniniste, trebuie să judecăm aceste personalități istorice, nu după ceea ce „n-au dat... în comparație cu cerințele contemporane, ci după ceea ce au dat nou în comparație cu predecesorii lor" [3].

Intelectualitatea, muncitorimea [4], țărănimea, mica burghezie au avut o atitudine patriotică față de evenimente în tot timpul războiului; ele au fost la înălțimea cerințelor naționale, făcînd cele mai mari sacrificii.

După intrarea armatelor ruse în țară, turcii încep să bombardeze orașele noastre și să facă incursiuni de pradă pe malul stîng al Dunării. Față de aceste bombardamente și jafuri turcești, opinia publică românească cerea proclamarea independenței țării și începerea războiului împotriva Porții. La 28 aprilie 1877 aflăm, dintr-un raport al agentului Austro-Ungariei în București, că nemulțumirea maselor față de pasivitatea conducerii a luat proporții mari.

[1] „Rominul", din 21 aprilie 1877.

[2] D. A. Sturdza, P. P. Carp, M. Costache Iepureanu, V. Boerescu, Blarenberg, N. Ionescu, Pantazi Ghica, G. Danielopolu ș.a. au combătut fie convenția, fie ruperea legăturilor cu Poarta. M. Kogălniceanu răspunde interpelării lui D. A. Sturdza, că „nu frica ne face să votăm această convenție, ci patriotismul" („Rominul", din 20 aprilie 1877).

[3] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 21, Ed. P.M.R., 1952, p. 173.

[4] Cercurile socialiste înființate de Zubcu Codreanu, cu concursul lui Gherea, Russel, Spiroiu, Stăuceanu ș.a., deși erau în general contra vărsărilor de sînge, aprobă războiul, considerîndu-l just. Ziarul „Socialistul" scria la 26 mai 1877: „Azi însă e timpul cînd românii în avîntul și entuziasmul suvenirelor trecute iau armele pentru a-și apăra independența". Unii dintre membrii acestor cercuri participă voluntari la război pentru a fi de folos acolo unde țara avea nevoie (vezi în acest sens lucrarea lui Gh. Haupt, din „Studii", II, 1954).

www.dacoromanica.ro

Continuă agitația „cercurilor reprezentanților poporului care tinde la declarații de independență și de război contra Porții. La două întruniri intime de ieri se pleda în cuvîntări pătimașe că poporul romîn n-ar trebui să lase să-i scape ocazia bine venită de a culege rodul copt al independenței sale politice și în același timp să se apere, cu arma în mînă, contra îndrăznelii turcești... De altfel și prințul este silit la acest pas... deoarece prestigiul n-ar mai permite... o pasivitate mai îndelungată" [1].

Ca urmare a acestor agitații și a campaniei de presă dusă de ziarul „Romînul", la 29 aprilie se declara starea de război între Romînia și Poarta otomană, iar la 9 mai 1877, în timp ce clădirea Parlamentului era înconjurată de mii de cetățeni din capitală — Adunarea deputaților proclamă independența de stat a țării.

După ce s-a votat independența în Cameră „deputații fraternizau cu tribunele" [2]. Imediat „marea mulțime" care asistase în curtea și pe dealul Mitropoliei „se revarsă spre centrul capitalei" [3]. Vreo mie de studenți împreună cu negustori și muncitori bucureșteni [4] arborează drapele și manifestează pe străzi cîntînd „Deșteaptă-te romîne" [5]. Manifestația trece pe la C. A. Rosetti și pe la unii miniștri pentru a-i felicita [6].

La aflarea acestei mărețe vești, mii de oameni fac manifestație la Craiova [7] și în multe alte orașe din provincie [8].

Kogălniceanu, printr-o notă circulară, însărcinează pe agenții noștri din străinătate să explice guvernelor pe lîngă care sînt acreditați că „era de nebiruit mișcarea națională al cărei rezultat a fost proclamarea independenței" [9].

Proclamarea independenței e descrisă pe larg în lucrarea lui V. Maciu, intitulată: *Cu privire la războiul pentru independența Romîniei*. Cred însă că autorul forțează puțin nota în relatarea evenimentului în cauză pentru a reliefa că realizarea lui aparține exclusiv grupării radicale. Se demonstrează că interpelarea radicalului N. Fleva în privința proclamării independenței, cît și răspunsul lui M. Kogălniceanu, fiind urmărite de un numeros public, „nu mai era cu putință să se continue din culise manevrele socotite abile, menite să întîrzie luarea unei hotărîri clare" [10]. Răspunzînd interpelării lui Fleva „acum cînd nu se mai putea ocoli un răspuns neted, M. Kogălniceanu a declarat... că sîntem o națiune liberă și independentă". Ar reieși, de aici, că atît guvernul cît și M. Kogălniceanu însuși, intenționînd să mai întîrzie lucrurile, ar fi fost constrînși de radicali să facă în Adunarea deputaților, la 9 mai, declarația de independență, ceea ce e puțin probabil. În realitate, obiectul interpelării lui Fleva era cunoscut dinainte atît de guvern, cît și de numerosul public care venise special pe dealul Mitropoliei pentru a-și arăta entuziasmul la auzul veștii îmbucurătoare. Totul era pregătit de mai înainte, mai ales că se urmărea să se lege proclamarea independenței de ziua de 10 mai, ziua venirii lui Carol la București. În orice caz, chestiunea aceasta este, cred, discutabilă. Independența proclamată la 9 mai trebuia consfințită și apărată pe cîmpul de luptă. Se impunea deci participarea la război alături de armatele ruse împotriva turcilor.

---

[1] *Documente privind istoria Romîniei...*, vol. II, p. 449. Farcy, corespondentul ziarului „Le Constitutionel", referindu-se la indignarea bucureștenilor contra turcilor, scria la 9 mai că: „Lumea e hotărîtă la cele mai mari sacrificii pentru a cuceri independența" (N. Iorga, *op. cit.*, p. 91).

[2] N. Iorga, *op. cit.*, p. 98.

[3] C. Bacalbașa, *Bucureștii de altă dată*, vol. I, Buc., 1927, p. 192.

[4] N. Iorga, *op. cit.*, p. 98.

[5] C. Bacalbașa, *op. cit.*, p. 192.

[6] „Romînul", din 13 mai 1877.

[7] N. Iorga, *op. cit.*, p. 99.

[8] „Romînul", din 12 mai 1877.

[9] *Memoriile regelui Carol I*, vol. IX, p. 96.

[10] „Studii", nr. 4, 1957, p. 122—123.

www.dacoromanica.ro

După ce armatele ruse ajunseseră la Dunăre, guvernul romîn se oferi pentru o cooperare militară la sud de Dunăre pe o bază proprie de operații în apropierea Plevnei. Țarul și cancelarul Gorceakov, pentru a evita viitoarele complicații internaționale, refuzară oferta de colaborare. Diplomația țaristă, pe lîngă faptul că nu voia să aibă nici un fel de obligații față de Romînia, subaprecia și valoarea combativă a trupelor turcești — bine echipate și înzestrate cu armament modern englez și german.

Comandamentul armatei ruse în frunte cu marele duce Nicolae dorea de la început colaborarea cu armata romînă. Acest curent militar n-a putut să-și impună punctul de vedere decît în iulie 1877, cînd s-a constatat că efectivul armatelor turcești din Balcani era mult mai mare decît se prevăzuse inițial.

După al doilea atac nereușit dat asupra Plevnei la 18 iulie, comandantul rus cere insistent cooperarea armatei noastre [1]. Primul ministru, I. C. Brătianu, era de părere să se treacă imediat Dunărea în ajutorul rușilor. Carol însă și de data aceasta punea condiția ca armata romînă să lupte pe o bază de operațiune proprie și cu o conducere absolut independentă. Măsura aceasta, dacă se admitea, ar fi implicat și riscuri, deoarece forțele turcești de la Plevna și Vidin (la un loc) erau superioare armatei noastre. Carol punea condiții, fiind călăuzit nu atît de interesele Romîniei, cît de o emfază prusacă nejustificată „de mîndria rasei lui" — cum just s-a exprimat N. Iorga [2]. În cele din urmă, căzîndu-se de acord ca armatele ruse și romîne dirijate împotriva Plevnei să fie puse sub comanda lui Carol, s-a trecut la o colaborare deplină. Astfel, la 20 august și grosul trupelor noastre au trecut Dunărea în Bulgaria.

Puterile europene sînt potrivnice intrării Romîniei în război. Moșierimea conservatoare sau liberală duce de asemenea o campanie de defăimare a guvernului pentru că a admis ca armata romînă să treacă Dunărea. Ziarul de nuanță conservatoare, „Resboiul", din 12 august, se întreba „pentru ce scop și în ce condiții intrăm noi în resboiul cumplit care s-a încins peste Dunăre?" Rosetti, Kogălniceanu și I. C. Brătianu sînt învinuiți că au aruncat Romînia în război; ei sînt sfătuiți să se ascundă „în cel din urmă furgon al armatei rusești" dacă nu voiesc să fie spînzurați. Același ziar, la 5 noiembrie 1877, lasă să se întrevadă destul de semnificativ, motivul care-i determina pe moșieri și arendași să fie potrivnici războiului. El trimitea pe arendași să se ducă să-i „mulțumească" lui Rosetti că le-a „rămas cîmpul nelucrat din cauză că brațele se jertfesc lîngă Plevna pentru o cauză străină". „Timpul", ziarul moșierilor conservatori, afirmînd că „n-a fost voința și dorința țării a face acest resbel", cerea cu tărie ca miniștrii liberali să fie pedepsiți exemplar pentru că au început războiul [3]. D. Brătianu scria că intrarea noastră în război va ridica Europa împotriva noastră; luptînd alături de ruși noi comitem „cea mai mare și mai funestă greșală" [4], conchidea acest moșier. Pe aceeași poziție se situează și fostul ministru conservator — Em. Florescu — care scria că „trecerea armatei noastre peste Dunăre constituie o adevărată nebunie" [5].

---

[1] În revista „Studii", nr. 4, din 1957, V. Maciu a publicat și textul telegramei marelui duce Nicolae către prințul Carol, din 19 iulie 1877. Întrucît această telegramă a fost mult comentată de istoriografia burgheză — care i-a denaturat pînă și conținutul — cred că trebuia reprodus în „Studii" și originalul francez al telegramei. Aceasta era necesar pentru a se evita eventualele îndoieli în legătură cu exactitatea traducerii.

[2] N. Iorga, *op. cit.*, p. 131. Carol, prin intrarea Romîniei în război, urmărea să cîștige popularitate, să-și consolideze tronul. Și în adevăr, această atitudine va atenua pornirile antimonarhice ale unor publiciști. N. T. Orășanu, de exemplu, care tot timpul scrisese la revistele „Ghimpele", „Daracul" și „Nichipercea" împotriva prințului, acum îi dedică o poezie ce se sfîrșește prin versurile: „Săi romîne și ia arma, Domnul țării a dat alarma" (C. Bacalbașa, *op. cit.*, p. 198).

[3] Vezi „Timpul", din 22 septembrie 1877.

[4] D. Brătianu, *O datorie de conștiință către țara mea*, 1877, p. 16.

[5] General G. Florescu, *Cîteva cuvinte asupra intrării în acțiune a trupelor noastre*, 1877, p. 7.

www.dacoromanica.ro

În unele județe opoziția conservatoare instiga pe locuitorii satelor să se răscoale și să se opună recrutării pentru armată [1].

Cît a durat războiul guvernul liberal a fost mereu ultragiat de moșierii care foloseau cîteodată aceleași argumente ca și presa turcă.

★

Războiul a fost inițiat și condus de burghezie. Burghezia însă, urmărind să realizeze doar profituri de pe urma evenimentelor, nu înțelegea să contribuie după posibilitățile ei economice la cerințele războiului. Armata nu avea suficiente muniții, echipament, nici serviciu de intendență, iar statul nu avea credite. Cu toate acestea, prin rechiziții și ofrande, masele populare au suplinit lipsurile armatei, implicit au dus povara războiului. În legătură cu aceasta, N. Zubcu Codreanu scria la 6 februarie 1878 : „...noi, puținii socialiști care încercăm acum să ne organizăm, nu vom uita cu al cui sînge, cu ale cui lacrimi, cu a cui sărăcire a fost cumpărată [2] independența poporului" [3].

Multe documente și mărturii scot în relief patriotismul și suferințele poporului în lupta pentru obținerea independenței de stat a țării și demască totodată poziția condamnabilă a moșierimii și a unor elemente burgheze, care identificau interesele patriei cu interesele lor egoiste de clasă.

Vom trece în revistă numai cîteva dintre nenumăratele exemple care pledează în sensul afirmațiilor de mai sus. Numeroși moșieri, arendași cît și funcționari din aparatul superior administrativ, strîngeau averi imense vînzînd pentru armată produsele sau vitele cele mai proaste. Dintr-o reclamație din Caracal, aflăm că un comisar însărcinat cu rechiziția „de la amicii prefectului ia cai orbi, spetiți și bătrîni cari nu costă mai mult de 40 galbeni perechea și îi prețuiește peste 100". În continuare, reclamantul arată că lumea se indignează cînd îi vede „pe aceia care fac prin toate ulițele atîta paradă de patriotism", urmărind să profite și de „asemenea critice timpuri" [4].

Colonelul Cerchez comunică Ministerului de Război că „grîul ce se ia de rechiziție de la dl. Scofeși este de proastă calitate", iar „dl. arendaș voiește să profite de ocazie ca să se plătească de stat cu tot ce are rău" [5].

Unii subprefecți, după o prealabilă înțelegere cu „cei cu oarecare avere", îi scutește pe aceștia de rechiziție împovărîndu-i în schimb pe oamenii săraci. De la arendași se iau „vitele cele mai rele" iar în actele respective, ele sînt trecute drept calitatea I, evaluîndu-se la un preț dublu [6].

Proprietarii nu se mulțumesc să vîndă cerealele comisiei de aprovizionare a armatei la prețul obținut, ci ei cereau să le vîndă la licitație pentru a vedea dacă nu cumva plătește altcineva un preț mai ridicat decît armata [7].

Pentru a se sustrage de la rechiziții, unii moșieri și negustori bogați își treceau vitele și cerealele lor pe numele unor supuși străini[8] (scutiți de rechiziție), iar alții se răzbunau pe cei însărcinați cu rechizițiile. Astfel, cînd i s-a cerut pentru rechiziție proprietarului moșiei Crețulești 2 cai din 6 ce-i avea, „d-sa a pus mîna pe un ciomag gros și a dat în capul prima-

[1] *Documente privind istoria Romîniei* ..., vol. VI, p. 493.
[2] Cu sensul de „dobîndită".
[3] *Documente privind istoria Romîniei*..., vol. I, partea I, p. 569.
[4] *Ibidem*, vol. II, p. 214.
[5] *Ibidem*, vol. III, p. 187.
[6] „Resboiul", din 18 septembrie 1877.
[7] *Documente privind istoria Romîniei*..., vol. II, p. 667.
[8] Arh. St. Buc., Min. Int., Div. com., dos. nr. 4484, f. 311. Vezi și *Documente privind istoria Romîniei*..., vol. III, p. 3 și 383.

www.dacoromanica.ro

rului spăgîndu-i-l", glăsuiește un document [1]. Mulți proprietari refuză să deschidă magaziile de cereale în fața comisiei de rechiziție [2], iar un arendaș nu voiește să macine la moara sa porumb pentru armată [3].

La 2 mai 1877 colonelul Cernovodeanu raportează colonelului Cerchez că, în timp ce brigada comandată de el suferă din cauza lipsei furajului, sînt proprietari care au cîte 40—100 care de fîn ce „evită pe cît pot a le declara" [4].

Afacerile se făceau cu știința autorităților de stat. Exploatatorii își umpleau buzunarele cu banii poporului, iar ostașii erau ținuți fără mîncare. Un fabricant de pîine pentru armată se plînge Ministerului de Interne că prefectul de Argeș: „în lipsa mea a suspendat pentru a doua oară fabricarea pîinii sub cuvînt că făina n-ar fi cernută bine, cînd contractul zice să scot numai tărița mare. Dacă făina nu este măcinată bine și are pămînt, mălură și pleavă — continuă fabricantul cu cinism — asta nu e vina mea" [5].

Cartiruirile erau suportate de asemenea mai mult de țărani, deoarece marii comercianți sau moșieri cereau sprijinul guvernului pentru a fi exceptați de la cartiruire sau pur și simplu refuzau să pună casele lor la dispoziție. Negustorul Malaxa din Galați se adresează parchetului pentru că i s-au rechiziționat (cu plată bine înțeles) trei camere [6].

Fostul domnitor Mihai Sturza refuză să cedeze contra compensație casa din Iași pentru a se instala acolo un spital, deși „o mare parte" din această casă era „aproape cu totul părăsită", iar proprietarul locuia la Paris [7].

Marele proprietar Vernescu din Buzău se opune de asemenea să se instaleze un spital în casele sale, deși erau nelocuite [8].

Cazuri de acestea, de refuz, sînt numeroase [9] și guvernul cedează în cele din urmă, recomandînd ca soldații să nu fie cartiruiți „decît în casele din sate" [10], unde locuitorii „nu știu că se pot opune" după cum plastic se spunea într-un raport [11].

Dintr-o statistică incompletă în privința rechizițiilor și ofrandelor dăm numai cîteva cifre edificatoare:

S-au rechiziționat 66 387 vite, 11 619 900 litri grîu, 1 816 200 litri porumb, 19 548 100 litri orz, 264 394 care de transport etc.

S-au primit gratis ca ofrande 1 639 798 lei, 6 724 vite, 376 900 litri porumb, 47 244 kg brînză, 23 750 rufe, 2 332 cojoace etc. [12]. Numai ofrandele înregistrate de guvern se ridică la suma de 9 247 055 lei, ceea ce reprezintă hrana unei armate de 60 000 oameni pe timp de 308 zile și numai din banii oferiți pentru arme se puteau cumpăra circa 50 000 de puști. Știind că armata noastră operativă la 1877 se ridica la 58 700 de oameni și rația unui soldat pe zi era de 0,50 lei, putem afirma că armata putea fi alimentată tot timpul campaniei numai prin valorificarea ofrandelor poporului.

Majoritatea ofrandelor veneau din partea intelectualilor, a țăranilor și a muncitorilor. Donațiile marii bughezii au fost puține, iar cele ale moșierimii, cu totul sporadice. Menționăm

[1] *Documente privind istoria Romîniei...*, vol. III, p. 598.
[2] *Ibidem*, vol. IV, p. 255.
[3] *Ibidem*, p. 189.
[4] *Ibidem*, vol. III, p. 7. Referitor la împotrivirea marilor proprietari, vezi vol. II, p. 200, 456, 503; vol. IV, p. 189, 255 etc.
[5] *Ibidem*, p. 369 și 370.
[6] Arh. St. Buc., Min. Int., Div. Com., dos. nr. 4932, f. 125.
[7] *Documente privind istoria Romîniei...*, vol. VI, p. 239 și 424.
[8] Arh. St. Buc., Min. Int., Div. Com., dos. nr. 4932, f. 56 și 69.
[9] Loc. cit., f. 498. Loc. cit., dos. nr. 5585, f. 35, 15 ș.a.
[10] Loc. cit., f. 37.
[11] Loc. cit., dos. nr. 4932, f. 998.
[12] Al. Pencovici, *Rechizițiunile și ofrandele armatei romîne în resboiul din 1877—1878*.

www.dacoromanica.ro

numai două din numeroasele exemple edificatoare în acest sens : Ziarul „Telegraful romîn" din Sibiu anunța la 23 iunie că suma de 1 538 franci oferiți de cetățenii Brașovului este „caracterizatoare pentru că ea provine, cu puține excepții, de la acea clasă a societății noastre, care este avizată a-și hrăni familia cu două brațe".

Un martor ocular scria la 13 septembrie 1877 : „Am văzut femei sărace aducînd scamă, am văzut scriitorași de la osebite autorități oferind jumătate din leafa lor, am văzut pînă și străini trecători, care nu se opreau decît o zi în capitală, contribuind pentru răniți, numai pe miniștrii noștri nu i-am văzut contribuind măcar cu un ban, fie chiar din acei 1 500 franci care-i au pe lună" [1].

Dacă la suma globală a ofrandelor adăugăm valoarea rechizițiilor, a transporturilor suportate de asemenea de masele largi populare și a jertfei de sînge de pe cîmpul de luptă [2], putem lesne constata cine a dus greul războiului, atît pe front, cît și în spatele frontului.

★

În încheiere cred necesar să reliefez și cîteva aspecte din care să rezulte caracterul popular al războiului.

Cu toată împotrivirea moșierimii și a defăimărilor ei, războiul a devenit popular fiind îmbrățișat cu multă însuflețire și de armata noastră. Chiar în prima fază a negocierilor romîno-ruse în vederea cooperării militare, armata ardea de dorința de a intra în luptă : unii ofițeri și soldați începeau să murmure pentru faptul că erau ținuți în pasivitate [3].

Soldații regimentului 16 Dorobanți „au ieșit pe străzi și au cerut să treacă Dunărea ; unii au declarat că dacă nu li se dă voie să treacă cu luntrele, vor trece înnot. Cu mare greutate, ofițerii i-au oprit" [4].

Și alte izvoare [5] ne vorbesc despre dorința nemărginită a ostașilor de a intra în luptă. La 1 iunie comandantul de la Bechet arată că „entuziasmu în artilerie, călărași și dorobanți era mare și toți stăteau și priveau obusele cum veneau fără a se teme de pericol, arzînd de nerăbdare ca să sosească momentu pentru a-și arăta și ei vitejia strămoșească" [6].

Cînd comandantul armatei merge la Calafat, soldații cu toții grămadă îi înconjură cortul strigînd în gura mare să-i ducă la război [7].

Peste 500 de studenți cer guvernului, încă din ianuarie 1877, să aprobe înființarea unui batalion de studenți voluntari. Cererea cu greu le-a fost aprobată și un timp fac chiar instrucție dar apoi, la intervenția primului ministru, batalionul e dizolvat și nu se mai primesc decît înscrieri individuale de voluntari [8].

Studenții mediciniști — Stăuceanu, Spiroiu, C. Istrati, Gh. Sabin ș.a. (care de altfel erau în contact cu ideile socialiste) după dizolvarea batalionului se înscriu voluntari la ambulanța militară și pleacă pe front.

Numărul mare de voluntari care, pentru a contribui la cucerirea independenței naționale și-au oferit serviciile lor armatei romîne e o mărturie în plus despre ura poporului împo-

[1] „Resboiul", din 13 septembrie 1877.

[2] Comparînd diferite date și statistici am putut stabili cifra și repartiția aproximativă pe sate și orașe a morților romîni de la 1877—1878. Rezultă că au murit pe cîmpul de luptă sau în ambulanțe din cauza rănilor primite 4 293 oameni, din care 228 din orașe și 4 065 de la sate. Numărul ofițerilor morți se ridică la 36, din care 27 din orașe și 9 de la sate.

[3] Alessi și Popu Massimul, *Răsbelul orientale illustratu*, 1878, p. 463.

[4] C. Bacalbașa, *op. cit.*, p. 191.

[5] Unele informații bibliografice utilizate în lucrarea de față mi-au fost date de prof. Gh. Georgescu-Buzău și V. Mihordea, cărora și pe această cale le aduc mulțumiri.

[6] Document în posesia autorului.

[7] St. Georgescu-Sergent, *Memorii din timpul războiului pentru independență 77/78*, Buc., 1891, p. 11.

[8] Dr. Gh. Sabin, *Amintiri din războiul independenței*, Buc., 1912, p. 5—7.

www.dacoromanica.ro

triva jugului otoman. Pe lîngă studenții medicinişti, plecați voluntar în campania din Bulgaria, încă din aprilie 1877 un mare număr de medici se pun la dispoziția Ministerului de Război, scrîind totodată primului ministru că nu vor „a rămîne spectatori sacrificiilor ce trebuie să facă fiecare cetățean". Scrisoarea e semnată de doctorii Marcovici, Felix, Fialla, Kalinderu, Teodorescu, Danielopolu, Sergiu, Cherenbach, Petrini (din Galați) ș.a. Aceştia au fost primii, după ei urmînd şi alții [1]. Însuşi Zubcu Codreanu, care era medic de plasă la Pueşti, plecă pentru a servi la ambulanța Crucii Roşii.

Unii mici funcționari își iau concediu de la serviciile lor pe tot timpul campaniei şi se înrolează voluntari pentru a pleca pe front [2].

Sergentul major Țintilă Gh. face trei petiții la Ministerul de Război pentru a putea fi încorporat. Repartizat la regimentul „13 Dorobanți", el face la 3 septembrie, împreună cu cîțiva soldați, o recunoaştere îmbărbătînd trupa sub ploaia de gloanțe [3]. Fiind rănit, el moare la ambulanță.

Ştefan Georgescu, un tînăr cu idei democratice, pleacă la 16 ani voluntar pe front unde luptă cu mult eroism, fiind rănit la asaltul Griviței [4].

Ioan Neniţescu, plin de entuziasm, cere să participe activ la război. După fiecare luptă el face cîte o poezie în care preamăreşte vitejia soldaților. E rănit şi el la Griviţa [5].

Din Bucovina trec clandestin graniţa un grup de entuziaşti elevi de liceu din jurul Sucevei pentru a se înrola voluntari în armata română. Dar după ce au îndurat multe peripeții (venind pînă în Oltenia mai mult pe jos), îndată după înrolare, ei au fost scoşi din armată şi trimişi îndărăt acasă [6].

Din Transilvania, de asemenea clandestin, sosesc grupuri de tineri voluntari să ia parte la război. Ofițerul Moise Grozea, care părăsise mai înainte armata austro-ungară, se înrolează voluntar la noi, dînd dovadă de multă bărbăție pe cîmpul de luptă [7].

E caracteristic de asemenea cazul ciobanului Badea Cîrțan din Țara Oltului, care, fiind în acel timp cu turma pe Bărăgan, își vinde oile şi se înscrie voluntar, deşi nu făcuse încă armata. După cîteva luni de instrucție în batalionul de rezervă, războiul terminîndu-se, el rămîne amărît că n-a putut participa la luptă [8].

Cînd armata română nu avea încă voie să treacă Dunărea (din cauza tărăgănărilor politice), Moise Grozea scria la 11 iunie 1877, despre dorința de a lupta a soldaților noştri, următoarele: „Fiecare zi care trece în neacție ne măreşte nerăbdarea. Voinicii românaşi plini de abnegație oftează pe malul Dunării dorindu-şi momentul în care să realizeze speranțele națiunii... Dar această neacțiune nu cred că va mai putea dura mult, de aceea şi aşteptăm ca fiecare moment să dea semnalul" de luptă pentru „a ne vedea liberi şi independenți... Victorie sau moarte este devisa fiecăruie soldat romîn... În tabăra română nu auzi decît sunete de veselie şi cîntece de război şi nu vezi decît hore întinse şi jocuri entuziasmate" [9]. Iar cînd s-a aflat în sfîrşit că se va trece Dunărea — povesteşte un alt martor ocular — „entuziasmul era la culme". Se juca brîul, bătuta şi căzăceasca [10].

---

[1] C. Bacalbaşa, *op. cit.*, p. 177. Vezi şi „Romînul" din 10 aprilie 1877.
[2] *Documente privind istoria Romîniei...*, vol. VI, p. 397.
[3] Gh. Calmuțchi, 1877—1878. *Eroii morți*, p. 28. V. Alecsandri vorbeşte de el ca tunar.
[4] Vezi St. Georgescu-Sergent, *op. cit.*, p. 33-75.
[5] Vezi Ioan Neniţescu, *Pui de lei.*
[6] Partenie Sireţeanu, *Amintiri din războiul pentru independență*, 1927.
[7] Sextil Puşcariu, *Douăzeci scrisori ale lui Moise Grozea din războiul de la 1877*, Bucureşti, 1927.
[8] Octavian Metea, *Viața de basm a lui Badea Cîrțan*, Timişoara, 1939.
[9] Sextil Puşcariu, *op. cit.*, p. 231.
[10] St. Georgescu-Sergent, *op. cit.*, p. 11.

www.dacoromanica.ro

Cu un moral atît de ridicat, cu o dragoste de patrie atît de fierbinte, era și firesc ca soldații noștri — luptînd cu dușmanul de veacuri, jertfindu-se pentru o cauză dreaptă — să corespundă așteptărilor înscriind pagini de glorie nemuritoare în bătăliile de la Grivița, Rahova, Plevna și Smîrdan. Cucerirea independenței de stat a Romîniei nu este decît rezultatul luptei pline de sacrificiu a poporului nostru care, atît pe front — alături de armata rusă — cît și în spatele frontului a avut o comportare eroică [1].

[1] Eroismul armatei române pe cîmpul de luptă la 1877, cît și contribuția maselor populare din spatele frontului constituie subiectul unei lucrări în curs de pregătire.

www.dacoromanica.ro

DIN CORESPONDENȚA LUI GHEORGHE S. RAKOVSKI ÎN 1867

DE

VL. DICULESCU

În toamna aceasta s-au împlinit 90 de ani de la moartea lui Gheorghe S. Rakovski, unul dintre cei mai de seamă reprezentanți ai mișcării de redeșteptare națională a Bulgariei.

Gh. Rakovski a trăit și și-a desfășurat o bună parte din activitatea revoluționar-politică pe pămîntul Romîniei. De numele lui se leagă „începutul luptei organizate pentru eliberarea poporului bulgar"[1].

El vine pentru prima oară în Țara Romînească în 1842 și participă la mișcarea bulgarilor de la Brăila.

Între 1856 și 1863 îl găsim la Novisad, în Romînia, la Odesa, la Belgrad și în Grecia, din nou în Serbia și apoi în Romînia. În 1864 scoate la București ziarul bulgaro-romîn "Бъдущност — Viitorul". La București intră în legătură, între alții, cu B. P. Hasdeu, căruia îi găzduiește chiar două articole[2]. Relațiile lui politice sînt în special în rîndurile liberalilor; C. A. Rosetti îi era prieten apropiat[3].

„Ceea ce aduce Rakovski nou în mișcarea bulgară de eliberare, în 1861—1862, este ideea despre necesitatea existenței unui centru care să conducă lupta. El arată pentru prima dată rolul pe care trebuie să-l aibă în această acțiune comitetele secrete interne"[4].

Tot el este cel care sezisează necesitatea creării unei armate revoluționare bulgare, „la care trebuiau să se afilieze și cetele de haiduci care luptau disparat"[5]. Aflîndu-se în Romînia, el trimite în Bulgaria mai multe cete de „insurgenți", a căror acțiune însă a eșuat.

Concepțiile sale privitoare la revoluție și la organizarea ei sînt înfățișate în lucrarea *Călător prin munți*. Pe lîngă frămîntata activitate revoluționar-politică, Rakovski desfășoară și o bogată activitate culturală[6].

---

[1] D. Kosev, *Новая история Болгарии..*, Moscova, 1952, p. 277.

[2] Pentru amănunte privind ziarul, vezi articolul lui Alex. Iordan, *Primul ziar bulgaro-romîn.* Бъдущност — *Viitorul*, Extras din „Viața Romînească", XXXII (1940), nr. 7, 16 p.

[3] *Архив на Г. С. Раковски.* [Arhiva lui G. S. Rakovski], vol. I. *Писъма и ръкописи на Раковски. Събрал и подготовил за печат Георги Димов* [Scrisori și manuscrise ale lui Rakovski. Culese și pregătite pentru tipar de G. Dimov], Sofia, 1952, p. 320.

[4] D. Kosev, *op. cit.*, p. 281.

[5] *Ibidem*, p. 282.

[6] Pentru amănunte privind viața și activitatea lui Rakovski vezi și D. Kosev, *op. cit.*, cap. V.

www.dacoromanica.ro

Moare în București în toamna anului 1867; e înmormîntat la Cimitirul Bellu. După eliberarea Bulgariei de sub turci, guvernul bulgar i-a luat osemintele și le-a dus în țara pentru a cărei libertate națională și-a închinat viața și activitatea.

*

În paginile care urmează publicăm opt scrisori trimise lui Rakovski de către Gh. Rossetti[1]. Emitentul este o persoană puțin cunoscută în istoriografia relațiilor romîno-bulgare Credem că nu poate fi identificat cu altul decît cu „antreprenorul hotelului Simeon" din București, unul dintre obișnuiții lui Rakovski[2]. El avea legături strînse cu emigrația bulgară. S-ar putea ca el însuși să fi fost de origine bulgară. În favoarea acestei ipoteze pledează atît stilul în care scria, cît și unele amănunte pe care le dă în scrisori. Astfel, de exemplu, în scrisoarea din 19 iulie 1867 Rossetti scria: „Astăzi am avut vorbă despre dumneata cu mai mulți din tinerimea bulgară, *ca să scrim și noi în unire* o epistolă, a invita pe dr. Viciu". Pe de altă parte însă, se pune întrebarea: dacă era bulgar, de ce nu scria corespondența cu Rakovski în limba bulgară? Cercetările mai amănunțite depășesc cadrul prezentării de față.

Scrisorile în sine sînt interesante întrucît oglindesc felul în care era ținut la curent Rakovski cu tot ce se întîmpla în lipsa lui, atît în grupul emigraților al cărui șef era, cît și în genere cu ceea ce îl putea interesa din Bulgaria sau din Rominia. Știrile pe care Rossetti le comunică sînt exacte și transmise în timpul cel mai scurt posibil. S-ar putea crede că ele erau luate din cercurile ziariștilor sau chiar din ziare; cu toate acestea, unele sînt transmise înainte de a fi apărut în presă. În mare, conținutul informațiilor coincide cu știrile din ziare, dar diferă în amănunte. Așa, bunăoară, în scrisoarea din 4 iulie se vorbește despre tulburările din Bulgaria, știre care în presă apare abia la 6 iulie. Știrile privind agitațiile de la Șiștov, despre care Rossetti scrie la 24 mai, apar în presă la 25 mai cu amănunte care în scrisoare lipsesc. Incidentul de la Rusciuk, în care au căzut victime doi călători sîrbi, apare simultan în scrisoarea lui Rossetti și în ziarul „Rominul", însă amănuntele diferă.

Pe de altă parte, documentele de față confirmă teza că emigrații revoluționari bulgari din Rominia nu erau împiedicați de autoritățile romîne în acțiunile pe care le întreprindeau. Chiar dacă uneori prefecții luau măsuri drastice pe baza unor ordine ale Ministerului de Interne, pînă la urmă lucrurile se aranjau tot la minister. Ordinele ministerului par mai mult formale. Ele erau date pentru a evita complicații de ordin diplomatic cu Turcia. Mai mult, cererile autorităților otomane pentru extrădarea anumitor emigrați politici erau refuzate de guvernul romîn.

*

În transcrierea scrisorilor am căutat să aducem unele corecturi ortografice pentru a face textul inteligibil.

---

[1] La secția de manuscrise a Bibliotecii Academiei R.P.R. se află depuse fotocopii de pe patru dintre aceste scrisori. Prezența lor în bibliotecă a fost semnalată în volumul *Creșterea colecțiunilor în anii 1938—1942*, p. 69. Ele sînt foarte mici și greu de citit. Originalele se află în păstrarea secției de documente a Bibliotecii naționale Vasil Kolarov din Sofia. În urma unei sumare cercetări făcută la biblioteca din Sofia, am constatat că este vorba de un fond cu opt scrisori. Datorită bunăvoinței profesorului Ivan Undjiev, director adjunct al Institutului Hristo Botev al Academiei Bulgare de Științe, căruia îi mulțumim și pe această cale, am putut primi noi fotocopii de pe toate cele opt scrisori.

[2] Vezi *Архив на Раковски*, vol. I, p. 320—321; Hotelul Simeon se afla în str. Blănari nr. 18. Vezi *Annuaire de Roumanie 1884*, București, 1884, p. 127.

www.dacoromanica.ro

I

Bucureşti, 25 februarie 1867. Gheorghe Rossetti comunică lui Gheorghe S. Rakovski ştiri despre plecarea a doi prieteni spre Ţiganca, despre o conversaţie cu consulul rus privind chestiunea orientală, şi despre căderea guvernului romîn.

Salutare.

Iubite Racofschi,

În ziua plecărei lui Panaiot a plecat şi Iorgu Baldoridi cu un amic a lui, pentru Brăila. Panaiot a luat 1/2 miel şi l-am trimis prin Iorgu Baldoridi cu scrisoare. Ieri însă am primit a sa scrisoare plicuită, înapoindu-mi-o Baldoridi din Brăila, cerînd scuze că la plecare-i a uitat să se oprească la Ţiganca ca să lase scrisoarea şi mielul. În fine, dînsul o să mai vie; astfel sînt unii prieteni în timpul de astăzi.

Părintele Rusca din Ploieşti ne-au lăsat, adică au încetat din viaţă.

Aştept pe Panaiot deseară sau mîine seară.

Despre prieten: au venit consulul rus din Rusia. Am găsit pe Hristu Părintele şi pe Marinciu la vizita consulară. S-au mai vorbit despre chestia orientală, ca să se adune şi cînd vei veni aci să te invite.

Alt numai avînd ce să vă mai scriu; ministerul a căzut în bloc; sînt trei zile şi nu se mai aude nimic de noul minister [1].

Sînt al D-voastră sincer amic,
Rosetti

II

< *Bucureşti* >, 7 martie 1867. Gheorghe Rossetti comunică lui Gheorghe S. Rakovski informaţii cu privire la un accident de circulaţie întîmplat unor bulgari în Bucureşti, şi despre memoriul secret întocmit de grupul „bătrînilor", care urmează să fie trimis cabinetelor europene.

Salutare.

Iubite nene Racofschi!

Mă scuză că am fost bolnav de n-am putut să vă adresez despre chestia întîmplată cu vizitiul Dv. Iată amănuntile cum s-au petrecut. În ziua de vineri, cu trăsura, mi-a spus Ivanciu că are să tîrguiască ceva şi pe dată o să se înapoieze. În fine, după cum a şi plecat după ameaz la orele 5, mergînd cu trăsura să întîlnească, peste drum de Hanul Colţii în gura uliţii unde era să treacă dînşii, cu iuţeala cailor au dat peste un bătrîn călcîndu-l în picerile cailor. Au sărit sergenţii de zi, punînd mîna pe trăsură, i-au şi cărat la comisia. Mai 'nainte de aceasta a venit Ivanciu. Mi-a spus că mergînd iei pe drum s-ar fi alăturat un beţiv de cai şi astfel ar fi căzut, şi mă chema pe mine ca să mă duc acolo, fiindcă acel om nu-i lasă să plece. Eu eram rău bolnav; am trimis un băiat să descurce pricina şi să-i lase a pleca. Pînă să meargă băiatu, pe dînşii i-au şi înhăţat cu trăsura, pe citeşi trei, la comisia. Acu eu bolnav; cine să meargă să-i scape? Văzînd am fost silit a mă îmbrăca şi merge eu. Ducîndu-mă la

[1] Este vorba de căderea guvernului Ion Ghica în urma votului de neîncredere dat de Adunarea Deputaţilor în şedinţa din 21 februarie 1867. Noul guvern s-a format abia la 1 martie sub preşedinţia lui Constantin Cretzulescu.

www.dacoromanica.ro

comisia, nu găsesc nici pe comisar nici pe derector, fiindcă era tîrziu, toţi plecase, iar băieţii era puşi la arest, trăsura cu caii înhămaţi sta afară. M-am adresat către un sub comisar ce era de jurnă, amenințîndu-l că va fi în răspundere. Şi astfel am luat trăsura şi băieţii, iar vizitiul a rămas că se constate călcarea cum s-a făcut. Aci stă chestia.

Eu sînt bolnav de răceală.

Ceeace am putut descoperi din partea comitetului afurisit este a ieşi peste cîteva zile un memorand secret [1] ce l-au trimisără la cabinetile europiene, cerînd pe sultan a fi rege al bulgarilor, după politica Franţei; aci se ţine foarte secret; aseară am aflat de la Zamfirof. Alte noutăţi n'avem. Răbdare, scăpare, sabur selemet [2] şi deasupra un cotlet. Priimeşte salutările amicului Poppovici precum şi din parte-mi la toţi de faţă, şi cele dorite la locu competinte. După cum spera reacţiunea a fi, pavilionul bulgar în faţă şi'n dos lună şi stelile.

Sint al Dv. sincer amic
Rosetti.

III

Bucureşti, 24 mai 1867. Gheorghe Rossetti comunică lui Gheorghe Rakovski că a fost dezarmat un grup de 40 emigranţi bulgari la Turnu Măgurele, demersurile făcute la Minister, date cu privire la tulburările din Bulgaria.

Salutare.

Iubite nene Racovschi!

Am primit scrisoare dela Matei Popovici dela Turnu-Măgurele, prin care îmi scrie pe lîngă complimentele, şi o veste că acolo au fost 40 băieţi bulgari armaţi care au fost gata să treacă dincolo[3], iar prefectul local i-ar fi dezarmat. Acea scrisoare am arătat-o D-lui Haralambie şi pe dată a luat-o şi s'a dus cu dînsa la D. Ministru ca să se înţeleagă. Aceasta este deocamdată.

Altă novelă s-au răspîndit astăzi, că ar fi venit telegrafu dela Şfistov că acolo s-au ridicat norodu [4]. Bulgarii arde şi taie. Fiindcă s-ar fi găsit 5 turci tăiaţi afară din oraş, care

---

[1] Este vorba de memoriul alcătuit de P. Kisimov din partea grupului bătrînilor. Memoriul a fost redactat la începutul anului 1867 şi înaintat sultanului şi puterilor occidentale. Ideea centrala era „formarea unei monarhii turco-bulgare, cu un regat bulgar constituţional...", după modelul monarhiei austro ungare. Pentru amănunte vezi D. Kosev, *op. cit.*, p. 292 şi urmatoarele.

[2] Forma coruptă a proverbului turcesc „Sabirin sorun selâmettir" (Cu răbdare totul se termină cu bine).

[3] Desigur că este vorba de un grup de tineri bulgari care voia să treacă Dunărea, în legătură cu ceata lui Filip Totiu care trecuse la Şiştov la 17 mai 1867.

[4] În ziarul „Romînul" din 25.V.1867, p. 1, col. I, în legătură cu aceasta se spune:
Bucuresci 24 Floraru / 5 Cireşaru
„Ŭă scire însemnată din vecinetate. Ni se scrie că paşia din Widin ar fi venit cu mare grabă în Bulgaria, la Svistovu, şi în jur, vestit fiind eă s-ar fi pregătind uă insurrecţiune".

www.dacoromanica.ro

a dat bănuială ca comitetul de dincoace şi poate din cîţiva bulgari locuitori din Şfistov ar fi înţeleşi. Turcii ca Turcii, afumaţi de fanatism a<r> fi închis pe 5 sau 6 oameni din Şfistof şi ar fi urmat să-i închiză mai mulţi la poliţie. Bulgarii văzînd că o să-i închiză pe toţi, s-ar fi revoltat, a dat foc la poliţie şi oraşului din patru părţi şi astfel s-au revoltat toţi.

Aci a sosit 10 băeţi despre Basarabia şi alţi doi din Turcia, care spune <că> multe omoruri s-ar fi săvîrşit din partea insurgenţilor. Ar fi ars două sate turceşti. La Şipca s-au dus turci ca să prade, şi bulgari şi femeile armaţi cu topoare, furci, arme, escortaţi împreună cu o ceată a lui Totu [1], ar fi omorît mulţi turci. Stoian zeţarul este mort din băieţi. Dacă poci vino să vedem ce să se facă.

Sînt al Dvoastră sincer amic
Rossetti Gheorghescu

Domniei Sale
D. Gh. S. Racovschi, Ţiganca.

IV

Bucureşti, 27 iunie 1867. Gheorghe Rossetti comunică lui Gheorghe S. Rakovski stiri despre venirea la Bucureşti a unor spioni turci care cer extrădarea cîtorva emigranţi bulgari, refuzul guvernului romîn de a-i extrăda, bănuiala că Rakovski ar fi urmărit de un grec care vrea să-l asasineze.

Salutare.

Iubite nene Racofschi,

Deocamdată n'avem nici o novitate din afară; pe aici multe se vorbesc.

În zilele trecute era veniţi doi turci ca spioni <ai> lui Metat Paşşa; un ovreu turcit, secretarul lui Metat Paşşa, şi un aghiotant. A venit să ceară pe trei persoane din refugiaţi. Stranga a venit; a fost închis la trecerea lui la Giurgiu de poliţie. S-a cerut de pasa de la Rusciuk şi nu i l-a dat guvernul de aici.

Aici a fost vreo 4 spioni: un arap, care este aici, un ovrei, un armean şi alţi doi, un grec, Stari, şi un bulgar care conducea pe turci.

Eri seară tinerimea a pus mîna pe dînşii şi le-au dat o bătaie bună, şi dînşii au reclamat la poliţie. În fine n-au izbutit. Au cerut pe Stranga şi pe alţii, de la guvern, zicînd că aceşti oameni ar fi comis fapte de furtişag, ar fi spart o biserică, ca cu chipul acesta să poată să ia de la guvernul romîn. I s-au răspuns ca să aducă probe de faptele lor şi atunci să-i caute.

Altă ştire ciudată: se vorbeşte că este venit un grec, înalt, cu fostanele, şi întreaba de Dta, unde şezi, că ar fi avînd trebuinţă ca să se înroleze la volontari. I s-au spus că Dl. Racofschi nu este capul comitetului care să strîngă volontari. Se zice că ar fi trimes ca să te asasineze. De aceia vă vestesc să fii mai păzit de asemenea vagabonzi. Să zice că ar fi pus de turci ca să te urmărească.

Doresc să te faci bine mai curînd. De ce nu păzeşti dieta? că te face bine. Orice lucru contrariu este vătămător.

Numai al dumitale sincer amic,
Rossetti Gheorghe

---

[1] Filip Totiu, şeful unei cete de insurgenţi bulgari care trece Dunărea la 17 mai 1867, urmînd să opereze în concordanţă cu ceata lui Panait Hitov, care trecuse la Turtucaia în ziua de 28 aprilie 1867. Pentru amănunte vezi: D. Kosev, *op. cit.*, p. 299.

www.dacoromanica.ro

V

<Bucureşti,> 2 iulie 1867. Gheorghe Rossetti comunică lui Gheorghe S. Rakovski că prietenii au strîns 15 galbeni ce urmează să-i fie trimişi şi că a fost căutat de secretarul consulatului sîrbesc care doreşte să-l vadă.

Iubite nene Racofschi !

Am priimit epistola Dv.; foarte mult m-am întristat de novitatea care mi-ai scris, că suferi de boală. Dumnezeu să-ţi fie într'ajutor.

După ce am spus la cîţiva din amicii noştri despre Dta, astăzi a venit Petrache Chirmekciuf şi mi-a spus că s-au vorbit din prieteni şi s-au depus la Ştefan Pînzaru cîte 15 galbeni pe fiecare lună, să aveţi pentru esistenţa Dv. Mîine dacă va veni băiatul Dv. să mă duc să întîlnesc pe Ştefan Pînzaru să-mi dea acei 15 galbeni care s-au dat depozito din partea prietenilor ca să poci face ceva cu căutarea sănătăţii. Spune-i lui Niculache despre băieţii care erea să vie să-i lucreze la moşie, a rămaseră din pricina lui X < ?> Dumitru căci el nu i-au lăsat să vie la lucru. Băiatului i-au cerut 4 :20 pe ziua, dar fiindcă n-are ordin de la Niculache D. n'a avut nici coraj ca să-i tocmească. Poate mîine de va veni băiatul să poată face cevaş.

Sînt al Dv. sincer amic,
Rossetti pervii

Eri a venit secretarul consulatului sîrbesc şi doreşte foarte mult să vă vadă. Din partea lui Toma complimente.

VI

Bucureşti, 4 iulie 1867. Rossetti comunică lui Gheorghe S. Rakovski că un grup de tineri bulgari au strîns o sumă de bani care urmează să-i fie înmînată; ştiri despre situaţia din Bulgaria.

Salutare.

Iubite nene Racofsche,

Epistola Dv. de astăzi am primit-o şi m-am informat ; Despre împrejurările de faţă mi-a spus Petrache şi Mihailof că s-au contribuit bani şi s-ar fi dat alaltăeri D-lui Nicolache Balcanschi[1]. În fine am vrut să întreb şi pe Ştefan Pînzaru şi nu l-am găsit. Rămîne acum ca mîine sau poimîine să-ţi spuie Matei Popovici, fiindcă el a venit ieri de afară. Era să vie astăzi dar caii lui sînt foarte osteniţi.

M-am bucurat mult că-mi scri că eşti mai bine; să dea Dumnezeu să scapi ca să fim toţi mulţumiţi.

Despre agitările din Bulgaria sînt foarte mari[2], (turcii fac mari răutăţi pe la Tulcea şi Isaccea). Nu ştim cum să credem. Toate sînt fără regulă. Complimente din parte < a lui > Toma şi Matei Popovici.

Sînt al Dv. devotat amic
Rossetti

Băiatu a plecat la 1 1/2 după amiază; aştept pe Popovici ca să-i scrie.

---

[1] Nicolache Balcanschi, văr cu Rakovski. Vezi D. Kosev, *op. cit.*, p. 299.

[2] Iată ce se scrie în ziarul „Rominul" din 6 iulie 1867, p. 1, col. II, în legătură cu aceste tulburări :

Bucuresci $\frac{5}{17}$ Cuptor

„Aflînd cu cea mai mare părere de rău că esecuţările politice ce urmează a se face în Turcia, în privinţa bulgarilor. Am vorbit adesea despre această cestiune şi ne-am făcut

www.dacoromanica.ro

VII

București, 19 iulie 1867. Gheorghe Rossetti comunică lui Gheorghe S. Rakovski că a avut o convorbire cu mai mulți tineri bulgari și au hotărît să-l invite la București pe doctorul Viciu.

Salutare.

Iubite nene Racofsche,

Am primit cu plăcere epistola D-voastră și tot ce printrînsa m-am informat; foarte mult m-am bucurat că sînteți bine. Astăzi am avut vorbă despre Dta, cu mai mulți din tinerimea Bulgară ca să scrim și noi în unire o epistolă a invita pe doctorul Viciu [1]. Primește salutările din partea lor și de la doi băieți de la drumu de fier, Necula și Stoian.

Aștept cu nerăbdare venirea D-lui Doctor Viciu și pe dată vă voi vesti.

Alte noutăți nu sînt din afară; nu se vorbește nimic.

Primește 50 țigări din acele care mi-ați cerut. Complimente din partea lui Toma.

Sînt al D-voastră sincer amic
Rossetti

VIII

< *București*>, 11 august 1867. Gheorghe Rossetti comunică lui Gheorghe S. Rakovski informații despre incidentul întîmplat la Rusciuk pe bordul vaporului austriac de pasageri, în care au fost împușcați doi călători sîrbi.

Iubite Rakofske,

Mare nenorocire s-au întîmplat alaltăeri la Rusciuc. Trecînd vaporul nemțesc cu pasageri a fost D. Velison și Voivodov din Brăila; mergea la Sărbie amîndoi. Turcii a trimis 12 jandarmi

---

datoria de a arăta și bulgarilor și turcilor care este după noi calea cea bună și pentru unii și pentru alții. Am zis bulgarilor să se uite bine la cele ce s-au petrecut în juru-le de la 53 și pînă acum și vor vedea care sînt puterile străine care au susținut drepturile naționalităților prin fapt și la lumina zilei, iar nu prin promisiuni șioptite și prin propagante făcute în întuneric; le-am zis să se uite bine și vor vedea înșii că Fraucia numai, că numai Împăratul Napoleone a susținut pe față toate naționalitățile, el numai a pus acum în dreptul public acest mare și sînt principiu, el numai și Francia a vărsat comorile și sîngele iei pentru salvarea naționalităților; le-am zis să n'asculte sfaturile șioptite a străinilor care se zic amicii lor și care n-au de scop decît să provoace tulburări din care să profite despotismul, inimicii naționalităților, ai Franciei și ai marelui binefăcătorului iei Imperatore. Am zis apoi turcilor: opriți propagantele inimicilor, dar curmați îndată abusurile, dați dreptatea și nu serviți pe inimicii voștri comuni prin nedreptățile cele mai mari, prin procedările cele mai anti-omenesci. Să nu facă, le-am zis, ceea ce au făcut în Candia ca să nu vie apoi concesiunile cînd va fi prea tîrziu. Din nenorocire cuvintele noastre n-au avut la turci nici un răsunet și vedem că executările n-au încetat. Ni se scrie de la Bechet c'acum cîteva zile pămîntul României a avut fericirea d'a scăpa de la moarte pe doi comercianți bulgari. Luați de la Orava, îi conduceau pe Dunăre la locul de osîndă, cînd apropiindu-se de malul sting, săriră pe pămîntul Rominiei și scăpară astfel vieața lor. Mulțumim oficiarilor și administrațiunii care au sciut să facă un adevăr din acea-a asiomă că „cine calcă pe pămîntul unei națiuni libere, este liber, destul numai să fie un om onest".

[1] Probabil că este vorba de doctorul Dimitrie Vițu, care în unele documente apare și ca Viciu. Vezi Gh. Haupt și G. Barbu, *Participarea unor medici și studenți romîni la războiul franco-german din 1870 și la Comuna din Paris*. În *Studii și articole de istorie*, II, p. 553, nota 15.

www.dacoromanica.ro

ca să-i scoată din vapor afară ca să-i ia ca oameni politici. Dînşii nu s-au supus să se predea vii; cu revorverile în mînă s-au bătut şi împuşcat 4 turci. În urmă a veni< t> 300 de turci şi a tras cu puscile în salonul vaporului, pe ferestre şi i-au împuşcat pe amîndoi. Luîndu-i i-au tirît morţi pînă afară la cafenea. Această vînzare s-au făcut de consulul austriac; dar căpitanul a fost un sîrb care a tras pandera şi în urmă a veni< t> ordin de la consul< ul> nemţesc pe răspunderea lui [1].

Gh. Rcsselti.

[1] Iată descierea incidentului făcută de martori oculari:

TELEGRAMĂ

Măgurele 21

„D-lui redactore al ziarului „Românul".

Am fost martori oculari astăzi şi ne-am umplut de groază şi spaimă; teribil a fost măcelul întîmplat şi cu atît mai spăimîntător fiindcă s-a întîmplat sub adăpostul pavilionului austriac şi a consulului său, unde fiecare pasager se credea sicur, mai cu osebire cînd erea însoţiţi şi de pasporturi. Iată d-le Redactore ce s-a petrecut astăzi de la uă oră pînă la trei după amiază.

Dintre pasagerii îmbarcaţi la Brăila erau doi sîrbi şi amîndoi mergeau în Sîrbia. La Rusciuk, pe cînd cei doi nenorociţi pasageri mîncau în salon, viind un agent al domnului Martyrt, consulul austriac, însoţit de doi jandarmi turci, le-au cerut pasporturile, cari presimţindu-le agentului austriac, acesta a poruncit jandarmilor turci să-i ridice din vapor. Ei s-au opus şi puind mîinile pe revolvere au zis că nu vor ieşi din vapor, şi s-au refugiat în dormitorul vaporului, închizînd uşa. Închipuiţivă ce groază şi zgomot a fost între pasageri unde era şi o sumă de femei şi copii, fiindcă jandarmii turci umpluseră vaporul şi afară de vapor, cu carabinele întinse! Capitanul vaporului, D. Ciciovici, ce e drept, a ridicat bandiera şi a voit să se depărteze de mal, dar îndată i-a sosit ordin înscris, din partea consulului, să predea pe presupuşii vinovaţi politici, şi după aceasta sosind D. consul singur au poruncit de i-au scos pe toţi pasagerii afară pe mal şi a dat voe turcilor de au intrat în vapor, în număr de 60 soldaţi. Erau alţii atîţia prin două luntre, împuşcau prin ferestrele dormitorului. Cînd pătrunseră în întru, unul era mort şi altul era rănit de 12 gloanţe, încă în viaţă. Turcii îi i au tirît pe vapor şi peste podul vaporului, pînă la cafenea. Tîrîndu-i cu capetele de pietre, unii le da cu patul puscii în cap şi alţii cu cismele, morţi fiind. Şi la toate acestea Dl. consul Martyrt se arată în mijlocul a uă mie de privitori vesel şi triumfător.

D-le redactore, acesta este viul adevăr şi vă rugăm să binevoiţi a-l da publicităţii. După noi consulii sînt orînduiţi a protegia ear să nu comande focuri în oameni politici ca cînd ar fi tîlhari.

Mai mulţi pasageri.

< „Românul", 11 august 1867, p. 1, col. IV.>

www.dacoromanica.ro

PAGINI UITATE DESPRE BUCUREȘTI

DE

GH. BULGĂR

Cercetînd de curînd primele noastre periodice am dat peste o descriere a Țării Românești, avînd partea a II-a destinată prezentării capitalei țării, București. E vorba de *„Romînia sau Țara Românească tradusă*[1] *de Iosif Genilie, profesor de geografie și hronologie în colegiul Sf. Sava"*, pagini publicate în *„Almanachul Statului din Prințipatul a toată Țara Românească pe anul 1837, tipărit cu slobozenia înaltei stăpîniri, în Buda... și întocmit prin Zaharia Carcalechi"* și uitate acolo de cercetătorii istoriei capitalei. De la pagina 161 la 217 a *Almanachului*, pe un spațiu cuprinzător, citim date istorice, geografice, culturale, statistici interesante etc. despre București.

Cum istoricii de pînă acum ai capitalei noastre nu au folosit aceste pagini documentare, am crezut că este utilă prezentarea cuprinsului lor, care adaugă date noi la istoria veche a acestui oraș.

Înainte de a intra în amănuntele descrierii pomenite mai sus, cîteva cuvinte despre momentul istoric, despre epocă și despre autor sînt necesare. Anul în care apare în *Almanachul Statului* această descriere face parte din epoca străbătută de adînci prefaceri în viața economică și culturală a Țării Românești. După pacea de la Adrianopole din 1829, care a pecetluit grava înfrîngere a Turciei și victoria Rusiei, începe în țările românești o epocă nouă de reforme politice economice și culturale. Se știe că printre cele mai însemnate prevederi ale tratatului de pace au fost : autonomia administrativă a Principatelor, libertatea comerțului cu alte țări, protecția Rusiei asupra Principatelor, ceea ce s-a reflectat și în introducerea Regulamentului organic. Cele două țări românești au avut norocul ca aplicarea acestui Regulament să cadă în sarcina unui om luminat, bine intenționat, atent față de aspirațiile românilor ; el era generalul Kiselev.

Organizarea politică nouă a favorizat spiritul de emancipare a românilor de sub seculara dominație turcească, a deschis noi posibilități de legătură directă cu civilizația înaintată a Apusului (Rusia însăși stînd atunci sub puternica influență a culturii Europei apusene, mai ales a celei franceze). Un orizont nou se deschidea acestor țări, care, după ce vreme îndelungată stătuseră sub robia turcească, doreau acum progresul cu înflăcărare.

[1] Precizarea „tradusă" e oare un semn al modestiei lui Genilie sau expresia unei dorințe de a se integra în curentul, la modă atunci, al traducerilor ? Poate și una și alta. „Traducătorul' pare a fi aici autorul de fapt al descrierii.

www.dacoromanica.ro

Momentul istoric de început de modernizare a vieții, introdus prin Regulamentul organic, e deosebit de important. Primele noastre periodice vorbesc cu multă insistență despre avîntul vieții noi care se desfășura în al patrulea deceniu al veacului trecut în Muntenia și Moldova.

Prin grija și elanul patrioților noștri, încurajați de atitudinea generoasă și înțeleaptă a generalului Kiselev, în toate sectoarele vieții de stat se realizează reforme substanțiale, ceea ce se observă mai ales în București.

Apar semnele înnoirii și în domeniul vieții publice : noi instituții și așezăminte create în scopul progresului economic și cultural al societății. Aparatul de stat, armata, justiția, întreprinderile economice, instituțiile culturale capătă tot mai mult forme noi, mai corespunzătoare cu cerințele modernizării statului. Toate aceste aspecte atît de interesante sînt oglindite pe larg și cu multă originalitate în presa vremii, în primii ani de apariție a *Curierului românesc, Albinei românești, Buletinelor oficiale, Muzeului național, Gazetei Teatrului, României* — primul cotidian românesc care a apărut la sfîrșitul lui 1837— și în alte periodice cu viață și mai scurtă decît acestea din urmă. *Almanachul* pomenit mai sus, în care a apărut descrierea țării și a Bucureștiului, era o publicație oficială „a Statului". În paginile lui citim și interesante dări de seamă făcute în fața „Obștei adunări" de către persoane importante din guvernul țării, relatări care grăiesc despre preocupările reformatoare ale vremii.

Dar cine e autorul descrierii?

O cercetare mai atentă a activității lui Iosif Genilie (cum semnează el în *Almanach*) a lucrărilor publicate de el, ne duce la izvorul acestei descrieri. În manualul de geografie, tipărit în 1835 : „Geografie economică, astronomică, naturală și civilă a continentelor în general și a Românii în parte, de I. Genilie, profesor de geografie și cronologie la Colegiul Național București, în tipografia lui Eliad, 1835", există un capitol bogat despre Țara Românească. Acest capitol a stat la baza studiului publicat după doi ani, în 1837, în *Almanach*, într-o formă mai dezvoltată, ceea ce pledează pentru identificarea autorilor celor două variante în una și aceeași persoană. Descrierea capitalei, a unor orașe ca Ploiești, Craiova etc. este la curent cu cele mai noi realizări edilitare și culturale, mai amplă în *Almanach* decît în manualul de geografie. De asemenea, în descrierea din 1837, vorbind despre fiecare județ în parte, autorul indică numărul de locuitori și alte particularități locale, fără a înșira plasele județelor ca în manualul de geografie.

Profesorul de geografie, care publicase într-o primă formă acest studiu în 1835, cunoștea bine evoluția istorică a țării, discuțiile asupra originii poporului și a limbii sale, interpretarea legendelor, a tradiției în poezia din epoca premergătoare sau contemporană cu el. Despre domnul țării, Alex. Ghica, vorbește în termenii ceruți de eticheta de atunci : îl laudă și îi închină chiar cîteva versuri originale.

Acest studiu se distinge prin atașamentul afectiv al autorului față de subiectul analizat, prin căldura cu care narează faptele. Impresiile subiective, redactate în grabă de numeroși călători care au trecut prin țările românești în veacurile trecute, nu seamănă de loc cu aceste pagini. În însemnările acestora, după cum se știe, întîlnim alături de uimirea descoperitorilor de așezări aproape necunoscute, cu aspect pitoresc, cam exotic, primitiv uneori, bucuria de a da peste un popor deosebit de ospitalier, vesel și inteligent, foarte atent cu oaspeții care vin să-l vadă. Astfel Demidov, fost soț al Matildei Bonaparte, a descris pe larg, la 1837, Bucureștiul, indicînd numărul de locuitori, pe categorii sociale, și alte aspecte particulare ale capitalei. Găzduit la Clubul nobil, lîngă Teatru, el aruncă o privire disprețuitoare asupra orașului în care observă totuși Muzeul de istorie naturală, Biblioteca cu abia 700 de volume, Colegiul, Școala de meșteșugari... Spitalul Pantelimon... Cînd cercetează balul de la Conul Filipescu, el strigă : „Nu cunosc oraș în Europa unde să se poată aduna o societate mai desăvîrșit plăcută, unde cel

www.dacoromanica.ro

mai bun ton se arată necontenit împreună cu cea mai dulce veselie"[1]. M. Cochelet, „fost agent şi consul al Franţei în Valachia şi Moldavia", în însemnările sale[2] laudă şi el urbanitatea valahă, foarte amabilă şi ospitalieră. Condiţiile sociale grele, în care era silit să muncească acest popor înzestrat, au inspirat celor mai mulţi călători accente critice, comentarii negative. Moltke, celebrul strateg german, trecînd în 1835, ca tînăr ofiţer, prin Muntenia spre Turcia a notat şi contrastul izbitor între sărăcia claselor de jos şi luxul extravagant al boierimii. Dar tot ceea ce spuneau călătorii străini era cu totul deosebit de fondul de idei, de cel al sentimentelor autorului studiului de care ne ocupăm.

Acest studiu n-a fost folosit de vechii istorici ai capitalei noastre : Papazoglu, Gion, Iorga[3] etc. De aceea ne propunem să ne oprim un moment la datele mai importante ale relatării lui Genilie, pentru a pune în lumină unele aspecte ale realităţii văzute de un contemporan informat, atent la transformările din vremea sa.

★

Prima parte a descrierii se referă la trecutul istoric, la situaţia geografică, demografică, la viaţa economică, la destul de slaba mişcare culturală a Ţării Româneşti sau a „Rominiei" cum îi place autorului să numească anticipativ şi prin restricţie Muntenia. Limba română e pusă în comparaţie favorabilă cu franceza şi italiana.

Schiţa istorică se bazează pe datele cronicarilor mai vechi şi pe legendele tradiţionale. Uneori autorul îmbină aceste date cu o modestă documentare scoasă din puţinele pagini ce s-au scris despre trecutul nostru de către istoricii străini.

Cînd naraţiunea sumară a trecutului ajunge la epoca autorului, acesta îşi adaptează mai mult încă expunerea la specificul calendarelor : ni se vorbeşte pe rînd despre judeţele ţării „18 părţi numite judeţe", pagina 128, cu date statistice precise (probabil scoase din recensămîntul făcut în acei ani). Ni se arată întinderea judeţelor, numărul de locuitori ; se vorbeşte de asemenea despre oraşele mai importante, despre unele aspecte particulare ale capitalelor de judeţe, despre rolul pe care unele vechi centre urbane l-au jucat în trecutul nostru istoric etc.

Iată în cîteva cuvinte capitala unui judeţ : „Tîrgovişte, de demult numită Tiriscum sau Ternis, este lîngă Ialomiţa, mai în centrul Rominiei, pe o desfătătoare cîmpie, înconjurată de graţioase priviri şi cîntată de Văcărescu, căruia i-a insuflat frumoasele versuri :

Te întinde o cîmpie
De sub poale de Carpaţi :
Cîmp deschis de vitejie
La romînii lăudaţi...

„Tîrgovişte este a patra rezidenţie a prinţilor vechi, după Făgăraş. De la 1383—1698 prinţii petrecea într-însa numai vara, iar iarna la Bucureşti ; de la 1700 lăsînd-o, scăzu cu totul din strălucirea sa cea veche şi acum este plină de triste ruine a palatelor domneşti, pe care le-a înnemurit doritul Cîrlova cu versurile sale cele pătrunzătoare, cîntînd ruinele Tîrgoviştei" (p. 185).

Referinţele istorice, descrierea geografică, prezentarea datelor statistice alternează uneori cu citatele literare din creaţiile autorilor romîni, pe care cronicarul de la 1837 îi cunoaşte bine. Sînt citaţi Văcăreştii, Cîrlova, Eliade, Alexandrescu.

[1] N. Iorga, *Istoria Bucureştilor*, 1939, p. 257—259.

[2] M. Cochelet, *Itinéraire...*, în „Bulletin de la Soc. de géographie", 1847.

[3] În legătură cu un roman vechi, din veacul trecut, N. Iorga a publicat în „Analele Academiei Române" (Mem. Secţiei Ist., Seria a III-a, 1934, p. 159 şi urm.) consideraţii interesante despre scrierea lui Ioan Bujoreanu sub titlu : *Bucureştii de acum un veac după romanul unui avocat*. Paginile de care ne ocupăm nu sînt pomenite nici cu acest prilej ; descrierea lui Bujoreanu e considerată ca „rară".

www.dacoromanica.ro

Dar din punct de vedere documentar, un mare interes prezintă amănuntele despre viaţa şi realizările contemporane, datele statistice şi acţiunile întreprinse pentru a îmbunătăţi aspectul general al vieţii politice şi sociale. Aflăm astfel că „populaţia sau numărul locuitorilor este mai la 2 milioane" (p. 195). Preocupări de înnoire se văd mai clar în capitolul despre capitala ţării : Bucureşti. Aici se afla conducerea, centrul economic şi cultural al ţării ; aici se vedeau mai clar tendinţele înovatoare, iniţiativele constructive, dar şi contradicţiile datorate rămăşiţelor unui primitivism care uimea pe străini, explicabile prin oprimarea de veacuri a ţării.

Despre capitala Principatului : Bucureşti

Cel mai important capitol al studiului, publicat în *Almanach* (şi mai înainte, în 1835, în manualul de geografie), e destinat descrierii aspectelor variate ale vieţii în plină transformare a capitalei ţării, Bucureşti.

Întîi ni se oferă o scurtă descriere geografică, politică şi economică a oraşului : „Bucureştii, sînt capitala a tot statul Rominii, cel mai mare oraş al ţării şi unul din cele mai însemnate în Europa : au peste 5 ceasuri împrejur şi la 80.000 lăcuitori [1], în 2000 case mici şi 4000 case mari, 14.000 familii, din care 250 preoţi, 1800 sudiţi [2], 1220 austriaci, 2600 evrei, 2500 ţigani şi alt" (p. 204).

Cum relaţiile politice ale Ţării Româneşti erau destul de largi, iar instituţiile politice începuseră să se organizeze după modelul european, denumirile lor, lexicul administrativ erau profund influenţate de terminologia apuseană. Neologisme în număr mare găsim în domeniul politico-administrativ, venite în special pe cale rusească, după introducerea Regulamentului organic. „Bucureştii sînt — scrie autorul în continuare — reziden̦ţia prinţilor [3] ; şederea înaltei nobleţe : a consulilor de puteri străine : Austria, Rosia, Englitera, Franţa, Prusia, Grechia şi Ştedu (Suedia) ; centrul administraţiei civile, militare şi religioase ; a căpetenii miliţii naţionale şi a cancelarii şi cazarmii ei. Aici sînt înaltele oficii şi dregătorii : înaltul divan sau senat ; curtea administrativă şi judecătorească, tribunalul de comerciu, criminalicesc, poliţia magistrat (?) ; comitet de carantine, doctoresc, de instrucţie publică şi altele" (ibid).

Situaţia culturală şi economică a ţării se reflectă în progresele pe care capitala le-a realizat pînă în anul cînd apare acest studiu. Putem citi aici unele amănunte privitoare la situaţia culturală şi religioasă, la învăţămînt şi la unele preocupări ale guvernanţilor de atunci. Acest fapt dovedeşte că autorul nu este un simplu traducător, ci un bun cunoscător al vieţii societăţii bucureştene de atunci, despre care vorbeşte în aceşti termeni : „Bucureştii sînt magazia a tot negoţul şi industrie a Rominii, are două tipografii (la Demidov : 3 tipografii) ; redacţie de gazetă : „Curierul rominesc", „Buletinul oficial" şi „Muzeul naţional" ...au ieşit la lumină prin d. Poenar directorul şcoalelor naţionale din tot Prinţipatu", doă litografii, 130 [4] biserici cu ale mănăstirilor şi capele (!) lor : iar la 100 sînt în mahalale şi doă [5] biserici catolice, una luterană, una

[1] Datele în legătură cu numărul locuitorilor sînt diferite în textele vremii. Francezul Laurençon (la N. Iorga, *Istoria rominilor prin călători*, III, p. 134) sau agentul Prusiei la Bucureşti, L. Kreuchely (*Hurmuzaki-Iorga*, X, p. 513), menţionează cifra de 100.000 de locuitori şi 14—16.000 de case în epoca revoluţiei lui Tudor Vladimirescu. Însă A. de Demidov : *Voyage dans la Rusie méridionale et la Crimée par l'Hongrie, la Valachie et la Moldavie, exécuté en 1837* indică, în acelaşi an în care apare descrierea de care ne ocupăm : „după ultimele recensăminte — 60.788 de locuitori şi 10.200 case" (p. 145).

[2] Supuşi străini care se bucurau de protecţia consulilor lor.

[3] Termen impropriu la noi pentru : „domnitori".

[4] La 1822, L Kreuchely nota : „Biserici, fără mănăstiri, sînt 72 şi biserici mai mici, aproape toate de lemn, în părţile mărginaşe ale mahalalelor, cam 25, în plus 18 capele. Toate de rit ortodox".

[5] L. Kreuchely notase numai cîte una.

www.dacoromanica.ro

protestantă, una armenească şi 2 sinagoge evreeşti, 4 spitale mai mari, întîi al mănăstirii Colţii al 2-lea al orfanotrofii, al 3-lea al mănăstirii Pantelimon, al 4-lea întemeiat şi înzestrat de doamna Elisaveta de Brîncoveanu, o zidire minunată după cea mai frumoasă arhitectură, 26 mănăstiri mai mari, 10 hanuri, la 100 de fabrice şi un *Cantor de aviz naţional*. Pentru cultura spirituală sînt : un teatru naţional în care de la 1834 se reprezentează romîneşte şi nemţeşte ; Societate filarmonică mai de 70 soţi, pentru întinderea literaturii şi muzicii vocale şi instrumentale, casă de lectură publică a gazetelor : multe şcoli elementare, cu vreo 1000 de studenţi şi pensionate de amîndouă sexele ; seminar, un colegiu naţional pentru ştiinţe şi limbi : latinească, franţuzească şi alt : cu vreo 400 de studenţi şi 16 profesori. Într-acest colegiu sînt : un pensionat naţional unde şi şed vreo 40 studenţi şi 12 stipendiaţi cu cheltuiala statului ; muzeu de antichităţi şi raritâţi ; colecţii de table antice şi curiozităţi naturale ; bibliotecă mare cu vreo 10 mii de volumuri scripturi de diferite limbi : Societate literară pentru cultura limbii, Societate agricolă pentru înaintarea agriculturii : cel mai frumos orloj al capitalii (ceasornicul mare) şi alt" (p. 205—206) [1].

Deceniul 1825—1835 este considerat de către autor ca o etapă însemnată pentru progresul edilitar. Evoluţia urbanistică, construcţiile care s-au ridicat în acest timp într-un ritm rapid în capitala ţării. reţin atenţia cronicarului. Am putea interpreta această laudă la adresa guvernanţilor ca o dorinţă de a contrabalansa impresia destul de rea pe care o lăsau descrierile călătorilor de atunci, veniţi din străinătate să cerceteze aceste locuri considerate primitive. Călătorii occidentali vedeau mai ales ciudăţenia oraşului, contrastele lui, străzile neîngrijite, lipsa de plan a clădirilor etc. Bunăoară L. Kreuchely (loc. cit.) a înregistrat : „Grămezi de colibe de lemn înconjoară case drăguţe şi chiar frumoase, împrăştiate".

★

Sinteza particulară dintre tradiţie şi inovaţie, dintre trecut şi actualitate este oglindită interesantă în transformările prin care trecea atunci oraşul, sub influenţa civilizaţiei occidentale mai ales a celei franceze, cea mai bine cunoscută în Principat.

„Bucureştii se împart — scrie autorul — în cinci mari părţi, numite plăşi, cu cîte o comisie. Fieştecare plasă are o deosebită văpsea pe tăbliţele caselor : albastră, galbenă, roşie, verde. neagră. Într-aceste 5 comisii se caută şi pricinile fieştecăriia plăşi ; are 78 de mahalale, numită după biserica lor (!) ; iar din nenumărate uliţi se taie cruciş de patru poduri pietruite de la 1825 carele se îndreptează către cele patru părţi ale lumii şi sînt noaptea luminate de fanare : Podu Mogoşoii, spre m.n.nord, către Transilvania numit după o moşie de asemenea nume, acesta este cel mai înfrumuseţat, cu palate în tot lungul său ; Podul lui Şerban Vodă asemenea înfrumuseţat spre miazăzi, către Bulgaria ; Podul Calicilor, spre apus către Craiova, numit după o proprietate a locului şi Podul Tîrgului de afară spre răsărit, numit pentru tîrgurile cele mari pe toată săptămîna, ce se adună la capătul său şi mai ales la *Moşi*, pe la duminica a toţi sfinţilor, cînd se face cea mai mare adunare din toată ţara despre munte ; după aceasta sînt : al Gorganului, Vitanului, Mihai Vodă, al Tîrgoviştei şi alt ; toate pietrite (!)" (p. 207)[2].

Alte aspecte pozitive, pe care autorul le consideră demne de subliniat, sînt aşezările noi, locurile cu multă verdeaţă, veselia locuitorilor. Despre toate acestea se puteau citi atunci destul de puţine lucruri, pentru că toate realizările din ţară însemnau prea puţin pentru nişte vizitatori

[1] În legătură cu aceste aspecte autorul prezintă, într-o notă amplă, o privire de ansamblu (cu un scop pur informativ. pentru cei care erau puţin familiarizaţi cu trecutul poporului nostru) asupra dezvoltării istoriei noastre. cu date în general cunoscute.

[2] Precizarea merită să fie reţinută, modernizarea căilor de comunicaţie era o problemă de care au vorbit aproape toţi călătorii străini cu totul nemulţumiţi de mizeria străzilor bucureştene, a podurilor pline de noroi, impracticabile în cea mai mare parte a anului.

www.dacoromanica.ro

străini, obişnuiţi să trăiască în vechile centre europene, strălucite prin construcţiile, palatele, fastul lor.

Astfel, învăţatul francez, D. Béchamp, care şi-a petrecut copilăria în Bucureşti între 1825—1834 constată că s-a trecut repede de la starea de barbarie (la venirea lui în ţară a putut vedea capete de condamnaţi executaţi, înfipte în ţepi în jurul închisorilor, străzi foarte murdare, pline de noroi) la o civilizaţie modernă. Béchamp vorbeşte ca un romîn : „Da, sub Grigore Ghica se putea respira, se trăia într-o viaţă nouă, barbaria se retrăgea şi se aspira tot mai mult spre un viitor mai bun. Dar iată anul memorabil 1827. Ah, nu-şi poate cineva închipui astăzi, ce sentiment puternic a izbucnit în inimile noastre la vestea victoriei de la Navarin. La vestea distrugerii, flotelor combinate ale turcilor şi Egiptului, entuziasmul care ne-a cuprins a fost de nedescris era un adevărat delir, simţeam că eliberarea Greciei era preludiul eliberării complete a Romîniei.

„Mai puţin de doi ani după aceasta am văzut defilînd pe Podul Mogoşoaiei, o zi întreagă armata rusească, care se duce să învingă în Balcani. Romîn cum mă simţeam prin toate fibrele inimii mele, tot atît mă simţeam şi francez, nu-i de mirare că împărţeam entuziasmul romînilor, aplaudînd victoriile ruşilor. Am văzut atunci Bucureştiul transformat, splendid iluminat, străzile împodobite cu pînze pe care erau pictate marile bătălii ; Bucureştiul întreg era afară, sufletul Romîniei era întreg acolo şi aplaudau victoriile care înlăturau barbaria" [1].

Pentru Genilie, care fusese martor al trezirii rapide în ultima vreme a Bucureştilor la o viaţă modernă, schimbările petrecute îl îndreptăţeau mai mult să spună că Bucureştii sînt o „capitală frumoasă şi populată", iar locuitorii capitalei „sînt iubitori de lux şi de toate lucrurile frumoase, le plac adunările de petrecere cum teatrul ... vînatul, primblarea şi alt ; mobilele constumul său, portul[2], masa şi ceremoniile lor sînt toate după ale Europei". Evident că autorul se referă la clasele înstărite, la burghezia în ascensiune. Constatarea merge pe linia afirmaţiilor generale de atunci : toate documentele vremii ne vorbesc despre influenţa occidentală, mai ales cea franceză, care prinsese rădăcini puternice şi era mereu în creştere, datorită şi numărului sporit de tineri plecaţi la studii în Franţa.

Trebuie de asemenea reţinută observaţia că „limba franceză s-a făcut comună acum" [3] fenomen care a avut o importanţă considerabilă pentru dezvoltarea vocabularului şi a stilului, literar, chiar dacă e vorba doar de folosirea acestei limbi de către aceleaşi pături şi clase pomenite mai sus, stăpînite tot mai mult de tendinţe cosmopolite. Răspîndirea considerabilă a limbii franceze în Ţara Romînească se poate vedea şi din limba documentelor administrative, din presa şi literatura acelei vremi.

„Curierul", „Albina" şi „Muzeul naţional" au multe pagini, în 1837, tipărite pe coloane în limba romînă şi franceză.

Influenţa culturii moderne, venită mai ales prin filieră franceză, se putea atunci constata şi asupra tineretului, despre care autorul studiului de care ne ocupăm are cuvinte bune de spus :

---

[1] Const. Moisil, în articolul *Bucureştii vechi* (în „Boabe de grîu", sept. 1932, p. 422) citează şi alţi autori mai favorabili stărilor de lucruri de la noi.

[2] Iată ce nota în această privinţă pictorul ungur Barabas, care a stat în Bucureşti între anii 1831—1833, lucrînd prin casele boiereşti portrete foarte apreciate : „Lumea ... a început să se lase de obiceiurile turceşti, imitînd şi adoptînd pe cele europene ... Trecerea aceasta de la portul vechi la cel nou european a fost înlesnită de uniforma militară, prin care lumea s-a obişnuit cu noile uniforme de îmbrăcăminte căci după ocupaţie primul lucru al ruşilor a fost înfiinţarea unei armate romîneşti cu uniformă europeană, asemănătoare cu cea rusească" (C. Moisil, *op. cit.*).

[3] Într-o descriere istorică, geografică şi culturală a Principatelor, publicată de *M. A. de Bucarest* în „Revue des deux mondes", 1837, p. 129—170, se constată acelaşi lucru : larga circulaţie a limbii franceze în lumea „bună" a capitalei. Şi M. Cochelet, *op. cit.*, e încîntat că toată lumea vorbea franţuzeşte.

www.dacoromanica.ro

„tinerimea din amîndouă sexele ageră, iute, alegră (!) şi genioasă (talentată), iubitoare de învăţătură şi mai ales de muzică, la care mult se îndeletniceşte ş.a.".

Descrierea lui I. Genilie, care oglindeşte variate aspecte ale vieţii politice sociale şi mai ales culturale, nu dă însă în cuprinsul ei date, informaţii inedite despre felul de viaţă al maselor populare. despre nivelul de viaţă materială şi spirituală al poporului. Interesul autorului e concentrat asupra progreselor vizibile în viaţa oraşelor, mai ales a capitalei, şi în rîndul claselor privilegiate ale epocii, punîndu-se prin aceasta în inferioritate faţă de alţi autori ca Demidov, Cochelet, B. Perrin, citaţi deja, la care găsim o imagine complexă a activităţii economice, a vieţii comerciale, financiare şi agricole a ţării.

Cartierele capitalei sînt prezentate sumar, prin trăsăturile lor particulare, subliniindu-se laturile frumoase sau importanţa unor edificii, a unor monumente istorice. În prezentarea acestor amănunte recunoaştem un spirit avizat, pătrunzător. El descrie capitala raportîndu-se adesea la stările de fapt anterioare, la trecutul ei istoric şi la schimbările care au intervenit în ultimii ani în organizarea vieţii publice a oraşului. Aşa ceva nu se poate întîlni într-o descriere a unui trecător grăbit, puţin informat despre trecut, despre rostul sau valoarea unor realizări cu care se putea mîndri un cetăţean, aşa cum face autorul nostru în aceste pagini.

„Cotrocenii ... aici petrecea mai înainte prinţii vara ... Dealul Spirii numit după forma spirală ... Aici sînt şi ruinele Curţii domneşti. a templului şi a cetăţii numită Curtea arsă, că a ars la 1813.

Apoi e Filaretul unde este ... şi mai desfătătoare primblare [1] şi adunare mare toamna : pentru verdura (!) cîmpiei, bunătatea apei izvoritoare şi viile ce înfrumuseţează culmea dealului Arcos[2] (numit astfel — *n.n.*) după numele unui mitropolit. Văcăreşti măreaţa mănăstire... făcută de Nicolae Mavrocordat la 1720. Aici este descălicarea prinţilor, venind din Constantinopol".

Şi în acea epocă Băneasa era o parte a oraşului „vizitată pentru frumuseţea pădurii cei curate şi cu mulţi stejari deşi, luminată cruciş peste tot, cu mare paradă la 1832, în cinstea prezidentului Pavel Kiselev".

Ceea ce alţi autori contemporani cu Genilie numeau „aleiul de la Băneasa", e prezentat aici ca „alea cea mare ... compusă din trei drumuri printre tei, începută la 1832, şi încă neisprăvită". E vorba de cunoscuta şosea Kiselev, una din realizările importante ale acelor ani de muncă intensă pentru înfrumuseţarea capitalei[3].

Iată un pasaj din „Curierul romînesc", din 1837 (p. 104), care prezintă sintetic unele tendinţe ale societăţii de atunci : „Pre lîngă înaintarea ştiinţelor care din zi în zi se împrăştie din şcoalele naţionale ... au început a se naşte în această ţară şi gustul frumoaselor arte. Muzica s-a întins în toate clasele cele mari şi clasele de jos ; teatru <l> sporeşte şi înfăţişează o varietate vrednică de rîvnit. Zugrăveala vine şi ea la vreme a forma gustul, a înălţa imaginaţia amatorilor şi celor ce se apleacă către această frumoasă artă". Iar în ce priveşte domeniul economic-comercial „Cantorul de aviz şi comers" din 24, IV, 1837 scria : „Aşa abia acum în timpurile renaşterii se

[1] În înţelesul de azi : „loc de promenadă".

[2] „Arcuit", în formă de arc.

[3] În vederea unei modernizări radicale, aplicarea Regulamentului organic a jucat, cum am spus, un rol esenţial : „Regulamentul însuşi constituia un mare pas spre europenizare, căci a introdus regimul constituţional şi a reorganizat administraţia ţării după modelul aspusean, înfiinţînd în locul vechilor dregătorii departamentele ministeriale ... Este foarte interesant că în noua organizaţie a muncipalităţii s-a prevăzut aşa-numita „zeciuială a înfrumuseţării, taxă ce se percepea de la boiernaşii mazili, de la patentari, de la plugari, şi muncitori, în vederea înfrumuseţării oraşului". (Const. Moisil, *op. cit.*, p. 422).

www.dacoromanica.ro

simte în țara noastră prea mare și neapărată trebuință de o gazetă care să publice cursul speculațiilor și prețurilor negustorești".

Contactul cu civilizația modernă dezvoltă deci atît gustul estetic, cît și activitatea, emulația economică, comercială a orașului.

Despre alte cartiere ale orașului citim:

„Colentina, cea mai desfătătoare și mai vizitată primblare a nobleții vara, în serile zilelor senine, vestită pentru aleea sa cea regulată de tei, pe marginea cîmpului Colentinii și pe țărmurile unei frumoase bălți, ca un semicerc. Aici, alăturea, sînt și palatele domnești, o biserică după cea mai frumoasă arhitectură și împodobită împărătește; după biserică este un monument prea frumos, unde se odihnesc casele întru fericire reposatului prinț și fostul domn stăpînitor Grigore D. Ghica, cu a căruia cheltuială s-au și făcut aceste ziduri minunate. Tot acest prinț bun... au întărit un venit ca să pardosească ulițele Bucureștiului cu piatră și au băgat în inima romînilor iubirea de limba națională, căruia sîntem datori a mulțămi și în veci a-l pomeni" (p. 214).

Armata noastră își avea în 1837 tot în cartierul Colentina locul de exerciții și de pregătiri pentru parade, cum ne spune autorul acestei cronici: „Cîmpul Colentinii este cîmpul Mars al Bucureștilor, unde s-au făcut și se fac cele mai frumoase și mai cu paradă pompe, țeremonii și exerciții militare cum: sfințirea steagurilor, armelor și miliției naționale la 1830, jurămîntul credinții ostășești la 1834; ordinile și reviziile armiei". Pe lîngă acest loc destinat armatei, e menționată și cazarma de „ezerciție a cavaleriei militărești", situată spre răsărit unde e „Mărcuța cu o frumoasă pădurice".

Cu prilejul turului de orizont făcut pentru a consemna ceea ce era atunci atrăgător prin cartierele orașului, ni se arată că Tipografia „D. Iliadi (Eliade) cu o zidire după cea mai nouă arhitectură, și o grădină frumoasă" era spre răsărit de Colentina: că „din edificiile publice (și aici autorul explică: zidiri mari) cele mai însemnate sînt: Curtea administrativă, pentru măreața sa înălțime și poziție, Cazarmia miliției și în centrul Bucureștilor este colegiul național Sf. Sava, zidit întîi în 1820, unde încă la 1688 prințul Șerban Cantacuzino făcuse o școală publică romînească, apoi abia la 1825, prin porunca domnului stăpînitor Grigore D. Ghica, iar s-a prefăcut după o arhitectură regulată și frumusețează ce se vede acum" (p. 217).

Întinderea orașului de atunci era considerabilă. Între clădirile care erau pe cale de dezvoltare modernă și spațiile verzi era un raport cu totul diferit de cel de azi. Așezările aveau o înfățișare patriarhală; capitala semăna cu un oraș de provincie:

„Înlăuntrul Bucureștilor mai toate casele sînt într-o grădină plină de pomi, copaci, floreturi și verduri ce înfigurează, vara mai ales, un codru mare și cel mai mare prospect, de o capitală care cu îndestularea celor trebuincioase, a pometurilor și primblărilor desfătătoare, se face adevărată cetate de bucurie, unde acum vreo 450 de ani era numai un mic sat și pădure mai mult".

Cam în același fel se exprimau și călătorii străini care au petrecut cîtva timp în București; ei vedeau în această stare primitivism. L. Kreuchely însă e, în acest punct, aproape de tonul paginilor din *Almanachul* de la 1837: „Curțile foarte mari ale celor mai multe case, grădinile mari și mici, adăugate la acest număr de 16.000 de case, dau Bucureștilor o întindere de aproape cinci mile în circumferință. Din orice parte te apropii de oraș priveliștea este foarte plăcută în timp de vară. Pare că privești o pădure zîmbitoare și turlele marelui număr de biserici care se văd printre arbori, îi dau o înfățișare grotescă" [1].

După trecerea a 15 ani situația nu era mult schimbată în ceea ce privește aspectul general al orașului. Ceea ce însă părea grotesc autorului pomenit mai sus, la 1822, i se pare o calitate

[1] Const. Moisil, *op. cit.*, p. 420.

www.dacoromanica.ro

autorului nostru de la 1837. Amănuntele topografice şi obiceiurile tradiţionale îi inspiră accente lirice : „Ceeace figurează însă şi înfrumuseţează încă mai mult privirea capitalei sînt zidurile, cetăţii şi naltele turnuri ale celor 100 templuri sau biserici şi 26 mănăstiri mari, ale căror vîrfuri şi faţade, ca şi prospectele palatelor dinlăuntru şi afară se pierd primăvara prin pometurile nemărginite din grădinile înfloritoare şi înverzite şi ale căror grandios uet (vuet) de nenumărate clopote mari şi mici seara şi dimineaţa, în sărbătorile şi ţeremoniile religioase, insuflă omului celui mai mare, măreaţă şi respectuoasă impreşie" (p. 215—216).

În anul în care e redactată descrierea de care ne ocupăm, înfăţişarea unor instituţii de prestigiu de-a lungul veacurilor era alta decît cea de azi. Unele note particulare ale acestor aşezăminte merită a fi reţinute, pentru că aduc precizări de amănunt peste care unii cronicari contemporani au trecut uşor. Aşa de exemplu ni se spune că mitropolia „acum s-au preînoit şi zugrăvit de D. Pocovnicu Nicolae, romîn adevărat şi măiestru în meşteşugu zugrăvirii", iar în notă aflăm că „tot acest vrednic bărbat au zugrăvit şi biserica Domnească, de la Colentina şi de la Palatu Domnesc în Bucureşti, cum şi biserica Sf. Gheorghe de la mănăstirea Cernica" (p. 216).

Despre mitropolie ni se spune că nu era destinată numai administraţiei religioase, ci servea şi altor scopuri : „înlăuntrul Mitropolii sînt : sale (sălile) generalii adunări naţionale ; arhiva Prinţipatului, trupul sf. Dimitrie protectorul capitalii şi alt". Îndată după Mitropolie este pomenită mănăstirea Radul Vodă care „prin aşezămintele ctitorilor se hotărîsc a fi ospătărie obştească pentru toţi călătorii mari şi mici" (p. 216—217). Biserica Sf. Gheorghe aşezată în centrul pieţii negustoreşti din mijlocul capitalei, părea „asemenea unei cetăţi cu nalte ziduri, făcute de Constantin Brîncoveanu la 1700". Cu acest prilej e pomenită „strălucita familie a Basarabilor" carii 600 ani au ilustrat patria cu înţelepciunea, biruinţa şi nobilitatea lor". O menţiune specială apare în această ordine de idei în legătură cu mănăstirea Colţea „făcută de Mihail Cantacuzino la 1715, vestită pentru spitalul său cel curat şi pentru turnul cel mai înalt şi mai frumos al capitalii, pînă a nu se surpa de cutremur la 1802, a cui năltime este încă şi pînă acum de proverb".

Totuşi descrierea această este departe de a oglindi toate aspectele, chiar cele mai generale, ale oraşului. Se vorbeşte mai mult despre mănăstiri şi biserici decît despre economia, comerţul, întreprinderile în curs de dezvoltare. În această privinţă este mai completă descriere amintită a consulului L. Kreuchely, de la 1822, mai edificatoare tablourile complexe făcute de A. Demidov sau lucrarea lui L. Perrin, în care întîlnim un bogat capitol despre starea economică a ţării, despre producţia industrială, comerţul, bogăţia subsolului etc. Ciudăţenia contrastelor din capitala Ţării Româneşti însă nu putea scăpa nimănui: colibe primitive alături de palate, eleganţă pariziană alături de oameni sărmani, mulţi în zdrenţe, luxul şi lenevirea în mijlocul oprimării poporului muncitor.

★

Putem spune în concluzie că descrierea prezentată în aceste pagini, apărută în *Almanachul Statului* pe 1837, prezintă un interes documentar indiscutabil. La seria documentelor destul de rare despre istoria Ţării Româneşti şi despre capitala sa Bucureşti, poate fi adăugată mărturia unui contemporan, care nu era un simplu diletant în domeniul istoriei şi al geografiei, ci unul din pionierii acestor ştiinţe în părţile noastre. Oricît de mărunte ar fi amănuntele pe care ni le furnizează informaţia lui, ele sînt binevenite pentru a înţelege mai profund specificul vieţii societăţii noastre, puternic influenţată în acea vreme de curentele înnoitoare ale civilizaţiei europene. Ecourile influenţelor apusene se văd adesea în paginile prezentate de Iosif Genilie : se poate observa respectul de care se bucura limba şi cultura franceză, urmările pozitive ale organizării politice, sociale şi culturale, înfăptuite prin Regulamentul organic, năzuinţa patriotică de a

www.dacoromanica.ro

moderniza, sub toate aspectele, viaţa ţării şi în special capitala ei, Bucureşti. Comparînd această descriere cu altele similare făcute de călătorii străini, trecători vremelnici prin ţările româneşti, remarcăm că paginile acestui *Almanach* sînt străbătute de un suflu patriotic, de dragoste faţă de trecutul istoric şi faţă de unele înfăptuiri remarcabile ale contemporanilor, pe care autorul îi laudă pentru zelul şi munca lor creatoare. De aceea cu toată menţiunea autorului că e vorba de o simplă „traducere", noi o considerăm o lucrare originală, fundamentată, cum indică redactorul în româneşte al acestei descrieri, pe date statistice oficiale, pe informaţii controlate şi pe realităţi bine cunoscute de autor.

Socotim că deoarece descrierea interesantă a lui Genilie nu a fost utilizată de istoricii de pînă acum, nefiind pomenite nici *Geografia*, nici paginile din *Almanach*, dată fiind raritatea publicaţiei, descrierea lui Genilie ar trebui publicată în întregime, pentru a putea fi pe deplin utilă viitorilor istorici ai Bucureştilor.

Acum 120 de ani, cînd au apărut paginile analizate mai sus, înfăţişarea Bucureştilor noştri era încă patriarhală, un amestec de vechime şi rîvnă spre înnoire. Momentele istorice dramatice prin care a trecut de atunci au impus reforme radicale în viaţa ţării. Mai ales după ce a devenit capitala României, oraşul acesta s-a aliniat rapid dezvoltării generale a capitalelor europene. Epoca actuală de progres îi asigură capitalei noastre o dezvoltare tot mai mare, o creştere continuă a prestigiului ei politic, economic şi cultural. Paginile din *Almanachul Statului*, de la 1837, oglindesc sintetic o etapă depăşită a dezvoltării generale a istoriei noastre. Cunoaşterea lor uşurează însă înţelegerea trecutului, a năzuinţelor spre înnoire, a capacităţii creatoare a poporului nostru din acele vremuri.

www.dacoromanica.ro

SCURTĂ PRIVIRE ASUPRA REALIZĂRILOR ISTORIOGRAFIEI MARXISTE DIN R.P. CHINEZĂ *

DE

MARGARETA HUTIRA

Articolul de faţă, avînd un caracter mai mult informativ, nu urmăreşte o expunere completă şi amănunţită a subiectului ales. Ne propunem să facem o scurtă caracterizare a ştiinţei istorice din Republica Populară Chineză, să indicăm problemele principale cercetate de către istoricii marxişti chinezi, precum şi să dăm sumare informaţii cu privire la instituţiile istorice şi la revistele de specialitate existente în perioada actuală. Autorul, neavînd posibilitatea să consulte unele lucrări de istorie în original, a folosit o serie de recenzii apărute în revistele sovietice cu privire la diferite publicaţii din R. P. Chineză.

★

Înainte de a trece la caracterizarea istoriografiei marxiste din R. P. Chineză, este necesar să ne oprim asupra unor trăsături negative ale istoriografiei burgheze premergătoare. Istoriografia burgheză chineză a avut în general un caracter tendenţios, deservind interesele claselor dominante, adică ale burgheziei compradore şi ale moşierimii. Una din laturile ei caracteristice era şovinismul han[1] şi ignorarea completă a rolului minorităţilor naţionale în dezvoltarea istorică a poporului chinez. Procesul dezvoltării istorice a societăţii chineze era privit de istoricii burghezi de pe poziţii idealiste. În perioada dominaţiei clicii lui Ciang Cai-şi, istoriografia burgheză chineză a cunoscut o influenţă accentuată a concepţiilor istorice din ţările Europei occidentale şi din S.U.A. Această influenţă se învedera printr-o atitudine de ploconire faţă de ţările europene şi de Statele Unite ca centru al ştiinţei istorice şi printr-o desconsiderare faţă de istoria naţională.

Istoriografia marxistă a apărut în China numai după Marea Revoluţie Socialistă din Octombrie. În această perioadă, reprezentanţii înaintaţi ai intelectualităţii progresiste au început să cerceteze istoria Chinei de pe poziţii marxist-leniniste. După cum a arătat istoricul chinez

* În articolul de faţă se foloseşte transcrierea justă a numelor şi denumirilor chineze, stabilită de specialiştii romîni de comun acord cu specialiştii chinezi.

[1] Han — denumire proprie a chinezilor, spre deosebire de alte naţionalităţi care trăiesc în China. L-am putea denumi „şovinismul mare chinez".

www.dacoromanica.ro

prof. Liu Da-nien în cuvîntarea sa ţinută în faţa oamenilor de ştiinţă din Moscova, „ştiinţa istorică marxistă chiar de la începutul existenţei sale în China a exercitat o mare influenţă asupra opiniei publice chineze şi a devenit în scurt timp o forţă necesară şi activă a frontului ideologic al revoluţiei"[1].

Numai după proclamarea Republicii Populare Chineze s-au creat însă acele condiţii care au permis o dezvoltare nestingherită a ştiinţei istorice marxiste. Dacă în perioada premergătoare, mulţi istorici chinezi se găseau sub influenţa concepţiilor idealiste asupra procesului istoric al dezvoltării societăţii, după instaurarea puterii populare ei au început să studieze în mod activ teoria marxist-leninistă şi să-şi însuşească materialismul istoric. Partidul Comunist Chinez acordă o mare atenţie reeducării ideologice a intelectualităţii. Referindu-ne la reprezentanţii ştiinţei istorice, în prezent se poate remarca că această muncă de reeducare ideologică în spiritul marxism-leninismului a dat rezultate pozitive. O parte însemnată a lucrărilor istorice apărute după proclamarea Republicii Populare Chineze sînt consacrate cercetării problemelor istoriei naţionale de pe poziţii marxist-leniniste.

Grija Partidului Comunist şi a guvernului popular pentru dezvoltarea ştiinţei istorice în China s-a manifestat nu numai prin reeducarea ideologică a istoricilor, ci şi prin măsurile luate pentru crearea diferitelor instituţii, asociaţii şi reviste ştiinţifice, a căror sarcină este cercetarea profundă şi sistematică, în primul rînd a problemelor istoriei naţionale.

În perioada actuală, studierea istoriei Chinei se desfăşoară la institutele de cercetări ştiinţifice ale Academiei de ştiinţe a R.P. Chineză, la unele instituţii politice şi institute ale partidului comunist, la facultăţile de istorie ale universităţilor şi ale institutelor pedagogice.

În anul 1955 a fost creată la Academia de ştiinţe a R. P. Chineze, Secţia de ştiinţe sociale, în atribuţiile căreia intră preocuparea de a coordona şi de a îndruma munca de cercetare ştiinţifică a istoriei Chinei. În sistemul de organizare a Academiei de ştiinţe există patru institute de cercetări ştiinţifice de istorie : Primul institut de istorie, Al doilea institut de istorie, Al treilea institut de istorie şi Institutul de arheologie.

Primul institut de istorie (director Guo Mo-Jo) se ocupă de cercetarea istoriei vechi şi, în parte, medievale pînă la epoca Sui (581—618). Al doilea institut de istorie (director Sien Da) cercetează istoria medievală de la epoca Sui pînă la primul război „al opiului" (1839—1842). Al treilea institut de istorie (director Fan Uăn-lan) are cinci secţii de cercetări ştiinţifice : secţia de istorie a claselor contemporane din China şi a relaţiilor reciproce dintre ele, secţia de istoria politică a Chinei, secţia de istorie a agresiunii statelor străine împotriva Chinei, secţia de istorie contemporană a Chinei şi secţia de întocmire a istoriei generale a Chinei.

Primele două institute de istorie publică două reviste de specialitate : „Li-şi ian-dzü" [Cercetări istorice] şi „Şi-şüe i-ţun" [Traduceri de istorie]. Al treilea institut publică culegeri de studii şi referate ştiinţifice, revista „Dzin-dai şi dzi-liau" [Materiale privind istoria contemporană] şi participă cu diverse materiale la revista „Li-şi ian-dzü".

Institutul de arheologie (director Tjăng Tjăin-do) se ocupă, de preferinţă, cu studiul monumentelor epocii neoliticului, epocii In (al doilea mileniu înaintea erei noastre), epocii Djou (Djou de apus, secolele XII—VIII î. e. n., Djou de răsărit, secolele VIII—III î. e. n.), epocii Han (Han de apus, 206 î. e.n. — 25 e. n., Han de răsărit 25—220 e. n.) şi epocii Tang (618—906 e. n.).

Cu studiul istoriei revoluţiei chineze şi a Partidului Comunist Chinez se ocupă, sub conducerea departamentului Secţiei de agitaţie şi propagandă a C. C. al P. C. Chinez, Institutul Marx-Lenin, Universitatea populară din Peking şi Muzeul revoluţiei chineze.

---

[1] Liu Da-nien, *Situaţia ştiinţei istorice în China*. Cuvîntare ţinută la consfătuirea oamenilor de ştiinţă din Moscova, la Secţia de istorie şi filozofie a Academiei de ştiinţe a U.R.S.S., în 23 aprilie 1953. Vezi „Voprosî istorii", 1953, nr. 5, p. 56.

www.dacoromanica.ro

★

Majoritatea lucrărilor şi articolelor istorice apărute după anul 1949 sînt consacrate, în primul rînd, problemelor istoriei moderne şi contemporane a Chinei. Înainte de toate trebuie să menţionăm că problema periodizării istoriei moderne a Chinei constituie una din principalele preocupări ale istoricilor chinezi. Dacă altădată, în istoriografia burgheză, etapele principale ale dezvoltării istorice se determinau după acţiunile „de seamă" ale împăraţilor şi comandanţilor de oşti, acum în faţa savanţilor chinezi s-a pus sarcina de a elabora o periodizare nouă, marxistă, luînd în consideraţie teza marxist-leninistă conform căreia adevăraţii creatori ai istoriei sînt masele populare. În 1954 a apărut un articol al istoricului Hu Şăng, intitulat *Problema periodizării istoriei moderne a Chinei*[1], care a stîrnit un larg ecou în rîndurile istoricilor din China populară. Hu Şăng subliniază importanţa şi necesitatea rezolvării problemei periodizării. El arată că lucrările apărute în ultimul timp, ai căror autori încearcă să analizeze evenimentele istorice de pe poziţii marxist-leniniste, au o lipsă serioasă şi anume lipsa periodizării precise a istoriei moderne a Chinei, ceea ce duce la folosirea metodei descriptive, la prezentarea evenimentelor istorice izolate unele de altele. În articolul său, Hu Şăng face o încercare de periodizare a istoriei moderne a Chinei, punînd la baza ei desfăşurarea luptei de clasă. După părerea autorului, lupta revoluţionară a cunoscut în China în epoca modernă trei puternice perioade de avînt: revoluţia tai-ping-ilor (1850—1864); avîntul revoluţionar de la sfîrşitul secolului al XIX-lea, al cărui punct culminant a fost răscoala antiimperialistă I-hă-tuan (cunoscută sub numele de „răscoala boxerilor") şi avîntul revoluţionar din 1905—1911, care a dus la răscoalele de a Canton şi apoi de la U-tjang din timpul mişcării Tung-măng-hui (1911). Bazîndu-ne pe aceste trei perioade de avînt revoluţionar, istoria modernă se poate împărţi, după părerea lui Hu Şăng, în şapte etape: 1) 1840—1850, de la primul război al opiului pînă la începutul răscoalei tai-ping-ilor; această perioadă a constituit începutul transformării Chinei într-o ţară semicolonială, semifeudală; 2) 1851—1864, perioada revoluţiei ţărăneşti antifeudale a tai-ping-ilor; 3) 1864—1895, de la înfrîngerea tai-ping-ilor pînă la războiul chino-japonez; în această perioadă se formează bazele social-economice ale societăţii chineze semicoloniale şi semifeudale; 4) 1895—1900, de la războiul chino-japonez pînă la înăbuşirea răscoalei antiimperialiste I-hă-tuan; datorită avîntului luptei revoluţionare a maselor în această perioadă, tendinţa statelor imperialiste de a transforma pe deplin China într-o colonie a suferit un eşec; 5) 1901—1905, de la înăbuşirea răscoalei I-hă-tuan pînă la crearea organizaţiei revoluţionare Tung-măng-hui [Liga unională], perioada formării curentului revoluţionar-democrat burghez în frunte cu Sun Yat-sen; 6) 1905—1912, de la crearea Ligii unionale pînă la cucerirea puterii de către Uan Şi-cai; aceasta este o perioadă a luptei între curentele revoluţionar şi reformist, care s-a terminat cu înfrîngerea revoluţiei; 7) 1912—1919, de la înfrîngerea răscoalelor de la Canton şi apoi de la U-tjang din timpul mişcării Tung-măng-hui, pînă la „mişcarea de la 4 mai"; aceasta este perioada de trecere de la revoluţia burghezo-democratică condusă de burghezie, la revoluţia burghezo-democratică de tip nou, condusă de proletariat.

În acelaşi an, ceva mai tîrziu, a fost publicat articolul lui Sun Şou-jăn consacrat aceleiaşi probleme[2]. Sun Şou-jăn ia ca criteriu pentru determinarea periodizării istoriei moderne a Chinei nu dezvoltarea luptei revoluţionare, ci procesul transformării societăţii chineze într-o societate semicolonială, semifeudală, dezvoltarea contradicţiilor, în această perioadă, între statele imperialiste şi China.

O atenţie însemnată este acordată problemei periodizării istoriei moderne a Chinei şi în cartea lui Jung Măng-ien, în care se studiază istoria luptei revoluţionare în epoca modernă

[1] „Li-şi ian-dzŭ", 1954, nr. 1.
[2] *Ibidem*, nr. 6.

www.dacoromanica.ro

și contemporană[1]. Jung Măn-ien, ca și Hu Șăng, pune la baza împărțirii epocii moderne mișcarea revoluționară de masă.

În ianuarie 1956, la Universitatea populară din Peking a avut loc o discuție științifică la care a fost ridicată problema periodizării istoriei moderne a Chinei[2]. Referatul istoricului Dai I a fost consacrat acestei teme. Fiind de acord cu părerea lui Hu Șăng că la baza periodizării trebuie pusă lupta de clasă, referentul a arătat în același timp că, după părerea lui, noțiunea de luptă de clasă trebuie lărgită, incluzînd și lupta națională a poporului; Dai I a împărțit istoria modernă în trei perioade:

1) 1840—1873 (de la începutul agresiunii străine în China pînă la terminarea războiului țărănesc intern);

2) 1873—1901 (de la ocuparea de către cotropitorii străini a teritoriilor vasale ale Chinei pînă la înăbușirea răscoalei I-hă-tuan);

3) 1901—1919 (perioada revoluției conduse de burghezie și trecerea la revoluția burghezo-democratică de tip nou).

Atenția principală a participanților la discuție a fost concentrată în jurul problemei cu privire la criteriul periodizării și al delimitării concrete, cronologice, a fiecărei etape. În ceea ce privește prima problemă, majoritatea vorbitorilor au căzut de acord că la baza periodizării istoriei moderne a Chinei trebuie să fie pusă lupta revoluționară a maselor, cu unele observații și completări. Cu privire la determinarea concretă, cronologică a diferitelor etape, participanții nu au ajuns la o părere unitară, dar și aici majoritatea a fost în principiu de acord cu necesitatea de a se avea în vedere cele trei situații revoluționare arătate în referat.

Deși în perioada actuală problema periodizării istoriei moderne a Chinei nu este încă pe deplin rezolvată, totuși nu există nici o îndoială că munca creatoare a istoricilor chinezi va da rezultate pozitive.

Dintre lucrările dedicate în întregime istoriei moderne a Chinei, merită să fie relevată cartea lui Fan Uăn-lan, *Istoria modernă a Chinei*[3]. Primul volum al acestei opere cuprinde perioada de la 1840 pînă la 1901. Cartea este scrisă pe baza cercetării unor izvoare multiple, în primul rînd chinezești. Marele merit al autorului constă în promovarea pe primul plan a activității revoluționare creatoare a maselor, care este adevărata forță motrice a istoriei. Opera lui Fan Uăn-lan este considerată drept una dintre primele încercări reușite de a trata de pe poziții marxist-leniniste dezvoltarea istorică a Chinei în epoca modernă.

O atenție considerabilă se acordă istoriei moderne și contemporane a Chinei în lucrarea lui Hua Gang, *Teze privind dezvoltarea istorică a societății*[4], în care autorul urmărește dezvoltarea societății chineze de la orînduirea comunei primitive pînă la epoca contemporană, pînă la revoluția democratică de tip nou.

Dintre diferitele probleme ale istoriei moderne și contemporane, cercetate de istoricii chinezi, două ocupă locul principal: cercetarea istoriei revoluției populare chineze și cercetarea istoriei agresiunii puterilor străine în China și îndeosebi a agresiunii Statelor Unite ale Americii.

În studierea istoriei revoluției populare chineze, istoricii acordă o atenție deosebită celor trei războaie civile revoluționare. De un mare ajutor în cercetarea primului război civil revo-

---

[1] Jung Măng-ien, *Studiu asupra istoriei luptelor revoluționare din China în ultimii o sută de ani*, Peking, Ed. San-lian șu-dien, 1954.

[2] Vezi „Voprosi istorii", 1956, nr. 8; Uang St-ti, Dai I, *O discuție științifică la universitatea populară chineză.*

[3] Fan Uăn-lan, *Istoria modernă a Chinei*, ed. a IX-a, corectată și completată, Peking, 1955.

[4] Hua Gang, *Teze privind dezvoltarea istorică a societății*, ed. corectată, Peking, Ed. San-lian șu-dien, 1951.

www.dacoromanica.ro

luţionar (1924—1927) sînt cele două culegeri de materiale şi documente cu privire la istoria mişcării muncitoreşti şi ţărăneşti din această perioadă[1].

Problema hegemoniei proletariatului în revoluţia burghezo-democratică de tip nou din China a avut de la început o importanţă primordială. Cu toate că această revoluţie a avut un caracter burghezo-democratic, pentru succesul şi victoria ei deplină era necesar să fie condusă de proletariatul industrial chinez. Mao Ţze-dung, vorbind despre rolul proletariatului chinez, a arătat încă în 1926 că în ciuda numărului restrîns, „tocmai el întruchipează noile forţe de producţie şi este cea mai progresistă clasă din China contemporană, clasă care a devenit forţa conducătoare a mişcării revoluţionare"[2].

În perioada primului război civil revoluţionar, în faţa Partidului Comunist Chinez s-a pus cu toată ascuţimea sarcina unirii strînse a proletariatului şi transformării lui în forţă conducătoare a mişcării revoluţionare. Documentele şi materialele cuprinse în culegerea consacrată mişcării muncitoreşti din această perioadă indică munca enormă depusă în această privinţă de Partidul Comunist. Declaraţiile şi hotărîrile congreselor sindicale, publicate în culegere, arată creşterea permanentă a influenţei politice şi a autorităţii Partidului Comunist Chinez în organizaţiile sindicale muncitoreşti, relevă munca îndîrjită a comuniştilor pentru întărirea organizaţiilor de masă ale clasei muncitoare, a sindicatelor, lupta insistentă pentru înţelegerea de către clasa muncitoare a rolului ei de conducător în revoluţie. Multiplele date despre mişcarea grevistă din perioada 1924—1927 permit urmărirea dezvoltării conştiinţei clasei muncitoare, indicînd cum, în desfăşurarea generală a evenimentelor revoluţionare, muncitorii încep să treacă de la greve cu caracter pur economic la o luptă generală politică cu caracter naţional, îndreptată împotriva asupririi imperialiste.

Lucrarea lui Liu Li-cai şi Uang Tjăng, intitulată *Mişcarea muncitorească din China în perioada anilor 1919—1927*[3], este consacrată problemelor mişcării muncitoreşti în perioada primului război civil revoluţionar. Autorii nu se limitează la perioada menţionată în titlu; în prima parte a cărţii se descrie pe scurt istoria mişcării muncitoreşti, începînd de la mijlocul secolului al XIX-lea şi pînă la 1919. În această parte se vorbeşte despre primele organizaţii muncitoreşti care au apărut în deceniile 6 şi 7 ale secolului trecut, despre primele greve de masă, despre numărul întreprinderilor chineze şi străine la sfîrşitul secolului al XIX-lea etc. Mişcarea muncitorească din perioada 1924—1927 este tratată de autori în legătură cu mişcarea ţărănească şi cu situaţia generală revoluţionară din ţară. O mare atenţie se acordă de asemenea problemei referitoare la conducerea mişcării muncitoreşti de către Partidul Comunist Chinez.

Multe probleme izolate ale mişcării muncitoreşti, atît din perioada primului război civil revoluţionar cît şi din anii premergători sau următori, sînt tratate în diferite articole de revistă[4].

După cum s-a menţionat mai sus, pe lîngă culegerea privind mişcarea muncitorească, a fost publicată şi una despre istoria mişcării ţărăneşti în perioada primului război civil revoluţionar din China. Această culegere cuprinde hotărîrile congreselor şi conferinţelor ţărăneşti, broşurile referitoare la mişcarea ţărănească, editate în anii 1924—1927 de către uniunile ţără-

[1] *Mişcarea muncitorească în perioada primului război civil revoluţionar. Materiale privind istoria contemporană a Chinei*, Peking, Ed. Jăn-min tju-ban-şi, 1954; *Mişcarea ţărănească în perioada primului război civil revoluţionar din China. Materiale privind istoria contemporană a Chinei*, Peking, Ed. Jăn-min tju-ban-şi, 1953.

[2] Mao-Ţze-dung, *Opere alese*, vol. I, Bucureşti, E.P.L.P., 1953, p. 24.

[3] Liu Li-cai, Uang Tjăng, *Mişcarea muncitorească din China în perioada anilor 1919—1927*, Peking, Ed. Gung-jăn tju-ban-şi, 1953.

[4] Liu Lung-ciau, *Participarea proletariatului la evenimentele din 3 iunie (1919)*, în „Şi-şüe tjou-can", 1951, nr. 21; Iang Sao-ing, *Greva din 7 februarie la calea ferată Peking—Hang-cou (1923)* în „Şi-şüe", 1954, nr. 23; Iang Ming-nien, *Lupta muncitorilor din Şang-hai în curs de doi ani după evenimentele din 12 aprilie 1927*, în „Şi-şüe", 1954, nr. 34.

www.dacoromanica.ro

nești și de către secția țărănească a Guo-min-dang-ului, precum și diferite articole cu privire la aceeași mișcare.

Revoluția chineză a pus pe prim plan nu numai problema hegemoniei proletariatului, dar și problema aliaților acestuia în revoluție. Principalul și cel mai sigur aliat al proletariatului era țărănimea. Crearea și întărirea alianței dintre clasa muncitoare și țărănime a devenit astfel una din cele mai importante sarcini pentru Partidul Comunist, ținîndu-se seama în special de faptul că țărănimea constituia majoritatea covîrșitoare a populației țării. Problema agrară se impunea ca o preocupare principală a revoluției chineze, iar țărănimea ca o forță de prim rang a ei[1]. Materialele publicate în culegerea amintită dovedesc în mod convingător succesul realizării politicii Partidului Comunist Chinez, îndreptată spre formarea și dezvoltarea legăturilor strînse dintre clasa muncitoare și țărănime.

Din documentele sus amintite reiese că uniunile țărănești[2] s-au creat sub influența nemijlocită a mișcării proletare, iar primii lor organizatori au fost muncitorii. În cursul primului război civil revoluționar s-a dezvoltat pe o scară din ce în ce mai largă ajutorul reciproc al muncitorilor și țăranilor în lupta comună de eliberare de sub jugul imperialiștilor și al moșierilor.

Totuși, cercetarea problemelor mișcării țărănești în epoca contemporană este în genere abia în prima ei fază[3].

Se remarcă în mod deosebit lucrarea lui Și Șou-ian și Lin Gan dedicată istoriei primului război civil revoluționar din China[4]. Această lucrare tratează o serie de probleme importante. O bună parte din ea este consacrată mișcării de la 4 mai 1919[5], subliniindu-se rolul ei important în pregătirea creării Partidului Comunist Chinez (1921), a „mișcării de la 30 mai"[6] și a Campaniei de nord. Una din principalele cauze ale „mișcării de la 30 mai" o constituie agravarea situației economice a Chinei, ca urmare a intensificării agresiunii economice a puterilor imperialiste. În lucrare se tratează, de asemenea, problema reorganizării Guo-min-dang-ului[7], colaborarea comuniștilor cu guo-min-dang-iștii și formarea frontului unic național în acea perioadă.

---

[1] Vezi Mao Țze-dung, *Opere alese*, vol. 3, București, E.P.L.P., 1955, p. 221.

[2] Uniunile țărănești, uniunile săracilor sînt organizații revoluționare de masă ale țărănimii, care au luptat împotriva dominației economice și politice a moșierilor la sate.

[3] Djung I-mou, *Cei șapte ani de luptă ai țăranilor din Hai-lu-sin (1921—1928). Materiale privind istoria contemporană*, 1955, nr. 1; *Biografiile eroilor revoluționari din Hunan*, Cianșa, 1953; *Treizeci de ani de luptă a eroilor poporului din Hunan sub conducerea P. C. Chinez*, Cianșa, 1954.

[4] Și Șou-ian, Lin-Gan, *Scurtă istorie a primului război civil revoluționar*, Șang-hai, Ed. Șin ci-șt, 1955.

[5] La 4 mai 1919 a avut loc la Peking o demonstrație antiimperialistă a studenților, care constituie începutul unei puternice mișcări de masă, antiimperialistă și antifeudală, îndreptată în primul rînd împotriva imperialismului japonez și împotriva guvernului feudalo-militarist al țării. În „mișcarea de la 4 mai" un rol important a început să aibă proletariatul chinez, care a acționat, în acea perioadă, ca o forță politică de sine stătătoare. Tovarășul Mao Țze-dung caracterizează „mișcarea de la 4 mai" ca începutul transformării revoluției burghezo-democratice de tip vechi într-o revoluție burghezo-democratică de tip nou, care se desfășoară sub conducerea proletariatului și constituie o parte a revoluției proletare mondiale. Vezi Mao Țze-dung, *Opere alese*, vol. III, p. 7 și urm. (*Mișcarea de la 4 mai*) și p. 198 și urm. (*Despre noua democrație*).

[6] „Mișcarea de la 30 mai" — manifestări de masă ale oamenilor muncii din China împotriva imperialiștilor. Ele au fost cauzate de împușcarea de către poliția engleză din „concesiunea internațională" de la Șang-hai a manifestanților ce participau la demonstrația muncitorilor și studenților.

[7] Guo-min-dang — partidul contrarevoluționar al burgheziei compradore și al marilor moșieri. Acest partid a fost creat în anul 1912, în prima perioadă a activității sale, sub condu-

www.dacoromanica.ro

În legătură cu problemele referitoare la perioada celui de-al doilea război civil revoluționar (1927—1936), ne atrage atenția lucrarea lui Djăn Bo-da, *Despre războiul civil de zece ani*[1]. În această lucrare se analizează condițiile obiective și subiective care au permis apariția, consolidarea și dezvoltarea puterii muncitorești-țărănești pe teritoriul eliberat, în timpul celui de-al doilea război civil revoluționar. Djăn Bo-da începe cu analiza situației social-economice care s-a creat în China după înfrîngerea revoluției în anul 1927, iar mai departe, pe baza unui bogat material faptic, demască caracterul comprador-moșieresc, antipopular al regimului guo-min-dang-ist, care prin conținutul său nu era decît o dictatură militară a capitalului birocratic și a marilor moșieri. Analizînd mișcarea revoluționară după anul 1927, Djăn Bo-da dovedește că în ciuda loviturii date revoluției prin trădarea lui Ciang Cai-și și instaurarea, puterii reacționare guo-min-dang-iste, activitatea revoluționară a maselor populare nu a putut să rămînă mult timp în stare de lîncezeală. Un nou avînt revoluționar era inevitabil, deoarece sarcinile fundamentale ale revoluției nu fuseseră rezolvate în perioada primului război civil revoluționar, iar în urma instaurării puterii guo-min-dang-iste, contradicțiile sociale s-au adîncit și mai mult. Autorul arată, de asemenea, că nu numai clasa muncitoare și țărănimea au fost nemulțumite de situația existentă, dar și burghezia națională, care nu a primit de la guo-min-dang-iști nici un fel de privilegii sau avantaje în domeniul economic și politic, și s-a găsit în situația de a fi nevoită să se apropie de masele muncitoare luptătoare. O atenție deosebită acordă Djăn Bo-da activității Partidului Comunist Chinez în legătură cu elaborarea liniei tactice în perioada celui de-al doilea război civil revoluționar și luptei comuniștilor împotriva „teoriilor" reacționare ale lui Djăn Du-șiu și ale adepților lui, care au considerat instaurarea regimului guo-min-dang-ist ca o victorie a burgheziei și ca un mijloc de stabilire a rînduielilor capitaliste în țară, negînd prin aceasta necesitatea revoluției burghezo-democratice în China. Analizînd problema existenței prelungite a puterii roșii în regiunile eliberate de sub jugul dominației guo-min-dang-iștilor, autorul, bazîndu-se pe tezele teoretice expuse de Mao Țze-dung, se oprește la cercetarea a trei momente : revoluția țărănească agrară, lupta înarmată a maselor populare și formarea bazelor revoluționare de sprijin la sate.

Uang Bo-iăn își dedică studiul său, *Bazele revoluționare la sate în perioada celui de-al doilea război civil revoluționar*[2], cercetării a două probleme importante — activitatea Partidului Comunist Chinez cu privire la crearea armatei revoluționare muncitorești-țărănești și organizarea bazelor revoluționare de sprijin la sate. Autorul vorbește nu numai despre armata revoluționară dar și despre munca Partidului Comunist în rîndurile armatei guo-min-dang-iste, ceea ce a dus la insurecțiile soldaților împotriva conducerii guo-min-dang-iste și la unirea răsculaților cu partizanii.

Urmărind îndeplinirea sarcinii de lărgire și de întărire a alianței dintre clasa muncitoare și țărănime, în timpul celui de-al doilea război civil revoluționar, Partidul Comunist Chinez nu s-a limitat numai la apărarea înarmată a țăranilor împotriva asupririi regimului, dar a tradus în viață diferite reforme democratice cu caracter economic și politic pe teritoriul care s-a găsit

---

cerea lui Sun Yat-sen, reprezentînd organizația națională-burgheză care lupta pentru instaurarea unei republici parlamentare în China. În anii 1923—1924, Sun Yat-sen, sub influența Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, a reorganizat Guo-min-dang-ul, în care au intrat și comuniștii. După reorganizare, Guo-min-dang-ul exprima interesele proletariatului, ale țărănimii, micii burghezii orășenești și ale burgheziei naționale. Comuniștii au ieșit din Guo-min-dang în anul 1927, după trădarea burgheziei naționale. De atunci Guo-min-dang-ul s-a transformat în instrumentul principal al luptei împotriva revoluției, în agentură deschisă a imperialismului străin.

[1] Djăn Bo-dă, *Despre războiul civil de zece ani*, Peking, Ed. Jăn-min tju-ban-și, 1953.

[2] Uang Bo-iăn, *Bazele revoluționare la sate în perioada celui de-al doilea război civil revoluționar*, Șang-hai, 1955.

www.dacoromanica.ro

sub puterea revoluționarilor. Uang Bo-iăn acordă atenție și acestei probleme a construcției democratice.

Articolul lui Hă Ciung-jăn, *Constituirea organelor locale ale puterii pe teritoriul bazei revoluționare în perioada celui de-al doilea război civil revoluționar*[1], este dedicat organizării puterii revoluționare democratice. Autorul se ocupă de alegerile generale ale organelor locale ale puterii realizate după formarea guvernului central democratic muncitoresc-țărănesc (noiembrie 1931). El arată, de asemenea, că datorită sistemului democratic al alegerilor și organizării statului, organele noi ale puterii au devenit adevărați reprezentanți ai voinței poporului și apărătorii intereselor lui.

Aceluiași autor îi aparține și articolul *Uniunile săracilor în perioada celui de-al doilea război civil revoluționar*[2], în care se examinează detaliat structură și activitatea acestor uniuni. Hă-Ciung-jăn relevă marele rol pe care l-au jucat în revoluția agrară uniunile sărăcimii conduse de Partidul Comunist și arată că în acea perioadă tocmai aceste organizații au fost sprijinul cel mai sigur al puterii muncitorești-țărănești.

Mau Tju-huang își consacră articolul armatei revoluționare muncitorești-țărănești din China[3]. Concomitent cu descrierea operațiilor militare, autorul acordă o atenție deosebită luptei comuniștilor chinezi în frunte cu tovarășul Mao Țze-dung împotriva deviatorilor „de stînga" și „de dreapta". Totodată se subliniază că în realizarea cu succes a Campaniei de nord-vest și crearea principalei baze a Zonei de graniță Șăn-si — Gan-su, un factor hotărîtor a fost consfătuirea de la Țzuni (ianuarie 1935), la care a fost combătută devierea „de stînga" și creată conducerea nouă de partid în frunte cu tovarășul Mao Țze-dung.

Activitatea armatei revoluționare chineze în perioada celui de-al doilea război civil revoluționar, dezvoltarea și întărirea ei sub conducerea Partidului Comunist sînt examinate de Jung Măng-ien în articolul său *Armata Roșie din China în perioada celui de-al doilea război civil revoluționar*[4].

Munca istoricilor privind cercetarea celui de-al treilea război civil revoluționar (1945—1949) este ușurată datorită publicării culegerii de materiale consacrate acestei perioade[5]. Culegerea conține mai ales materiale referitoare la desfășurarea acțiunilor militare. Din aceste materiale reiese că al treilea război civil revoluționar a fost dezlănțuit de clica lui Ciang Cai-și instigată și susținută de către imperialismul american. În *Trecerea în revistă de către marele stat major a Armatei populare de eliberare chineză, Rezultatele a trei ani de război popular de eliberare din China*, se dă analiza cauzelor victoriei asupra ciang-cai-și-știlor și se scot în evidență trei factori care au avut un rol principal în asigurarea acestei victorii: caracterul popular, drept, revoluționar al războiului; justețea conducerii strategice a Partidului Comunist Chinez; unitatea și coeziunea soldaților și comandanților Armatei populare de eliberare, iscusința lor militară și eroismul în lupta împotriva dușmanilor.

Un cerc larg de probleme cu privire la perioada celui de-al treilea război civil revoluționar atacă Iang Bing-an în lucrarea sa *Războiul de eliberare al poporului chinez*[6]. Autorul descrie cum s-au întărit regiunile eliberate, cum au fost traduse în viață diferite revendicări democratice în aceste regiuni, arătînd și lupta Partidului Comunist pentru întărirea și lărgirea frontului unic democrat-popular. O atenție însemnată se acordă luptei patriotice a maselor populare de pe teritoriul care se găsea sub controlul guo-min-dang-iștilor.

[1] „Și-șüe", 1953, nr. 7.
[2] „Și-șüe tjou-can, 1951, nr. 29.
[3] „Li-și ian-dzü", 1954, nr. 2.
[4] „Și-șüe tjou-can, 1951, nr. 29.
[5] *Trecerea în revistă a celui de-al treilea război civil revoluționar. Materiale privind istoria contemporană a Chinei*, Peking, Ed. Jăn-min tju-ban-și, 1954.
[6] Iang Bing-an, *Războiul de eliberare al poporului chinez*, Șang-hai, Ed. Șin ci-și, 1951.

www.dacoromanica.ro

Istoria celui de-al treilea război civil revoluționar se studiază pe larg și în cartea lui Liau Gai-lung, *Istoria războiului popular de eliberare din China*[1]. În această lucrare autorul, pe lîngă descrierea pe larg a desfășurării războiului civil, acordă atenție și caracterizării situației interne și externe a Chinei. Liau Gai-lung subliniază faptul că clica ciang-cai-șistă a îndrăznit să dezlănțuiască acest război civil avînd sprijinul direct al Statelor Unite ale Americii, cointeresate în menținerea regimului ciang-cai-și-st ; acestei poziții ostile a S. U. A. față de poporul chinez, autorul îi opune atitudinea prietenească a Uniunii Sovietice. Istoria acestui război civil este împărțită de autor în două etape : 1) iulie 1946 — iunie 1947, etapa defensivei strategice a Armatei populare de eliberare și a ofensivei strategice a guo-min-dang-iștilor ; 2) iunie 1947 — octombrie 1949, etapa ofensivei strategice a Armatei populare de eliberare și a defensivei strategice a guo-min-dang-iștilor. Autorul acordă o atenție deosebită politicii economice a Partidului Comunist în regiunile eliberate. Examinează, de asemenea, problema colaborării proletariatului și a țărănimii cu burghezia națională în lupta dusă împotriva imperialismului străin și a reacțiunii feudale chineze.

Mai multe lucrări ale istoricilor chinezi sînt consacrate studierii revoluției chineze burghezo-democratice de tip nou. În această privință un interes deosebit îl prezintă studiul lui Hu Hua, *Istoria revoluției burghezo-democratice de tip nou din China*[2]. Această lucrare, publicată pentru prima oară în anul 1951, s-a bucurat de o largă răspîndire, tipărindu-se în decurs de trei ani în unsprezece ediții. Autorul cercetează perioada de la „mișcarea de la 4 mai" pînă la terminarea războiului popular de eliberare împotriva ocupanților japonezi (august-septembrie 1945). Arătînd influența Marii Revoluții Socialiste din Octombrie asupra mișcării revoluționare din China, influență care a contribuit la avîntul mișcării antiimperialiste și antifeudale de la 4 mai, Hu Hua arată că în acel timp ideile socialismului științific au avut o răspîndire relativ largă în rîndurile intelectualității revoluționare chineze, că tocmai în acea perioadă a revoluției începe să se înfăptuiască unirea socialismului științific cu mișcarea muncitorească, iar clasa muncitoare începe să acționeze ca forță politică de sine stătătoare. O parte a studiului este dedicat creării Partidului Comunist Chinez (1921) și primului război civil reacționar. Autorul cercetează revoluția burghezo-democratică de tip nou pe etape, analizînd detaliat sarcinile revoluției în fiecare etapă, forțele motrice, rezultatele ei, rolul conducător al Partidului Comunist Chinez, care trasează linia strategică justă, corespunzătoare particularităților fiecărei etape a revoluției.

O altă contribuție la istoria revoluției burghezo-democratice de tip nou din China este și lucrarea lui Ă Hă-șăng, *Istoria revoluției chineze în epoca contemporană*[3], în care autorul, examinînd toate etapele revoluției, analizează colaborarea comuniștilor cu guo-min-dang-iștii la începutul revoluției și trădarea lui Ciang Cai-și, importanța problemei agrare în revoluția chineză, munca Partidului Comunist Chinez pentru crearea și întărirea bazelor revoluționare la sate în perioada celui de-al doilea război civil revoluționar, și alte probleme. Vorbind despre victoria obținută în cel de-al treilea război civil revoluționar, Ă Hă-șăng indică trei factori principali, care, după părerea lui, au contribuit la terminarea victorioasă a războiului ; reforma agrară înfăptuită pe teritoriile eliberate ; conducerea justă a Partidului Comunist Chinez și sprijinul pe care l-a dat U. R. S. S. forțelor progresiste democratice din China.

În legătură cu problema periodizării revoluției din China, Uang Hăi-de publică articolul *Cu privire la etapele revoluției din China*[4]. Arătînd că mișcarea revoluționară din China în epoca

[1] Liau Gai-lung, *Istoria războiului popular de eliberare din China, Scurtă schiță*, Șanghai, 1951.

[2] Hu Hua, *Istoria revoluției burghezo-democratice de tip nou din China*, ed. a XI-a, corectată, Peking, Ed. Jăn-mîn tju-ban-și, 1953.

[3] Ă Hă-șăng, *Istoria revoluției chineze în epoca cotemporană*, Peking, Ed. Djung-guo țing-nien tju-ban-și, 1954.

[4] „Și-șûe", 1954, nr. 1.

www.dacoromanica.ro

contemporană se împarte în două etape — etapa revoluției burghezo-democratice de tip nou și etapa revoluției socialiste — autorul subliniază că după „mișcarea de la 4 mai" revoluția democratică din China capătă un caracter nou, ea devine revoluție burghezo-democratică de tip nou, condusă de clasa muncitoare, și cu posibilități de a crea premisele pentru dezvoltarea socialismului. Proclamarea R. P. Chineze se poate considera, în fond, ca încheierea etapei revoluției burghezo-democratice de tip nou și începutul revoluției socialiste. Aceste două etape nu se pot delimita în mod precis, întrucît datorită particularităților specifice din China, sarcinile revoluției democratice și ale revoluției socialiste se îmbină. Trebuie să avem în vedere că după victoria revoluției burghezo-democratice de tip nou se creează o societate în care sînt prezente atît elemente capitaliste, cît și cele socialiste, care ocupă un loc conducător. Nu trebuie să uităm, de asemenea, că victoria revoluției burghezo-democratice de tip nou duce nu la instaurarea dictaturii burgheziei,ci la dictatura cîtorva clase revoluționare în frunte cu clasa muncitoare, și astfel sarcina construirii socialismului în China se va rezolva nu prin răsturnarea puterii politice existente, ci prin dezvoltarea treptată a sectorului socialist, transformarea treptată socialistă a sectoarelor nesocialiste sub conducerea dictaturii de democrație populară și cu sprijinul direct de jos al maselor largi populare. Tendința hotărîtă a dezvoltării economice în condițiile democrației noi este creșterea necontenită a elementelor socialiste și limitarea și transformarea elementelor capitaliste. Această tendință este determinată de superioritatea și rolul conducător al elementelor socialiste, cum și de ajutorul acordat de întregul lagăr socialist în frunte cu Uniunea Sovietică.

În articolul lui Șu Uăn, *Cu privire la problema transformării revoluției*[1], în care autorul acordă atenție studierii problemei hegemoniei proletariatului în revoluția burghezo-democratică de tip nou și analizării perioadei de trecere de la capitalism la socialism, este atacată și problema periodizării revoluției.

Și istoricul Jung Măng-ien se ocupă de problema periodizării revoluției din China în lucrarea sa *Studiu asupra luptei revoluționare din China în ultimii o sută de ani*. Autorul împarte mișcarea revoluționară din China pînă la proclamarea R. P. Chineze în două mari etape : 1) de la primul război al opiului (1840), pînă la „mișcarea de la 4 mai" (1919) — etapa revoluției burghezo-democratice de tip vechi ; 2) după „mișcarea de la 4 mai" începe etapa revoluției burghezo-democratice de tip nou. Prima etapă, la rîndul său, este împărțită de autor în două faze : de la primul război al opiului pînă la răscoala antiimperialistă I-hă-tuan (1900), fază a cărei particularitate caracteristică este, după părerea autorului, lupta revoluționară spontană a țăranilor și începutul mișcării pentru reforme ; a doua fază, de la răscoala I-hă-tuan pînă la „mișcarea de la 4 mai" ; particularitatea specifică a acestei faze a constat în aceea că în fruntea mișcării revoluționare s-a aflat burghezia națională, în timp ce în fruntea revoluției burghezo-democratice de tip nou se află proletariatul chinez. Autorul arată, de asemenea, că la o anumită etapă a dezvoltării sale, revoluția burghezo-democrată de tip nou se transformă într-o revoluție socialistă și că crearea R. P. Chineze se poate considera ca începutul trecerii treptate spre socialism.

Perioada războiului național de eliberare împotriva ocupanților japonezi este atacată mai ales în articole de revistă ai căror autori cercetează diferite probleme cum ar fi : desfășurarea acțiunilor militare, mișcarea de partizani, activitatea Partidului Comunist Chinez privind conducerea rezistenței populare și altele[2].

---

[1] „Șî-șüe", 1954, nr. 12.

[2] Liu Gui-u, *Cum a condus Partidul Comunist Chinez războiul antijaponez din nord-est*, în „Șî-șüe djou-can", 1951, nr. 28 ; Cian Vei-in, *Ajutorul Uniunii Sovietice acordat Chinei în prima perioadă a războiului antijaponez*, în „Șî-șue djou-can", 1952, nr. 59 ; Liu Lung-an, *Cu privire la istoria mișcării de partizani din nord-estul Chinei în anii 1931—1945*, vezi

www.dacoromanica.ro

Acestea sînt cîteva din principalele probleme ale revoluției din China tratate de către istoricii chinezi. Bineînțeles că lucrările și articolele sus-menționate nu epuizează toată literatura în acest domeniu.

*

După cum s-a menționat mai sus, istoricii chinezi sînt preocupați de studierea problemelor agresiunii străine în China, în primul rînd ale agresiunii imperialismului american. Mai întîi trebuie să menționăm aici opera capitală a lui Țing Ju-dzi, *Istoria agresiunii americane în China*[1], din care primele două volume au și apărut. Volumul I tratează în mod detaliat prima etapă a agresiunii americane în China (1784—1864). Un interes deosebit prezintă studierea agresiunii americane în perioada premergătoare războaielor opiului. În istoriografia chineză această perioadă este puțin analizată, deoarece majoritatea istoricilor care se ocupă de problemele agresiunii străine consideră că agresiunea americană a început o dată cu războaiele opiului. Țing Ju-dzi dovedește că de la începutul existenței lor, S. U. A. s-au străduit să subjuge China, jefuind poporul chinez prin comerțul neechivalent, și arată că acumularea primitivă a capitalului în S. U. A. se realiza în măsură însemnată și pe socoteala exploatării crunte a poporului chinez. Autorul subliniază că reacțiunea feudală chineză, în frunte cu guvernul dinastiei manciuriene Țing, a jucat un rol negativ în acțiunea de subjugare a țării. Dar în același timp a apărut și mișcarea patriotică antiimperialistă a poporului chinez, care nu se împăca cu asuprirea agresorilor străini. Al doilea volum cuprinde perioada anilor 1861—1899. Aici autorul continuă caracterizarea detaliată a întăririi uniunii reacționare dintre conducătorii feudali ai Chinei, care trădau interesele țării, și burghezia americană, și analizează politica S. U. A. în China, care urmăreau organizarea expansiunii comune a statelor capitaliste străine în această țară. S. U. A. s-au străduit să folosească alte state pentru slăbirea generală a Chinei, pentru ca după aceea, bazîndu-se pe dezvoltarea rapidă a industriei lor; să înlăture pe toți concurenții din economia țării. Tocmai acest scop a urmărit doctrina „porților deschise" și a „posibilităților egale" proclamată de americani, pe care o analizează pe larg Țing Ju-dzi în lucrarea sa.

Un bogat material relativ la istoria agresiunii americane în China conține culegerea de articole consacrate cercetării unor aspecte ale acestei probleme, culegere editată în anul 1951[2]. Materialele din culegere tratează perioada de la primul război al opiului pînă în perioada actuală și demască caracterul cotropitor al politicii americane în China, arătînd și metodele cu ajutorul cărora agresorii americani se străduiau să transforme China într-un stat dependent de ei.

Șau Țî își consacră lucrarea, intitulată *Agresiunea pentru opiu a S. U. A. în China în secolul al XIX-lea*[3], comerțului american de jaf cu opiu. Autorul folosește mai ales izvoarele americane și engleze referitoare la această problemă, și demonstrează participarea directă a membrilor guvernului din S. U. A. și a diplomaților străini la acest comerț criminal.

„Voprosî istorii", 1954, nr. 8; Li Dzî-dzian, *Acțiunile armatei unite antijaponeze în Ciang-dzi-cou (Calgan) în anul 1933*, în „Și-șûe", 1953, nr. 6; *Armata populară de eliberare din China în perioada luptei împotriva ocupanților japonezi*, Peking, Ed. Jăn-min tju-ban-șî, 1953; *Amintiri despre revoluția burghezo-democratică de tip nou din China*, culegere de articole sub redacția lui Liu Tjăng, Șang-hai, Ed. Șin-jăn șu-dien, 1951; *Documente privind evenimentele de la 4 mai 1919*; Ed. Șin-hua șu-dien, 1950; Fan Bai-tjuan, *Mișcarea țărănească în prima perioadă a creării Partidului Comunist Chinez*, în „Șî-șue djou-can", 1952, nr. 65, ș. a.

[1] Țing Ju-dzi, *Istoria agresiunii americane în China*, vol. I, Peking, Ed. San-lian șu-dien, 1953; vol. II, Peking, Ed. San-lian șu-dien, 1956.

[2] *Materiale privind istoria agresiunii americane în China, Culegere de articole*, Peking, Ed. Jăn-min tju-ban-șî, 1951.

[3] Șau Țî, *Agresiunea pentru opiu a S. U. A. în China în secolul al XIX-lea*, Peking, Ed. San-lian șu-dien, 1952.

www.dacoromanica.ro

În articolul său *Încercările imperialiştilor americani de a anexa portul San-du-au (San-şa-uan) şi aşa-numitele „împrumuturi pentru flota militară"*[1], Sun-Ü-tang arată cum în curs de 23 ani (1899—1922), S. U. A. s-au străduit să anexeze acest port, cu scopul de a-l transforma într-un cap de pod pentru desfăşurarea expansiunii pe scară largă în China. Tot aici autorul caracterizează apariţia şi adîncirea contradicţiilor imperialiste japonezo-americane, deoarece tendinţa Japoniei de a juca un rol conducător şi independent în subjugarea Chinei contravenea intereselor imperialiştilor americani. Sun-Ü-tang arată că tocmai rezistenţa Japoniei, care nu dorea consolidarea poziţiilor S. U. A. în China, a constituit un obstacol serios în anexarea portului San-du-au de către americani.

Multe lucrări se ocupă cu analiza agresiunii americane împotriva insulei Tai-uan, problemă şi în prezent actuală pentru R. P. Chineză. Dzai Mei-biau, în articolul *Războiul din 1867 al poporului gau-şan de pe insula Tai-uan împotriva agresiunii americane, pentru apărarea patriei*[2], arată că de multă vreme această insulă a atras atenţia imperialiştilor americani. Cu peste 20 de ani înainte de ocuparea insulei de către Japonia, S. U. A. s-au străduit s-o transforme într-o posesiune a lor şi numai rezistenţa eroică a populaţiei locale a împiedicat realizarea acestui plan. În lucrarea lui Li Ci-fu, *Istoria luptei revoluţionare a populaţiei insulei Tai-uan*[3], se descrie lupta multiseculară a populaţiei de pe insula Tai-uan împotriva agresorilor străini în perioada dintre 1661 şi 1945. Folosind numeroase izvoare, autorul arată că insula Tai-uan a constituit din vremuri străvechi o parte a teritoriului Chinei, avînd în decurs de secole strînse legături economice şi politice cu aceasta.

Majoritatea autorilor se ocupă, de preferinţă, cu problemele agresiunii S. U. A. împotriva insulei Tai-uan în perioada actuală. Tjăn Liu-fan, în lucrarea sa *Agresiunea S. U. A. în Tai-uan*[4], examinează pe larg politica trădătoare a ciang-cai-şi-ştilor, care a dus la transformarea Tai-uan-ului într-o colonie şi o bază militară a imperialismului american în Orient. Vorbind despre lozinca politică a S. U. A. : „să loveşti pe chinezi cu mîna chinezilor", autorul dezvăluie conţinutul cotropitor al acestei lozinci, care are ca scop subjugarea întregii Chine cu ajutorul clicii ciang-cai-şi-ste. Ca şi Dzai Mei-biau, Tjăn Liu-fan arată că ocuparea actuală a Tai-uan-ului nu are un caracter întîmplător, şi că planurile agresive cu privire la această insulă au fost concepute cu o sută de ani în urmă.

Politica colonială a S. U. A. în Tai-uan face obiectul lucrărilor lui Lin Ţiu, *Tai-uan-ul de azi* şi *Eliberarea Tai-uan-ului, datorie sfîntă a poporului chinez*[5].

Istoria Tai-uan-ului, ca parte inseparabilă a istoriei Chinei, istoria ocupării lui de către agresorii japonezi, iar mai tîrziu de către americani, istoria luptei antiimperialiste a poporului chinez pentru eliberarea insulei — toate aceste probleme atrag tot mai mult atenţia istoricilor chinezi[6].

Articolul lui Şăng Ţing-şu, *Reformele din anul 1898 şi Japonia*[7], este consacrat planurilor agresive ale tînărului imperialism japonez faţă de China. Autorul arată cum Japonia, căutînd să folosească în interesele sale divergenţele existente în cercurile conducătoare ale

[1] „Li-şi ian-dzu", 1954, nr. 2.

[2] „Şi-şüe tjou-can", 1951, nr. 8.

[3] Li Ci-fu, *Istoria luptei revoluţionare a populaţiei insulei Tai-uan*, Canton, 1955.

[4] Tjăn Liu-fan, *Agresiunea S. U. A. în Tai-uan*, Peking, Ed. Şi-djie ci-şi, 1954.

[5] Lin Ţiu, *Tai-uan-ul de azi*, Peking, Ed. Iăn-min tju-ban-şi, 1954 ; idem, *Eliberarea Tai-uan-ului, datorie sfîntă a poporului chinez*, Peking, Ed. Iăn-min tju-ban-şi, 1954.

[6] Ciu Ci, *Cele mai importante materiale privind istoria Tai-uan-ului*, în „Şi-şüe," 1954, nr. 44 ; Ciang U, *Scurtă istorie a agresiunii americane în Tai-uan în perioada de la mijlocul secolului al XIX-lea pînă la sfîrşitul acestui secol*, în „Şi-şüe tjou-can". 1951, nr. 28 ; Lan Şin-şia, *Mişcarea împotriva smulgerii Tai-uan-ului în timpul încheierii tratatului de la Simonosecki*, în „Şi-şüe tjou-can", 1951, nr. 54 ş. a.

[7] „Li-şi ian-dzu", 1954, nr. 6.

www.dacoromanica.ro

Chinei între tînărul împărat, adept al reformelor, şi clica împărătesei văduve Ţi-Şi, care servea intereselor imperialiştilor occidentali, a încercat să-şi asigure poziţiile dominante în viaţa economică şi politică a Chinei. Agresiunea japoneză în epoca contemporană (ocuparea Manciuriei) este analizată în articolul lui Şăn Dzî-min, *Imperialismul american — provocator al evenimentelor de la 18 septembrie 1931*[1].

În ceea ce priveşte infiltrarea imperialiştilor englezi în China, atenţia principală a istoricilor este îndreptată spre studierea „războaielor opiului[2], care au însemnat începutul transformării Chinei într-o ţară semicolonială şi semifeudală. Istoricul războaielor opiului, însemnătatea lor pentru dezvoltarea social-economică a ţării sînt studiate într-o serie de lucrări[3]. De un mare ajutor pentru cercetătorii care se ocupă cu studiul acestei probleme este culegerea de materiale cu privire la războaiele opiului[4]. Bogatul material faptic pe care-l conţine culegerea demonstrează clar politica expansionistă a Angliei şi a S. U. A., care s-au străduit prin toate mijloacele să subjuge economia ţării, să-i frîneze dezvoltarea de sine stătătoare, transformînd-o într-o anexă agrară şi într-o sursă de materii prime. O mare valoare reprezintă materialele care dovedesc existenţa mişcării patriotice populare pentru interzicerea opiului, deoarece pînă în prezent, din cauza insuficienţei izvoarelor, a fost prea puţin studiată mişcarea maselor largi populare îndreptată împotriva înrobitorilor străini şi a cercurilor conducătoare din China.

Problema agresiunii engleze în Tibet face obiectul lucrării lui Liu-Guan-i, *Scurtă istorie a agresiunii imperialiste în Tibet*[5]. Autorul analizează în amănunţime încercările englezilor, încă de la sfîrşitul secolului al XVIII-lea, de a ocupa această regiune. O atenţie deosebită acordă evenimentelor din ultima perioadă, cînd imperialismul anglo-american, sub pretextul de a conferi Tibetului „independenţa", s-a străduit să-l smulgă de la China şi să-l transforme într-un cap de pod împotriva R. P. Chineze şi a mişcării naţionale de eliberare din Asia.

Într-o serie de lucrări se studiază infiltrarea capitalului străin în economia ţării. Jung Măng-ien, în articolul *Schimbările social-economice în cei 50 de ani care au urmat războaielor opiului*[6], face caracterizarea social-economică a Chinei în perioada care a urmat după încheierea primelor tratate inegale, de aservire cu statele străine, tratate care deschideau drumul pătrunderii capitalului străin. Tocmai în această perioadă s-a creat alianţa reacţionară între imperialismul străin şi reacţiunea feudală chineză, care a frînat artificial formarea industriei naţionale, în special a industriei grele.

În articolul lui Sun Ü-tang, *Întreprinderile industriale ale capitalului străin în China pînă la războiul japonezo-chinez din 1895*[7], se examinează rolul deţinut de capitalul străin în economia chineză pînă în epoca imperialismului. Pe baza unui bogat material faptic luat din surse chineze şi străine, autorul arată cum în această perioadă capitaliştii străini au pregătit condiţiile pentru o expansiune mai largă în perioada stadiului imperialist al capitalismului. Autorul analizează, de asemenea, creşterea burgheziei compradore din China, care a servit interesele capitalului străin·

---

[1] „Şî-şüe tjou-can", 1952, nr. 61.

[2] Războaiele agresive din anii 1839—1842, 1856—1858, 1860, duse de către Anglia, împotriva Chinei, au primit denumirea de „războaie ale opiului" din cauză că pretextul formal pentru dezlănţuirea lor a fost pretenţia Angliei la libertatea comerţului cu opiu pe teritoriul imperiului chinez.

[3] Bau Tjăng-gu, *Războaiele opiului*, Şang-hai, 1955; Vei Dzian-u, *Al doilea război al opiului*, Şang-hai, 1955 ş. a.

[4] *Războaiele opiului. Materialele privind istoria modernă a Chinei*, volumul I—VI, Şang-hai, 1954.

[5] Liu Guan-i, *Scurtă istorie a agresiunii imperialiste în Tibet*, Peking, Ed. Şî-djie ci-şî, 1951.

[6] „Şî-şue tjou-can", 1951, nr. 4.

[7] „Li-şî ian-dzü," 1954, nr. 5.

www.dacoromanica.ro

Aceluiaşi autor îi aparţine un alt articol, în care se cercetează istoria băncilor străine în China pînă la războiul japonezo-chinez (1894—1895)[1]. Autorul arată că băncile străine au fost unul din cele mai importante mijloace cu ajutorul cărora statele străine au înfăptuit subordonarea economică şi politică a Chinei.

Articolul lui Hu Hu-lei, *Industria de război în perioada dinaintea războiului japonezo-chinez din anii 1894—1895*, este consacrat dezvoltării industriei de război a Chinei în a doua jumătate a secolului al XIX-lea[2]. Autorul arată că drept urmare a infiltrării capitalului străin, industria de război din China a căpătat un caracter semicolonial. De la producţia de arme, chinezii au trecut la producţia muniţiilor, cumpărînd arme străine. Acest lucru a contribuit la accentuarea dependenţei Chinei şi la slăbirea puterii ei militare.

Dezvoltarea burgheziei compradore şi a diferitelor clici militariste sînt tratate în articolul lui Şau Şüan-tjăng, *Legătura agresorilor străini cu forţele compradoro-militaristo-birocratice în decursul celor 50 de ani premergători revoluţiei din anul 1911*[3].

Pentru istoricii care se ocupă cu problema mişcării antiimperialiste este de un real ajutor culegerea de materiale privind răscoala I-hă-tuan (1900—1901)[4].

Problema privind poziţia burgheziei chineze în lupta împotriva imperialiştilor este tratată în lucrarea lui Ü Şăn-u, *Duplicitatea burgheziei chineze în mişcarea de boicotare a mărfurilor americane în anul 1905*[5]. Autorul arată poziţia duplicitară a burgheziei naţionale, care pe o parte era asuprită prin toate mijloacele de imperialismul străin, iar pe de altă parte se temea de mişcarea revoluţionară a maselor. Limitată, în dezvoltarea ei, de dominaţia capitalului străin, burghezia naţională aderă în unele momente la lupta antiimperialistă. Totuşi, ea nu este un aliat sigur, trainic. În anumite situaţii se poate îndepărta, aşa cum s-a întîmplat, de exemplu, în anul 1905, cînd — după cum arată Şăn-u — după o participare de scurtă durată la boicotul mărfurilor americane, burghezia, speriată de amploarea mişcării revoluţionare, a trecut de partea imperialiştilor americani.

În lucrările consacrate mişcării antiimperialiste în epoca contemporană, o mare atenţie se acordă luptei împotriva imperialismului japonez. Astfel, Tjî Lung-uăi, în articolul său *Mişcarea de la 30 mai 1925*[6], arată rolul de complici al imperialiştilor japonezi care au ajutat guvernul chinez la înăbuşirea forţelor revoluţionare. Despre mişcarea antijaponeză a studenţilor după ocuparea Manciuriei de către Japonia se ocupă un articol al lui Din Üan-ing[7].

Li Dzî-dzian, în articolul *Acţiunile armatei unite antijaponeze din Ciang-dzî-cou (Calgan) în anul 1933*[8], tratează despre lupta înarmată a poporului chinez împotriva agresiunii japoneze din nord-estul Chinei. Rolul conducător al Partidului Comunist Chinez în organizarea rezistenţei populare împotriva japonezilor este prezentat în articolul lui Liu Gui-u, intitulat *Cum a condus Partidul Comunist Chinez războiul antijaponez din nord-est*[9].

O atenţie mare acordă istoricii chinezi studiului mişcării revoluţionare din perioada premergătoare revoluţiei burghezo-democratice de tip nou (adică de la jumătatea secolului al XIX-lea pînă în anul 1919). Istoricul Jung Măng-ien, în lucrarea sa *Studii asupra istoriei luptelor*

---

[1] „Şî-şüe", 1954, nr. 23.
[2] *Ibidem*, 1954, nr. 29.
[3] „Li-şî ian-dzü", 1954, nr. 4.
[4] *Răscoala I-hă-tuan. Culegere de materiale*, în 4 vol. *Materiale privind istoria modernă a Chinei*, fasc. 9, Şang-hai, Săn-djou guang-şî, 1951.
[5] „Şî-şüe tjou-can", 1952, nr. 75.
[6] *Ibidem*, 1952, nr. 73.
[7] *Ibidem*, 1952, nr. 98.
[8] „Şî-şüe", 1953, nr. 6.
[9] „Şî-şüe tjou-can", nr. 28, 1951.

www.dacoromanica.ro

revoluționare din China din ultimii o sută de ani[1], analizează în lumina învățăturii marxist-leniniste evenimentele revoluționare din această perioadă, începînd cu agresiunea străină în China; autorul cercetează apoi mișcarea spontană antifeudală și antiimperialistă a țărănimii chineze, mișcarea pentru reformele burgheze de la sfîrșitul secolului al XIX-lea și mișcarea revoluționară condusă de burghezia națională și intelectualitatea burgheză revoluționară pentru instaurarea republicii democratice. A doua parte a lucrării se ocupă cu revoluția burghezo-democratică de tip nou. Autorul arată că tocmai datorită rezistenței îndîrjite și de lungă durată a poporului chinez împotriva agresorilor străini și a politicii capitularde a guvernului imperial, China nu s-a transformat pe deplin într-o colonie a statelor străine. Jung Măng-ien se ocupă și de evoluția adepților reformelor—exponenți ai intelectualității burghezo-moșierești—a căror luptă, într-o anumită etapă, a avut un caracter progresist. În perioada avîntului revoluționar din anii 1905—1911 însă, acești reformatori au trecut pe față de partea contrarevoluției. Vorbind despre revoluția Tung-măng-hui (1911), Jung Măng-ien acordă o atenție deosebită activității desfășurate de intelectualitatea revoluționară chineză în frunte cu Sun Yat-sen și programului organizației ei revoluționare Tun-măng-hui [Liga unională].

Printre acțiunile revoluționare ale țărănimii chineze răscoala tai-ping-ilor[2] (1850—1864) stă în centrul preocupărilor istoricilor chinezi. Interesul față de această problemă nu este întîmplător. În China, unde exploatarea feudală a luat forme extrem de crunte, au avut loc în decursul secolelor puternice acțiuni ale țărănimii, a căror însemnătate pozitivă în dezvoltarea Chinei e greu de apreciat. Tovarășul Mao Țze-dung vorbind despre mișcările țărănești în China feudală, arată: „În întreaga istorie mondială au fost puține răscoale și războaie țărănești de asemenea proporții mari ca cele desfășurate în China. În societatea feudală chineză, tocmai această luptă de clasă a țărănimii, tocmai aceste răscoale și războaie țărănești au fost adevăratele forțe motrice ale dezvoltării istorice" [3].

O mare parte din lucrările consacrate răscoalei tai-ping-ilor aparține istoricului chinez Lo Ăr-gang, care se ocupă de mulți ani cu cercetarea istoriei acestui mare război țărănesc, ce a zdruncinat temeliile seculare ale feudalismului în China. Un viu interes și o mare valoare practică prezintă pentru istorici lucrarea lui Lo Ăr-gang în care sînt analizate critic sursele de documente privitoare la răscoala tai-ping-ilor [4]. În urma verificării minuțioase a textelor, Lo Ăr-gang a demonstrat că multe materiale și izvoare privitoare la răscoala tai-ping-ilor au fost ulterior falsificate de către reacționarii chinezi, pentru a denatura scopurile și obiectivele acestei mișcări revoluționare. Privită sub acest aspect, crește și valoarea culegerii de documente și materiale referitoare la răscoala tai-ping-ilor publicată în anul 1953, sub redacția lui Lo Ăr-gang și a altor istorici [5]. Aceluiași autor îi aparține și lucrarea *Studiul istoriei statului tai-ping* [6] în care se analizează cauzele apariției, dezvoltării și crizei mișcării tai-ping-ilor, precum și ale înăbușirii ei de către forțele guvernului imperial. De asemenea, se analizează însemnătatea acestei mișcări pentru continuarea luptei poporului chinez împotriva feudalismului și agresiunii

---

[1] Jung Măng-ien, *Studii asupra istoriei luptelor revoluționare din China în ultimii o sută de ani*, Peking, Ed. San-lian șu-dien, 1954.

[2] În anul 1851 răsculații au proclamat crearea „Imperiului ceresc al fericirii eterne", în chineză „Tai-ping tien-guo"; de aici provine denumirea generală a răscoalei, de răscoala tai-ping-ilor.

[3] Mao Țze-dung, *Opere alese*, București, E.S.P.L.P., 1955, vol. 3, p. 140.

[4] Lo Ăr-gang, *Culegere de materiale care dezvăluie falsificarea istoriei statului tai-ping*, Șang-hai, 1950, Ed. Șan-u-in șu-guan.

[5] *Statul tai-ping-ilor*, vol. VIII. *Materialele privind istoria modernă a Chinei*, fasc. 2, ed. a 2-a, Șang-hai, Ed. Săn-djou guang-șî, 1953.

[6] Lo Ăr-gang, *Studiul istoriei statului tai-ping*, ed. a 2-a, Peking, Ed. Cai-ming șu-dien, 1951.

www.dacoromanica.ro

străine. O mare atenție acordă Lo Ăr-gang măsurilor economice, politice și culturale luate de statul tai-ping, cît și ideologiei tai-ping-ilor. Autorul respinge părerea — care s-a format în istoriografia burgheză — că l aza ideologiei tai-ping-ilor a fost creștinismul și dovedește că alături de unele idei creștine — ca de pildă cea a imperiului ceresc — un rol însemnat l-au avut în această ideologie și ideile confucianismului antic utopic ale egalității generale, apărute în confucianismul antic, dar mai tîrziu trecute sub tăcere de către ideologii confucianismului. După părerea lui Lo Ăr-gang, este greșit să se considere ca data terminării răscoalei tai-ping-ilor anul 1864 (căderea Nan-king-ului, capitala statului tai-ping). El arată că detașamente izolate ale tai-ping-ilor au continuat să lupte pînă în anul 1868, la fel ca și detașamentele „făclierilor" [1], a căror mișcare o tratează ca o continuare a răscoalei tai-ping-ilor.

Programul agrar al tai-ping-ilor este studiat de Lo Ăr-gang într-o lucrare specială, tratînd despre legea agrară a statului tai-ping [2]. Această problemă era una din problemele fundamentale ale răscoalei tai-ping-ilor și tocmai prin politica lui agrară, statul tai-ping și-a asigurat simpatia și sprijinul maselor de milioane ale țărănimii chineze.

Lo Ăr-gang analizează conținutul ideii de egalitate la tai-ping-i, care în acea perioadă se concretiza pentru țărănimea chineză în reîmpărțirea egală a pămîntului, năzuință seculară a maselor din China feudală. Cercetînd în ce măsură s-a aplicat legea asupra pămîntului în statul tai-ping, Lo Ăr-gang arată că dacă unele clauze ale acestei legi au fost traduse în viață (sistemul unic al organizării militare și administrative a statului, sistemul alegerii în funcțiuni ș.a.), prevederea principală a legii privind instaurarea proprietății obștești asupra pămîntului și reîmpărțirea egală a pămîntului nu a fost înfăptuită. Autorul subliniază că în condițiile luptei armate neîntrerupte, era imposibil să se ia o serie de măsuri pregătitoare (recensămîntul general, înregistrarea pămîntului ș.a.), care ar fi asigurat aplicarea acestei legi.

Tot lui Lo Ăr-gang îi aparține și publicarea notelor bibliografice ale unuia dintre cei mai eminenți conducători ai mișcării tai-ping-ilor în ultima ei etapă, Li Șiu-tjăng[3], note care cuprind multe date prețioase pentru istoria răscoalei.

De răscoalele tai-ping-ilor se mai ocupă și Jung Măng-ien în lucrarea sa despre lupta revoluționară din China, amintită mai sus. Subliniind că programul agrar al tai-ping-ilor, îndreptat spre distrugerea rînduielilor feudale, a pregătit premisele pentru instaurarea modului de producție capitalist, autorul apreciază răscoala tai-ping-ilor ca un preludiu al revoluției burghezo-democratice.

Răscoala tai-ping-ilor este cercetată pe larg și în opera lui Fan Uăn-lan, *Istoria modernă a Chinei*, în care autorul o distinge de răscoalele țărănești premergătoare, deoarece ea marchează punctul culminant al luptei antifeuale în China, marea ei însemnătate constînd tocmai în subminarea sistemului proprietății feudale asupra pămîntului. Analizînd cauzele înfrîngerii răscoalei, Fan Uăn-lan demască alianța reacțiunii feudale chineze cu intervenționiștii străini încheiată în scopul înăbușirii războiului țărănesc și arată slăbiciunea a însăși organizării țărănimii ca și lipsa rolului conducător al proletariatului.

O serie de articole care se ocupă cu diferite probleme ale mișcării tai-ping-ilor a fost publicată în *Culegere de materiale privind mișcarea revoluționară a tai-ping-ilor* [4], pregătită de Asociația cercetătorilor istoriei de la universitatea Hua-bei.

---

[1] Denumirea de „făclieri" vine de la faptul că țăranii răsculați atacau de obicei casele moșierilor în timpul nopții, la lumina făcliilor.

[2] Lo Ăr-gang, *Idealul tai-ping despre stat. Analiza Legii asupra pămîntului a Dinastiei Cerești*, Șang-hai, Ed. Șan-u-in șu-guan, 1950.

[3] Lo Ăr-gang. *Originalul notelor autobiografice ale lui Ciung-Uang Li Șiu-tjăng*, Peking, Ed. Cai-ming șu-dien, 1951.

[4] *Culegere de materiale privind mișcarea revoluționară a tai-ping-ilor*, Peking, Ed. San-lian șu-dien, 1950.

www.dacoromanica.ro

Mişcarea pentru reformele burgheze de la sfîrşitul secolului al XIX-lea este analizată de Fan Uăn-lan în a sa *Istorie modernă a Chinei*, de Jung Măng-ien în lucrarea privind istoria luptei revoluţionare din China, precum şi de Săn Dzin-ju în articolul *Reformele din anul 1898 şi Japonia*. În 1953 a fost publicată şi o culegere de documente şi materiale referitoare la mişcarea liberalo-reformatoare din China [1].

O serie de istorici chinezi îşi consacră lucrările studiului perioadei avîntului revoluţionar din anii 1905—1911 şi revoluţiei Tung-măng-hui (1911). Jung Măng-ien, în articolul său *Presa chineză din anul 1905 despre revoluţia rusă* [2], tratează despre influenţa pe care a exercitat-o revoluţia rusă din 1905 asupra mişcării revoluţionare din China şi poziţia pe care au luat-o democraţii revoluţionari chinezi şi reformatorii liberalo-burghezi faţă de această revoluţie. Autorul arată că revoluţionarii chinezi, în frunte cu Sun Yat-sen, şi-au manifestat entuziasmul faţă de revoluţia din Rusia şi au urmărit cu atenţie desfăşurarea evenimentelor revoluţionare de acolo. Ziarul „Min-bau" (organul Ligii Unionale) a publicat mai multe articole privitoare la revoluţia rusă. Jung Măng-ien arată, de asemenea, că revendicarea naţionalizării pămîntului a fost inclusă în programul Ligii Unionale sub influenţa directă a revoluţiei din Rusia. Experienţa revoluţiei din 1905 a ajutat revoluţionarilor chinezi să înţeleagă importanţa atragerii maselor largi populare la mişcarea revoluţionară (deşi tactica comploturilor şi-a găsit şi mai tîrziu adepţi printre membrii Ligii Unionale). Autorul subliniază că însăşi editarea ziarului revoluţionar „Min-bau" s-a datorat exemplului revoluţionarilor ruşi.

O poziţie diferită faţă de revoluţia din Rusia au adoptat reformatorii liberalo-burghezi. Speriaţi de puterea poporului revoluţionar, răsculat împotriva absolutismului ţarist, ei şi-au intensificat pe de o parte lupta pentru introducerea constituţiei, cu menţinerea monarhiei, iar pe de altă parte au înmulţit acţiunile împotriva mişcării revoluţionare din China. La sfîrşitul articolului, Jung Măng-ien subliniază încă o dată că tocmai revoluţia rusă din 1905 a constituit un imbold puternic pentru mişcarea revoluţionar-democratică din China, marcînd totodată începutul perioadei avîntului revoluţionar în ţară, care a dus în 1911 la revoluţia Tung-măng-hui.

Revoluţia Tung-măng-hui, al cărei rezultat a fost lichidarea monarhiei în China, a preocupat pe mai mulţi istorici chinezi. Problemele pregătirii revoluţiei, cauzele izbucnirii ei, desfăşurarea evenimentelor revoluţionare, cauzele înfrîngerii sînt tratate în lucrarea lui Li Şu, *Lupta politică din China în perioada revoluţiei Tung-măng-hui* [3]. O atenţie deosebită acordă autorul caracterizării Ligii Unionale a lui Sun Yat-sen, cercetării programului şi activităţii acestei ligi în perioada prerevoluţionară şi în cursul revoluţiei. Li Şu subliniază de asemenea marea influenţă pe care a exercitat-o revoluţia rusă din 1905 asupra dezvoltării mişcării revoluţionar-democratice din China.

Articolul lui Ciang Tjăn-hă, Ding Uan-in şi Uang Ciang, şi cel al Hă Ciung-jăn, publicate în *Lucrări ştiinţifice ale sectorului al treilea de la Institutul de istorie al Academiei de Ştiinţe a R. P. Chineze* [4], sînt consacrate studierii mişcării maselor populare în ajunul şi în cursul revoluţiei.

---

[1] *Reformele din anul 1898. Materiale privind istoria modernă a Chinei*, fasc. 8, vol. I—IV, Şang-hai, Ed. Şăn-djou guang-şi, 1953.

[2] „Li-şi ian-dzü", 1954, nr. 2.

[3] Li Şu, *Lupta politică din China în perioada revoluţiei Tung-măng-hui*, Peking, Ed. Jăn-min Tju-ban-şi, 1954.

[4] Ciang Tjăn-hă, Ding Uan-in, Uang Ciang, *Lupta maselor populare în ajunul revoluţiei din 1911*; Hă Ciung-jăn, *Evenimentele din Si-ciuan în perioada revoluţiei din anul 1911*. În *Lucrări ştiinţifice ale sectorului al treilea de la Institutul de istorie al Academiei de Ştiinţe a R. P. Chineze*, fasc. 1, 1954.

www.dacoromanica.ro

Rolul reacționar al trădătorului Uan Și-cai în revoluția chineză din 1911 este tratat în lucrarea lui Djăn Bo-da, *Uzurpatorul și jefuitorul Uan Șt-cai* [1]. Autorul analizează repartizarea forțelor de clasă din țară și cauzele care au dus la instaurarea dictaturii contrarevoluționare a lui Uan Și-cai în anul 1913. Uan Și-cai era o unealtă supusă a imperialismului străin, interesat în menținerea și întărirea dictaturii compradorilor și a marilor moșieri. Forma monarhică de conducere nu mai corespundea condițiilor schimbate, însă imperialiștii nu erau interesați și în instaurarea republicii democratice. Deși în fața revoluției chineze din anul 1911 au stat obiectiv sarcinile burghezo-democratice, ea nu a îndeplinit aceste sarcini, astfel încît de rezultatele mișcării maselor populare a beneficiat marea burghezie compradoro-birocratică și moșierii. Autorul relevă, de asemenea, inconsecvența intelectualității revoluționare chineze în realizarea programului său, ceea ce a dus la abaterea maselor populare de la revoluție și a exercitat o influență negativă asupra rezultatelor acesteia.

Apariția ideilor socialiste în China, răspîndirea lor în rîndurile intelectualității revoluționare burgheze, influența Marii Revoluții Socialiste din Octombrie asupra răspîndirii marxismului în China, unirea socialismului științific cu mișcarea muncitorească — toate aceste probleme sînt tratate în articolul lui Li Șu, *Despre răspîndirea socialismului în China* [2]. Autorul arată poziția reformatorilor burghezi Kang Iu-Uăi și Liang Țî-ciau față de socialism pe de o parte, și cea a revoluționarului burghez Sun Yat-sen, pe de altă parte, unul dintre primii intelectuali din China care au făcut cunoștință cu ideile socialiste. Încă la sfîrșitul secolului al XIX-lea, Kang] Iu-uăi și Liang Țî-ciau s-au ocupat de cercetarea ideilor socialiste și au ajuns la concluzia că socialismul nu poate fi realizat în China. Acest lucru i-a dus mai tîrziu în lagărul dușmanilor mișcării revoluționare din China. În același timp, Sun Yat-sen a ajuns la convingerea posibilității victoriei socialismului în China, deși a greșit afirmînd că socialismul va fi construit de către burghezia națională. în care el vedea o clasă progresistă și revoluționară.

O serie de lucrări și culegeri de diverse materiale și documente sînt consacrate cercetării istoriei relațiilor chino-sovietice [3]. În toate aceste lucrări se subliniază în mod constant neclintita poziție prietenească a Uniunii Sovietice față de marele popor chinez și lupta lui revoluționară pentru eliberare.

★

Mai puțină atenție se acordă studiului istoriei evului mediu și epocii vechi, în raport cu problemele istoriei moderne și contemporane.

Istoricii chinezi au fost atrași cu deosebire spre cercetarea mișcărilor țărănești din epoca feudalismului. Dzi Dziang, în articolul său *Despre leagănul răscoalelor țărănești în epoca dinastiei Sui* [4], ridică problema dece tocmai în provinciile Șan-dung și Hă-bei au izbucnit răscoalele țărănești din epoca Sui (581—618). Cauza principală a fost exploatarea deosebit de crîntă a țăranilor de către feudali, deoarece în aceste două provincii era concentrată imensa armată împărătească, pe care țăranii erau obligați s-o întrețină. Dzi Dziang arată, de asemenea, că în aceeași perioadă, în provinciile Șan-dung și Hă-bei au avut loc și nimicitoarele inundații

---

[1] Djăn Bo-da, *Uzurpatorul și jefuitorul Uan Și-cai*, Peking, Ed. Șin-hua, 1949.

[2] „Li-șî ian-dzü, 1954, nr. 3.

[3] Țau Și-djăng, *Istoria relațiilor diplomatice între China și U.R.S.S.*, Șang-hai, Ed. Și-djie ci-șî, 1951; *Materiale privind istoria relațiilor chinezo-sovietice*, Peking, Ed. Șin-hua șu-dien, 1950; Ciang Uăi-in, *Ajutorul acordat de Uniunea Sovietică Chinei în perioada războiului antijaponez*; Hă Ciung-jăn și Hui Șăng-u, *Armata sovietică — principala forță care a înfrînt definitiv pe ocupanții japonezi*, în „Șî-șüe tjou-can", 1952, nr. 59; San Dzi-min, *Uniunea Sovietică s a manifestat în mod hotărît împotriva acțiunilor cotropitoare ale Japoniei față de nord-estul Chinei*, în „Șî-șüe tjou-can", 1952, nr. 58.

[4] „Șî-șüe", 1953, nr. 8.

www.dacoromanica.ro

ale fluviului Huang, ceea ce a contribuit la înrăutățirea situației țăranilor, mărindu-le nemulțumirea. Într-un alt articol[1], Dzi Dziang arată că scurta existență a imperiului Sui se datorește tocmai puternicei mișcări țărănești din acea perioadă. Și tocmai teama de o mișcare revoluționară a maselor a îndemnat pe împăratul noii dinastii Tang (618—906) să ușureze întrucîtva, încă din primii ani ai domniei sale, exploatarea feudală a țăranilor. Cu cercetarea amănunțită a răscoalelor țărănești din epoca Sui se ocupă lucrarea lui Țî Șia, *Răscoalele țărănești în ultimii ani de conducere a dinastiei Sui* [2].

Răscoalele țărănești dintr-o perioadă mai tîrzie, epoca domniei dinastiei mongole Uan (1279—1367), sînt examinate în două articole ale lui Uang Ciung-u. În primul articol, intitulat *Cauzele sociale ale răscoalelor țărănești la sfîrșitul domniei dinastiei Uan* [3], autorul analizează în amănunt contradicțiile sociale și naționale din imperiul Uan, contradicții care au determinat o puternică mișcare țărănească, ducînd la căderea dominației mongole și la restaurarea statului independent chinez. În al doilea articol, *Despre răscoalele țărănești din perioada de sfîrșit a dinastiei Uan și despre rolul lor progresist în istorie* [4], autorul analizează caracterul răscoalelor țărănești din această epocă, desfășurarea și cauzele înfrîngerii lor. Răscoalele țărănești din China feudală, începînd din epoca Han (206 î.e.n. — 220 e. n.), formează tema unei serii de articole dintr-o culegere specială, apărută în anul 1954 [5]. În anul 1952 a fost publicată culegerea de documente și materiale privind mișcarea țărănească în perioada dinastiei Ming (1368—1644) [6].

Dezvoltarea formelor proprietății feudale asupra pămîntului în perioada dintre secolul al III-lea e.n. și mijlocul secolului al XVII-lea este examinată într-un articol al lui Hou Uai-lu [7]. Autorul arată că alături de proprietatea imperială mai erau în China proprietatea moșierească și cea țărănească, între aceste trei forme manifestîndu-se anumite contradicții. Cercetînd evoluția proprietății imperiale asupra pămîntului, autorul trage concluzia că în dezvoltarea ei au existat două etape care urmăreau scopuri diferite : din secolul al III-lea pînă la mijlocul secolului al VIII-lea ea era folosită de către împărat pentru consolidarea puterii sale politice și militare, iar în perioada următoare (sec. VIII—XVII) pentru întărirea dominației economice a monarhiei.

Un material interesant privind dezvoltarea manufacturii feudale chineze conține articolul lui Bai Șou-i și Uang Ü-țiuan, *Despre corelațiile între manufacturile de stat și orînduirea feudală din timpul dinastiei Țing și Han pînă la căderea imperiului Ming* [8]. Perioada aleasă este împărțită de autori în două etape : prima începînd din secolul al III-lea pînă în secolul al VIII-lea și cea de-a doua din secolul al VIII-lea pînă la mijlocul secolului al XVII-lea. Pentru prima etapă este caracteristică, după părerea autorilor, folosirea pe scară largă a muncii sclavilor, alături de munca salariată ; în a doua etapă munca sclavilor nu mai are un rol determinant, în această perioadă munca în manufacturi căpătînd, în întregime, un caracter deplin feudal. Indicînd legăturile strînse dintre manufactura feudală din China și regimul monarhic feudal, autorii arată că spre deosebire de manufactura medievală din Apus, manufacturile din China au frînat, în genere, dezvoltarea socială.

---

[1] „Șî-șüe", 1953, nr. 5.

[2] Țî Șia, *Răscoalele țărănești în ultimii ani de conducere a dinastiei Sui*, Șang-hai, Ed. Hua-dung jän-min tju-ban-șî, 1954.

[3] „Li-șî ian-dzü", 1954, nr. 1.

[4] *Ibidem*, 1954, nr. 4.

[5] *Culegere de articole despre răscoalele țărănești din China*, Peking, Ed. U-șî nien-dai tju-ban-șî, 1954.

[6] *Materiale privind istoria răscoalelor țărănești în perioada de sfîrșit a dinastiei Ming*, Peking, Ed. Cai-ming șu-dien, 1952.

[7] „Li-șî ian-dzü", 1954, nr. 1.

[8] *Ibidem*, 1954, nr. 5.

www.dacoromanica.ro

De asemenea, trebuie menționată și publicarea în anul 1954 a lucrării *Studii asupra istoriei Chinei* [1], scrisă de către un colectiv de colaboratori ai catedrei de istorie a Chinei de la Universitatea populară din China. Aceste studii cuprind perioada începînd de la epoca veche pînă în anul 1840. Cea mai mare parte a cărții este dedicată cercetării apariției, înfloririi și începutului de decădere a epocii feudalismului din China.

O problemă actuală în istoriografia marxistă chineză este problema cu privire la periodizarea istoriei vechi a Chinei, precizarea științifică a cadrelor cronologice ale epocii de trecere de la sclavagism la feudalism. În legătură cu această problemă, Dzian Bo-dzan a publicat în anul 1954 un articol intitulat *Cu privire la problema sclavilor publici și a celor privați în perioada a doua Han* [2], unde arată că sclavagismul în epoca Han nu a avut un rol hotărîtor în producția socială, fiind numai o rămășiță a timpurilor mai vechi. Perioada domniei dinastiei Han (III î.e.n. — III e.n.) este determinată de autor ca perioada dominației relațiilor feudale. Un punct de vedere asemănător îl susține Li Ian-nung în lucrarea sa *Orînduirile sclavagistă și feudală în China* [3], indicînd că în preajma secolului al III-lea î.e.n., societatea chineză se formase deja ca societate feudală.

Problema periodizării istoriei vechi a Chinei a fost dezbătută în cadrul discuției științifice mai sus-menționate, care a avut loc la Universitatea populară din China. Uang Șî-ci, în referatul său *Despre descompunerea societății sclavagiste în China și apariția societății feudale timpurii*, susținea că în epoca Han domnea încă sclavagismul, deși în perioada Han de est (25—220 î.e.n.) orînduirea sclavagistă a început să se descompună. Părerile celor care au luat parte la discuții s-au împărțit, unii fiind de acord cu referentul că epoca Han trebuie să fie tratată ca o epocă a sclavagismului, dar arătînd în același timp insuficiența argumentelor aduse în referat pentru dovedirea rolului dominant al muncii sclavilor în acea epocă. Alții s-au pronunțat împotrivă, socotind că în epoca Han societatea era feudală, iar sclavagismul exista doar ca o rămășiță.

Înainte de a trece la studiile referitoare la istoria veche a Chinei, trebuie să menționăm că pentru această perioadă există o serie de lucrări cu caracter general, acordîndu-se o atenție mai mică cercetării unor probleme separate. Perioadei de la orînduirea comunei primitive și pînă la formarea statului centralizat feudal i-a fost consacrat volumul întîi al *Studiului scurt dsupra istoriei Chinei* de Fan Uăn-lan [4]. Plasînd descompunerea orînduirii comunei primitive și formarea relațiilor sclavagiste de producție aproximativ la sfîrșitul anilor 2000 î.e.n. (2033—1562 î.e.n epoca Șia), autorul arată că în epoca Șan (circa 1562—1066 î.e.n.) erau deja dominante relațiile sclavagiste, menținîndu-se și rămășițele comunei primitive. Fan Uăn-lan situează apariția feudalismului timpuriu în epoca Djou de vest (1122—771 î.e.n.), iar procesul formării depline a relațiilor de producție feudale se încheie, după părerea lui, în perioada dinastiei Djou de est, aproximativ în secolul al IV-lea î.e.n.

Aceeași perioadă a epocii vechi pînă la feudalism o cuprinde și *Cursul istoriei Chinei* [5] întocmit de Dzien Bo-dzan. Autorul fixează apariția societății gentilice din China la 10 000—9000 î.e.n., descompunerea orînduirii comunei primitive și formarea relațiilor sclavagiste

[1] *Studii asupra istoriei Chinei*, sub redacția lui Șang Ue, Peking, Ed. Jăn-min tju-ban-șî, 1954.

[2] „Li-șî ian-dzü", 1954 nr. 4.

[3] Li Ian-nung, *Orînduirile sclavagistă și feudală în China*, Șang-hai, Ed. Hua-dung jăn-min tju-ban-șî, 1954.

[4] Fan Uăn-lan, *Studiu scurt asupra istoriei Chinei*, vol. 1. *De la comuna primitivă pînă la formarea statului centralizat feudal, din timpurile străvechi pînă la unirea Chinei de către principatul Țin.* Ediție corectată și completată, Peking, Ed. Jăn-min tju-ban-șî, 1953.

[5] Dzien Bo-dzan, *Cursul istoriei Chinei (din timpurile străvechi pînă la începutul epocii feudalismului)*, Șang-hai, Ed. San-lian șu-dien, 1950.

www.dacoromanica.ro

de producţie în secolul al XVIII-lea î.e.n. Relaţiile de producţie ale feudalismului timpuriu încep să apară, după părerea lui Dzien Bo-dzen, în secolul al XII-lea î.e.n. (epoca Djou de vest).

Lucrarea lui Hou Uai-lu consacrată istoriei vechi a Chinei cuprinde perioade dintre secolul al XII-lea şi cel al III-lea î.e.n. Autorul acordă o mare atenţie cercetării comunităţii săteşti în China, care a continuat să existe un timp îndelungat şi după lichidarea orînduirii comunei primitive. Li Ia-nung, în lucrarea amintită mai sus intitulată *Orînduirea sclavagistă şi feudală din China*, analizînd situaţia forţelor de producţie, orînduirea socială, organizarea militară a imperiului Djou de vest, în ciuda părerilor lui Fan Uăn-lan şi Dzien Bo-dzan, îl caracterizează ca epocă a dominaţiei relaţiilor sclavagiste de producţie.

Cultura epocii vechi este studiată în lucrările lui Guo Mo-jo, *Epoca de bronz* [1] şi Pei Uăn-ciung, *Cultura epocii de piatră în China* [2].

★

Scurta prezentare din articolul de faţă nu cuprinde desigur toate lucrările de istorie apărute după instaurarea regimului democrat-popular, dar permite totuşi, credem, formarea unei imagini generale a preocupărilor principale ale istoriografiei marxiste din R. P. Chineză. Rezultatele pozitive obţinute de istoricii chinezi în această perioadă se datoresc îndrumării Partidului Comunist Chinez şi ajutorului statului popular, care a creat condiţiile necesare pentru dezvoltarea continuă a ştiinţei istorice.

[1] Guo Mo-jo, *Epoca de bronz*, Şang-hai, Ed. Şin uăn-i, 1951.
[2] Pei Uăn-ciung, *Cultura epocii de piatră în China*, Peking, Ed. Djung-guo ţing-nien thju-ban-şî, 1954.

www.dacoromanica.ro

www.dacoromanica.ro

REFERATELE ȘTIINȚIFICE CARE SE VOR ȚINE LA CONGRESUL ISTORICILOR DE LA STOCKHOLM DIN 1960*

Congresul al XI-lea internațional de științe istorice va avea loc la Stockholm, de la 21 pînă la 28 august 1960. La sesiunea biroului Comitetului internațional pentru științelé istorice, care s-a ținut în iunie 1957, s-a făcut următoarea repartizare a referatelor pe secții :

I. *Secția de metodologie* : „Influența filozofiei istorice din secolul al XIX-lea asupra științei istorice actuale", E. Rotchacker, doctor în științe istorice (Heidelberg, Germania) ;

„Istoriografia științei istorice", prof. H. Butterfield (Cambridge, Marea Britanie) ;

„Istoria culturii, evoluția și metodele de predare", prof. F. Gilbert (Boun Hanor, S.U.A.) ;

„Istoria științei și tehnicii", prof. A. G. Forb (Amsterdam, Olanda) ;

„Periodizarea istoriei universale", E. M. Juvov, membru corespondent al Academiei de Științe din U.R.S.S. (Moscova, U.R.S.S.) ;

„Metodele demografiei istorice și problemele scăderii mortalității în istoria universală", M. Henri și L. Chevalier (Paris, Franța).

II. *Secția de istorie antică* : „Problemele culturii scrierii miceniene", prof. Sterling Dow (Harvard, S.U.A.) ;

„Democratizarea culturii în perioada tîrzie a imperiului roman", prof. S. Mazzarino (Catania, Italia) ;

„Procesul de dezvoltare istorică și rolul istoric al statelor antice de pe litoralul nordic al Mării Negre", prof. V. D. Blavatski (Moscova, U.R.S.S.) ;

„Sclavajul în lumea greco-romană", Lauffer, doctor în științe istorice (München, Germania) ;

„Numismatica Imperiului Roman ca izvor al istoriei economice și financiare", M. Hey (Lyon, Franța) ;

„Popoarele și civilizația din Valea Dunării în perioada preromană pînă în evul mediu timpuriu", prof. C. Daicoviciu și I. Nestor (Cluj, București, Romînia).

III. *Secția de istorie medievală* : „De la Tan' pînă la San : perioadă de tranziție în istoria Chinei și Asiei de est", prof. T. Iamamoto (Tokio, Japonia) ;

„Orînduirea socială din Rusia în perioada timpurie a evului mediu", prof. Rabek Schmidt (Arhus, Danemarca) ;

---

* Tradus din „Voprosî istorii", nr. 7, 1957, p. 22.

www.dacoromanica.ro

„Legea și istoricul medieval", V. Ulman, doctor în științe istorice (Londra, Marea Britanie);

„Importanța istorică a vechilor concepții germane privind rolul statului și aristocrației", K. Hauck, doctor în științe istorice (Erlangen, Germania);

„Comuna orășenească medievală din secolele XII și XIII în comparație cu mișcările orășenești din alte țări din Europa", prof. E. Sestan (Florența, Italia);

„Problemele actuale în domeniul studierii instituțiilor medievale", prof. G. Le Bras (Vatican);

IV. *Secția de istorie modernă*: „Dominația în Marea Baltică în secolele XVI și XVII", prof. J. Labuda (Poznan, Polonia).

„Structura instituțiilor de stat în secolele XVI și XVII", prof. V. V. Vives (Barcelona, Spania);

„Iluminismul în Europa în secolul XVIII", prof. F. Venturi (Genova, Italia);

„Perioada de tranziție de la feudalism la capitalism, din secolul XVI pînă în secolul XVIII în centrul Europei", prof. Klima, Mačurek (Praga, Brno, Cehoslovacia);

„Problemele privind reforma în țările Scandinavei", S. K. Cellerstrëm, doctor în științe istorice (Lund, Suedia);

„Relațiile politice din răsăritul și apusul Europei în perioada războiului de 30 de ani", prof. B. F. Porșnev (Moscova, U.R.S.S.).

V. *Secția de istorie contemporană*: „Coloniile britanice de emigrație și administrația (autonomă) locală cu începere din anul 1783", prof. V. Harlow (Oxford, Marea Britanie);

„Problemele privind emigrarea în secolele XIX și XX", prof. Ingrid Lemmingsen (Oslo, Norvegia);

„Socialismul și primul război mondial", prof. Hang (Louvain, Belgia);

„Problema națională în monarhia habsburgică", F. Zvitter, doctor în științe istorice (Lubliana, Iugoslavia);

„Cultura tradițională și dezvoltarea actuală a Indiei", prof. N. Brown (Pennsylvania, S.U.A.);

„Probleme privind structura întreprinderilor în sec. XIX", M. Girard (Paris, Franța).

S-a hotărît de asemenea ca înainte de deschiderea congresului, pe lîngă ședințele comisiilor, să se organizeze două colocvii. Unul dintre acestea va fi consacrat universităților din Europa medievală și din perioada Renașterii — referent prof. Stelling-Michot (Geneva, Elveția); celălalt colocviu va trata despre istoria prețurilor pînă în anul 1750—referent prof. E. G. Hamilton Chicago, S.U.A.).

Discursurile ce vor fi pronunțate la deschiderea și închiderea congresului, vor atinge temele:

„Relațiile internaționale în nordul Europei în perioada Vikingilor" și „Marea Baltică și Mediterană din secolul XVI pînă în secolul XVIII".

www.dacoromanica.ro

STUDII ŞI MATERIALE DE ISTORIE MODERNĂ, vol. I

Redactori responsabili: Gh. Haupt şi Gh. Georgescu-Buzău
Ed. Acad. R.P.R., 1957, 476 p. + 3 hărţi + 1 erată (Acad. R.P.R., Institutul de istorie)

Volumul I de *Studii şi materiale de istorie modernă*, publicat prin grija Secţiei de istorie modernă a Institutului de istorie din Bucureşti, conţine trei rubrici: 1° Studii şi referate; 2° Documente; 3° Bibliografie. La rubrica „Studii şi referate" sînt înscrise zece titluri, dintre care cinci privesc istoria Moldovei, unul Ţara Românească, trei Transilvania şi unul istoria României, propriu-zise. Semnalăm ca pozitivă înscrierea unui număr de titluri — jumătate din total — privind istoria Moldovei, provincie a cărei bogată istorie — exceptînd studiile legate de comemorarea lui Ştefan cel Mare — nu a format întotdeauna, în ultima vreme, un centru al preocupărilor pentru publicaţiile istorice de un caracter mai larg.

Studiul lui Gh. Georgescu-Buzău, *Un mare latifundiar în Moldova după tratatul de la Adrianopol: Mihai Sturza* (p. 3—24), constituie o interesantă prezentare a averii primului domn regulamentar al Moldovei.

În primul rînd, ni se înfăţişează unele date biografice privind viaţa lui Mihail Sturza, unde credem că s-ar fi cuvenit să se amintească — pentru întregirea tabloului biografic — şi unele amănunte despre studiile sale. Ocupîndu-se în continuare de latura vieţii domnului, ca strîngător de moşii, autorul vede pe bună dreptate în el «un reprezentant tipic al „acumulării primitive a capitalului»» (p. 5). Creşterea latifundiilor lui Mihail Sturza e reconstituită după voluminoasa condică intitulată *Generalnic opis lămuritoriu documenturilor pentru moşii, acareturi şi locuri a Pre Înălţatului Voevod Mihail Grigore Sturza.* Aflăm de aici că în 1843 domnul era proprietarul a nu mai puţin de 80 de moşii, la care se adăugau viile din patru podgorii şi numeroase locuri de casă în Iaşi şi Galaţi. E relevat şi faptul de două ori semnificativ: întîi, că printre aceste moşii se afla şi aceea cu numele de Flămînzi şi, al doilea, că tocmai de la această moşie s-a aprins scînteia răscoalelor din 1907, epilogul unui secular proces de sărăcire şi exploatare a ţărănimii. Se mai arată şi interesul domnului pentru comerţ, prin protejarea acordată fostului Tîrg-Nou, devenit Mihăileni, aşezat pe drumul de comunicaţie cu Galiţia şi Ungaria. În Mihăileni, domnul îşi mai rezervase şi încasarea unor taxe speciale. Tot pentru folos personal, domnul uşurează transportul produselor de pe moşiile sale, iniţiind şi construirea unei şosele de-a lungul Siretului, cu punct de plecare Mihăileni. Legate de interesele comerciale ale domnului sînt şi locurile de acostare, acaparate de el în portul Galaţi.

În legătură cu moşiile lui D. A. Sturza, credem că ar fi fost interesant — aceasta în măsura existenţei aparatului informativ adecvat — să fi ştiut numărul clăcaşilor de pe moşii, suprafaţa totală a acestora raportată la suprafaţa ţării — ce ar fi redat şi mai pregnant confundarea de către domn a domeniului public cu domeniul personal — precum şi veniturile anuale dobîndite de pe urma moşiilor.

Un caracter deosebit îl are studiul lui Gh. Platon, *Comisiile de revizie din Moldova şi activitatea lor în anii 1830 şi 1831* (p. 25—68). Ni se prezintă un aspect din istoria administrativă a Moldovei, capitol neglijat şi aceasta nu numai pentru Moldova. E vorba aici de activitatea comisiilor de revizie (de „revedaţie"), instituite de Kisseleff pentru descoperirea abuzurilor administraţiei pămîntene din vremea războiului ruso-turc (1828—1829). Se semnalează că la Arhivele statului din Iaşi există o mare cantitate de material — 1283 de dosare — consemnînd activitatea

www.dacoromanica.ro

comisiilor. Materialul — peste care s-a trecut cu uşurinţă — constituie, pe lîngă un preţios izvor de istorie administrativă, şi un izvor la fel de preţios pentru viaţa social-economică a Moldovei. Autorul ne spune însă că va cerceta mai mult latura administrativă a materialului arhivistic, ceea ce — cum spuneam mai înainte — imprimă o notă deosebită studiului său.

În capitolul I al studiului — „Înfiinţarea comisiilor de revizie" — se arată că împrejurările care au dus la instituirea lor au fost abuzurile administraţiei (p. 26—33). Aici, la structura comisiilor, poate era oportun ca autorul să fi relevat frîna pe care prezenţa celor doi boieri o putea pune în activitatea acestei instituţii, menită să controleze tocmai abuzurile de care se făceau vinovaţi membrii clasei boiereşti. În continuarea capitolului I se vorbeşte despre atribuţiile comisiilor, observîndu-se caracterul lor limitat. Ele se ocupau doar cu restituirea banilor luaţi pe nedrept şi cu înlăturarea funcţionarilor abuzivi, fără nici o altă sancţiune. Atribuţiile limitate se explică, desigur, prin prezenţa boierilor, ca factor principal al comisiilor.

Capitolul al II-lea se ocupă cu „Procedura şi metodele de lucru" (p. 33—40). Credem că ar fi fost nimerit ca autorul să fi pus în discuţie problema garanţiei prezentate de delegaţiile săteşti, compuse din slujitori şi fruntaşi, precum şi faptul că plîngerile se puteau face împotriva oricui. Noi ne întrebăm: 1) oare delegaţiile săteşti nu erau adesea formate din oamenii boierului local; 2) ţăranii asupriţi în trecut, asupriţi în prezent şi ştiind că nici viitorul — cel puţin în împrejurările de atunci — nu le putea aduce cine ştie ce îmbunătăţiri, îndrăzneau întotdeauna să se plîngă în mod deschis şi complet împotriva asupritorului? În fond comisia, după ce îşi îndeplinea mai mult sau mai puţin conştiincios misiunea sa, pleca, pe cînd satul rămînea mai departe cu boierul, cu ispravnicii, cu zapcii; şi acest lucru îl ştiau ţăranii foarte bine. De altfel răspunsul la întrebările de mai sus îl dă autorul, descriind în continuare activitatea plină de greutăţi a comisiilor.

Al treilea capitol al studiului tratează despre „Constatările comisiilor" (p. 40—68). La rîndul lui, capitolul e împărţit în patru subcapitole. Primul se ocupă cu „Abuzurile aparatului de stat în repartizarea şi perceperea obligaţiilor în bani şi muncă" (p. 40—49). E de observat că autorul vede în culori prea trandafirii activitatea comisiilor ce controlau abuzurile. Date fiind moravurile şi practicile expuse în chiar textul studiului, credem că această activitate trebuia privită mai critic. Faptul că vinovaţii nu erau arestaţi, ci doar îndepărtaţi din slujbă, arată o vădită tendinţă spre atenuarea unei eventuale asprimi în activitatea comisiilor.

Al doilea subcapitol cercetează „Scăderea numărului de birnici, rezultat al abuzurilor boierilor şi dregătorilor" (p. 49—56). Ni se arată, de exemplu, că în 1833 erau în total 70 000 de familii de scutelnici şi breslaşi, dintre care numai 37 000 aveau o situaţie legală, restul de 33 000 de familii fiind adăugate prin abuz. Uneori însă, nici condiţia scutelnicilor nu era uşoară, deoareçe existau unii dintre ei cu dublă sarcină: aceea de birnici, plus cea legată de categoria lor.

„Raporturile dintre proprietari şi ţărani" (p. 56—62) formează un al treilea subcapitol. Comisiile constată sporirea clăcii de la 12 la 14 zile. În legătură cu aceasta, ar fi fost interesant dacă ni s-ar fi dat şi oarecare date privind norma zilei de muncă la cîmp. E ştiut că această normă era foarte ridicată, ceea ce în realitate însemna un număr de zile de clacă mult mai mare decît 12 sau 14. În continuare, ni se mai spune că abuzurile stîrneau tulburări în sînul masei ţărăneşti şi atunci comisiile erau folosite pentru potolirea lor.

În sfîrşit, un al patrulea subcapitol, cu care se încheie studiul, se ocupă de desfiinţarea comisiilor de revizie şi de rezultatele lor (p. 62—68). Într-adevăr, activitatea lor a durat puţin timp, pînă în noiembrie 1830 în Ţara Românească şi pînă la începutul lui 1831 în Moldova. În general, considerăm că studiul lui Gh. Platon reprezintă o preţioasă contribuţie la cunoaşterea unuia din aspectele istoriei Moldovei, din preajma anului 1830. Alături de istoria social-economică, istoria politică, istoria culturii şi istoria militară, studiile de istorie administrativă vin să întregească tabloul general al istoriei unei societăţi.

Un studiu cu caracter de monografie, mai restrîns, e cel intitulat *Luptele ţăranilor de pe domeniul Ghica-Comăneşti în prima jumătate a secolului al XIX-lea* (p. 71—107), de Ecaterina Negruţi. Acest episod local al istoriei luptelor ţărăneşti e încadrat de autoare în condiţiile social-economice specifice primei jumătăţi a secolului al XIX-lea, cînd în gospodăria moşierească interesată în producţia şi vînzarea pe scară largă a cerealelor-marfă, se vede tot mai pronunţat o limitare a loturilor clăcaşilor, o mărire a numărului zilelor de muncă, o intensificare a acţiunilor de expropriere a ţăranilor liberi.

Ne arată, de asemenea, procesul de formare al domeniului. Încă de la începutul secolului al XIX-lea asistăm la acţiunea de răşluire a pămîntului răzăşesc, efectuată de logofătul Ţării de Jos, prinţul Costache Ghica, bunicul viitorului domn Gr. A. Ghica (1849—1856).

www.dacoromanica.ro

Acapararea pămînturilor răzăşeşti se făcea prin cumpărări, prin folosirea neînţelegerilor dintre răzeşi, prin plăsmuiri de acte false, prin hotărniciri ilegale, prin asigurarea concursului domniei, care donează moşii în întregime, confundînd partea domnească cu partea răzăşească, prin asumarea de către proprietar a obligaţiilor ţăranilor, care în schimb îi dădeau pămîntul.

Concomitent cu consolidarea stăpînirii boiereşti asupra satelor de pe domeniu, cresc şi sarcinile impuse fie de proprietar, fie de arendaş. Normele de muncă, potrivit tabelelor date de autoare (p. 88), sînt foarte grele. Aici ar fi fost indicat ca să ni se arate, în conformitate cu aceste norme, care era numărul real al zilelor de clacă, număr desigur de cîteva ori mai mare decît cel stabilit de Regulamentul organic.

După ce expune constituirea domeniului şi starea locuitorilor de pe cuprinsul său, studiul trece la prezentarea luptei ţăranilor. Formele luptei erau jălbile, intentarea de procese, nesupunerea la muncă şi uneori chiar acţiuni violente pentru eliberarea celor arestaţi. În legătură cu acţiunile legale ale locuitorilor împotriva cotropirii pămînturilor lor, — ca petiţionarea la Iaşi şi apoi la capul puterii protectoare, ţarul Rusiei — autoarea arată, pe bună dreptate, că ţăranii nu aveau o concepţie limpede despre starea socială în care trăiau şi nu cunoşteau mijloacele pe care le puteau folosi pentru dobîndirea libertăţii şi a pămîntului pierdut. Un ultim episod al acestei înverşunate lupte duse de ţărani împotriva familiei Ghica a fost succesul parţial obţinut de o parte din ei. Autoarea arată că, după ani mulţi de procese şi sacrificii materiale, răzeşii din Văsieşti, Dorda şi Asău au căpătat dreptul de a răscumpăra partea de pămînt vîndută boierului. Preţul de răscumpărare a fost de 16 ori mai mare decît preţul cu care au fost constrînşi să vîndă boierului. Neavînd banii necesari, ei se îndatorează la nişte cămătari greci, în care se întrezăreau viitorii acaparatori ai pămînturilor.

Tot legat de situaţia maselor muncitoare moldovene în prima jumătate a secolului al XIX-lea e şi studiul lui Gh. Ungureanu *Rufetul ocnelor din Moldova şi revolta şavgăilor în 1843* (p. 109—137).

Cu multă meticulozitate — de altfel aceasta este caracteristica activităţii sale de harnic şi atent cercetător al arhivelor — autorul se ocupă de organizarea lucrătorilor, de munca lor, de remunerarea lor. La început, ei făceau parte din marea categorie fiscală a slujitorilor. După 25 aprilie 1828 trec în seama visteriei. Cu acest prilej s-a redactat, la 3 mai 1828, un raport intitulat „Prescrierea numărului tuturor slujbaşilor şi a rufeturilor ocnilor şi datoriile slujbei lor". Din prezentarea cuprinsului amintitului raport, vedem că rufetul ocnei avea 650 de oameni. Dintre ei, 145 erau şavgăi, adică muncitori mineri — calificaţi în tăierea sării. Ni se arată sarcinile lor şi plata ce o primeau. O a doua categorie erau lăturaşii, răzeşi deveniţi plăieşi şi apoi daţi în slujba ocnelor. Numărul lor era aproximativ de 160. Ei ajutau pe vechii şavgăi, cărora li se cereau cantităţi tot mai mari de sare tăiată. Pentru muncile auxiliare exista o lungă serie, compusă din numeroase categorii de muncitori.

În continuare ni se vorbeşte de unelte şi de exploatarea propriu-zisă a sării. Ni se arată că uneltele erau foarte rudimentare, că munca se făcea pe întuneric, că aerul lipsea din ocnă, iar coborîrile foarte periculoase dădeau naştere la numeroase accidente. Plăţii rufetaşilor, în anul 1828, i se rezervă un loc aparte. Autorul arată că în timp ce cămătarul avea 500 de lei lunar, 130 de savgăi nu primeau decît 290 de lei, adică 2 lei pe lună de fiecare. Acest salariu derizoriu fusese hotărît de Ioniţă Sandu Sturza, care invoca drept motiv necesitatea micşorării cheltuielilor de exploatare. Ni se mai spune că în trecut, acelaşi număr de şavgăi — 130 — primeau 3 460 de lei.

Trecînd la lupta rufetaşilor pentru îmbunătăţirea traiului, autorul ne arată că formele acestei lupte erau jalbele, fuga şi nesupunerea la lucru. Cu timpul însă, mişcarea de nesupunere se organizează, după cum relatează un act din 1838. Iar în 1839, ei trec şi bat pe oamenii boierului Krupenski, care voia să le răsluiască puţinul lor pămînt. Acţiunea cea mare a rufetaşilor are loc în 1843. Ni se descrie episodul răzvrătirii cu destule amănunte: ieşirea din mină la un semnal, plecarea în masă la Iaşi, insuccesul acţiunii. Aici ar fi fost necesar ca autorul să fi subliniat concepţia confuză pe care aceşti lucrători — ţărani — o aveau asupra modului de luptă împotriva exploatării. Ei îmbinau forme legale, cum erau jalbele, cu forme ilegale: fuga, nesupunerea, acţiuni violente. De asemenea, era necesar să se fi observat şi caracterul izolat al acţiunii lor care, împreună cu concepţia confuză ce o anima, în nici un caz nu putea duce la succes. Cu tot începutul de organizare, mişcarea şavgăilor din 1843 a fost mai mult o acţiune spontană, izvorîtă din desperarea la care îi adusese mizeria şi vexaţiunile funcţionarilor cămării.

Un alt studiu care se ocupă cu lupta maselor muncitoare din secolul al XIX-lea, dar de data aceasta în Transilvania, e cel cu titlul: *Mişcări ţărăneşti în Munţii Apuseni şi împrejurimi între anii 1849 şi 1854*, de Iosif Kovács (p. 139—166).

www.dacoromanica.ro

Vedem că și după revoluția din 1848 viața țăranilor continuă să fie deosebit de grea, din cauza loturilor prea mici sau a lipsei totale de pămînt. Mulți dintre ei, de teama revenirii clăcii, nu se angajau la moșieri. Alții care sub revoluție ocupaseră o parte din pămînturi, evitau contractele cu latifundiarii, pentru a nu cădea într-o nouă dependență. În sfîrșit, o altă categorie de țărani s-au izolat oarecum de comunitățile lor, asupra cărora moșierii aveau încă autoritate, așezîndu-se pe locuri despădurite. Pe de altă parte, moșierii n-aveau numerar suficient pentru plată și n-aveau decît inventar foarte puțin și rudimentar. În asemenea condiții, foștii iobagi urbariali, încă nesupărați de moșieri în ceea ce privește locurile comune : izlazuri, păduri, erau frustați de suprafețele cuvenite lor, suprafețe pe care moșierii le concedau în schimbul dijmei și a diferitelor servicii.

Autorul examinează apoi modalitatea prin care moșierii căutau să iasă din impasul economic. Vedem cum ei constring pe cerealiști la muncă, prin forță publică. Observăm deci un fenomen identic cu cel din Romînia, legea învoielilor agricole : constrîngerea țăranilor la muncă *manu militari*. Mizeria țăranilor era mărită și de exploatarea arendășească deosebit de aspră, deoarece arendașul ținea să-și asigure pe lîngă renta proprietarului, și o rentă cît mai mare pentru sine.

Situația continuă deci să fie încordată și în anii imediat următori revoluției. La ordinul guvernatorului Wohlgemuth, de a fi dezarmate și împrăștiate unitățile romînești, Avram Iancu a opus refuzul său.

Aici semnalăm ca deosebit de importantă, pentru lămurirea caracterului luptelor postrevoluționare din Transilvania, și schimbarea de atitudine a lui Avram Iancu. Ni se arată cum acesta din urmă devine din ce în ce mai ostil față de Viena, care-i înșelase așteptările, și se transformă într-un luptător împotriva absolutismului habsburgic. Considerăm că aceasta e o problemă care se impune a fi dezbătută și lămurită în studii speciale. Se va ajunge astfel să se dezlege întreaga problemă legată de activitatea, de evoluția politică și de tragicul destin al conducătorului romîn al revoluției din Transilvania.

Autorul trece apoi în revistă o serie de acțiuni revoluționare ale țăranilor atît în Apusenii sudici — reg. Hunedoara și reg. Zarandului, vechi regiuni de luptă — cît și în Apusenii nordici — actualele raioane Cluj și Turda. În cadrul luptei țărănești e pusă și problema atitudinii țărănimii înstărite și a contradicțiilor dintre aceasta și țărănimea săracă. Nu se stăruie însă asupra acesteia, ceea ce ridică încă o problemă de clarificat pentru viitoarele cercetări istorice ale evoluției conflictului social în Transilvania.

De o mai mare amploare — față de celelalte lucrări cuprinse în volum — e studiul lui Dan Berindei, *Aspecte ale problemei agrare în Țara Romînească la începutul domniei lui Cuza Vodă* (p. 168—245).

Studiul începe prin a se ocupa de împrejurările politice care au dus la actul din 24 ianuarie 1859 și care au frămîntat apoi cercurile guvernante din Țara Romînească în primul an de domnie a lui Alexandru Ioan I. Se relevă rolul țărănimii în impunerea ca domn al Țării Romînești a celui ales la 5 ianuarie în Moldova. După alegere însă, conservatorii reciștigă o parte din influența pierdută cu prilejul alegerii. E o perioadă de șovăiri din partea partidei naționale și a radicalilor, marcată de instabilitatea guvernamentală și de un climat politic confuz.

Consemnăm paginile consacrate situației generale a agriculturii muntene la începutul domniei lui Cuza (p. 171—175). Sîntem de părerea autorului că, deși încep să pătrundă elemente capitaliste, totuși modul de producție dominant în agricultură continuă a fi cel feudal, exploatarea moșiilor făcîndu-se cu ajutorul clăcii. Investiția în mijloace tehnice moderne nu se face decît într-o măsură prea mică ; e preferată arendarea și cheltuirea veniturilor rezultate de pe urma ei. Ar fi fost foarte sugestiv, dacă s-ar fi găsit și ceva date care să ilustreze mai concret această atitudine refractară față de raționalizarea producției agricole. Ni se arată apoi că lucrarea pămîntului continuă cu procedee perimate, folosindu-se atelajul cu multe perechi de boi, din cauza plugurilor proaste. De asemenea, sistemul rotației culturilor e abia la început și punerea lui în aplicare înaintează încet. La fel și lipsa unor mijloace de transport moderne este o piedică în calea dezvoltării producției agricole. Moșierii însă încep totuși a se preocupa mai mult de mașinile de treierat. Această preocupare e interesantă și explicația cu care încercăm să completăm studiul autorului e că piața internațională — în circuitul căreia intraseră și Principatele — solicita o cantitate tot mai mare de cereale-marfă. Or, această cantitate, care de bine de rău apărea pe ogoare datorită fertilității solului, chiar cu folosirea unor mijloace agrotehnice înapoiate, trebuia asigurată la treierat. Și cum prin vechile sisteme de treierat se pierdeau multe cereale și deci și multe cîștiguri, proprietarii au început să fie atenți la introducerea mașinilor. E un exemplu clasic de concepții economice mărginite — din punct de vedere capitalist, bineînțeles — pe care îl ofereau, și-l vor oferi pînă tîrziu, proprietarii funciari din Romînia. Pe ei nu-i

www.dacoromanica.ro

interesa atît înlocuirea muncii de tip feudal, cît faptul ca produsele acestei munci să nu se mai piardă, ca în secolele trecute.

Dar cea mai mare parte a studiului a fost rezervată căilor de exploatare a ţărănimii. Grupînd bogata informaţie arhivistică, D. Berindei a găsit zece modalităţi prin care clasa moşierească exploata pe domeniile ei ţărănimea. Acestea sînt : 1) executările ; 2) bătaia ; 3) izgonirea ; 4) claca ; 5) globirile ; 6) învoielile ; 7) limitarea pămînturilor ; 8) dijma ; 9) înşelarea la socoteli ; 10) munci îndepărtate — transporturi, monopoluri. Reconstituirea acestui tablou al exploatării ţărănimii a dat prilej autorului să redea o serie de imagini ale celor mai sumbre suferinţe ce cădeau asupra imensei majorităţi a populaţiei ţării.

Studiul lui Dan Berindei se prezintă ca o contribuţie deosebit de valoroasă la elucidarea problemei agrare din timpul lui Cuza, făcută pe baza unui vast material de arhivă, grupat şi sistematizat cu stricteţe. De asemenea, menţionăm şi judicioasa folosire a numeroaselor citate, bine încadrate în text, element care oferă o imagine cît mai vie a exploatării ţărănimii în anii 1859—1860.

Cu începuturile industriale din ţara noastră se ocupă studiul lui Valerian Popovici, *Începuturile exploatării capitaliste a petrolului în Moldova* (p. 247—283). După ce dă primele menţiuni despre „fîntînile cu păcură" din Moldova, autorul ne aduce în secolul al XIX-lea, cînd dezvoltarea relaţiilor capitaliste a impus o valorificare mai largă a surselor de bogăţie minerală. Totuşi se subliniază, pe drept cuvînt, că trecerea la capitalism se făcea destul de lent, deoarece feudalismul, cu numeroasele lui forme şi practici, constituie însă o frînă puternică. Ca urmare, şi procesul tehnologic legat de exploatarea petrolului — în prima jumătate a secolului al XIX-lea şi chiar mai tîrziu — se menţinea în forme foarte rudimentare. Pentru această perioadă, credem că formele rudimentare de exploatare, nu numai de la noi, ci şi de aiurea, se explică prin slaba solicitare a petrolului şi a derivatelor sale ca combustibil ; motorul cu ardere internă încă nu apăruse, iar navele nu ajunseseră să folosească păcura.

Vedem apoi cum în exploatarea petrolului se folosea — pentru sursele aflate pe moşiile boiereşti şi mănăstireşti — munca în dijmă. Cu timpul însă apar relaţiile capitaliste : folosirea muncii salariate şi interesul unor negustori şi bancheri din Iaşi de a investi capital în exploatarea gropilor de păcură ; între 1857 şi 1865 se construiesc nouă rafinării de petrol lampant.

Autorul se ocupă, în continuare, de pătrunderea capitalului străin. Întîi vin specialiştii pentru a cerceta subsolul petrolifer. Ei vor fi urmaţi de societăţile de exploatare. În 1863, în Moldova, o companie franceză face un număr de sonde — adînci între 10 şi 100 de metri — lîngă Tg. Ocna. Se arată că în acea perioadă, fostul judeţ Bacău deţinea locul întîi pe ţară în cantitatea de materii extrase : 151 300 de vedre, iar în anii 1857—1859, Romînia era singura ţară producătoare de petrol ; în scurt timp însă vor fi puse în exploatare noi izvoare — în alte părţi ale lumii. Rusia, Canada şi S.U.A. vor depăşi Romînia.

Un studiu mai vast, atît ca spaţiu, cît şi ca preocupare, este cel al lui Ludovic Vajda, *Despre situaţia economică şi social-politică a Transilvaniei în primii ani ai secolului al XX-lea* (p. 285—349). Tema e tratată în patru mari părţi : 1) Industria ; 2) Situaţia agriculturii la începutul secolului al XX-lea şi pauperizarea ţărănimii ; 3) Starea socială a clasei muncitoare şi a ţărănimii muncitoare ; 4) Situaţia politică. În legătura cu factorul capital, se arată existenţa unui adevărat lanţ de subordonare : capitalul maghiar intră în sfera capitalului austriac, iar acesta, la rîndul său, este dependent de capitalul german.

Vehicularea capitalului spre Transilvania se făcea prin intermediul marilor bănci din Budapesta, în vreme ce institutele de credit locale, multe la număr, erau eliminate din industrie şi îndreptate, aproape exclusiv, spre agricultură. El mai arată că Transilvania intra şi ea în sfera cartelurilor austro-ungare, care împart producţia şi stabilesc preţurile. În acest fel, programul industriei locale e frînat. Întreprinderile au, în general, caracterul unor întreprinderi mici, cele cu peste 1 000 de lucrători fiind foarte puţine. Din această pricină, în mişcarea muncitorească transilvană predomină spiritul mic-burghez. O concentrare a producţiei şi a muncitorilor începe să se manifeste totuşi, precum şi creşterea unora din oraşele legate de industrie. Autorul ne dă aci unele cifre concludente. Credem că, în legătură cu industria, ar fi fost interesant ca L. Vajda să fi raportat cifrele din Transilvania la cifrele din alte regiuni ale imperiului. S-ar fi ilustrat atunci mai concludent ce s-a enunţat mai înainte referitor la stadiul de înapoiere a Transilvaniei faţă de alte regiuni ale Austro-Ungariei.

Trecînd la situaţia agriculturii, se subliniază starea înapoiată a acesteia faţă de industrie, calea prusacă de dezvoltare, dăinuirea unei puternice rămăşiţe feudale. Repartiţia proprietăţii funciare continuă să rămînă flagrant nedreaptă. În această privinţă, cifrele date de autor sînt lămuritoare. Munca

www.dacoromanica.ro

efectuată pe proprietăţile moşiereşti era munca în dijmă fie cu inventarul ţăranului, fie cu inventarul moşierului. Date interesante ne sînt prezentate şi asupra repartiţiei inventarului, date pe care, din nefericire, nu le avem pentru vechea Rominie. La fel şi pentru repartiţia şeptelului ni se dau cifre. Observăm cum ţărănimea săracă era lipsită — în cea mai mare parte — atît de unelte, cît şi de vite de muncă.

Bogata analiză a stării sociale a clasei muncitoare şi a ţărănimii muncitoare ocupă aproape jumătate din lucrare.

Ultima parte a studiului e dedicată situaţiei politice. Ni se arată că organizaţiile din Transilvania ale partidelor politice burgheze maghiare erau, în general, favorabile dualismului. Autorul vede în politica clasei exploatatoare maghiare un dublu obiectiv : 1) distrugerea burgheziei romîne — concurentul nou care se ridica ; 2) stăvilirea mişcării de independenţă naţională. Aici remarcăm că ar fi fost util să se folosească izvoare documentare locale, pentru arătarea antagonismului dintre burghezia naţiunii dominante şi burghezia naţiunii dominate. De asemenea, sîntem de părere că informaţia asupra politicii burgheziei romîneşti care, pe de o parte, căuta să folosească masele populare romîneşti în propria luptă politică, iar pe de altă parte, se îmbogăţea în detrimentul conaţionalilor, ar fi putut fi mai bogată.

Un loc e rezervat şi acţiunilor represive împotriva maselor urbane şi rurale. E relevată apoi atitudinea şovăelnică şi oportunistă a Partidului Social Democrat din Ungaria, care nega importanţa problemei naţionale, sprijinind prin aceasta politica de desnaţionalizare. Se mai arată şi oprimarea naţională cu ajutorul aparatului funcţionăresc şi al şcolii. În special prin legile şcolare draconice, din 1879, 1883, 1891, 1907, guvernul burgheziei maghiare şi al grofilor a urmărit anularea aproape totală a dezvoltării culturale de sine stătătoare a naţionalităţilor nemaghiare.

Conchizînd asupra acestei sumare analize, putem spune că studiul lui L. Vajda prezintă un deosebit interes, prin faptul că el constituie una din primele încercări în istoriografia marxistă de a cuprinde într-o privire de ansamblu Transilvania de la începutul secolului nostru. Bineînţeles că drumul, a cărui deschidere a făcut-o studiul lui L. Vajda, trebuie continuat prin noi cercetări, care să folosească şi imensul material aflat în arhivele ardelene.

Punctele principale atinse de Coralia Rădulescu-Fotino în studiul *Atitudinea armatei în timpul răscoalelor ţărăneşti din 1907* (p. 351—368) sînt : starea armatei, represiunea răscoalelor şi sancţiunile aplicate de regimul burgheziei şi moşierimii după răscoale. În ceea ce priveşte punctul al doilea, represiunea răscoalelor, e de semnalat precizarea care se face — după acte de arhivă — în legătură cu rolul unora din fruntaşii satelor în reprimarea răsculaţilor. Totuşi, trebuie să arătăm că această problemă are un caracter mai complex, deoarece burghezia rurală nu a fost omogenă — ca atitudine — în timpul răscoalelor din 1907. Problema, în orice caz, se impune a fi lămurită pe deplin şi în mod diferenţiat pe regiuni, localităţi şi chiar pe grupuri ale burgheziei rurale. Ea, bineînţeles se leagă de o cercetare cît mai atentă şi cît mai minuţioasă a materialului de arhivă, legat atît de poziţiile şi interesele economice ale burgheziei rurale, cît şi de atitudinea ei în timpul răscoalelor, atitudine decurgînd din aceste interese.

O obiecţie ridicată de studiul Coraliei Rădulescu e în legătură cu pregătirea armatei. În text sînt pasaje din care ar reieşi existenţa unor serioase pregătiri militare şi a unor intense preocupări ale guvernului pentru această problemă (de exemplu la p. 351). Credem că se exagerează puţin. Completarea unei pirotehnii şi organizarea unui poligon de tir — întreprinderi cu caracter militar din cele mai elementare — cumpărarea unui număr de tunuri şi adăugarea a chiar 34 de batalioane nu înseamnă mare lucru în pregătirea militară a unei ţări, chiar de dimensiunile Rominiei dinaintea primului război mondial. Pentru reprimarea răscoalelor ţărăneşti neorganizate, purtate cu coase şi topoare, ajungeau cele o sută şi ceva de mii de puşti şi cele cîteva sute de tunuri, fără a fi nevoie ca ele să constituie ultimile realizări în materie de tehnică militară.

O altă observaţie e cea legată de promisiunea de împroprietărire, făcută la 1877 : cine a făcut-o ? în ce termen ? în ce împrejurări ? în ce zi anume a făcut-o sau a publicat-o ?

În sfîrşit, tot în legătură cu acest studiu, credem că ar fi fost nimerită şi publicarea unei hărţi, în care să se fi trecut mersul represiunii militare şi să se fi fixat repartiţia unităţilor.

Ultimul studiu în volum este al lui I. Cicală, *Aspecte din activitatea Secţiei romîne a Partidului Social-Democrat din Ungaria în primul deceniu al secolului al XX-lea* (p. 369—390). Liderii Partidului Social-Democrat din Ungaria au negat importanţa problemei naţionale, dînd — prin aceasta — sprijinul lor politicii de desnaţionalizare.

În Transilvania, anul 1903 aduce organizarea unei Secţii romîne a Partidului Social-Democrat din Ungaria. E important de sem-

www.dacoromanica.ro

nalat larga participare a țăranilor la conferințele județene, ceea ce ne aduce aminte de succesul pe care l-a avut în Romînia acțiunea de organizare a clubürilor socialiste de la sate în anii 1898—1899. Se trece în revistă activitatea Secției romîne, care a ținut pînă în 1913 opt congrese și se arată lipsurile din activitatea secției.

În legătură cu organizarea și activitatea Secției romîne, am fi fost interesați să știm ce număr de muncitori erau membri ai acesteia. De asemenea, am fi așteptat și explicația de ce organizațiile social-democrate au avut în Transilvania o răspîndire atît de largă în mediul rural? Desigur că prezența unui numeros proletariat agricol (vezi studiul lui L. Vajda din același volum) ar fi explicația principală. Vorbind apoi de problema agrară și de atitudinea secției față de această problemă, autorul nu ne spune care erau acele rămășițe feudale ce creau în sînul țărănimii o stare de tensiune, favorabilă folosirii energiilor ei revoluționare. La fel, cînd menționează duplicitatea burgheziei romîne și a partidului național în problema națională (vezi p. 370 și 379), autorul nu ne dă nici un izvor care eventual să stea la baza enunțărilor sale. În sfîrșit, luptele greviste sînt doar enumerate, nu se dau izvoarele lor, nu se pomenesc care erau revendicările muncitorilor, nu se vorbește de atitudinea Secției romîne față de ele.

Studiul lui I. Cicală pune într-adevăr probleme importante pentru istoria mișcării muncitorești din Romînia, care însă trebuie cercetate cu atenție pe baza materialelor de arhivă și nu numai prin folosirea informațiilor oferite de presă, cum se întîmplă în cazul de față.

O laborioasă lucrare publicată în volum e *Lista cu numele pandurilor și căpeteniilor care au participat la răscoală sub conducerea lui Tudor Vladimirescu (compoziția lor socială, completată cu date biografice) și un extras statistic nominal cu componența socială a 116 căpetenii de panduri* (p. 391—451), de I. Neacșu. După o cercetare exhaustivă a izvoarelor și a tuturor lucrărilor legate de răscoala din 1821, I. Neacșu ne dă un număr de 179 de nume de panduri și căpetenii, cărora le stabilește originea socială, starea materială și modul cum au participat la răscoală. În continuare, dă un tabel nominal cu componența socială a 116 căpetenii de panduri. Pentru cine studiază complexele probleme economice, sociale, politice legate de răscoala lui Tudor Vladimirescu, lista întocmită de I. Neacșu e un prețios călăuzitor.

Volumul are și o rubrică de bibliografie, în care D. Simonescu publică *Contribuții la bibliografia operelor lui M. Kogălniceanu* (p. 453—473). Bibliografia are următoarele rubrici: 1) Publicații periodice: ziare, reviste, almanahuri, calendare, albume — conduse de M. Kogălniceanu; 2) Scrieri istorice, politice și sociale; 3) Scrieri literare: originale, localizări, prelucrări; 4) Scrieri de critică și istorie literară; 5) Scrieri traduse: literare, istorice etc.; 6) Discursuri; 7) Diverse; 8) Colecția de manuscrise M. Kogălniceanu de la Biblioteca Academiei R.P.R. Acte Kogălniceanu (Iași). Biblioteca centrală de stat a R.P.R. (București). La multe titluri, pentru întregirea informațiilor, se fac și scurte lămuriri istorice și adnotări descriptive. Ca instrument de lucru, bibliografia operelor lui M. Kogălniceanu — cea mai completă publicată pînă acum — constituie o valoroasă contribuție. Rămîne doar ca, în funcție de condițiile obiective, să fie completată și cu articolele publicate de M. Kogălniceanu în revistele din străinătate și cu intervențiile mai mici din parlament.

★

Volumul recenzat mai sus înseamnă un mare pas înainte făcut de istoricii al căror principal obiect de preocupare sînt problemele de istorie modernă. Majoritatea studiilor se bazează pe folosirea atentă și minuțioasa a izvoarelor de mîna întîi — documentele de arhivă. De asemenea, toate studiile vădesc tendința — în cea mai mare parte realizată — pentru o prezentare cît mai sistematică și mai grupată a conținutului, ceea ce ușurează foarte mult sarcina celui care le citește sau le consultă. Studiile din prezentul volum pot servi ca un material informativ deosebit de prețios pentru viitoarele lucrări cu caracter sintetic.

Sergiu Columbeanu

www.dacoromanica.ro

A KOLOZSVÁRI BOLYAI TUDOMÁNYEGYETEM 1945-1955
(Universitatea Bolyai din Cluj 1945-1955)

Editura de stat pentru învățămînt și pedagogie, 1956, 642 p.

Cu ocazia împlinirii a zece ani de la înființarea Universității Bolyai, a apărut sub îngrijirea universității un bogat volum de studii, care oglindește multiplele preocupări științifice ale cadrelor didactice din acest institut de învățămînt superior.

În studiul introductiv, prof. univ. Bányai László face un scurt istoric al învățămîntului superior din Transilvania, începînd din secolul al XVI-lea. Autorul subliniază că Universitatea Bolyai este prima universitate maghiară din Ardeal pătrunsă de spirit progresist.

Volumul cuprinde 28 de studii de diverse specialități : științe fizico-matematice, chimie, științele naturii, geologie și geografie, biologie, istorie și științe sociale, istoria literaturii, lingvistică, psihologie, drept și statistică.

Cele șapte studii din domeniul istoriei încep cu „Formarea raporturilor agricole în Dacia Traiană" de Bodor A. Articolul este continuarea comunicării ținute la Cluj, la sesiunea filialei Academiei R.P.R. din 18—21 decembrie 1954, avînd ca titlu : „Contribuții la problema agriculturii din Dacia înainte de cucerirea romană. Problema obștilor la daci".

Problema a mai fost tratată de : Király Pál, V. Christescu, C. Daicoviciu, D. Tudor.

Autorul își propune să studieze problema în cadrul unei viitoare lucrări mai ample.

În studiul său, Bodor se bazează și pe lucrările autorilor sovietici I. P. Kruglikova, T. D. Zlatkovskaia, V. D. Blavațski, A. Ranovici și E. M. Staierman. Autorul ajunge la concluzia că în primii ani după cucerirea romană existau, în ceea ce privește proprietatea, patru categorii principale : 1) *pagi* și *vici*, proprietăți ale noilor coloniști formate pe teritoriile orașelor, pe lîngă vechea formă de organizare a proprietății bășinașe ; 2) pămînturile împărătești ; 3) pămînturile date în arendă și 4) așa numitele *parte legionum* mai cu seamă în părțile răsăritene ale Transilvaniei, repartizate soldaților, ca să și le muncească, dar care de fapt erau lucrate în parte de băștinași.

În ceea ce privește situația din a doua jumătate a secolului al II-lea, se constată apariția unei noi forme de proprietate — *villa rustica*. Gospodăriile de acest tip apar aproape exclusiv de-a lungul șoselei principale Dierna — Porolissum. Ele erau lucrate în primul rînd de sclavi, dar e posibil să se fi recurs și la ajutorul colonilor. Autorul mai face aprecieri asupra întinderii probabile a proprietăților și presupune că regiunile în care lipsea *villa rustica* au fost locuite de băștinași daci.

Studiul lui Demény L. și Pataki J., intitulat „Răspîndirea mișcării revoluționare husite pe teritoriul R.P.R. și influența ei asupra răscoalei țăranilor din 1437—1438", își propune să arate cum a influențat husitismul mișcările revoluționare din țara noastră, datorită relațiilor directe cu Cehia.

Autorii nu contestă că răscoala țăranilor romîni și unguri din 1437—38 își are rădăcinile în relațiile economice și sociale ale Transilvaniei din secolul al XV-lea, insistă însă în mod special asupra legăturilor cu husitismul, socotind că istoriografia burgheză nu a dat nici o importanță acestui aspect.

Legăturile orașului Praga cu orașele transilvane Cluj, Brașov, Bistrița, și cu orașele din Moldova, sînt dovedite de numeroase documente din sec. XIV și XV. Legăturile culturale încep din a doua jumătate a secolului al XIV-lea, cînd numeroși tineri din Cluj, Sibiu, Turda, Satu Mare, precum și din Moldova, studiază la Universitatea din Praga.

Autorii arată că și la noi forma de manifestare a ideologiei antifeudale a fost cea religioasă. Neglijează însă luptele antifeudale anterioare răscoalei din 1437—38, care nici măcar nu sînt amintite. Asemenea acțiuni antifeudale au existat. De pildă : în anul 1400, țărani romîni și țărani de origine slavă din părțile Aradului au atacat pe nobili și pe orășenii înstăriți ; romînii din Transilvania au refuzat prestarea îndatoririlor majorate în 1427 ; în 1433 s-au răsculat făgărășenii, în 1430 secuii, iar lucrătorii din salinele maramureșene au început să se agite.

Începînd din anul 1420, cînd mulți husiți din părțile slovace sînt nevoiți să fugă în Moldova, ideile husite cuprind cercuri din ce în ce mai largi. Deocamdată acestea sînt primele dovezi directe ale manifestării husitismului la noi. Din documentele papale din secolul al XV-lea (Lukcsics P.) reiese că și Țara Romînească a făcut parte din sfera de activitate a husitismului. Adevăratul centru al activității rămîne însă Moldova. Dintr-o scrisoare pe care capul bisericii catolice din Cracovia și regele polonez Vladislav o trimit lui Alexandru cel Bun, aflăm că maestrul Iacob — pe care istoricul ceh J. Mačurek îl identifică cu studentul Iacobus de Moldavia amintit în anuarul universității din Praga — propagă ideile husitis-

www.dacoromanica.ro

mului şi noţiuni elementare de artă militară. În rîndul maselor asuprite din Transilvania şi Moldova creşte influenţa „ereziei" husite, ia proporţii mişcarea revoluţionară, care pregătea revolta armată a poporului. Pentru reprimarea acestei mişcări de masă care periclita situaţia nobilimii laice şi eclesiastice, inchizitorul Iacob de Marchia vine la Oradea în anul 1436, cînd îşi începe bine cunoscuta activitate singeroasă. În loc să dispară „erezia" creşte rezistenţa populară.

Stringerea materialului privind probleme neglijate pînă în prezent constituie un mare merit al autorilor. Din păcate, ei s-au mulţumit cu atîta, fără să cerceteze izvoarele inedite din ţara noastră. De asemenea, nu se menţionează decît în treacăt, şi numai în încheiere, că influenţa husită s-a manifestat cu o vigoare deosebită în Maramureş.

Mişcarea husită a exercitat o influenţă puternică şi asupra vieţii culturale : apar texte religioase în limba română şi maghiară, cele româneşti în Maramureş, iar prima biblie în limba maghiară a fost terminată de traducătorii refugiaţi în Moldova, la Trotuş.

Studiul lui Vágó A. despre „Relaţii de clasă şi lupta de clasă în secuime în anii înfiinţării pazei de graniţă (1762—64)" cercetează caracteristicile dezvoltării feudale secuieşti şi dovedeşte falsitatea tezei istoriografiei burgheze naţionaliste despre pretinsa existenţă a unităţii frăţeşti dintre nobilimea secuiască şi ţărănimea liberă. Autorul, pe baza unor documente inedite şi necercetate, arată creşterea contradicţiilor de clasă în perioada tratată, factor determinant în creşterea emigraţiei spre Moldova unde, la începutul perioadei, se refugiau păturile de jos, iar în perioada următoare căutau adăpost păturile privilegiate.

Sînt studiate, de asemenea, relaţiile de clasă secuieşti, care se deosebeau de cele din restul ţării şi de care istoriografia burghezo-moşierească se folosea ca să susţină teorii tendenţioase, pe care Vágó le combate cu succes.

Autorul constată în primul rînd identitatea comunităţii săteşti cu mark-ul german descris de Engels, iar în al doilea rînd îndatoririle militare speciale ce reveneau comunităţilor săteşti prin ocuparea părţilor limitrofe ale Carpaţilor Răsăriteni.

Lupta antihabsburgică dezlănţuită cu prilejul înfiinţării pazei de graniţă a provocat o vie agitaţie în toate păturile sociale secuieşti.

Pixidariul, adică secuiul de rînd, numit şi ţăranul liber, a fost figura centrală a vieţii sociale secuieşti din secolul al XVIII-lea, care a jucat rolul principal şi în lupta dusă împotriva nobililor. Un caracter antifeudal a avut şi lupta primipililor, independent de cauzele pentru care s-au alăturat luptei dusă de pixidari.

De studiul lui Kovács I., intitulat „Mişcări ţărăneşti în Munţii Apuseni şi împrejurimi în anii după revoluţia din 1848", ne-am ocupat cu altă ocazie în coloanele revistei noastre.

Vajda L. — în studiul „Despre situaţia marii industrii în Transilvania în primii ani ai sec. al XX-lea" — constată că dezvoltarea industriei din Transilvania, începută în ultimele decenii ale secolului al XIX-lea, a ajuns la un nivel destul de ridicat, prezentînd, totodată, şi un înalt grad de concentrare. Totuşi, din cauza dualismului austro-ungar, cît şi datorită influenţei prohibitive caracteristice imperialismului, libera dezvoltare a industriei a fost împiedicată. Autorul socoteşte că dezvoltarea industriei mari a fost determinată de aceşti doi factori, şi nu de necesităţile Transilvaniei. Nu împărtăşim părerea autorului, deoarece posibilităţile de dezvoltare nu pot fi privite izolat de condiţiile obiective date.

Descrierea condiţiilor care asigurau creşterea industriei mari constituie o trăsătură pozitivă a lucrării lui Vajda L. Lucrarea nu prezintă însă decît greutăţile întîmpinate la începutul formării industriei. Se trec în revistă proporţiile dintre industria grea şi industria uşoară şi se accentuează modul capitalist al dezvoltării industriei, precum şi predominarea capitalului monopolist internaţional.

Autorul dă importanţa cuvenită legăturilor industriei din Transilvania şi Principate — aspect prea puţin tratat pînă în prezent.

Vorbind despre exploatarea muncitorimii se reliefează în mod special exploatarea accentuată a muncitorilor din rîndul minorităţilor naţionale.

Lucrarea, în ansamblul ei valoroasă, nu e lipsită de greşeli. O deficienţă este caracterul predominant descriptiv şi prea puţin analitic. Autorul face constatări nedocumentate, cum ar fi de pildă monopolizarea industriei transilvănene de către Austria. De asemenea nu se arată motivul dezvoltării cu precădere a industriei grele, precum nici raportul dintre industria extractivă şi cea prelucrătoare.

Dezvoltarea generală a imperialismului e tratată de autor în mod abstract, ruptă de condiţiunile politice ale ţărilor din sud-estul Europei.

În tratarea rolului capitalului străin, Vajda accentuează numai rolul negativ al acestuia, deşi dezvoltarea unei industrii grele puternice se datoreşte totuşi şi acestuia.

Studiul lui Vajda L. încheie şirul studiilor istorice cuprinse în volum. Constatăm cu părere de rău lipsa reflectării problemelor de

www.dacoromanica.ro

istorie contemporană. Acest gol este umplut parțial prin publicarea studiilor semnate de Gáll E. despre „Curente sociologice în ideologia reacționară maghiară din Romînia burghezo-moșierească" și de Kallós N. despre „Procesul de formare a bazei socialiste în Republica Populară Romînă".

Studiile cuprinse în volum sînt în majoritatea lor lucrări cu caracter științific și prezintă o contribuție de real folos.

M. K.

M. V. LEVCENKO: *Очерки по истории русско-византийских отношений*

(Studii cu privire la istoria relațiilor ruso-bizantine)

Moscova, 1956, 512 (—556) p. + 1 hartă.

O moarte prematură a pus capăt, în anul 1955, rodnicei activități desfășurate de M. V. Levcenko, unul din reprezentanții de seamă ai bizantinologiei sovietice. Autor al primei lucrări marxiste de sinteză asupra istoriei Bizanțului, el a publicat în ultimii ani [1] o serie de studii consacrate relațiilor dintre Imperiul Bizantin și statul Kievian aducînd o contribuție de seamă la lămurirea unor probleme, rezolvate mult timp în chip diametral opus cu realitățile istorice.

Pentru bizantiniștii care pornesc în cercetările lor de la concepția idealistă a istoriei, Bizanțul a reprezentat principalul factor de educare al popoarelor slave: le-a creștinat, le-a dat soluția guvernării politice, le-a civilizat. Contactul lor cu Bizanțul a însemnat, potrivit acestor istorici, o miraculoasă cotitură de la o viață cu obiceiuri barbare la o alcătuire de stat turnată în tiparele de viață bizantină. Caracterul profund fals al unei astfel de prezentări apare cu toată evidența la o analiză științifică, materialist-istorică a faptelor.

Aprecierea rolului jucat de Bizanț în istoria medievală a Europei și Orientului nu poate fi făcută decît prin atentă studiere a condițiilor concret-istorice, în care s-au desfășurat legăturile dintre imperiu și statele învecinate, prin urmărirea factorilor social-economici care au condiționat răspîndirea elementelor de civilizație bizantină dincolo de hotarele imperiului.

Cartea lui M. V. Levcenko își propune să dea o sinteză a istoriei relațiilor ruso-bizantine și să arate în ce constă „influența" bizantină asupra vechii culturi ruse (p. 31). Autorul utilizează izvoare noi sau puțin valorificate și formulează o serie de concluzii, diferite de ale cercetătorilor precedenți, întemeiate pe o minuțioasă confruntare a știrilor din cronicile ruse, bizantine, orientale și apusene, relatări de călătorie, cu deosebire arabe, texte hagiografice și materiale furnizate de descoperiri arheologice.

Autorul supune unei severe critici științifice aprecierile asupra începuturilor istoriei medievale ruse făcute de adepții cunoscutei teorii normaniste, care consideră elementul vareg ca principalul autor al dezvoltării politice a slavilor răsăriteni.

În primul capitol al cărții M. V. Levcenko se ocupă de împrejurările în care au avut loc primele acțiuni ruse îndreptate împotriva teritoriilor bizantine, stabilind peremptoriu că acestea se plasează la sfîrșitul veacului al VIII-lea și începutul veacului al IX-lea. Concluziile bizantinistului sovietic evidențiază slăbiciunea argumentării acelor istorici (printre care H. Grégoire și A. A. Vasiliev) care consideră că expedițiile ruse amintite de izvoare — e vorba de două texte hagiografice — înainte de 842 ar trebui de fapt raportate la atacul lui Igor din 941. În legătură cu evenimentele din 860, autorul demonstrează că cei care au pus în primejdie capitala imperiului au fost rușii kievieni, iar acțiunea lor nu s-a terminat, așa cum se crede în general, cu o înfrîngere.

Cu privire la părerea autorului despre data alcătuirii cunoscutului imn-acatist, potrivit căreia anumite referiri din cuprinsul imnului ar permite datarea acestuia în veacul al VII-lea, amintim observația lui L. H. Grondjis, neutilizată în lucrare, asupra celui de al VIII-lea oikos al acatistului: referirea la erezia lui Photin, dispărută cu totul din disputele teologice ulterioare sinodului de la Sirmium (351) impune concluzia alcătuirii acestui oikos în a doua jumătate a veacului al IV-lea sau în prima jumătate a veacului al V-lea [2].

Analizînd afirmațiile lui Photie din cunoscuta sa enciclică din anul 866, Levcenko subliniază că, deși succesele misionarismului bizantin sînt exagerate, spusele prelatului se întemeiază totuși pe o realitate istorică: existența unor grupe sociale ale căror interese impuneau răspîndirea creștinismului.

Deosebit de interesante sînt paginile consacrate studierii tratatelor ruso-bizantine

---

[1] Bibliografia operelor lui M. V. Levcenko în „Vizantiiski Vremennik", t. VIII (1956), p. 377—390.

[2] „Izvestia Balgarskia Arheologhiceski Institut", 1936, p. 27—28.

www.dacoromanica.ro

din 907 şi 911 şi ştirile din opera lui Constantin Porphyrogenetul referitoare la regiunile din nordul Mării Negre şi Caucaz. Autorul subliniază că autenticitatea tratatelor nu poate fi contestată şi afirmă că textul din cronica rusă reproduce exemplarul slavo-rus al tratatului (mai exista şi un exemplar în limba greacă), iar articolele trecute sub anul 907 reprezintă un acord preliminariu. Aceste pagini — de excepţională însemnătate — ar fi avut de cîştigat prin folosirea unora din încheierile la care a ajuns polonezul S. Mikucki în urma unei minuţioase analize diplomatice a textelor tratatelor ruso-bizantine din veacul al X-lea [1].

În capitolele următoare ale cărţii, Levcenko tratează despre campaniile lui Sviatoslav în Bulgaria, relaţiile ruso-bizantine în timpul lui Vladimir, problema adoptării creştinismului ca religie oficială şi consecinţele acestui eveniment, împrejurările care au dus la stabilirea unor relaţii paşnice între Bizanţ şi cnezii ruşi.

Este interesant de discutat care a fost caracterul raporturilor ruso-bizantine, după retragerea lui Vladimir din Chersones. Unii istorici (de curînd L. Bréhier în „Vie et mort de Byzance") sînt înclinaţi să-l considere pe cneazul din Kiev ca vasal al împăratului bizantin. Levcenko, referindu-se la această problemă, scrie că „Statul kievian în veacul al XI-lea şi cnezatele ruseşti în veacul al XII-lea s-au dezvoltat cu totul independent şi Bizanţul nu a avut nici o posibilitate de a impune prin forţă voinţa sa cnezilor ruşi" (p. 441).

Este necesar, în permanenţă, să se facă distincţie între mentalitatea epocii şi concepţia bizantină despre caracterul autorităţii imperiale pe de o parte şi realitatea istorică a relaţiilor internaţionale pe de altă parte. Cnezii ruşi puteau să recunoască o supremaţie „ideală" (expresia lui A. Grabar) a basileului, fără a fi supuşi pe plan politic imperiului [2]. După adoptarea creştinismului şi înrudirea sa cu familia imperială, Vladimir va fi ocupat faţă de Bizanţ o poziţie similară cu cea a ţarului bulgar Petru, căsătorit şi acesta cu o membră a familiei imperiale, astfel că în ochii bizantinilor „putea să fie el însuşi un basileus"[3]. Se manifesta şi faţă de Rusia accepţiunea pe care imperiul o dădea noţiunii de φιλία şi care nu implica vasalitatea politică [4].

O serie de observaţii ale lui M. V. Levcenko privesc şi începuturile istoriei medievale româneşti. În paginile acestei reviste s-a semnalat însemnătatea pe care o au concluziile bizantinistului sovietic referitoare la „Nota toparhului grec" pentru trecutul ţării noastre şi ele au şi fost folosite de către istoricii români.

Amintind pasajul atît de discutat din opera Anei Comnena privitor la neamul scitic, strămutat în dreapta Dunării, autorul consideră că e vorba de o populaţie rusă (p. 427). Cu prilejul prezentării activităţii lui Ivan Rostislavovici Berladnik, Levcenko face o serie de observaţii despre berladnici; el socoteşte că e vorba de o populaţie cu caracter etnic pestriţ, în care predomina elementul rus (p. 438—439). Sînt amintiţi şi brodnicii (p. 495) în legătură cu ajutorul, primit de răsculaţii vlaho-bulgari de la grupurile ruse din apropierea gurilor Dunării. În legătură cu localizarea Pereiaslavelului, nu se poate considera ca un fapt pe deplin stabilit — aşa cum întîlnim la p. 260 — că acesta se afla pe insula Balta. Asupra acestei probleme discuţiile nu sînt încheiate [5].

Urmărirea interesantelor capitole ale cărţii lui Levcenko ar fi mult uşurată de prezenţa unui indice de nume şi locuri care, din păcate, lipseşte.

Florin C. Constantiniu

ROBERT LATOUCHE : *Les origines de l'économie occidentale (IVe —XIe siècle)*

Paris, Editions Albin Michel, 1956, XXIV + 406 p. (L'évolution de l'humanité, XLIII)

În anul 1920 a apărut primul volum din cunoscuta colecţie „Evoluţia omenirii" iniţiată şi condusă pînă în 1956 de H. Berr. Au trecut de atunci 37 de ani. În acest răstimp, colecţia a progresat relativ încet, dacă ne gîndim că la această operă colectivă a colaborat tot ce a avut ştiinţa istorică franceză mai bun.

Pe trivit vechiului plan al colecţiei, Marc Bloch trebuia să continue cele două volume ale sale cu un studiu dedicat economiei medievale dintre veacurile V-XI. Dispariţia sa petre-

[1] S. Mikucki, *Étude sur la diplomatique russe la plus ancienne*, „Bull. de l'Académie polonaise des Sciences". Cracovia, 1953, nr. supl. 7, p. 1—41.

[2] A. Grabar, *L'Empereur dans l'art byzantin*, Paris, p. 71—72 (discuţii în legătură cu fresca de la Sf. Sofia din Kiev).

[3] N. Iorga, *Études byzantines*, I, Buc. 1939, p. 85.

[4] *Ibidem*. Cf. de asemenea, N Iorga, *La couronne de Honorie*, în „Hist. du S. E. Européen", XVI (1939), 4—6, p. 105—106 şi A. Grabar, *op. cit.*, p. 7, nota 3.

[5] Vezi J. Bromberg, *Toponymical and Historical Miscellanies on medieval Dobrudja* ..., în „Byzantion", t. XII (1937) şi obiecţiile aduse acestuia în paginile aceleiaşi reviste, cf. „Atlas istorii srednih vekov", Moscova, 1952, p. 13—14. Ocerki istorii SSSR, IX—XIII, vv, I, harta 1.

www.dacoromanica.ro

cută în condiții tragice a provocat un gol în planul amintit. Abia după 15 ani, datorită lui Robert Latouche, apare volumul consacrat economiei medievale din sec. V-XI.

De la început trebuie să spunem că titlul lucrării nu corespunde întru totul conținutului, deoarece originile economiei Europei apusene pe care autorul le identifică cu o apariție timidă a originilor capitalismului în secolele IX și X, au rădăcini mult mai îndepărtate. În al doilea rînd, cîmpul geografic al cercetării este redus la Franța și Germania, Anglia și Italia fiind aproape complet ignorate. În Italia, în ciuda diferitelor impedimente de ordin extern, sarasini, normani, unguri, francezi, se dezvoltă încet dar sigur, o serie de baze economice de prima mînă, ca : Veneția, Genova, Amalfi. În aceste veacuri se pregătește temelia forței economice a orașelor italiene. A le trece cu vederea, înseamnă a da cititorului un tablou incomplet al vieții începutului evului mediu.

Nelipsit de tendențiozitate politică și modernizare, editorul a pus ca subtitlu „nașterea lumii atlantice". Însuși Latouche, referindu-se la importanța normanzilor, le atribuie nașterea noțiunii de lume atlantică. Deși recunoaște că este mai corect să se spună lumea antică, decît lumea mediteraneană, prima sugerînd o noțiune mai concretă, decît cea geografică, totuși leagă o serie de formații economico-sociale de un factor geografic, și mai ales de un termen folosit în politica occidentală, care sugerează lume atlantică, bloc atlantic.

Făcînd aceste rezerve trebuie să spunem că lucrarea luată în ansamblu, este interesantă. Autorul este un bun cunoscător al sfîrșitului lumii antice. Cunoaște în deaproape epoca merovingiană și carolingiană, citînd din abundență izvoarele timpului. Ceea ce trebuie subliniat este încercarea autorului de a reconsidera epoca, sau cum se exprimă el, de a dărîma o serie de idoli. Istoriografia a creat în jurul acestor șapte veacuri o serie de clișee ca : opoziția dintre economia naturală și cea monetară, economie fără debușeuri, predominarea marei proprietăți asupra celei mici. În definitiv, ceea ce urmărește Latouche este însuși progresul social-economic. În lumina unor izvoare — puține la număr — se naște încetul cu încetul o nouă societate. Primele ei simptome apar la sfîrșitul lumii antice. Procesul de dispariție a ceea ce este vechi și de apariție a ceea ce este nou se manifestă pe deoparte prin decăderea vieții urbane, pe de altă parte prin măsurile luate în ceea ce privește amenajarea vieții rurale care va lua ofensiva în aceste veacuri.

Viața urbană suferă o puternică eclipsă. O dată cu marile migrații germanice, trecînd apoi prin epoca merovingiană, vechile orașe romane încep să decadă. Mănăstirile, marile proprietăți funciare devin centre de aglomerații. În jurul lor se strînge o populație care încetul cu încetul se va lega de ele pînă va cădea într-o completă dependență economică.

În această lume în care viața agrară tinde să precumpănească din ce în ce mai mult, care este rolul comerțului ? Cele cîteva date pe care le posedăm justifică afirmația ce se face de obicei despre existența unui comerț intens ? Datele pe care le dă și le analizează Latouche, arată că în realitate, este vorba despre operații comerciale mediocre. Singurul trafic mai intens se făcea cu sclavi, mai ales pentru uzul domestic.

Bilanțul economic merovingian apare din analiza lui Latouche ca negativ, fie că este vorba de viața urbană, de schimburi comerciale, de monetă, de lucrări publice, navigație ; în toate aceste sectoare se poate constata o stagnare totală. Abia în secolele următoare se va simți o mișcare mai activă care va înviora o serie de sectoare amorțite.

Interesante sînt observațiile lui Latouche în domeniul istoriei agrare, căci epoca merovingiană a fost exclusiv agrară.

Infiltrarea lumii germanice a fost mult mai puternică decît s-a crezut în trecut și imaginea pe care ne-a lăsat-o Fustel de Coulanges este simplistă. Afirmația lui că marele domeniu din secolul al IV-lea supraviețuiește neschimbat, fără a-și modifica structura pînă în secolul al IX-lea, cere astăzi o viguroasă corectare.

Studiul atent al hărților de cadastru, al săpăturilor arheologice și mai ales studiul toponimiei, sînt tot atîtea elemente noi în cercetarea evoluției vieții agrare. Autorul analizează o serie de documente din departamentul MANS așezat în nord-vestul Franței. Distincția trebuie făcută între noțiunile de vici — sate și villa — marele domeniu.

În urma analizei sale rezultă pentru veacul al IX-lea un număr de 90 vici, iar August Lognon a stabilit în opera lui Grigore din Tours un număr de 70 *vici* și acestea menționate în măsura în care întîmplător se găsesc în opera lui. Deci diferența dintre numărul citat mai sus și cel de 17 *vici* relevate de Fustel de Coulanges este evidentă. Un alt aspect relevat de autor este existența unor *villulae* (domenii) așezate în jurul unui *vicus* (sat). Acest lucru arată că *villa* nu era întotdeauna modelul clasic astfel cum rezultă din capitolul „De villis". Multe din aceste domenii erau încă pe jumătate necultivate. Oricare ar fi fost denumirea tehnică a diferitelor unități agrare de tip mic, ele erau modeste exploatări agricole care întreținea familia cultiva-

www.dacoromanica.ro

torului. Ar fi totuşi exagerat să subscrim la afirmaţia autorului care vede în umilul eremit ce-şi cultivă via, pe strămoşul ţăranului proprietar de astăzi.

Există în istoria Europei o epocă pe care tradiţia istorică ne-a transmis-o în culorile cele mai întunecate. Descrierile analiştilor prelucrate apoi de istoriografia romantică ne-au prezentat nişte normanzi ce s-au dedat exclusiv la jafuri, pustiiri. Şi, aici autorul aduce corectura necesară.

Din datele rămase rezultă că, fără îndoială, normanzii au făcut multă vreme pustiiri pe unde au trecut. Acţiunea lor însă nu se opreşte aici, ci are şi bogate consecinţe pozitive. Pe de o parte, la sfîrşitul lor, acţiunile acestea repetate au dat o puternică lovitură regimului marii proprietăţi, în special celei eclesiastice. Nu trebuie uitat că biserica era marea posesoare a multor tezaure. Pe de altă parte, ca o reacţie la aceste invazii, o serie de vechi cetăţi gallo-romane căzute în ruină îşi construiesc ziduri. Apariţia cea mai importantă a acestor vremuri este aceea a castelelor fortificate, aşezate în puncte importante de trecere. Astfel, se naşte încetul cu încetul o forţă laică, dintr-o serie de personaje obscure chemate să lupte împotriva invadatorilor. Încetul cu încetul, în contact cu civilizaţia franca, normanzii au început să impună populaţiei tributuri grele, ca o condiţie a plecării lor şi este interesant de remarcat că multe din obiectele de argintărie lucrate şi importate de imperiul franc au fost aduse în peninsula scandinavică sub formă de tribut.

Capitolul dedicat începutului vieţii urbane luat în totalitatea lui, pare că vrea să demonstreze următoarea teză: în ciuda formării unor elemente care vor ajunge, pînă la sfîrşit să promoveze un comerţ propriu, „Francia occidentală" şi Germania au rămas străine spiritului capitalist din cauza lipsei unei circulaţii monetare mai abundente. În nici un caz fenomenul comercial din aceste regiuni nu poate fi asemuit cu ceea ce se petrece la Veneţia. Este curios faptul cum prin istoriografia occidentală mai circulă şi astăzi, ca un leit motiv, legenda unui capitalism care, chipurile în mod timid îşi face apariţia la sfîrşitul secolului al IX-lea. Numai astfel ne lămurim ce înţelege autorul prin originile economiei occidentale. Dacă însă nu sîntem de acord şi nu putem fi de acord cu afirmaţii că la Veneţia a apărut *comenda* în lumea creştină a capitaliştilor, a acelor oameni care posedau bogăţii nobiliare fructificate în întreprinderi comerciale, noţiunea de originile economiei occidentale devine neclară, nesezisabilă. Confuzia dintre formele primitive de capitalism comercial şi formele istorice, tardive, ale unor relaţii noi de producţie stă la baza capitolului dedicat oraşelor.

Relevăm de asemenea, obsesia comerţului în dauna forţelor de producţie, a acelor forme care ele singure, constante, au dat posibilitatea centrelor aglomerate să se dezvolte. Despre meşteşuguri nici un cuvînt. Ne întrebăm ce s-ar fi întîmplat dacă aceste oraşe ar fi fost numai locuri de desfacere, şi nu şi de producţie?

Concluzia finală asupra cărţii ne face să ne întoarcem la observaţiile iniţiale. A reuşit autorul să ne dea o sinteză a epocii studiate? Credem că nu. Mai întîi din cauza unilateralităţii, am spune geografice, cu care studiază epoca. În al doilea rînd titlul promite mai mult decît dă lucrarea, care în fond studiază începuturile economiei feudale. Confuzia dintre feudal şi occidental nu reuşeşte să arate unui cititor neavizat deosebirea clară dintre formele economice precise şi o noţiune vagă geografică.

T. Solirescu

GERMAINE LEBEL: *La France et les Principautés Danubiennes (du XVIe siècle à la chute de Napoléon Ier)*

Paris, 1955, 464 p. şi o hartă

Lucrarea domnişoarei Lebel reprezintă o muncă de mulţi ani în bibliotecile şi arhivele din ţara noastră şi din Franţa pentru a găsi urmele relaţiilor de tot felul între ţările române (Moldova, Ţara Românească şi Transilvania). Cantitatea şi calitatea materialului diplomatic inedit extras din arhivele franceze sînt remarcabile şi se poate spune că pentru perioada de la 1774 pînă la 1815 această lucrare înnoieşte complet cunoştinţele noastre. O asemenea lucrare de cercetare a relaţiilor este întotdeauna o operă de pozitivă contribuţie la relaţiile dintre popoare şi de aceea o salutăm cu simpatie şi interes.

www.dacoromanica.ro

Bibliografia românească şi franceză folosită de autoare este foarte bogată şi pentru unele probleme aproape completă, pînă la 1948, data plecării ei din ţara noastră. Problemele sînt expuse clar; este regretabil însă că se subliniază prea mult aspectul anecdotic al evenimentelor în dauna unei prezentări ştiinţifice a împrejurărilor istorice.

Planul lucrării este neorganizat, ceea ce face, pe de o parte, ca lectura să fie îngreuiată, iar pe de alta, să se piardă unitatea, prin reluarea unor chestiuni de mai multe ori.

Prima parte (p. 1—184) este intitulată „Politica", urmînd apoi partea a II-a, „Poveşti consulare" (p. 187—291), şi la sfîrşit concluzia privitoare la Revoluţia franceză şi românii, iar în anexă, un studiu: „Despre comerţul francez în Principatele dunărene sec. XVIII-XIX"; notele (p. 343—402) şi bibliografia (p. 403—460).

Ceea ce a urmărit autoarea în această carte a fost să dea în esenţă „un studiu al influenţei franceze în Moldova şi Muntenia" în timpul Revoluţiei burgheze din Franţa şi al Imperiului napoleonian. Intervalul de timp din secolul al XVI-lea pînă la revoluţie este prezentat sumar, servind ca o largă parte introductivă şi de legătură cu cercetarea propriu-zisă, care constituie contribuţia originală a autoarei.

În primul capitol al părţii I, intitulat: *Secolul al XVI-lea: pretendenţi şi aventurieri*, autoarea subliniază, chiar prin titlu, caracterul întîmplător al relaţiilor franco-române în această epocă, tratînd despre pretendenţii la tronul ţărilor române sprijiniţi de Franţa, sau despre călătorii francezi care întîmplător au trecut prin ţările noastre. Socotim însă că Petre Cercel reprezintă ceva mai mult decît un simplu pretendent, pentru a fi pus alături cu un Ion Bogdan. El a fost ridicat în scaunul Ţării Româneşti ca rezultat al influenţei franceze în Imperiul Otoman şi domnia lui reprezintă un moment din expansiunea franceză în Orient, alături de legăturile lui Francisc I cu sultanul Soliman sau cu alegerea lui Henric de Valois la tronul Poloniei. Semnalăm cîteva scăpări din vedere în acest capitol, p. 14: domnul Ţării Româneşti la 1566 nu era Petru Şchiopul; istoriografia românească a dovedit că Petru Şchiopul din Moldova (1574—1579, 1582—1591) este o altă persoană decît Petre cel Tînăr din Ţara Românească (1560—1568). Acest Petre al Ţării Româneşti nu era, cum crede autoarea, fratele lui Alexandru, domn în aceeaşi ţară (1568—1577).

Tot la p. 14 se vorbeşte de „principele Transilvaniei" Ştefan Bathory în 1569. La această dată Ştefan Bathory nu era încă principe al Transilvaniei unde domnea Ioan Sigismund Zapolia (1559—1571).

La p. 15, urcarea pe tronul Poloniei a lui Henric de Valois (viitorul rege al Franţei, Henric III) nu a avut loc, cum spune d-ra Lebel, la stingerea dinastiei Piastilor (care s-a stins în realitate în secolul al XIV-lea) ci a dinastiei Iagellonilor.

Dintre călătorii francezi care descriu ţările române în secolul al XVI-lea autoarea vorbeşte de Bongars, de Fourquevaux, dar omite, lucru de neînţeles, pe cel mai important dintre ei, Pierre l'Escalopier, care a descris în culori foarte vii Bucureştii şi Ţara Românească, şi a fost de asemenea şi în Transilvania în anul 1574 (cf. N. Iorga, Istoria românilor prin călători, I, ed. II, p. 194—200 după articolul lui Edmond Clary din „Revue d'histoire diplomatique", 1921).

Capitolul al II-lea este intitulat: *Războiul de treizeci de ani şi problema Transilvaniei*, iar partea a doua a aceluiaşi capitol tratează despre *Politica orientală a lui Ludovic XIV*. Sîntem acum într-o epocă în care relaţiile româno-franceze sînt mai închegate, ele se fixează în jurul luptei Franţei împotriva Habsburgilor, a casei de Austria şi a încercării în parte izbutite de a atrage Transilvania Rakoczeştilor împotriva Austriei.

Şi în această perioadă autoarea ar fi putut găsi mai multe date despre relaţiile româno-franceze, în special în domeniul relaţiilor culturale. La p. 39 autoarea aminteşte că Gheorghe Ştefan, fost domn al Moldovei, exilat la Stettin, a trimis un agent al său la Paris, „baronul Spartarius" (sic). Este vorba de cunoscutul om de litere şi călător Nicolae Milescu spătarul. Autoarea nu ştie că, în timpul şederii sale la Paris, Nicolae Milescu a intrat în contact cu janseniştii şi a publicat la Paris în limba latină o scriere despre religia ortodoxă, adăugată ca anexă la cunoscuta scriere a lui Arnaud şi Nicole, *La perpétuité de la foy*, IV, anexe, p. 50—54, Paris 1704 (scrisă în 1667). Această lucrare este intitulată: *Enchiridion sive stella orientalis occidentali splendens*, şi este prima scriere publicată de un român în Franţa, astfel că merită să fie menţionată într-o lucrare care priveşte relaţiile româno-franceze (cf. P.P. Panaitescu, *Nicolas spathar Milescu*, Paris, 1925, p. 60—63).

Un alt erudit român, de astădată de la începutul secolului al XVIII-lea, a avut relaţii cu Franţa; este vorba de Dimitrie Cantemir, care în scrierile sale: *Istoria Ieroglifică* (circa 1705) şi *Istoria Imperiului Otoman* (circa 1716) povesteşte cu lux de anecdote relaţiile sale cu ambasadorul francez Ferriol. Se ştie că opera lui D. Cantemir, *Histoire*

www.dacoromanica.ro

de l'empire othoman, a fost publicată la Paris (traducerea lui Joncquieres) în 1743. Este vorba de a doua scriere a unui romîn publicată la Paris, după aceea a lui Milescu. Autoarea nu pomeneşte nimic despre aceste lucruri, poate şi pentru că a rezervat problemele culturale — care nu şi-ar avea locul, după părerea sa, în această lucrare — pentru o alta, ceea ce, din partea noastră, socotim că este regretabil.

Capitolul III — *Chestiunea orientală în secolul al XVIII-lea* — se ocupă de poziţia Franţei în Orientul european în funcţie de apariţia Rusiei pe scena diplomaţiei internaţionale, a doua zi după pacea de la Carlovitz (1699). Poziţia principatelor romîne este urmărită în funcţie de rivalităţile politice dintre cele patru mari puteri : Franţa, Austria, Rusia şi Imperiul otoman, a cărui integritate o susţinea şi Anglia, tot din interese economice.

În războiul ruso-austro-turc de la 1787—1792, poziţia Franţei este una dintre cele mai nehotărîte. Pe de o parte, tezaurul francez fiind secătuit din cauza războiului american, ea nu se poate aventura în chestiunea orientală, iar pe de alta, nici nu vrea să piardă avantajele tratatului de comerţ cu Rusia. Ea propune totuşi mediaţia sa la Constantinopol, în mai multe rînduri, pentru terminarea războiului, dar fără succes. Începînd cu anul 1788, marele Vizir îşi manifestă intenţia de a începe negocieri şi solicită serviciile diplomaţiei franceze. La rîndul său, Nicolae Mavrogheni, domnul Munteniei, scrie în mai multe rînduri lui Choiseul-Gouffier, ambasadorul francez de la Constantinopol, invitîndu-l să trimită marelui vizir, prin intermediul său, propunerile pe care guvernul din Versailles doreşte a le comunica.

Capitolul IV cercetează desfăşurarea evenimentelor politice din momentul izbucnirii Revoluţiei şi pînă la pacea de la Amiens (1801). Consecventă subtitlului *Politica orientală a guvernului revoluţionar*, autoarea înţelege să trateze în acest capitol, ca şi în întreaga parte I, politica generală a Franţei în Orient şi numai incidental relaţiile franco-romîne, care ar trebui să fie aspectul predominant al cărţii.

Izbucnirea revoluţiei creează un spectacol paradoxal, cu mai mulţi miniştri acreditaţi simultan pe lîngă guvernul otoman, exercitîndu-şi în acelaşi timp funcţiunile lor şi susţinînd fiecare o politică deosebită. La 14 decembrie 1792 este trimis Descorches de Sainte-Croix, iar puţin mai în urmă Henin, care intră în relaţii cu Marele dragoman al Porţii, Panaioti Moruzi, fratele principelui Ţării Romîneşti (Alexandru). La 14 mai 1795 soseşte Verninac, republican convins dar moderat, care este înlocuit la 2 octombrie 1796 cu generalul Aubert du Bayet. (Asupra acestuia din urmă şi a misiunii generalului Carra Saint-Cyr la Bucureşti — de care va fi vorba — autoarea ar fi putut găsi multe indicaţii în lucrarea lui Fazi du Bayet, *Les Généraux Aubert Du Bayet, „Carra Saint Cyr et Charpentier, correspondance et notices biographiques"*, Paris, 1902, de XXXIII + 350 p.).

După 9 thermidor, activitatea diplomaţilor francezi la Poartă avea ca obiectiv situaţia Poloniei, cu a cărei împărţire nu se putea împăca şi pe care nu se hotăra s-o recunoască. (În acest scop se duceau negocieri pentru o acţiune comună a Turciei, Suediei şi Danemarcei. Sorel, *L'Europe et la Révolution française*, IV, 249). Pentru a uşura această acţiune s-a revenit la ideea, formulată deja de mai multe ori, de a se stabili un consulat francez în Principatele Romîne, creaţie care ar da posibilitatea să se facă faţă intrigilor puterilor vecine în aceste ţări şi de a se pregăti — pe cît posibil — calea unei noi insurecţii a Poloniei. Numirea de consuli francezi în Moldova şi Ţara Romînească va întîlni — cum se va vedea — multe obstacole. Aşteptînd o soluţie definitivă, Comitetul revoluţionar francez se mulţumeşte să trimită în misiune secretă, la Iaşi şi Bucureşti, pe unul din agenţii săi, Stamati.

După a doua împărţire a Poloniei, în 1793, numeroşi polonezi s-au refugiat în Moldova şi Ţara Romînească, unde s-au dovedit a fi agenţii cei mai entuziaşti şi mai zeloşi ai propagandei revoluţionare. Ei întreţin relaţii continue cu iacobinii francezi din Bucureşti, dintre care cei mai însemnaţi sînt negustorul Hortolan şi prietenul său Pellet, amîndoi revoluţionari convinşi. Birouri de informaţii s-au stabilit atît la Bucureşti cît şi la Iaşi, cu ajutorul acestor polonezi, centre clandestine de unde plecau emisarii şi spionii republicei (p. 69—70). Hortolan la Bucureşti şi Codrica — secretarul principelui Mihail Suţu — la Iaşi, sînt şefii conducători ai firelor acestei organizaţii, care cuprinde şi evrei ieşeni, precum şi cîţiva ruşi. (Un negustor rus, Manuso, compromis în această afacere, este arestat la Iaşi, la cererea lui Kutusov. *Hurmuzaki*, XIX[1], DCI, p. 703). Această „corespondenţă iacobină" este obiectul preocupărilor constante ale consulilor austrieci şi ruşi în Principate. (Timoni, agentul Austriei la Iaşi comunică lui Severin, consulul Rusiei, numele corespondenţilor lui Codrica şi propune să se ceară mazilirea lui Mihail Suţu, pe cînd consulii aliaţi din Bucureşti îşi unesc eforturile

www.dacoromanica.ro

pentru a surprinde secretul corespondenței lui Hortolan (Hurmuzaki, XIX[1], DCXV, p. 713).

În 1798 consulatele franceze din Țara Românească și Moldova sînt recunoscute oficial, succes de importanță locală, care deschide totuși un cîmp nou influenței franceze în Principatele Române. La începutul campaniei din Egipt se pare că Poarta nu avea intenția să se opună la ocuparea acestor provincii de către francezi. Domnul Țării Românești declară consulului francez din București că turcii și-au propus numai de a trimite o escadră de observație în Arhipelag, sub comanda capudanului, care în loc să se opună flotei franceze, ancorase la Dardanele (p. 75—77). Dar situația se schimbă și turcii declară război Franței la 4 septembrie 1798. La 17 septembrie consulii francezi din Moldova și Țara Românească sînt deportați la Constantinopol, iar la 23 decembrie se încheie alianța turco-rusă. Pe timpul campaniei din Egipt, domnul Moldovei are grijă să colporteze știrile cele mai fanteziste despre insuccesele armatei franceze.

A doua zi după pacea de la Amiens diplomația lui Talleyrand știe să asigure Franței în această regiune a globului un important succes pe plan comercial. Tratatul de la 25 iunie 1802 permite pavilionului francez navigația pe Marea Neagră, așa cum mai înainte obținuseră rușii și austriacii, restabilind vechile capitulații care acordau negustorilor francezi beneficiul tarifelor vamale celor mai reduse. Relațiile agenților francezi cu Pasvan-Oglu sînt amănunțit cercetate (p. 78—82). Pentru aceasta a fost trimis Carra Saint-Cyr la București.

În acest capitol și în cele următoare, autoarea ar fi putut să amintească și de relațiile românilor transilvăneni cu Franța napoleoniană. Dacă nu sînt documente diplomatice care să ateste cuprinderea Transilvaniei în sfera intereselor politice, așa cum erau celelalte două principate, izvoarele nu sînt mai puțin interesante în relatarea contactului direct al oamenilor din popor cu Napoleon. Este vorba de participarea țăranilor români din cele două regimente grănicerești, de la Năsăud și Făgăraș, în armatele austriace, la războaiele cu Napoleon în Italia și pe Rin. Rezistența îndîrjită opusă de românii năsăudeni —«catanele negre»— la apărarea podului de la Arcole, aproape de Aredia venețiană, în 1798, puțin înainte de pacea de la Campoformio, este subliniată de Napoleon însuși într-un raport către Directoriu. Aceste fapte, descrise pentru prima oară în *Poëmation de secunda legione Valachica*, la 1830, sînt completate cu documente din arhivele vieneze și prezentate în mai multe studii, apărute în „Arhiva Someșană", între 1924 și 1935 și într-un articol din „Revue des études napoléoniennes", févr. 1932, p. 106—108.

Capitolul V se ocupă de evenimentele petrecute între 1801 și 1805 (victoria de l. Austerlitz). Pacea de la Amiens, salutată cu atîta entuziasm, se soldează printr-o diminuare generală a influenței franceze în bazinul mediteranian și în răsărit. În Principatele Române situația nu este mai puțin alarmantă. De la campania din Egipt, francezii nu mai au nici un reprezentant în Moldova și Țara Românească. Imperiul otoman este în completă dezagregare, nemai fiind în stare să-și impună suzeranitatea, iar provinciile dunărene sînt la discreția unor lovituri ale puterilor vecine.

Clasa conducătoare din amîndouă principatele, boierimea, avea pe vremea aceea vederile politice împărțite. În Țara Românească s-a format o grupare națională care-și propunea înainte de toate să elibereze țara de sub jugul turcilor și de sub tirania fanarioților cu ajutorul eventual dinafară. Pe cînd o parte din aristocrație se îndrepta către Rusia care-i proteja privilegiile — și se arăta favorabilă principelui Constantin Ipsilanti, alți boieri privesc spre Franța, mărită de prestigiul gloriei sale militare și a cărei depărtare le părea să fie o garanție în plus. Partidul național care se formează în Principate este compus din marele ban al Craiovei, Dimitrie Ghica, vornicii Cîmpineanu și Știrbei, logofătul Băleanu, Nicolae Dudescu și Grigore Ghica, Banul Văcărescu. La aceștia se asociază cîțiva boieri moldoveni din familiile Catargi, Sturza, Beldiman (p. 86). Adepții acestui partid, pe care adversarii îl numesc în ironie „partidul francez", așteptau de la Franța realizarea visului lor, adică independența față de turci și domnia dată boierilor indigeni. Chestiunea progresului social și a reformelor de introdus îi preocupa, de altfel, mai puțin. Pentru ei, revoluția franceză nu are altă semnificație decît aceea a unei schimbări politice. Văzută sub acest unghi, ea apărea ca un exemplu de urmat și ca o încurajare, justificînd toate speranțele (p. 222). Autoarea analizează legenda călătoriei lui Nicolaea Dudescu la Paris în 1802, care are la bază informația din scrisorile lui Ion Ghica. Sîntem de acord asupra faptului că pe aceste scrisori nu se poate pune nici o bază ca informație istorică riguroasă (p. 87). Sînt prezentate apoi relațiile principatelor cu primul consul. Înrăutățirea relațiilor franco-ruse înseamnă o atenție mai mare din partea lui Napoleon acordată provinciilor dunărene. La 2 martie 1803 Napoleon atrage atenția ambasadorului otoman la Paris asupra faptului că rușii exercită în unele provincii turcești, și mai cu seamă în Moldova, o influență incom-

www.dacoromanica.ro

patibilă cu demnitatea turcă. După încoronare, Napoleon, continuînd aceeaşi politică în chestiunea orientală, era informat de agenţii săi că principatele Moldova şi Muntenia, ca şi insulele din Arhipelag, sînt mai mult ca niciodată sub influenţa Rusiei.

Situaţia internaţională devine dintre cele mai încordate. Relaţiile dintre agenţii francezi şi ruşi în cele două principate au încetat. Arestarea de către francezi a ministrului britanic la Hamburg contribuie la ridicarea opiniei publice contra politicii imperiale şi face şi mai critică situaţia consulilor francezi în provinciile dunărene. Pentru o înţelegere franco-austriacă, ministrul de externe Talleyrand propune lui Napoleon să se lase Austriei posibilitatea de a ocupa Principatele, pe considerentul că „la souveranité de la Porte ottomane sur la Valachie et la Moldavie n'est plus que nominale". Prin sacrificarea unei suveranităţi închipuite; Poarta otomană îşi va cîştiga securitatea şi speranţa unui viitor liniştit. „Casa de Austria va duce o politică nouă. Din ziua în care va poseda Moldova şi Muntenia, ruşii devin duşmanii săi naturali". În timpul acestei perioade de tensiune, englezii, austriecii şi ruşii caută să facă din ţările romîne un centru de aprovizionare şi de recrutare pentru armatele lor.

Domnitorul Constatin Ipsilanti nu ştie cum s-o mai scoată la capăt, astfel că Ţara Romînească este o ruină. Cît priveşte Moldova, consulul Parant o socoteşte destul de bogată şi semnalează că armatele franceze ar putea găsi aici, în caz de nevoie, alimente şi furaje, fără să se mai pună în seamă posibilitatea de a se recruta un mare număr de polonezi care vegetează în inacţiune şi ar veni să se înroleze, la cel mai mic semnal.

Capitolul VI examinează evenimentele petrecute de la Austerlitz pînă la Tilsit. Anul 1805 se termină prin strălucita victorie de la Austerlitz şi nu mai puţin răsunătoarea înfrîngere de la Trafalgar. Tratatul de la Presburg, semnat la 26 decembrie 1805, care reglementează soarta Austriei, marchează şi o cotitură în istoria raporturilor ruso-franceze.

La 24 august 1806 diplomaţia franceză izbuteşte să impună mazilirea domnilor C. Ipsilanti şi Al. Moruzi, înlocuiţi cu Alecu Suţu în Ţara Romînească şi cu Scarlat Callimachi în Moldova, amîndoi prieteni ai francezilor. Destituirea s-a făcut prin călcarea dispoziţiunilor hatişerifului din 1802. Ruşii şi englezii silesc prin ameninţări pe turci să revoce schimbările făcute. Pentru restabilirea privilegiilor Moldovei şi Ţării Romîneşti, ruşii ocupă principatele. Francezii întreprind în Moldova, prin căpitanul Falkovski, o anchetă ca să se convingă de posibilităţile de apărare ale cetăţilor de pe graniţă, dar raportul este pesimist.

Cu toate acestea, Napoleon, socotind chestiunea orientală ca un act de diversiune în politica sa, continuă să susţină pretenţiile principilor Suţu şi Callimachi la tronurile Principatelor. La apelul lui Suţu, Napoleon răspunde din Berlin la 7 noiembrie 1806, scriindu-i că-l va răsplăti pentru devotamentul arătat (p. 124). A doua zi după Iena, Napoleon se angajează faţă de sultanul Selim să nu facă pace cu ruşii decît atunci cînd se va fi înfăptuit reintegrarea principilor Suţu şi Callimachi. Talleyrand scrie lui Sebastiani, ambasador francez la Constantinopol: „Împăratul vrea să dea Porţii Principatele. El nu va restitui Varşovia şi Berlin — dacă trebuie să le restituie — decît cînd Poarta îşi va recăpăta întreaga autoritate în Moldova şi Ţara Romînească". Însă, după decretul blocadei continentale (24 noiembrie 1806), evenimentele duc la posibilitatea unei apropieri franco-ruse şi faptul va impune lui Napoleon o altă atitudine faţă de imperiul otoman în general şi de Principatele Romîne în special. Pentru modul cum unele din aceste evenimente s-au răsfrînt asupra opiniei publice romîneşti, semnalăm autoarei că în anul 1807 a apărut în tipografia statului din Viena, în ediţie romînească, ordonanţa referitoare la blocada continentală. Broşura cuprinde 6 foi nepaginate de format „in folio", tipărite cu caractere chirilice şi două xilografii de iniţiale la începutul textului. Broşura, nefiind descrisă în „Bibliografia romînească" veche, a fost retipărită în „Arhiva someşană", nr. 6 (1927), p. 58—67.

Ultimele trei capitole ale părţii întîi — Tilsit şi Slobozia, Erfurt şi urmările sale, Pacea de la Bucureşti — tratează politica generală europeană, în care Napoleon continuă să se servească de diversiunea chestiunii orientale spre a impune ruşilor respectarea blocadei continentale, pentru înfrîngerea economică a Angliei. Păstrînd Silezia ca o garanţie, a cărei evacuare ruşii o cer, Napoleon solicita în mai multe rînduri ţarului Alexandru evacuarea celor două principate. Tratatul de la Tilsit sfîrşi prin a crea neîncrederea turcilor în prietenia tradiţională franceză. După negocierile franco-ruse de la Erfurt, turcii au rupt armistiţiul de la Slobozia şi ostilităţile au reînceput în 1809. În timpul pregătirilor pentru campania din Rusia, din ianuarie pînă în aprilie 1812, diplomaţia franceză redublează eforturile sale la Constantinopol pentru a îndemna pe turci să nu cedeze nimic la tratativele de pace de la Bucureşti. Napoleon oferea sultanului nu numai integritatea imperiului otoman, dar şi Crimeea, precum şi restituirea regatului Poloniei, care va fi un sprijin real

www.dacoromanica.ro

pentru împărăţia turcească. Intervine însă Suedia care cere Turciei să fie mai conciliantă şi pacea se încheie la 28 mai.

Cu toate că partea aceasta de expunere este prezentată şi în alte lucrări şi că autoarea dă o prea mare extindere politicii generale, materialul nou de arhivă şi analiza sistematică a problemelor constituie o contribuţie importantă la studiul relaţiilor franco-romîne.

Partea a doua a lucrării (p. 187—198) începe cu un capitol în care autoarea înfăţişează diversitatea formelor de relaţii neoficiale dintre Franţa şi Principatele dunărene, înaintea înfiinţării consulatelor.

Autoarea crede că primii profesori francezi au venit în Principate pe vremea revoluţiei. Ea menţionează întîi pe Cado de Lille, apoi pe Jean Baptiste Trecourt şi fratele său, veniţi la Iaşi prin 1795. La Bucureşti, abatele Martinot, alungat de revoluţie din Franţa, devine preceptor al celor doi fii ai lui Alex. Ipsilanti (p. 189). Lucrurile nu stau însă tocmai aşa. Mărturiile documentare atestă venirea profesorilor francezi în ţările noastre cu mult înainte. Pierre de la Roche era preceptor în casa lui Ioan Teodor Callimachi de pe la jumătatea veacului al XVIII-lea, precis de la 1754. Abatele raguzan Boscovici menţionează în cartea sa de călătorie prin părţile noastre că în 1769, la Iaşi, domnul Grigore Callimachi şi fratele său Scarlat s-au interesat de funcţionarea unor instrumente de calcule matematice, fiind şi el de faţă : „Si stette con tutta la confidenza, e voliero amendue i fratelli vedere l'uso di tutti queli istromenti, mostrando molto genio, e buon gusto ispirato loro nella prima loro gioventie da signor La Roche"... (*Viaggio*..., p. 130). Jean Louis Carra era preceptor al copiilor lui Grigore Ghica prin 1776 şi este omis, în ciuda faptului că autoarea utilizează pe larg, în alt capitol, articolul nostru despre Carra. Călătorul Domenico Sestini menţionează la 1779 pe Jean Baptiste Linchou preceptor al fiilor domneşti în Bucureşti, ca şi lady Craven la 1789 etc.

Afirmaţia de la p. 190, despre francezul Etienne Maynard, bucătar în serviciul lui Al. Ipsilanti la 1782, care se plînge între altele şi de „150 piastres qui lui avaient subtilisés les beyzadés", nu numai că nu priveşte documentul cu spirit critic, dar nici citatul nu este exact. Autoarea trimite pentru aceasta la „*Hurmuzaki*, Supl. I, vol. II, p. 7, nr. XII". În realitate se găseşte în Filitti, Lettres..., p. 527, nr. DXLVIII, în termenii următori : „Il me doit encore trois années d'appointements, les princes ses enfants m'ont emporté pour au moins 150 piastres"..., ceea ce nu-i acelaşi lucru.

La p. 191, vorbind despre doctorul Bertin, deşi citează : V. Mihordea, „Un medic francez la curtea lui Constantin Vodă Mavrocordat", spune : „Quant le Prince Constantin Mavrocordato est déposé et remplacé par son frère Jean, Bertin, pris de panique à la perspective de rester à Bucarest sans son protecteur, prend le parti de l'accompagner à Constantinople, où il reprend pour quelque temps ses cours d'anatomie, avant de se décider à regagner Paris". Cîte cuvinte, atîtea greşeli. Noi nu spunem nicăieri că Mavrocordat domnea atunci la Bucureşti. Bertin n-a ajuns la Constantinopol, ci pe drum, plecînd de la Iaşi, a părăsit convoiul domnesc, ducîndu-se prin Transilvania şi Austria în Franţa. El nu avea cum să-şi „reia" cursul său de anatomie la Constantinopol, pentru că nu fusese niciodată acolo şi nu avea unde, nici cui să-l ţină. Toată partea referitoare la Locman este interpretată fantezist, după documentul care se găseşte anexat la lucrarea noastră sus citată, deşi trimite la...? A. E. *Corresp. Consulaire*, t. 45.

La p. 193 se confundă Grigore Callimachi cu tatăl său Ioan Teodor Callimachi. Pentru răsturnarea acestuia din urmă, Linchou a încercat să ajute pe Constantin Racoviţă şi s-a ales cu decapitarea în 1760 (V. Mihordea, *Politica orientală franceză şi ţările romîne*.... p. 512—524).

Capitolul II şi următoarele se ocupă de instituirea şi activitatea consulatelor franceze în Principate pînă în vremea Congresului de la Viena.

Necesitatea de a instala în Moldova şi Ţara Romînească unul sau mai mulţi reprezentanţi oficiali a reţinut mai de mult atenţia oamenilor competenţi în materie de politică orientală, foşti funcţionari ai Ministerului Afacerilor Străine, consuli ori agenţi secreţi şi au expus-o în rapoartele lor. La p. 199 autoarea afirmă că începînd cu anul 1774, doi informatori, Jean Pierre Nagny şi Pierre de la Roche, au propus de a se crea la Iaşi un consulat pentru a înlesni mersul corespondenţei politice dintre Constantinopol şi Varşovia, precum şi pentru a pune în valoare resursele naturale ale Moldovei. Carra adresează în 1782 un lung memoriu relativ la oportunitatea de a stabili la Bucureşti un consulat pentru Ţara Romînească, Moldova şi Basarabia. În lucrarea apărută la 1787, privitoare la comerţul Mării Negre, Peyssonnel conchide şi el la stabilirea unei reprezentanţe oficiale în Principate. Propunerea de a se instala un consulat francez în ţările romîne este mai veche şi ea datează din anul 1756, formulată de François Thomas Linchou (V. Mihordea, *Politica orientală*, p. 512—513). Însă, ideea era prematură şi Franţa nu avea cum să convingă Poarta a o încuvi-

www.dacoromanica.ro

inţa. După tratatul de la Cuciuc-Cainargi, un consulat rusesc (1779) şi altul austriac (1782) au fost înfiinţate la Bucureşti. Motive de ordin politic şi economic au convins cercurile diriguitoare de necesitatea înfiinţării consulatelor franceze în Principate după 1795.

Seria consulilor francezi începe cu Constantin Stamati la Bucureşti, care este numit cu titlul de „agent secret al Republicii franceze în Moldova şi Valahia", cu un salar de 5 000 livre pe an şi cu libertatea de a rezida fie la Bucureşti, fie la Iaşi, care însă nu va fi recunoscut de guvernul otoman, cu toate insistenţele ambasadorului francez din Constantinopol. Succesorii săi, Emil Gaudin, Carra Saint-Cyr la Bucureşti şi Parant, vice-consul la Iaşi, au, pînă la 1798, o activitate intensă pentru a înlesni guvernului francez importanţa laturii comerciale în aceste ţinuturi şi de a intensifica prin toate mijloacele propaganda revoluţionară în cele două principate. Activitatea consulară este suspendată prin arestarea consulilor în timpul campaniei lui Bonaparte în Egipt.

La terminarea campaniei, nevoia de a continua propaganda a determinat Ministerul Afacerilor Externe să recurgă la serviciile rominului macedonean „Georges Marchiz de Poullio" — Gheorghe Marchides Pulio — fiul lui Marcu Puiu, librar editor din Viena, care trimitea în principate cărţi cu conţinut revoluţionar. I s-a încredinţat din partea guvernului revoluţionar francez tipărirea „cărţilor cele mai potrivite de a răspîndi lumina în ţară", precum şi publicarea unui periodic, la care el va fi redactor în colaborare cu Stamati. I s-a mai dat în seamă lui Pulio să organizeze în Germania o reţea de informaţii care să cuprindă Principatele Romîne, Constantinopolul, Grecia şi tot Levantul.

Cum tratatul franco-turc de la 26 iunie 1802 acorda Franţei libertatea de navigaţie pe Marea Neagră, se întrevedea pentru prima oară posibilitatea unei dezvoltări a relaţiilor comerciale în Principate. Mărfurile franceze vor putea veni, în viitor, direct pe mare, făcînd din portul Galaţi un mare antrepozit comercial sub controlul agenţilor francezi. Din aprilie 1803 se instituie în acest oraş un comisariat francez pentru relaţiile comerciale. Începînd cu acest an, consulatul francez, purtînd numele de „Comisariat general al relaţiilor comerciale" fu transferat de la Bucureşti la Iaşi. Relaţiile din ce în ce mai încordate cu Rusia implicau pentru guvernul francez o supraveghere mai atentă a frontierei moldo-ruse.

Pe lîngă comisarul general Mechain, care soseşte la Iaşi în iunie 1803, ambasadorul francez de la Constantinopol, generalul Brune, a trimis la Bucureşti, în calitate de „comisar provizor al relaţiilor comerciale", pe Sainte-Luce. Autoarea descrie pe larg relaţiile lui Sainte-Luce cu Alexandru Ipsilanti şi cu „secretarul de stat la Afacerile Străine", Gaspar Belleval, precum şi cu preceptorul copiilor domneşti, marchizul Beaupoil de Saint-Aulaire (p. 244—250).

Succesorul lui Sainte-Luce, Lamare, care soseşte la Bucureşti la 15 decembrie 1806, a trebuit să uzeze de mult tact faţă de administraţia locală, contra căreia autohtonii persecutaţi veneau adesea să-i ceară sprijinul. El raportează că nu era zi în care să nu găsească la uşa lui zece ţărani romîni, veniţi să se plîngă şi să-i invoce zadarnic protecţia contra ispravnicilor, care presaţi ei înşişi de divan şi de nevoile armatei de ocupaţie, îi persecută neomenos pentru a le stoarce ultimul miel şi ultima găină. Ruinată şi desperată, populaţia rurală nu se gîndeşte decît să fugă în Turcia şi Transilvania. Viaţa este scumpă la extrem din cauza raritătii produselor. Prin sate nu se găseşte nici fîn, nici orz. Lipsesc carnea şi legumele pe piaţa Bucureştilor, uneori chiar şi pîinea.

În galeria reprezentanţilor consulari din această vreme un loc deosebit îl ocupă Reinhardt. Numit prin decretul de la 18 martie 1806 rezident şi comisar general pentru relaţiile comerciale în provinciile otomane de peste Dunăre, Reinhardt întîmpină dificultăţi din cauza titlului de rezident. Ratificarea acestei inovaţii ar fi însemnat pentru turci recunoaşterea oficială a independenţei Moldovei. Reinhardt apare dintr-o „clasă" superioară în raport cu predecesorii săi; un om deja format, înalt funcţionar de stat, bucurîndu se de o reputaţie şi un prestigiu recunoscute. Acest fapt este o indicaţie că Moldova capătă în ochii lui Napoleon o importanţă deosebită, pentru ca el să se decidă a trimite un personaj de asemenea anvergură, spre a fi informat de ce se petrece la hotarul dintre Rusia şi Turcia.

La concluzii, autoarea cercetează contactul dintre Revoluţia franceză şi romîni, printr-o analiză a stărilor sociale din Principate. Clasa burgheză nu era decît în stare embrionară. La Bucureşti ca şi la Iaşi se găsea o mică burghezie comercială, compusă dintr-un amalgam de greci, sîrbi, bulgari şi romîni, uniţi prin legături de religie ortodoxă şi numeroase înrudiri de căsătorie. Burghezia aceasta era puţin comodă şi dificilă de condus, care în cursul secolului al XVIII-lea s-a revoltat de mai multe ori contra sfetnicilor domneşti şi a regimului fiscal. Totuşi, această burghezie nu este capabilă să conducă o mişcare revoluţionară.

www.dacoromanica.ro

Marea burghezie, cu interese precise, nu exista încă în Principate. Elementul popular, care să dea mobilitate nemulţumirilor, lipseşte. Autoarea scapă însă din vedere că — peste două decenii — aceste mase populare se vor ridica sub conducerea lui Tudor Vladimirescu.

Pentru aristocraţie, doctrinele revoluţionare sînt destinate a rămîne platonice. Politiceşte, marea boierime doreşte o autonomie faţă de turci şi eliminarea străinilor din posturile de conducere. Totuşi, pentru ideile de la 1789 militează un grup de reprezentanţi ai clasei boiereşti. Stamati raportează că ideile revoluţionare au găsit o mai bună primire la Iaşi decît la Bucureşti. Autoarea pune acest fapt în seama propagandei refugiaţilor polonezi şi a acţiunii lui Codrica, partizan al ideilor noi. Influenţa ideilor revoluţionare a avut ca efect formarea conştiinţei politice pe întreg cuprinsul ţărilor romîne. În 1802, logofătul Dimitrie Sturza elaborează un proiect de „Republică aristo-democraticească".

Semnalăm că versurile populare citate la p. 307 sînt un cîntec ardelean, nu „moldave" (a se vedea articolul citat din „Revue des études napoléoniennes"). La aceste aprecieri populare despre Bonaparte se poate adăuga şi aceea a unui om cult, cronicarul Zilot Romînul, care spune: „...Napoleon Bonaparte împăratul Franţei, carele din om prost de la ostrovul Corsica, după revoluţia ce s-au întîmplat în Franţa, cînd s-au surpat şi neamul împărătesc din scaun, s-au suit el în scaun şi cu biruinţele ce făcea în toate părţile, iar mai vîrtos asupra Germaniei, adusese lucrul la spaimă mare, încît numele de franţez auzind rămînea fiştecare încremenit; şi fiindcă acest mare tiran Napoleon ţinea în faţă prieteşug cu Poarta, Alecu Suţu vîna domnia" (*Cronica lui Zilot Romînul*, ed. Hajdeu, 1884, p. 82).

În anexă, autoarea dă un studiu sumar asupra comerţului francez în Principatele dunărene, în cursul veacurilor XVIII şi XIX. Prima jumătate a studiului se ocupă de comerţul francez în Levant şi cuprinsul Imperiului otoman, unde, graţie capitulaţiilor, ajunsese la o mare prosperitate pînă la Războiul de şapte ani, care aduce o umbrire acestei dezvoltări. În ceea ce priveşte interpretarea documentelor, uneori autoarea le dă un înţeles alături de realitate. Vorbind despre consulul francez Martin, care era bolnav, la p. 291, scrie: „Toujours est-il qu'il ne tarde pas a avoir une rechute. Pas de médicaments pour le soigner. L'apothicaire du cru est totalement dépourvu des remèdes qui pourraient apporter quelque allegement au mal du Martin". Dacă cercetăm documentul (*Hurmuzaki*, XVI, p. 294, nr. MDCCCXXX) găsim: „Aux premiers symptomes j'ai fait exécuter aussi bien que possible les ordonnances de M. Marinier, car les apothiquaires d'ici n'ont pu fournir certains articles"... El pleacă la Paris, unde va putea „au moins trouver médicins plus habiles et des apothicaires mieux fournis"... Deci o interpretare care schimbă realitatea.

În privinţa bibliografiei, aproape totalitatea izvoarelor manuscrise de la arhiva Ministerului Afacerilor Străine francez, fondul Turcia, sînt adunate în ceea ce priveşte ţările romîne, în colecţia Hurmuzaki.

Din fondul Polonia, lipseşte Saxa, care cuprinde o serie de volume manuscrise, corespondenţa politică, referitoare la Principatele Romîne şi în special Moldova.

Bibliografia lucrărilor tipărite este prea complicată din cauză că autoarea citează toate ediţiile unei cărţi, în loc de ultima, sau de aceea pe care a utilizat-o.

Cu toate observaţiile critice, lucrarea domnişoarei Germaine Lebel este o carte serioasă şi un instrument de lucru de prima importanţă pentru cercetătorii care se ocupă de relaţiile franco-romîne în perioada Revoluţiei şi a Imperiului napoleonian.

P. P. Panaitescu şi *V. Mihordea*

KEMÉNY G. GÁBOR: *Iratok a nemzetiségi kérdés történetéhez Magyarországon a dualizmus korában*

(Documente privitoare la istoria problemei naţionale din Ungaria în epoca dualismului),

vol. I, Budapesta, 1952, 920 p.; vol. II, 1956, 933 p.

În 1934 apărea la Paris, în traducerea lui J. B. Méchin, o carte, puţin urmărită la noi, scrisă de contele Polzer-Hoditz, directorul de cabinet al lui Carol VII, ultimul împărat şi rege al Austro-Ungariei. Polzer-Hoditz arăta în această carte, intitulată *L'empereur Charles*

www.dacoromanica.ro

et la mission historique de l'Autriche, că elementul determinant al prăbuşirii imperiului habsburgic a fost dualismul austro-maghiar, proclamat în 1867, a cărui existenţă „nu era justificată — după afirmaţia autorului — nici de istorie, nici de geografie şi nici de necesităţile economice, fiind menţinut numai prin mijloace artificiale" (p. 338).

Mijloacele „artificiale" despre care vorbea contele Polzer-Hoditz, deplîngînd naufragiul stăpînilor săi, erau împilarea şi exploatarea popoarelor supuse prin forţă şi cotropire.

Şi într-adevăr, imperiul habsburgic, mai ales în epoca dualismului (1867—1918), n-a fost decît un lanţ de nesfîrşite frămîntări şi conflicte, de procese şi condamnări, de opresiuni şoviniste cu categorice tendinţe de exterminare naţională, Austro-Ungaria fiind numită *temniţa naţionalităţilor*. Acest epitet caracterizează destul de concludent regimul pe care l-au avut naţionalităţile din Austro-Ungaria în epoca dualismului. Dezmembrarea sa în 1918 n-a fost astfel decît consecinţa firească a unui vechi şi dureros proces istoric...

Asupra acestei epoci din istoria Ungariei, deopotrivă de interesantă atît pentru poporul maghiar cît şi pentru romîni, slovaci, sîrbi, croaţi şi ruteni, un grup de istorici din R.P. Ungară, în frunte cu Kémeny G. Gábor, animaţi de dorinţa unei sincere apropieri faţă de popoarele din spaţiul carpato-dunărean, au întreprins o vastă şi scrupuloasă cercetare ştiinţifică, urmărind şi înregistrînd toate actele şi scrierile, publicate sau inedite, care pot contribui la cunoaşterea problemei naţionalităţilor din statul dualist austro-maghiar.

Rezultatele acestei cercetări, care constituie una din contribuţiile cele mai ample ale istoriografiei maghiare marxiste, sînt concretizate în două masive volume, tipărite sub auspiciile „Institutului de Istorie al Academiei Maghiare de Ştiinţe", intitulate *Iratok a nemzetiségi kérdés történetéhez Magyarországon a dualizmus korában.*

Primul volum, care cuprinde documentele din perioada 1867—1892, a apărut în anul 1952 avînd 920 de pagini, al doilea, tipărit în 1956, reflectează perioada 1892—1900 şi are 968 de pagini; un al treilea volum, rezervat epocii 1900—1918, se află în curs de pregătire. Ne aflăm, aşadar, în faţa unei opere într-adevăr impunătoare, atît prin numărul de pagini acumulat, cît şi prin bogăţia şi diversitatea materialului înregistrat.

Lucrarea lui Kemény impune şi prin concepţia urmată la alcătuirea ei, prin sinceritatea şi prin spiritul profund democratic ce o însufleţeşte. Datorită acestei concepţii, ea este menită să fie o adevărată piatră de hotar în acţiunea de cunoaştere a problemei naţionalităţilor din Austro-Ungaria, şi un îndemn puternic pentru adîncirea şi consolidarea legăturilor dintre popoarele din această parte a Europei. Niciodată, pînă acum, istoriografia maghiară n-a adus, în această direcţie, o contribuţie aşa de impresionantă şi n-a manifestat o atitudine atît de categorică. Scopul lucrării lui Kemény, după cum precizează autorul în prefaţa primului volum, este, pe de o parte, *prezentarea şi demascarea politicii de asuprire naţională a claselor conducătoare maghiare*, iar pe de alta, *dorinţa de reînviere a tradiţiilor progresiste şi de solidaritate frăţească între poporul maghiar şi popoarele oprimate în epoca dualismului.* Vechile izvoare maghiare asupra acestei probleme, subliniază Kemény, au încercat, în cea mai mare parte, *să acopere sau să nege existenţa politicii de oprimare a claselor exploatatoare*, a căror tendinţă categorică a fost aceea de a *prezenta Ungaria multinaţională drept un stat naţional*, contestînd existenţa şi lupta naţionalităţilor. Clasele dominante maghiare, afirmă Kemény în continuare, *au propovăduit şovinismul şi au ţinut masele naţionalităţilor din Ungaria sub o îndoită oprimare*, împilînd, în acelaşi timp, însuşi poporul maghiar. Datorită acestei opresiuni, arată mai departe Kemény, impuse prin alegeri cenzitare şi frauduloase, prin îngrădirea dreptului de asociaţie şi întrunire, prin legi speciale împotriva şcolilor şi asociaţiilor culturale nemaghiare, prin procese şi întemniţări, şi printr-o totală excludere a naţionalităţilor de la elaborarea legilor şi din administraţie, *clasele dominante maghiare au împiedicat procesul de formare şi dezvoltare al statelor naţionale — un proces de neoprit* — fixîndu-se pe o poziţie reacţionară şi retrogradă. Evident, au existat şi spirite ostile acestei atitudini, cum a fost acel onest şi consecvent Mocsáry Lajos, unul din puţinii exponenţi ai burgheziei maghiare care n-au împărtăşit politica de oprimare a claselor dominante; ostil acestei atitudini a fost, în primul rînd, *poporul* care, după afirmaţia lui Mocsáry, „nu este susceptibil la ura de rasă". Şi chiar dacă, arată acelaşi Mocsáry, citat de Kemény, „se poate induce în eroare, vremelnic, pînă şi poporul, totuşi nu se poate susţine şi impune în permanenţă o asemenea politică care nu a prins rădăcini în înclinaţiile naturale şi în sentimentele poporului".

Burgheziile naţionalităţilor, la rîndul lor — deşi lupta împotriva oprimării naţionale avea caracter progresist — „n-au îndrăznit să se sprijine pe masele populare, aceasta fiind una din cauzele pasivităţii lor politice". Cît despre proletariatul din Ungaria, deşi, chiar de la început, el a pretins rezolvarea progresistă a problemei naţionale, totuşi, datorită slabei

www.dacoromanica.ro

sale dezvoltări, în anii următori proclamării dualismului, precum şi faptului că partidul social-democrat, înfiinţat abia în 1890, „nici măcar n-a încercat să ia legătura cu masele naţionalităţilor", n-a putut avea în această perioadă a epocii dualiste o influenţă hotărîtoare asupra rezolvării problemei naţionale.

Situaţia, aşa cum o înfăţişează Kemény în al doilea volum al vastei sale lucrări, se va schimba însă, din acest punct de vedere, în preajma anilor 1900, o dată cu apariţia de noi forţe politice în rîndurile naţionalităţilor şi cu o declanşare înverşunată a luptei de clasă.

Documentele din lucrarea lui Kemény sînt culese din colecţiile ministerelor, din dezbaterile Camerei Deputaţilor şi ale Camerei Magnaţilor, din presă, şi în special din presa naţionalităţilor, din manuscrisele şi din manifestele vremii şi din Arhivele Statului, cele mai multe din acestea fiind inedite. Ziarele româneşti utilizate de Kemény în ambele volume sînt următoarele: „Federaţiunea" (Budapesta), „Gazeta Transilvaniei" (Braşov), „Luminătoriul" (Timişoara), „Rumänische Revue" (Budapesta), „Telegraful român" (Sibiu), „Tribuna" (Sibiu) şi „Tribuna poporului" (Arad).

Pe baza acestor documente, înregistrate şi selecţionate cu o scrupuloasă atenţie, Kemény ne înfăţişează principalele evenimente din această epocă, legate de lupta naţionalităţilor, expunînd atît punctul de vedere al reprezentanţilor acestora cît şi al exponenţilor statului maghiar şi al intelectualităţii progresiste maghiare.

Înregistrarea cronologică a documentelor începe la 11 februarie 1867, dată la care deputaţii români şi sîrbi, în frunte cu Iosif Hodoş, Vicenţiu Babeş, Ştefan Branovaciki şi Svetozar Miletici, depun pe biroul Camerei Deputaţilor din Budapesta un proiect de lege pentru rezolvarea problemei naţionalităţilor şi a limbilor respective. Proiectul româno-sîrb fusese provocat de proiectul guvernului maghiar pentru „egala îndreptăţire a naţionalităţilor, care, la 9 decembrie 1868, se va transforma în legea XLIV. Reprezentanţii tuturor naţionalităţilor au combătut cu energie această lege perfidă şi retrogradă care se inspira din principiul că în Ungaria există o singură naţiune: *cea maghiară*. Prezenţa în această luptă parlamentară a românilor, sîrbilor, croaţilor, slovacilor şi rutenilor, legaţi între ei prin cătuşele aceleiaşi oprimări, dovedea însă contrariul. De altfel, una din contribuţiile cele mai utile ale lucrării lui Kemény este expunerea, pe bază documentară, a colaborării ce a existat între toate naţionalităţile oprimate, în această direcţie autorul aducînd un vast material, care deschide noi perspective asupra studierii legăturilor istorice dintre aceste naţionalităţi. Solidaritatea dintre ele se va accentua şi mai mult sub tiranica guvernare de 15 ani (1875—1890) a lui Kálmán Tisza, „zdrobitorul naţionalităţilor", sub guvernarea căruia, la 11 martie 1879, Tréfort Agoston, ministrul instrucţiunii publice, a adus în discuţia Camerei proiectul de lege pentru introducerea limbii maghiare în toate şcolile elementare ale naţionalităţilor, urmat în 1883 de proiectul de lege asupra şcolilor medii, iar în 1891, sub ministeriatul lui Csáki Albin, de cel asupra grădinilor de copii. Toate aceste proiecte, care au provocat o dîrză împotrivire din partea deputaţilor naţionalităţilor şi au dezlănţuit o imensă agitaţie în provinciile respective, au fost acceptate însă de către Cameră şi sancţionate de către monarh, devenind astfel instrumentele fundamentale ale politicii de oprimare culturală şi de silnică maghiarizare. În legătură cu votarea şi impunerea acestor legi, Kemény aduce 42 de documente, printre care — pe lîngă discursurile parlamentare şi articolele principale din ziare, înfăţişînd punctele de vedere atît ale naţionalităţilor cît şi ale guvernului şi ale elementelor progresiste maghiare — înseşi textele legilor incriminate şi ordinele ministeriale pentru aplicarea lor. Un apărător al naţionalităţilor din Ungaria dualistă a fost Mócsáry Lajos (1826—1916), ale cărui cuvîntări şi articole asupra acestei probleme l-au adus în conflict cu partidul kossuthist, al cărui membru era, conflict care s-a rezolvat la 1887 prin excluderea lui Mócsáry din rîndurile sale şi prin denunţarea lui ca „trădător" şi „vînzător" al patriei maghiare. Românii, recunoscători atitudinii sale, i-au oferit însă la 1885, prin Corneliu Diaconovici, în mod solemn, un volum omagial iscălit de 2000 de intelectuali, iar la 1888 un mandat de deputat în circumscripţia Caransebeş, devenit vacant în urma anulării mandatului exponentului bănăţean Traian Doda. Kemény înregistrează 22 de discursuri, articole şi intervenţii ale lui Mócsáry pentru apărarea naţionalităţilor şi pentru condamnarea regimului reacţionar şi şovinist care guverna Ungaria dualistă. Contribuţiile lui Kemény oferă o bază nouă, solidă şi amplă, pentru cunoaşterea activităţii lui Mócsáry şi aprecierea poziţiei sale progresiste.

O largă atenţie acordă Kemény partidelor politice ale naţionalităţilor, presei şi congreselor respective, dînd şi numeroase indicaţii biografice, nu în toate cazurile riguros controlate, asupra exponenţilor acestora. Din istoria Partidului Naţional Român între anii 1869 şi 1892, începînd cu conferinţele de constituire de la Timişoara (20 ianuarie 1869) şi Miercurea (7—8 martie), pentru a sfîrşi cu textul Memorandului, se publică un număr de 35 de docu-

www.dacoromanica.ro

mente. În ele se cuprind convocările, dezbaterile și hotărîrile conferințelor naționale din anii 1869, 1872, 1878, 1881, 1887, 1890 și 1892. În forma sa inițială, ținînd seama de cele două legi electorale care funcționau în Ungaria, una pentru regiunile ardelene propriu-zise, aflate la est de Munții Apuseni, și alta pentru regiunile din vestul Munților, partidul nu era constituit pe o bază unitară, avînd organizații autonome atît în Ardeal cît și în Banat, Crișana și Maramureș. Aceste organizații se vor contopi într-un singur corp politic abia în 1881, sub prezidența lui Partenie Cosma, cînd se va elabora și un program politic comun, acceptat de către toate grupările provinciale. Deosebiri existau nu numai din punct de vedere al organizării, ci și ca orientare, ca atitudine și tactică politică. Astfel, în timp ce ardelenii, sub influența lui Gheorghe Barițiu și a lui Ioan Rațiu, ca un protest împotriva dualismului, a anexării Transilvaniei la Ungaria și a legii electorale din comitatele lor, care avea censul cel mai ridicat, trecînd peste opiniile lui Șaguna, au preconizat și aplicat *pasivitatea* încă din 1869, refuzînd să participe la alegerile parlamentare și la lucrările Camerei din Budapesta, bănățenii, crișenii și maramureșenii au adoptat această atitudine abia în 1887, pînă atunci fiind adepți ai *activității*. Pasivitatea va fi deci conduita întregului partid național romîn numai între anii 1887 și 1905, pentru ca în acest an, în urma unei noi examinări a situației politice, să se decidă pentru activitate, deputații săi participînd, pînă în 1918, la lucrările parlamentare.

Aceasta a fost de altfel vreme îndelungată și atitudinea sîrbiior și a slovacilor.

Programul politic al partidului național romîn a fost elaborat în conferința din 1881, în fruntea sa figurînd revendicarea *autonomiei Transilvaniei*.

Alte frămîntări și probleme expuse documentar în lucrarea lui Kemény sînt, printre altele, legea presei din 1867, *pronunciamentul* de la Blaj (3/15 mai 1868) împotriva dualismului, urmat de procesul intentat ziarului „Federația" (1869) și de condamnarea deputatului Alexandru Roman la un an închisoare, infirmarea, de către guvernul maghiar, a alegerii lui B. P. Hasdeu și V. A. Ureche ca membri de onoare ai „Asociațiunii pentru literatura romînă și cultura poporului romîn", denunțată în Cameră de către Iosif Hodoș (1869), și expulzarea de către baronul Apor Károly, de pe moșia de la Tofalău, a 26 de familii de foști iobagi, totalizînd 300 de suflete (1869). Apărarea acestora a fost luată de către deputatul Alexandru Roman și de advocatul Ioan Rațiu, viitorul președinte al partidului național romîn. Cu prilejul anunțării interpelării sale asupra expulzaților de la Tofalău, Roman a avut o atitudine categorică, arătînd că izvorul prezenței sale în Cameră este *poporul*. Alte dezbateri în Cameră au fost provocate de cererea lui Iosif Hodoș (1870) de a se acorda o subvenție pentru teatrul romînesc, și de intervenția lui Vicențiu Babeș (1871) pentru susținerea de către stat a școlilor medii ale naționalităților. Ambele cereri au fost respinse, așa cum au fost respinse și cererile sîrbilor și ale slovacilor.

În anul 1872, în urma unei inițiative a primului ministru Lónyay Menyhert, naționalitățile au avut o clipă iluzia că s-ar putea ajunge la o înțelegere cu statul maghiar, romînii, la 3 iulie, în urma întrevederii lui Lónyay cu mitropolitul de la Blaj, înaintînd guvernului chiar și un memoriu cu propuneri concrete — semnat de mitropolitul Vancea, de G. Barițiu, de Elie Măcelariu și Ioan Rațiu — prin care se cerea : *recunoașterea limbii romîne ca limbă oficială în Transilvania, o nouă împărțire administrativă și o nouă lege electorală lipsită de privilegii de clasă și castă, numirea romînilor în funcții publice, libertatea religioasă, autonomia bisericii greco-catolice, salarizarea clerului din bugetul statului, autonomia învățămîntului; numirea de profesori romîni în număr „paritetic" și introducerea limbii romîne în aceeași proporție la universitatea din Cluj, înființarea mai multor școli medii și profesionale*, precum și *subvenționarea școlilor poporale lipsite de fonduri*. Memorii similare înaintaseră și partidele naționale din Croația și Slovacia. Lónyay, în decembrie 1872, a demisionat însă din fruntea guvernului, așa încît memoriile înaintate au rămas fără răspuns. Primul volum al lui Kemény se încheie cu reproducerea textului *Memorandului* din 1892, alcătuit de partidul național romîn, prin Iuliu Coroianu, și prezentat, la Viena, împăratului Francisc Iosif I, ca un rechizitoriu împotriva politicii de desnaționalizare impusă de guvernele maghiare o dată cu proclamarea dualismului, și cu declarațiile lui Ioan Rațiu, șeful delegației memorandiste, asupra refuzului împăratului de a primi „Memorandul".

★

Al doilea volum al lui Kemény expune documentele dintr-o perioadă cu mult mai scurtă, 1892—1900, dar, în același timp, cu mult mai agitată și mai bogată în evenimente. În acești ani, paralel cu criza dualismului, izbucnește lupta de clasă a muncitorilor din marea industrie și a proletariatului agricol, iar contradicțiile naționaliste burgheze ating punctul culminant.

Dezvoltarea economică și culturală a naționalităților, așa cum arată autorul în prefață,

www.dacoromanica.ro

concretizată prin instituțiile financiare, prin asociațiile agricole și culturale și prin organizațiile autonome bisericești, dă un puternic avînt mișcării politice a naționalităților, determinîndu-le, deși pe plan tactic rămîn încă „pasive", să fie cu mult mai îndrăznețe și mai active. Apariția proletariatului naționalităților, urmărită de autor cu specială atenție, mai ales pe linia agrar-socialistă, creează apoi situații noi, necunoscute epocii precedente, și noi raporturi de forțe. Partidele naționale, ale tuturor naționalităților, ajung, atît față de guvernele maghiare cît și față de propriile lor mase, într-un categoric impas. În sînul lor, prin scindare, începe o adevărată luptă între conservatori și progresiști, între moderați și radicali, naționalitățile trebuind, pe lîngă problemele de interes pur național, să-și fixeze atitudinea și față de problemele economice și sociale. La sîrbi se ciocnesc astfel liberalii cu radicalii, la sași „verzii" cu „negrii", la slovaci „martoniștii" cu „hlasiștii", iar la romîni polemicele se poartă între aderenții „Tribunei" de la Sibiu și susținătorii „Tribunei poporului" de la Arad, și între aceștia și moderații din partidul național. Totodată, naționalitățile caută și o mai strînsă și mai eficace colaborare între ele, organizînd, la Budapesta, în 1895, un congres al naționalităților care va stîrni o mare vîlvă în întreaga monarhie. Kemény demască, prin zeci de documente, politica reacționară a guvernelor Szapáry, Vekerle, Bánffy și Széll, precum și atitudinea șovinistă a partidelor maghiare opoziționiste și a partidelor naționale burgheze.

Un amplu spațiu îl ocupă în acest volum marile procese politice ale vremii, *Memorandul*, *Replica*, *Hruban*, *Vajansky*, *Narodnie Novini* etc., ale căror dezbateri și condamnări au arătat întreaga monstruozitate și șubrezenie a regimului dualist.

Nici acum n-au lipsit însă unele încercări și inițiative, din nefericire, după constatarea lui Kemény „din ce în ce mai rare", pentru a crea legături între poporul maghiar și celelalte naționalități, în această direcție remarcîndu-se articolele lui Horváth Gyula din 1893, scrisoarea romancierului Jókai către societatea culturală „Matica" (1894), primirea la Debrețin a corului „Stancovici" (1898) etc.

Din punct de vedere al cititorului romîn, punîndu-se la contribuție aceleași izvoare arhivistice și ziaristice menționate în paginile de mai sus, la care se adaugă o remarcabilă bibliografie românească, deși cu unele lacune, al doilea volum al lui Kemény aduce contribuții hotărîtoare la cunoașterea tuturor evenimentelor și problemelor care au frămîntat opinia publică între anii 1892 și 1900.

Volumul se deschide astfel cu prezentarea documentată a ecoului „Memorandului" din 1892 în presa și în parlamentul maghiar, și a „Replicei" din același an a studenților romîni, adresată studențimii maghiare, al cărei autor, Aurel C. Popovici, a fost condamnat la 31 august 1893 la patru ani închisoare. Procesul „Replicei" a fost urmat în 1894 de marele proces al „Memorandului", care s-a ținut la Cluj în zilele de 7—25 mai, în urma căruia întregul comitet al partidului național. În frunte cu Ioan Rațiu, a fost condamnat la închisoare cu pedepse variind între două luni și 5 ani. Acesta a fost cel mai mare proces politic al romînilor din Ungaria dualistă. În jurul lui s-a scris o întreagă literatură. În lucrarea lui Kemény se află 31 de documente memorandiste unele dintre ele inedite, provenind din arhivele de la Budapesta, care întregesc în mod concludent studiile romînești asupra acestui pasionant capitol din istoria Transilvaniei. Documente tot așa de utile — 12 la număr — aduce Kemény și în legătură cu ancheta ordonată împotriva societății studențești *Petru Maior* de la Budapesta, a cărei activitate, în 1895, la 29 decembrie, a fost interzisă în mod temporar, precum și asupra congresului naționalităților ținut la Budapesta în 10 august 1895 pentru afirmarea solidarității popoarelor oprimate. La p. 385 ni se dă, după ziarul „Tribuna", și o listă a participanților romîni la congresul naționalităților.

Alte documente care solicită atenția cititorului sînt cele selecționate în legătură cu dizolvarea, la 28 septembrie 1894, ca o consecință a procesului de la Cluj, a partidului național romîn, urmată, peste un an, de grațierea celor condamnați, și de conflictele ce izbucnesc apoi între memorandiști, culminînd cu criza „Tribunei" (1896). Guvernul, care era angajat irevocabil pe calea politicii de opresiune, și care tocmai atunci sărbătorea mileniul întemeierii statului feudal maghiar, profită de criza dinăuntrul partidului, pentru a strînge și mai mult cătușele oprimării. În această perioadă apar legi speciale pentru maghiarizarea numelor localităților și a persoanelor, se impune modificarea statutelor și a numelui „Asociațiunii", se accentuează imixtiunea autorităților de stat în problemele școlare și bisericești și se interzic întrunirile convocate în numele partidului național romîn. Iar pentru ca această politică să fie urmărită într-un mod sistematic și ferm, se înființează, în 1895, la Budapesta, sub guvernarea lui Bánffy, chiar și o „Secție a naționalităților", cu misiunea de a urmări aplicarea planului de maghiarizare. Burghezia e în derută. Poziția ei „pasivistă", de la care aștepta rezolvarea problemelor naționale, e compromisă. Se simte nevoia

www.dacoromanica.ro

unui nou spirit şi a unor noi orientări politice. Acestea se vor vedea în volumul următor al lucrării lui Kemény. Împotriva derutei burgheziei, a derutei tuturor burgheziilor naţionalităţilor din Ungaria, împotriva concepţiei şi a atitudinii lor naţionale se ridică însă activitatea din ce în ce mai dinamică a proletariatului, bazată pe solidaritatea clasei muncitoare, pe prietenia dintre maghiari, romîni, sîrbi, slovaci etc. Documentele publicate de Kemény despre relaţiile naţionalităţilor cu mişcările muncitoreşti din anul 1897 sînt semnificative pentru apariţia noilor forţe politice. Istoricii din Republica Populară Ungară, în volumele „Documente alese din istoria mişcării muncitoreşti din Ungaria", au publicat numeroase mărturii care relevă patriotismul socialist al poporului maghiar îmbinat organic cu internaţionalismul proletar.

Evident, într-o lucrare de proporţiile „Documentelor" publicate de Kemény sînt inevitabile şi anumite erori, confuzii şi lacune mai ales pe linia detaliilor cronologice şi a evidenţelor bibliografice. Astfel, deşi Kemény, în depistarea, selecţionarea şi traducerea pieselor documentare s-a bucurat de concursul unor încercaţi specialişti în istoria şi literatura romînă, ca Gáldi Laszló şi I. Toth Zoltán, totuşi în notele biografice şi bibliografice care însoţesc cele două volume de documente s-au strecurat numeroase erori, inexactităţi şi lacune. Andrei Şaguna, de exemplu, citat deseori în „Documentele" lui Kemény, nu s-a născut la 1809 şi n-a răposat la 1881, cum se arată la p. 305 din primul volum, ci s-a născut la 21 decembrie 1808 şi a murit la 16 iunie 1873. În rîndurile consacrate biografiei sale nu se arată nici rolul său la întemeierea şi conducerea „Asociaţiunii pentru literatura romînă şi cultura poporului romîn" (1861—1867), şi nici acţiunea sa pentru a determina partidul naţional romîn să adopte o linie politică activistă. Ion Popasu, episcopul Caransebeşului, nu s-a născut nici el la 1802 (p. 619, I), ci la 20 decembrie 1808; Corneliu Diaconovici, la care în locul anului de naştere se pune un semn de întrebare iar anul morţii e arătat ca fiind 1918 (p. 715, I), s-a născut la 1859 şi a murit la 1923; în locul anului morţii lui Iuliu Coroianu e pus acelaşi semn de întrebare (p. 189, I) — Coroianu a murit la 30 martie 1927; Vasile Lucaci n-a murit în 1923 (p. 847, I), ci la 22 noiembrie 1922; semnul întrebării apare şi în locul anului morţii lui Eugen Brote (p. 615, I), George Pop de Băseşti (p. 847, I), Ioan Rusu-Sirianu (p. 153, II) şi Partenie Cosma (p. 574, II); Brote a murit în 1913, Pop în 1919, Rusu-Sirianu în 1909, iar Partenie Cosma în 1923. Ioan Raţiu, preşedintele partidului, n-a ajuns preşedinte în 1880 (p. 177, II) ci abia în 1892; George Bariţiu, căruia, la p. 176, vol. I, i se menţionează diferite contribuţii şi titluri, este, cu toate acestea, prezentat insuficient; dintr-o biografie a lui Bariţiu nu poate lipsi informaţia că el a întemeiat, pe lîngă „Gazeta de Transilvania" şi „Foaia pentru minte, inimă şi literatură" (1838), revista „Transilvania" (1868) şi ziarul „Observatoriul" (1878) şi că a fost preşedinte al partidului (1884), al „Asociaţiunii" (1888) şi al Academiei (1893); Iosif Hodoş, din care se reproduc numeroase discursuri şi intervenţii, trebuia prezentat (p. 13, I) şi ca autor al studiului *Romînii şi constituţiile Transilvaniei* apărut în 1871; lui Aron Densuşeanu i se menţionează colaborarea neinteresantă de la revista „Amicul familiei" şi nu se relevă contribuţia sa la întemeierea ziarului „Orientul latin" (1874) şi intervenţia, prin studiul *Romînii şi Maghiarii* (1875), pentru organizarea tuturor romînilor din Austro-Ungaria într-un singur corp naţional; Visarion Roman e înfăţişat de asemenea numai ca întemeietor al băncii „Albina" şi ca redactor al revistei „Albina Carpaţilor" (p. 278, I), trecîndu-se peste importantul său rol la convocarea conferinţei politice de la Miercurea (1869) şi al susţinerii politicii pasiviste.

Astfel de erori se constată şi în notele scrise asupra băncilor romîneşti din Transilvania (p. 713, I). Banca din Arad nu se numea „Victoriana", ci „Victoria", „Aurora" de la Năsăud n-a fost înfiinţată la 1879 ci în 1873; „Ardeleana" din Orăştie, „Timişana" din Timişoara şi „Mureşana" din Reghin n-au fost întemeiate în 1886, ci în 1885; banca „Meseriaşul romîn" din Braşov n-a fost nici ea înfiinţată în 1887, ci în 1888.

În ceea ce priveşte lucrările bibliografice, socotim că lucrarea lui Kemény n-ar fi avut decît de cîştigat dacă pe lîngă *Cartea de Aur* a lui T. V. Păcăţian utilizată numai în vol. II, ar fi urmărit şi monografia lui Eugen Brote, *Cestiunea romînă în Transilvania şi Ungaria* (Buc. 1895), tipărită şi în limbile italiană şi germană, numită de N. Iorga „vestita lucrare", *Tribuna şi tribuniştii* de Ioan Slavici (Orăştie, 1896), *Procesele politice de presă ale romînilor din Transilvania* de V. Gionea (Braşov, 1944), precum şi scrierea lui N. N. Petra despre *Băncile romîneşti din Ardeal şi Banat* (Sibiu, 1936) iar asupra conferinţei de la Miercurea din 1869 şi a orientării politice pasiviste a partidu lui naţional romîn, studiul nostru *Pasivism şi activism*, publicat în revista „Familia" Buc., 1942, nr. 11—12, p. 71—81 şi *Noi contribuţii la cunoaşterea vieţii şi activităţii lui Visarion Roman, corespondenţa sa cu G. Bariţiu şi Iosif Hodoş* (Sibiu, 1942).

www.dacoromanica.ro

Forța și prestigiul lucrării lui Kemény, al cărui final, înfățișînd epoca 1900—1918, îl așteptăm pentru a ne putea fixa asupra ei o opinie definitivă și a sublinia concluziile care se impun, nu constă însă în astfel de amănunte, ușor de remediat la o nouă ediție, ci în principiile democratice care o însuflețesc, în riguroasele criterii istorice în spiritul cărora a fost realizată și în tendința sinceră de a contribui prin tratarea științifică, obiectivă, la cunoașterea și consolidarea legăturilor dintre romîni, maghiari, sîrbi, slovaci, croați și ruteni, pentru a crea astfel în spațiul carpato-dunărean o solidaritate durabilă.

Vasile Netea

www.dacoromanica.ro

BIBLIOGRAPHIE INTERNATIONALE DES TRAVAUX HISTORIQUES PUBLIÉS DANS DEUX VOLUMES DE „MÉLANGES", 1880—1939. *Etablie avec le concour des comités nationaux sous la direction de Hans Nabholz.*

Editée par le Comité international des Sciences Historiques, Paris, Librairie Armand Colin, 1955, XI + 443 p.

În 1930, Henri Pirenne a propus la Congresul de istorie de la Varşovia adoptarea unui proiect de publicare a unei bibliografii internaţionale a lucrărilor istorice tipărite în volumele omagiale. Era necesar ca o serie de materiale de primă importanţă, publicate risipit şi ocazional, să fie accesibile, sub o formă sistematizată, cercetătorilor. După o muncă intensă de depistare, materialul a fost strîns şi redactat.

Bibliografia cuprinde două părţi. Prima prezintă lista volumelor omagiale pe ţări în ordine alfabetică, a ţărilor europene. Fiecare listă este împărţită în două secţii : a) volume omagiale ce conţin lucrări care tratează subiecte diferite şi b) volume omagiale ale căror lucrări tratează toate acelaşi subiect (un personaj sau un eveniment, un institut sau o societate ştiinţifică). Partea a doua cuprinde articolele din volumele omagiale aşezate conform unei clasificări făcută la începutul acestei părţi. Lucrarea se încheie cu un indice al persoanelor, evenimentelor istorice, al institutiilor şi societăţilor ştiinţifice şi cu un indice al autorilor care au colaborat la volumele omagiale.

T. S.

BÜCHERKUNDE ZUR WELTGESCHICHTE VOM UNTERGANGE DES RÖMISCHEN WELTREICHES BIS ZUR GEGENWART. Bearbeitet von G. Franz. München, R. Oldenburg Verlag, 1956, 544 p.

Volumul a fost redactat prin colaborarea mai multor specialişti, fără să reuşească a da celor interesaţi o bibliografie selectivă alcătuită cu răspundere ştiinţifică.

Capitolul bibliografic privind Romînia, semnat de G. Stadtmüller, care aparţine centrului de la München (Südostforschungen), menţionează lucrări şi autori fără valoare ştiinţifică, net reacţionari sau chiar fascişti ca : M. Kremnitz, *Aus dem Leben König Karls von Rumänien*, 4 vol. 1894—1900 ; P. Linderberg, *König Karl von Rumänien* ; E. Walhe, *Carmen Sylva*, 1933 ; D. Sturdza, *La succession au trône de la Roumanie* ; D. Sturdza, *Le dix mai*, Buc., 1887 ; C. Z. Codreanu, *Die eiserne Garde*, 1939. În schimb, revistele : „Anuarul Institutului de istorie din Cluj", „Balcania", „Studii", nici nu se menţionează. *Istoria Romînilor* a lui N. Iorga este semnalată ca avînd şase volume, pe cînd în realitate are zece. *Documentele privind istoria Romîniei* nu sînt citate pe cele trei secţii : Transilvania, Moldova şi Ţara Romînească şi se dau ca apărute şase volume. Nici o menţiune în legătură cu documentele despre războiul de la 1877. Lucrări de erudiţie ca acea a lui I. Bogdan, Sîrbu, despre politica externă a lui Matei Basarab (deşi scrisă în limba germană) sînt inexistente.

Desigur că 30 de titluri sînt insuficiente într-o bibliografie universală pentru a orienta pe cititori ; ele dovedesc că întocmirea culegerii este vădit tendenţioasă.

T. S.

BIOGRAPHISCHES WÖRTERBUCH ZUR DEUTSCHEN GESCHICHTE von *Hellmuth Rössler* und *Günther Franz* unter Mitarbeit von *Willy Hoppe*.

München, Verlag von R. Oldenburg, 1953, XLVIII + 966 p.

Acest dicţionar bibliografic are drept scop să servească la o orientare şi o informare rapidă în sectorul istoriei Germaniei. Dicţionarul propriu-zis este precedat de trei indici : a) un indice cronologic al biografiilor, b) un indice al funcţiilor diferitelor personagii, şi c) un altul al provinciilor şi personagiilor care au

www.dacoromanica.ro

activat în cadrul acestora. Fiecare biografie este însoțită de o scurtă notă bibliografică. Autorii și-au limitat biografiile, oprindu-se la anul 1933.

T. S.

PIER FAUSTO PALUMBO, *Bibliografia storica internazionale, 1940—1947.* Con una introduzione sullo stato degli studi storici durante e dopo la seconda guerra mondiale.

Roma, Le edizioni del Lavoro, 1950, LXIII + 241 p.

Autorul ne prezintă o bibliografie selectivă a lucrărilor de istorie apărute în cursul celui de-al doilea război mondial. Ea este precedată de o amplă introducere în care se arată transformările suferite în acest răstimp de diferitele școli istorice. Bibliografia conține și o serie de articole din diferite reviste. Supusă unor sondagii se constată că ea dă într-adevăr tot ce a apărut mai esențial în cei șase ani.

T. S.

PRIMA SESIUNE ȘTIINȚIFICĂ DE BIBLIOGIE ȘI DOCUMENTARE.

Biblioteca Academiei R.P.R.,354 p.

Rezultatele cercetărilor de bibliologe din țara noastră sînt puse la îndemîna specialiștilor și a altor oameni interesați în problemele științifice, prin cîteva publicații de valoare cum sînt : „Studii și cercetări de bibliologie" apărut în 1955, nr. 2 apărut în 1957 și *Prima sesiune științifică de bibliologie și documentare.* Aceasta din urmă cuprinde lucrările celor două secții de bibliografie și documentare, biblioteconomie și istoria cărții, prezentate pentru prima oară în sesiune, dintre care facem cunoscute cîteva cititorilor noștri.

Numeroase comunicări sînt de strictă specialitate, referindu-se la sublinierea deficiențelor sistemului de clasificare zecimală, la indicarea unor metode perfecționate, la introducerea mecanizării etc.

În cadrul acestei secții, găsim articolul lui Ion Crișan despre „Contribuții bibliografice la cunoașterea traducerilor în limba română din opera lui Marx și Engels", în care autorul face analiza lucrărilor traduse la noi pînă în ajunul Marii Revoluții Socialiste din Octombrie.

George Baiculescu, în articolul „Despre organizarea bibliografiei naționale retrospective românești", după ce amintește încercările pe care cercetătorii români le-au făcut de-a lungul anilor pentru întocmirea bibliografiei românești vechi, încheiată în 1944, reliefează necesitatea continuării acestei lucrări în vederea alcătuirii unei bibliografii românești moderne. Academia R.P.R. a reluat firul acestei tradiții și lucrează la organizarea instrumentelor de orientare în domeniul cărții românești, necesare în dezvoltarea cercetărilor respective.

Despre alcătuirea unei bibliografii istorice a României pentru secolul XIX, relevăm articolul semnat de Paul Simionescu. Această lucrare, în curs de alcătuire la Institutul de istorie, va prezenta materialul necesar documentării științifice pe tărîmul istoriei patriei noastre, realizînd un repertoriu bibliografic de izvoare moderne și contemporane privitoare la istoria României în secolul XIX. Autorul face apoi o scurtă privire retrospectivă asupra celor mai importante lucrări bibliografice cu caracter general. „Bibliografia istorică a României pentru secolul XIX" va reprezenta o valoroasă sursă de informații bibliografice pentru cunoașterea faptelor istorice, sociale, economice și culturale din secolul al XIX-lea.

Din capitolul intitulat „Istoria cărții" facem cunoscut articolul „Începutul tipografiei în Țara Românească', semnat de P. P. Panaitescu, în care autorul încearcă să elucideze problema — pusă în comunicarea lui V. Molin — în legătură cu locul unde au fost tipărite cărțile liturgice slave, Liturghierul, Octoihul și Evangheliarul lucrate de Macarie, patronate de domnii Radul cel Mare, Vlad cel Tînăr și Neagoe Basarab. P. P. Panaitescu, combătîndu-l pe V. Molin, susține ca probabilă teza tipăririi în țară a celor trei cărți amintite, și nu la Veneția.

T. Sotirescu aduce o interesantă contribuție prin prezentarea unor însemnări ale domnului Nicolae Mavrocordat făcute pe o ediție a „Principelui" lui N. Machiavelli, ediție păstrată printre puținele volume ale „Bibliotecii Mavrocordaților".

Cărțile scrise în limba maghiară, dintre sec. XVI—XVII, de la Biblioteca Universității din Cluj, sînt prezentate la Maya Kertesz. Tipăriturile ardelene, lucrate în cea mai mare parte la Cluj, se împart în două categorii : opere cu caracter religios și cu caracter laic. Autoarea reliefează pe cele mai importante dintre ele, subliniind valoarea lor culturală.

Problema tipăriturilor ardelene din veacul al XVI-lea o tratează și Ștefan Semlyén, vorbind despre cărțile din Biblioteca Academiei, filiala Cluj.

Volumul se încheie cu capitolul „Istoria Bibliotecilor", în care găsim articole intere-

www.dacoromanica.ro

sante, ca cel semnat de V. Cîndea, privitoare la organizarea, istoricul și importanța bibliotecilor din diferite orașe ale țării.

Ana Ioachim

KUKULES FEDON: Βυζαντινῶν βίος καὶ πολιτισμὸς [Viața și civilizația bizantinilor], vol. I, fasc. 2, Atena, 1948, 292 p. +2 pl.; vol. II, fasc. 1, Atena, 1948, 248 p. +2 pl.; vol. II, fasc. 2, Atena, 1948, 240 p. +5 pl.; vol. III, Atena, 1949, 404 p. + 7pl.; vol. IV, Atena, 1951, ,500 p. + 19 pl.; vol. V, Atena, 1952, 467 p. + 12 pl.; vol. V supliment, Atena, 1952, 118 p.

Fedon Kukules, profesor la Universitatea din Atena, decedat în 1955, a publicat în limba greacă, în colecția Institutului francez de la Atena, o monumentală operă despre viața și civilizația bizantinilor în mai multe volume.

Prof. F. Kukules, cunoscut istoricilor prin numeroasele și valoroasele sale lucrări publicate în revistele de specialitate și mai ales în revista „Ἐπετηρὶς ἑταίρειας βυζαντινῶν σπουδῶν", ", a reușit să pună la dispoziția cercetătorilor un bogat și variat material referitor la viața și civilizația bizantinilor.

Opera lui Kukules interesează firește și pe istoricii romîni, date fiind legăturile multilaterale ale țărilor romîne cu Bizanțul. Spațiul unei prezentări nu ne permite să ne extindem prea mult, de aceea vom căuta să arătăm foarte pe scurt conținutul celor cinci volume în șapte fascicule.

În vol. I, autorul se ocupă de poezii și cîntece de dragoste, de nuntă și de horă, de bocete, proverbe și ghicitori, superstiții și vrăjitorii. Tot aici tratează și despre astrologie, oracole, necromanții, magie, stafii etc. Autorul se ocupă de sărbătorile religioase, precum și de serbările sociale: zile de naștere și onomastice și cele populare: calende, 1 martie etc. Apoi e vorba de diferite serbări legate de persoana împăratului: urcarea pe tron, căsătoria, încoronarea, primirea suveranilor sau a principilor străini etc.

În volum găsim un bogat material despre asistența socială la bizantini, care se dădea în primul rînd de cetățenii mai înstăriți și apoi de autoritățile conducătoare ale orașelor și mai ales de cler. Tot aici autorul se ocupă și de așezămintele de binefacere, ca spitale, aziluri etc. Ultimul capitol este consacrat meșteșugarilor și micului comerț.

În vol. II, fasc. 2, autorul se ocupă, între altele, de îmbrăcămintea, de mobilele și vasele din casele bizantine.

În vol. III, Kukules, după ce face istoricul hipodromului din Constantinopol, se ocupă de jocurile atletice, de spectacolele populare etc. Tot în acest volum el tratează despre bîlciuri și se oprește mai mult asupra acelui din Salonic pe care îl găsește atestat încă din secolul al XII-lea. La acest bîlci se expuneau și se vindeau mărfuri aduse nu numai din interiorul țării, ci și de peste hotare, din Italia, Spania Egipt, Moesia, Pont. Bîlciul era frecventat de numeroși vizitatori greci, celți, italieni, sciți, iliri.

Volumul IV tratează despre ceremoniile ce aveau loc atît la cetățenii bizantini, cît și la curtea imperială, la diferite ocazii: nașteri, botezuri, căsătorii, moarte, îngropare etc. Autorul trece apoi la descrierea locuințelor bizantinilor și arată cum se clădeau, ce materiale se întrebuințau etc.

Într-un alt capitol prof. Kukules se ocupă de străzile din orașele bizantine; arată cum erau pavate, cine îngrijea de buna lor stare, ce denumiri aveau, ce canalizare exista etc.

În ultimul capitol, e vorba de băi care erau de trei feluri: publice, particulare și mănăstirești; se arată unde se clădeau, cum se încălzeau și se luminau, care erau orele de funcționare, ce taxe se plăteau etc.

În volumul V în capitolul despre agricultură, autorul arată cum se stabileau hotărniciile, cum se făcea măsurătoarea pămîntului, care erau uneltele pentru lucrarea pămîntului, cum se făcea semănatul, seceratul și treieratul și care erau plantele de cultură etc.

Într-un alt capitol e vorba de creșterea vitelor (oi, capre), de bolile și combaterea lor; de modul cum se făcea pescuitul, despre viața marinarilor și în special de vasele de comerț. Se dau amănunte cum se fabricau aceste vase, ce materiale se întrebuințau, care era capacitatea lor și cum se măsura și ce echipaj aveau.

Volumul se încheie cu un capitol referitor la vînat.

Volumul V, supliment, cuprinde numeroase probe prin care se arată că multe din datini și obiceiuri, fapte istorice, superstiții etc. din trecut sînt astăzi arătate printr-un simplu proverb sau dicton popular în greaca modernă.

Fiecare volum se încheie cu indici de cuvinte și de nume proprii, care ajută foarte mult la consultarea materialelor publicate.

Bogatul material cuprins în cele cinci volume este extrem de prețios pentru acei care se ocupă cu studierea vieții și civilizației bizantinilor. Răposatul profesor de la Universitatea din Atena a utilizat, pe lîngă scriitorii bizantini, o foarte bogată bibliografie greacă și străină. Istoriografia greacă s-a îmbogățit cu o operă din cele mai valoroase, dintre cele care au apărut în ultimele decenii cu privire la istoria Bizanțului. Lucrarea lui Kukules va fi de un real folos și cercetătorilor romîni.

Nestor Camariano

www.dacoromanica.ro

„REVUE DES ÉTUDES BYZANTINES", XIV, 1956, p. 303.

Institut français d'études byzantines.

Cîteva însemnări despre studiile publicate în acest volum, care tratează în genere probleme mărunte.

A. Wenger analizează mai multe catechisme și homilii inedite ale lui Ioan Chrisostom aflate între manuscrisele bibliotecii mănăstirii Stavronikita de la Athos.

V. Laurent se ocupă de corespondența Irenii, soția despotului Ioan Paleolog, adresată confesorului ei, după părerea autorului hesychastul Ignatie.

J. Darrouzèse face o descriere sumară a fondului de la Patmos — 706. Printre scrisorile aflate, sînt unele de interes istoric scrise de Leon Synades, Nicephor Uranos și Theodor Daphonates.

R. Guilland publică de mai multă vreme în revistele de specialitate studii despre funcțiuni din complicatul aparat de stat bizantin. În articolul din acest număr se ocupă despre variatele forme de primicieri dintre care cel mai important era cel aulic (*Etudes de titulature byzantine — Les titres auliques réservés aux eunuques. Le primicier*, p. 122—157). La sfîrșitul secolului XI apare și titlul de mare primicier, comandant al corpurilor de auxiliari turci.

R. J. Loenertz aduce unele precizări și corectări la istoria ducatelor catalane din Grecia pe baza informațiilor lui Zurita. Concluzia autorului pe marginea corecturilor este că opera lui K. Hopf istoricul dominației latine în Grecia, trebuie cercetată cu precauție.

V. Grumel stabilește că „Invectivele împotriva armenilor" atribuie catholicosului Isaac, publicarea în P. G. vol. CXXXII sînt scrise la date diferite și de autori deosebiți. Prima invectivă ar fi fost scrisă de un călugăr armean în sec. XII—XIII, iar a doua în sec. XI de un călugăr de la Peribleptos, Euthymie.

Din restul materialului semnalăm ca util buletinul critic, scris de Laurent cu scurte referințe asupra cataloagelor, fondurilor de manuscrise publicate în 1955 și despre lucrări recente în domeniul paleografiei și istoriei textelor grecești.

E. Frances

„BYZANTINOSLAVICA", XVII (1956), fasc. 1 și 2, p. 402.

Ceskoslovenska Akademia. Ved. Slovansky Ustav.

Cele două volume ale „Byzantinoslavicei" din anul 1956 cuprind studii din cele mai variate domenii ale bizantinologiei. În primul articol, H. Evert Kappesowa (Lotz) analizează frămîntările din interiorul bisericii bizantine după moartea lui Mihail VIII Paleolog. Lichidarea oficială a unionismului a fost, după părerea autoarei, o măsură politică luată de Andronic al II-lea în speranța că-și va putea atrage unele simpatii în rîndul populației.

M. Loos (Praga) în „Două contribuții la istoria paulicienilor", p. 19—57 se ocupă de studiile lui H. Grégoire și F. Scheidweiler privind izvoarele istoriei paulicienilor. Împotriva părerii lui Grégoire, M. Loos crede că tratatul despre paulicieni a fost scris tot de Petre Sicilianul mai înainte de a fi scris istoria manicheenilor. De asemenea, Loos împotriva părerii lui Grégoire consideră că prima carte împotriva manicheenilor aparține lui Photie.

R. Guilland (Paris) face o descriere a construcțiilor care compuneau cartierul unde erau cantonate unitățile de gardă imperială în Constantinopol.

Ultimul articol din primul volum este semnat de J. Posvar (Erno), „Elemente bizantine în dreptul morav despre vii", p. 120—124.

Volumul următor cuprinde comunicarea făcută la congresul de bizantinologie de la Istambul din septembrie 1955 de delegata sovietică Z. V. Udalțova (Moscova), „Problemele fundamentale în bizantinologia și știința istorică sovietică", p. 195—219.

Principalele probleme care preocupă bizantinologii sovietici sînt: cercetarea particularităților feudalismului bizantin în raport cu dezvoltarea societății feudale din Europa apuseană și din Orientul apropiat, studierea condițiilor de trecere de la sclavagism la orînduirea feudală, rolul slavilor în transformarea imperiului roman de răsărit, relațiile de producție în orașul bizantin din perioada de formare a feudalismului, problema formării proprietății feudale și aservirii producătorului direct, caracterele specifice ale feudalismului bizantin, relațiile Bizanțului cu țările slave și în special cu Rusia kieviană etc.

D. Anghelov (Sofia) se ocupă despre „Unele aspecte ale cuceririi popoarelor balcanice de turci", p. 220—275. Autorul insistă asupra consecințelor dezastruoase pentru economia întregii Peninsule Balcanice a prădalnicei cuceriri turcești. Ca urmare a pustiirii unor întregi regiuni, turcii au colonizat Peninsula Balcanică cu populație adusă din Asia Mică.

I. Dujčev (Sofia) publică în continuare studiul său despre „Cucerirea turcă și ocuparea Constantinopolei în literatura slavă contemporană", p. 276—340. Sînt analizate în special povestirile ruse care se ocupă de cucerirea Constantinopolei și sînt examinate împreju-

www.dacoromanica.ro

rările în care s-a ajuns la formarea concepției politice, Moscova, a treia Romă. În continuare autorul se ocupă de operele polone și cehe privind cuceririle turcești în Peninsula Balcanică.

B. Leib (Strassbourg) schițează viața ștearsă a împăratului Constantin Ducas.

Numeroase dări de seamă și un bogat material bibliografic întregesc aceste două volume. Printre acestea se găsesc întotdeauna mențiuni despre lucrările publicate la noi în țară, cu oarecare contingență cu bizantinologia.

E. Frances

LOUIS HALPHEN : *Initiation aux études d'histoire du moyen âge.* Troisième édition, revue, augmentée et mise à jour par. I. Renouard.

Paris, Presses Universitaires de France, 1952, XV + 205 p.

A treia ediție a acestei lucrări scoasă sub îngrijirea cunoscutului medievist francez Yves Renouard, elev al lui Halphen, cu textul neschimbat, însă cu bibliografia sporită. În această carte mult căutată în Franța, atît studentul cît și cercetătorul pot găsi în ea cu ușurință indicația unor importante instrumente de lucru, monografii etc. Totuși, după cinci ani de la apariția acestei ediții se resimte necesitatea unei repuneri la punct a lucrării, în special în sectorul monografiilor.

T. S.

ADALBERT ERLER : *Das Strassburger Münster und Rechtsleben des Mittelalters*, în „Frankfurter Wissenschaftliche Beiträge", Bd. 9.

Frankfurt am Main, Vittoria Klostermann, 1954, 60 p.

Autorul, bazîndu-se pe un bogat material, arată că la portalul de sus al domului din Strassburg aveau loc judecăți, dovedind că multe dintre bisericile medievale au avut funcțiuni complexe, servind și ca locașuri pentru oficierile propriu-zise și ca locuri de adunare. Grupul plastic ce se găsește pe acest portal, disputa dintre Ecclesia și Synagoga simbolizează o dispută cu caracter juridic în fața judecătorului suprem. După ce analizează partea simbolică a portalului de sud, autorul reconstruiește pe baza textelor figurative a cronicelor funcția ce a avut-o această parte a domului.

T. S.

Dr. M. A. HALÉVY (București), *Médecins juifs d'origine hispano-portugaise dans les pays roumains*, în „Revue d'histoire de la médecine hébraique", nr. 3, mars, Paris, 1957 (p. 21—30).

Dr. M. A. Halévy, cunoscut pentru lucrările sale în domeniul semitologiei, urmărește activitatea unor medici evrei de origine spaniolă care au trăit în țările românești începînd cu a a doua jumătate a veacului al XV-lea.

Printre medicii care se interesează de noi sau care vin din Peninsula Iberică în țările române citează pe Hisday ibn-Saprut din Cordova, semnalat de notarul anonim al regelui maghiar Béla (sec. X), pe celebrul voiajor Banjamin de Tudele, autor al unei lucrări despre aceste relații (sec. al XII-lea), pe Isaac-Beg care-l vizitează la 1472 pe Ștefan cel Mare, pe Salomon ben Nathan Askenazy zis Tedeschi care vizitează pe la 1520 pe Sigismund al II-lea la Cracovia și care face și un voiaj în Moldova, pe medicul Jacob din serviciul lui Sinan Pașa, pe Salomon ibn-Arroyo, autor de studii variate care trăiește pe la 1618 la Iași etc.

E. Manu

E. D. TAPPE : *Documents concerning Rumania in the Paget Papers*, în „The Slavonic and East European Review", tom. XXXIII, nr. 80, Londra, 1954, p. 201—211.

Cercetînd arhiva lordului Paget, fost ambasador englez la Constantinopol la sfîrșitul secolului al XVII-lea, autorul a descoperit corespondența acestuia și a secretarului său Schreyer cu C. Brîncoveanu, cu stolnicul C. Cantacuzino și cu C. Duca domnul Moldovei (p. 201—208). Cele 102 scrisori sînt din perioada anilor 1694—1701 și se referă la negocierile pentru încheierea și ratificarea păcii de la Carlovitz (1699).

Din conținutul lor reiese rolul pe care l-a avut Anglia în încheierea păcii dintre turci și austrieci, precum și rolul de intermediari ai domnilor din Țara Românească și Moldova și al stolnicului C. Cantacuzino.

O altă piesă importantă aflată în aceeași arhivă o constituie jurnalul de călătorie al lordului Paget în Țara Românească și Transilvania pe cînd se întorcea la Loudra, venind de la Constantinopol (p. 209—211). Acest jurnal poate fi comparat cu jurnalul lui Ed. Chishull care l-a însoțit și cu textul cronicei lui Radu Greceanu care descrie vizita lui Paget în Țara Românească.

www.dacoromanica.ro

În anexă se dă lista celor 102 scrisori precum şi rezumatul jurnalului de călătorie a lui Paget.

C. Şerban

E. D. TAPPE: *Patrick Simpson. A scottish merchant in the Moldavian potash Trade*, în „The Slavonic and East European Review", tom. XXX, 75, Londra, 1952, p. 494—513.

Autorul prezintă materiale privitoare la activitatea negustorului scoţian Patrick Simpson care a exportat potasă din Moldova în Polonia — la Danzig — şi în Turcia — pentru pieţele din Levant. Documentele din anii 1661—1668 provin din diferite fonduri: Public Record Office, Londra — State Papers —, arhiva personală a maiorului James Hanbury din Hill Rutland, condica lui Winchelsea (Letter Book) şi *Historical Manuscripts commission's*, t. I.

Articolul se ocupă şi cu producerea potasei în Moldova în sec. XVII de către negustorul scoţian Patrick Simpson aflat în tovărăşie cu doi negustori greci: Fragolo Pepano şi Ververi Nemico. Astfel aflăm că se producea potasă, de trei calităţi, în satele: Rahova, Unceşti, Gîrbeşti şi „Schiniasti" lîngă Vaslui (p. 494, 510). În aceste potăsării se investise suma de 30 000 fiorini (p. 496); în 1662 ele produseseră aproape 500 de butoaie de potasă (p. 510). Negustorul scoţian avea hrisov de la Ştefăniţă Lupu domnul Moldovei (1659—1661) pentru a transporta potasă pe Dunăre şi Marea Neagră pentru Smirna. În încheiere se dă lista celor 80 de documente referitoare la această problemă.

Articolul contribuie în largă măsură la cunoaşterea problemei meşteşugului potăsăriei în Moldova în a doua jumătate a sec. XVII.

C. Şerban

STUDII SOVIETICE ŞI ROMÎNEŞTI DESPRE NICOLAE MILESCU LA MOSCOVA, PEKING ŞI BUCUREŞTI

Nicolae Milescu este din nou în centrul atenţiei lumii ştiinţifice Fiind unul dintre cei mai fecunzi călători europeni în Imperiul de Mijloc în secolul al XVII-lea, el aparţine, prin operele sale, sinologiei. În Rusia, Milescu a contribuit la mişcarea culturală din ultimul sfert al secolului său. Atît prin şederea lui îndelungată la Moscova (1671—1708), cît şi prin misiunea diplomatică de ambasador al ţarului la Peking, el se încadrează în istoria rusă. Prin originea lui, însă, prin contribuţia adusă la literatura romînească (primul traducător integral al Bibliei în romîneşte, primul autor al unei istorii a imperiului otoman în romîneşte — din care cauză poate fi socotit turcolog şi primul orientalist romîn — cel dintîi cercetător al arhivelor istorice romîneşti), el aparţine deopotrivă istoriei poporului romîn. Nu fără temei — în acelaşi timp — şi poporul grec l-a socotit încă din prima jumătate a secolului al XVIII-lea, ca un fiu al său.

Dată fiind importanţa excepţională a personalităţii lui Nicolae Milescu, volumul 27 al *Marii enciclopedii sovietice*, apărută în 1954, îl citează cu următoarele cuvinte: „erudit şi om de stat moldovean". Face apoi trimiterea la numele *Spafarii*, sub care urma să-i fie dedicat un articol în volumul 40.

Anul trecut, la Moscova, Institutul de studii chineze, împreună cu Arhivele de documente vechi au iniţiat cercetări întinse asupra relaţiilor ruso-chineze din secolele XVII şi XVIII. Una dintre figurile proeminente ale acestor legături fiind şi Nicolae Milescu, i se consacră studii speciale. Astfel, N. I. Timmer, colecţionînd cele 26 de exemplare ale *Descrierii Chinei*, pregăteşte o ediţie definitivă a acestei lucrări. M. I. Cazanin se ocupă cu aflarea izvoarelor care stau la baza aceleeaşi *Descrieri a Chinei*. În sfîrşit, P. E. Scacikov, redactînd o bibliografie chineză urmează să stabilească şi una a operelor lui Nicolae Milescu în limba rusă. La începutul acestui an, 1957, la Peking, un al patrulea colaborator al Institutului de studii chineze, L. I. Dumin, lucra în aceeaşi direcţie a relaţiilor ruso-chineze.

Nicolae Milescu este cercetat şi de sinologul romîn Gh. I. Constantin, membru al Secţiei de Studii orientale al Institutului de studii istorice şi filologice din R.P.R.

Acesta a dovedit identitatea dintre Niko-lai din izvoarele chineze, Spafalii, din documentele ruseşti şi spătarul Nicolae Milescu. Rezultatul a fost comunicat Institutului de istorie al Academiei de Ştiinţe chineze, căruia i s-a trimis totodată şi versiunea engleză a *Jurnalului de călătorie* şi *Raportul oficial*, redactate de spătar. Institutul de istorie chinez, apreciind valoarea documentară a celor două lucrări ale spătarului, a delegat pe cercetătoarea Chang-Shao ca, în colaborare cu Gh. Constantin, să le publice într-o ediţie chineză.

Ajutat de cunoscutul istoric chinez, acad. prof. How-wai-lu, Gh. I. Constantin a cercetat diverse materiale chineze şi a găsit menţiuni despre Spătarul Nicolae Milescu în două opere redactate pe baza documentelor timpului: *Shuo-fang pei-cheng* [materiale istorice privind graniţele nordice ale Chinei] şi *Ching-shihkau* [istoria dinastiei Ching]. În acelaşi tim

www.dacoromanica.ro

urmărit ce s-a scris de către istoricii chinezi contemporani în legătură cu misiunea ambasadorului de origină romînă.

Investigaţiile făcute de Gh. I. Constantin la Palatul imperial de la Peking, pe care l-a vizitat odinioară şi, apoi, l-a descris Nicolae Milescu, au dus la concluzia că fostul ambasador dovedeşte şi aici un spirit excepţional de observaţie.

Gh. I. Constantin a mai arătat într-un articol — trimis Societăţii de Orientalistică de la Helsinki — , că spătarul a fost primul care a menţionat inscripţiile kirghize vechi de pe cursul superior al fluviului Enisei. Descifrate la sfîrşitul secolului trecut, aceste inscripţii au dat la iveală o lume despre care numai analele contemporane chineze, ale dinanstiei T'ang (618—907) au vorbit. La prima Conferinţă unională a orientaliştilor din U.R.S.S (4—11 iunie 1957) s-a prezentat o comunicare despre : *Popoarele din Siberia şi China de nord întîlnite de Nicolae Milescu în timpul călătoriei sale în China* (1675), de Gh. Constantin, în care se dovedeşte exactitatea relaţiilor date de Nicolae Milescu privind aşezarea şi specificul popoarelor : tătare, ostiace, kirkize, buriate, mongole, tunguze şi chineze. Pe baza acestor date se poate ridica o hartă etnografică foarte precisă a acelor regiuni asiatice. Într-un studiu : *Drumurile prin Transbaikalia cunoscute ori explorate de Nicolae Milescu* - care va apărea în primul număr din „Studia Orientalia", editată de sus-menţionata Secţie de studii orientale — acelaşi autor a restabilit documentar căile care legau Siberia de China în jurul anului 1675. Un alt articol — scris pentru universitatea din Shanghai — se ocupă cu drumul care trece prin Mongolia din sud-estul Siberiei (de la Selengirsk) spre Peking, direct prin Pustiul Gobi (pe la Kalgan), parcurs pentru prima dată de Ivan Porşennikov în 1674 — pentru care singura sursă istorică este tocmai Nicolae Milescu. O ediţie, în englezeşte, a istoriei imperiului otoman scrisă de spătar în 1655, pe cînd se afla în Moldova, va arăta contribuţia lui la studiile turceşti europene.

În măsura în care, atît la noi în ţară, cît şi în Uniunea Sovietică, în R.P. Chineză şi în Europa, operele marelui nostru compatriot vor fi cunoscute şi cercetate în mod ştiinţific, se va dovedi că Nicolae Milescu a fost un spirit enciclopedic, un om de ştiinţă pozitiv, cu cunoştinţe vaste în multe domenii. Încetăţenindu-se în toată lumea numele lui, vom putea alătura marilor eruditi ai lumii din a doua jumătate a sec. al XVII-lea şi pe ilustrul romîn.

Gh. C.

GINO LUZATTO : *Per una storia economica d'Italia.*

Progressi e lacune, Bari, 1957, 109 p.

Volumul cuprinde cîteva conferinţe din domeniul istoriei economice italiene. Prima, intitulată „economişti istorici sau istorici economişti", tratează o problemă cu caracter istoriografic şi metodologic. Vechea dispută ce s-a iscat în sînul şcoalei economice germane începînd cu a doua jumătate a secolului al XIX-lea a pus problema dacă istoria economică trebuie tratată de economişti sau de istorici. Părerea autorului este că istoria economică trebuie să-şi menţină autonomia ei ca disciplină istorică în studiul evoluţiei societăţilor.

În a doua conferinţă, intitulată „Istoria agriculturii italiene în evul mediu timpuriu", Luzatto constată, printre altele, că atenţia cercetătorilor s-a concentrat cu precădere asupra comerţului dintre secolele XI—XVI. Istoria agricolă a acestor secole a fost studiată mai mult sub aspectul juridic, partea tehnică economico-socială rămînînd în umbră.

A treia conferinţă tratează despre oraşele şi lumea agrară în perioada comunelor. Răstimpul dintre sec. XII—XVI o împarte în trei subperioade : 1. naşterea oraşelor şi apariţia comunelor medievale ; 2. triumful burgheziei, şi 3. perioada statelor absolutiste.

Altă conferinţă este dedicată primelor secole ale epocii moderne. Se constată că în urma unor studii cu caracter monografic, ideea unei decadenţe economice a Italiei în sec. al XVI-lea este încetul cu încetul abandonată. Problema perioadei agrare tratate este poate şi mai sumar cunoscută decît în epocile precedente. Arhivele care conţin uriaşe cantităţi de materiale nu au fost totuşi cît de puţin cercetate, şi autorul propune studierea acestora. Există mult material tipărit ca rapoarte, anuare, buletine, acte parlamentare, o bogată corespondenţă ministerială, care fiind cercetate, pot da informaţii din cele mai preţioase.

Din lectura volumului care se încheie cu o substanţială bibliografie, rezultă o disproporţie între studiul comerţului şi acela al activităţii agricole şi al tuturor formelor ce se leagă de acest aspect.

T. S.

NICCOLO RODOLICO, *I Ciompi. Una pagina di storia del proletariato operaio.*

Firenze, G. Sansoni Editore, 1945, 248 p.

Cu toate că au trecut 12 ani de la apariţia acestei lucrări ţinem totuşi s-o semnalăm cititorilor, datorită importanţei ei.

www.dacoromanica.ro

Formarea, în cadrul atelierelor de prelucrare a lînei, a unor asociaţii de lucrători, lupta pentru dreptul de asociaţii care în evul mediu era considerată ca o crimă, revendicarea participării la viaţa politică, conflictele (între lucrători şi marii negustori, lupta Ciompilor şi sfîrşitul ei, alcătuieşte ţesătura acestei cercetări.

Este de relevat stilul cald şi marea simpatie a autorului faţă de aceşti lucrători care în speranţa unei vieţi mai bune nu au pregetat — într-o epocă cînd răscoala era un sacrilegiu — să ia armele şi să lupte pentru revendicările lor.

T. S.

ZAMFIR ARBURE : *Opere alese.*

Editura pedagogică de stat a R.S.S. Moldoveneşti, „Şcoala sovietică", Chişinău, 1957, 423 p.

Volumul cuprinde următoarele scrieri ale lui Zamfir Arbure : *Temniţă şi exil, În exil, Amintiri de familie despre Puşkin* şi *Biografia lui Nicolae Zubcu-Codreanu.*

Zamfir Arbure este unul din cei mai discutaţi participanţi ai mişcării revoluţionare ruse, care şi-a găsit adăpost şi a murit pe meleagurile ţării noastre. Faţă de starea mai mult decît încurcată a materialului biografic despre dînsul, sarcina de a-l prezenta într-o introducere la acest volum de amintiri revoluţionare a fost grea. Un mediu schimbător din diferite ţări şi oameni aproape anacronici, ori camuflaţi conspirativ, învăluie nebulos existenţa autorului acelor amintiri.

Sarcina complicată de a scrie o introducere la acest volum de *Opere alese* a revenit redactorului Alexandru Kidel, care cu toate acestea s-a descurcat în mod onorabil şi a reuşit să dea, pentru cititor unele ştiri de bază despre activitatea furtunoasă, revoluţionară a lui Zamfir Arbure, în anii 1860—1870 cînd acesta a luptat pentru eliberarea poporului în Rusia ţaristă. În continuare, A. S. Kidel a urmărit viaţa lui Arbure în Rominia, unde acesta a întreţinut raporturi cu fruntaşii progresişti : dr. Russel, Nicolae Zubcu-Codreanu, C. Dobrogeanu-Gherea, revoluţionarul democrat bulgar Hristo Botev şi alţii. Totodată scoate în evidenţă rolul pe care l-a avut Arbure în viaţa „potemkiniştilor" din 1905, în Rominia.

A. S. Kidel este un bun cunoscător al trecutului relaţiilor moldo-ruse, al istoriei Republicii Moldoveneşti şi al bibliografiei istorice a acestei republici. De altfel, în 1936 el a publicat prima bibliografie a scrierilor lui Zamfir Arbure (numele său adevărat este Ralli).

A . S. Kidel recunoaşte (p. 23) că amintirile ruseşti ale lui Arbure sînt redate într-un stil mai greoi, documentar. Totuşi dintr-o notă autografă a lui Arbure ce s-a păstrat pe volumul în care sînt şi amintirile sale despre anarhistul Bakunin (1909) în biblioteca lui N. Iorga, constatăm că chiar aceste amintiri ruseşti mai documentate au revoltat pe revoluţionarul emigrant M. P. Sajin. De asemenea, Kidel subliniază că Arbure a folosit în „Amintirile" sale diverse publicaţii revoluţionare, reproducînd „în cartea sa pasajele cele mai pregnante, cele mai grăitoare, unde sună graiul viu, plastic, concret" (p. 25).

În linii mari, arătînd contrazicerile şi scăderile lui Arbure, Alex. Kidel a ştiut să dea mai mult decît o simplă introducere la un volum redactat. Alegerea fragmentelor de amintiri în volumul de faţă e fericită. Nu se poate contesta nici valoarea memorialistică a multor pagini, precum nici talentul literar de care dă dovadă Arbure în zugrăvirea luptei dîrze şi pline de sacrificii a revoluţionarilor ruşi.

G. Bezviconi

G. BARBU : *Viaţa şi opera doctorului Carol Davila.*

Bucureşti, Societatea pentru răspîndirea ştiinţei şi culturii, 1957, 57 p.

Monografia lui Carol Davila — un rezumat al unei lucrări mai mari, ce se află sub tipar — evocă una din figurile dominante ale vieţii medicale româneşti din secolul trecut. Cariera lui Davila este urmărită încă din tinereţe, dar accentul se pune pe activitatea desfăşurată de el în Rominia. Sînt evocate necontenitele străduinţe ale organizatorului vieţii sanitare româneşti din a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

Autorul a ştiut să sublinieze rolul jucat de Davila în procesul de creare a învăţămîntului medical şi în organizarea serviciilor sanitare militar şi civil. Totodată, prin evocarea participării sale active — în calitate de conducător de ambulanţă sau de şef al serviciului sanitar-militar — în războiul Franţei din 1870 şi în acela de neatîrnare al Rominiei din 1877, autorul a ştiut să scoată în relief energica figură de luptător a lui Carol Davila. De asemenea, nu uită să arate greutăţile întîmpinate de acesta, datorită guvernanţilor vremii, subliniindu-se eforturile deosebite prin care el a izbutit să înfrîngă toate piedicile.

Sînt de semnalat şi două lipsuri ale lucrării. Din pricina introducerii în text a unor lungi paranteze, firul roşu al biografiei este cîteodată întrerupt. Pe de altă parte, însăşi expu-

www.dacoromanica.ro

nerea vieții și operei lui Davila nu este totdeauna deplin închegată, dînd uneori impresia unor fragmente de viață sudate artificial. Desigur că la aceste lipsuri a contribuit și spațiul grafic atribuit lucrării; bănuim că în monografia dezvoltată a dr-lui Davila aceste deficiențe nu se vor mai întîlni.

Cu rezerva formulată, lucrarea scrisă viu și atrăgător și întemeiată pe numeroase materiale inedite sau necunoscute cercetătorilor anteriori, aduce o serioasă contribuție la studiul istoriei medicinei românești.

D. B.

Dr. SAMUIL IZSÁK: *Nicolae Kretzulescu, inițiatorul învățămîntului medical românesc*, București, Societatea pentru răspîndirea științei și culturii, 1957, 65 p.

Lucrarea este o scurtă monografie consacrată activității lui Nicolae Kretzulescu. Ea depășește — atît prin întindere, cît și prin aparat critic — nivelul unei conferințe S.R.S.C.

După o scurtă privire generală asupra situației sanitare și a medicinei din Principate în prima jumătate a secolului al XIX-lea, autorul evocă viața lui Kretzulescu. Nu se amintește nimic despre studiile lui înainte de plecarea sa în străinătate. În schimb, se prezintă interesanta legătură a viitorului doctor cu socialistul utopic Fourier și se evocă viața studențească de la Paris a lui Kretzulescu. Lipsa unei scurte analize a conținutului tezei de doctorat din 1839 este de regretat.

Revenirea lui Kretzulescu în țară și începutul activității sale medicale și profesionale, el fiind creatorul învățămîntului medical muntean — este cercetată — într-un capitol — pînă în preajma anului 1848. Participarea lui Kretzulescu la revoluția muntеană constituie subiectul unui alt capitol. Activitatea lui politică este prezentată, apoi, schematic pînă în 1854. De aici încolo, cariera politică a inițiatorului învățămîntului medical românesc este slab și sporadic urmărită.

Un ultim capitol analizează activitatea social-culturală a lui Kretzulescu în a doua jumătate a secolului al XIX-lea: înfăptuirile în domeniul organizării sanitare și a învățămîntului medical. Se subliniază rolul deosebit jucat de Kretzulescu la înființarea Facultății de Medicină și se amintesc celelalte realizări ale sale. Studiul scoate în relief necontenita legătură pe care Kretzulescu a păstrat-o cu viața medicală și sanitară, a țării. Interesant este detaliul referitor la spitalul întemeiat de Kretzulescu în 1877—1878. Continuînd inițiativa din 1843 — cînd tipărise „Manualul de anatomie descriptivă" — Kretzulescu editează în anii 1878—1887 vasta lucrare „Anatomia descriptivă". Totodată, el este un animator al vieții culturale, datorîndu-i-se în bună măsură crearea societății Ateneului Român și înființarea Societății Academice proiectate de el încă din 1864. Aprecierile din încheiere ale autorului sînt în general juste. Lucrarea reușește să ne dea pe deplin imaginea lungii și fructuoasei activități sociale, sanitaro-medicale și culturale a lui Kretzulescu. Nu în aceeași măsură ne lămurește însă asupra activității sale politice. Desigur, nu acesta a fost țelul autorului, dar la Kretzulescu politica se împletește prea strîns cu restul activității sale, pentru a putea fi neglijată. Tonul laudativ prin care sînt just apreciate acțiunile lui Kretzulescu străine politicii, nu putea desigur să fie folosit și în acest domeniu, unde inițiatorul învățămîntului medical românesc a avut evidente lipsuri. Aceasta explică reținerea autorului, dar n-o scuză. Adevărul trebuie privit în față și lipsurile unei personalități trebuie să fie relevate cu același curaj ca și meritele sale; mai ales că Nicolae Kretzulescu s-a găsit în prima perioadă a vieții sale pe poziții politice progresiste (legătura cu Fourier, participarea la revoluție etc.). Cu această rezervă, lucrarea doctorului Izsák merită aprecieri pozitive. Este o bună lucrare de popularizare.

Dan Berindei

D. CIUREA: *Știri istorice relative la Moldova din jurnalul inedit al botanistului Iulius Edel (1835)*.

În „Studii și cercetări științifice", seria III (Științe sociale), Academia R.P.R., Filiala Iași, anul 1955, nr. 1—2, p. 55—61.

Cercetătorul ieșean D. Ciurea ne prezintă, sumar, jurnalul pe care botanistul austriac Iulius Edel îl scrie în vara anului 1835, în urma unei călătorii de studii pe plaiurile moldovene, ca răspuns unei invitații făcute de Societatea Medicilor și Naturaliștilor din Iași.

În călătoria sa, de la Iași la Brăila și de la Focșani la Fălticeni, savantul studiază fauna, dar mai ales flora Moldovei, așa cum era și este de așteptat la un botanist. Jurnalul lui Edel, scris în limba germană, rămas încă inedit, cuprinde importante date istorice, dar mai ales etnografice privind Moldova din prima jumătate a secolului al XIX-lea.

Cercetătorul ieșean ne arată în lucrarea sa nu numai aprecierile lui Edel asupra unor stări și fapte din Moldova din prima jumătate a secolului al XIX-lea, ci și a altor călători ca: Bois de Comte, Cochelet, Anatolie Demidov, Charles Guébhard, Ruggiero Bosc-

www.dacoromanica.ro

vich, A Wolf etc., aprecieri pe care le compară cu acelea ale lui Edel, ceea ce înlesnește mult înțelegerea problemei. Dar aceste comparații, uneori, cum este cazul la p. 59, nu reușesc, încît trebuie să depui noi eforturi pentru a observa dacă afirmația este a lui Edel, sau a altui călător.

Deși D. Ciurea menționează că jurnalul lui Edel are multe episoade privind meleagurile moldovene, nu ni se prezintă nici unul. Ne-ar fi interesat unele afirmații ale lui Edel asupra vieții sociale. Autorul ne dă numai un singur citat din Edel, cînd acesta descrie viața la Odobești.

Opera savantului Edel este o prețioasă completare a celor patru volume de *Istoria Romînilor prin călători* a lui Nicolae Iorga.

D. Ionescu

ERNST NIEKISCH: *Das Reich der niederen Dämonen.*

Hamburg, Rohwolt Verlag, 1953, 312 p.

Memorialistica, în mare măsură, a falsificat istoria celui de al III-lea Reich, căutînd să demonstreze că la început încercările naziștilor au avut un rol pozitiv, acela de a zmulge Germania din haosul economic și de a-i reface prestigiul extern. Lucrarea lui Niekisch intenționează și reușește să distrugă acest mit.

Manuscrisul lucrării autorului (vechi militant comunist) a căzut în mîinile Gestapoului. În 1936, Niekisch a fost condamnat la închisoare pe viață. Eliberat după prăbușirea Germaniei hitleriste, el și-a regăsit manuscrisul chiar în arhivele Gestapoului.

Autorul arată cum a fost posibilă recrutarea elementelor de șoc naziste din rîndurile șomerilor, care a fost rolul trupelor S.A. și S.S., face portretele conducătorilor naziști, analizînd fără cruțare întregul sistem pe care se baza statul și arătînd că toate acestea duceau la o inevitabilă catastrofă.

T. S.

PAUL SCHMIDT: *Statist auf diplomatischer Bühne 1923—1945.*

Erlebnisse, Bonn, 1954, 619 p.

Paul Schmidt a ocupat timp de 22 de ani postul de șef al interpreților de la Wilhelmstrasse și înzestrat cu un viu spirit de observație ne-a lăsat rezultatul constatărilor sale. Multe din mărturiile autorului capătă prestigiul documentului. El a asistat după primul război mondial, la mai toate marile conferințe europene: Haga, Londra, Locarno, Geneva etc. și redă multe discuții interesante dintre marii oameni de stat de atunci. O dată cu venirea la putere a naziștilor, autorul rămîne în mod permanent la Wilhelmstrasse, în calitate de interpret, fără să mai participe la conferințele din străinătate. Politica de concesii din partea puterilor occidentale față de Germania apare în memoriile lui Schmidt în toată amploarea ei.

T. S.

REZULTATELE CELUI DE-AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL.

Moscova, 1957, 640 p.

Nu de mult a apărut la Moscova traducerea culegerii de articole „*Bilanz des zweiten Weltkrieges*" (Hamburg, 1953). Articolele sînt scrise de oameni care au avut funcții de răspundere în vremea lui Hitler, printre care și generali, ca: Guderian, Kesselring, Manteuffel etc., iar problemele tratate înglobează întreaga perioadă a războiului, începînd cu „Soldatul german" și ajungînd pînă la „Sfîrșitul pe pămîntul german".

Articolele se caracterizează printr-o mare diversitate a temelor. Iată numai cîteva din titluri: „Războiul din bazinul Mării Mediterane", „Războiul de partizani", „Războiul submarin", „Aviația germană", „Serviciul de spionaj și contraspionaj", „Înflorirea și decăderea științei germane în perioada celui de-al doilea război", „Economia de război și industria de război", „Femeile germane și războiul" etc.

Lucrarea prezintă un interes deosebit pentru cititorii și istoricii perioadei respective. În primul rînd, ea este importantă pentru studierea istoriei celui de-al doilea război mondial, cuprinzînd unele date și considerațiuni interesante făcute chiar de foști generali hitleriști. În al doilea rînd, ea atrage atenția cititorului prin *interpretarea* dată acestui război și cauzelor care au dus la pierderea lui de către Germania. În sfîrșit, în al treilea rînd, lucrarea trădează prin ea însăși intențiile revanșarde ale cercurilor conducătoare din Germania Occidentală, fapt pentru care, după cum se spune în prefața ediției sovietice, „foarte posibil ea va deveni cartea de căpătîi a revanșarzilor vest-germani".

Atît articolul introductiv cît și concluziile scrise de generalul Manteuffel lasă să se înțeleagă clar scopul real al lucrării, acela de a abate atenția cititorului de la adevăratele cauze ale înfrîngerii Germaniei și a-l îndemna

www.dacoromanica.ro

să creadă că, înlăturîndu-se greşelile săvîrşite, într-un viitor război Germania va merge sigur la victorie.

Autorii, în tendinţa de a micşora importanţa frontului din răsărit, denaturează faptele istorice. Ei se străduiesc să-l convingă pe cititor că Germania a pierdut şi primul şi al doilea război din cauză că de fiecare dată nu s-a preocupat de o alianţă cu America, sau cel puţin nu şi-a asigurat neutralitatea Statelor Unite. Şi aici concluzia nu poate fi decît că într-un al treilea război, Germania găsindu-se alături de Statele Unite rezultatul va fi altfel decît pînă acum.

În articolul introductiv, nesemnat, dar după părerea exprimată în prefaţă, scris de Manteuffel se face apologia uniunii ţărilor europene, uniune în care ar putea fi primită şi Rusia, dacă va... lichida cu bolşevismul !

Autorul care semnează şi articolul de încheiere se vede nevoit să recunoască că „unul dintre rezultatele acestui război este mărirea colosală a forţei şi influenţei Uniunii Sovietice" (p. 608) unde „ se cultivă... credinţa în progres" (p. 609). Din aceasta însă, generalul în loc să tragă o concluzie rezonabilă, se vede ameninţat şi atrage atenţia Americii că „ea trebuie să folosească toată forţa... pentru a fi în stare să-şi îndeplinească sarcina" (p. 609), care ar consta după părerea autorului în distrugerea lagărului socialist.

Unele articole sînt scrise de criminali de război notorii şi nu este de mirare de aceea că în articolul „Al doilea război mondial şi dreptul" se încearcă să se justifice crimele fasciste care, chipurile, ar fi fost determinate de războiul de partizani.

Interesante din punct de vedere informativ sînt articolele care privesc situaţia internă a Germaniei, ca : organizarea armatei, a producţiei ş.a.

Toate acestea însă sînt scrise de pe poziţia revanşardului german. De aceea articolele, oricît s-ar strădui autorii să expună obiectiv şi cu competenţă datele respective, ajung la concluzia belicoasă că armata germană va mai avea un cuvînt de spus. De aici caracterul de apologie a militarismului german pe care îl capătă întreaga culegere.

Lucrarea a fost tradusă şi publicată la Moscova şi ea merită să fie cunoscută de cititorii din lagărul socialist pentru că, pe de o parte, prezintă unele materiale interesante în legătură cu cel de-al doilea război mondial, iar pe de altă parte — ceea ce este mai important — arată intenţiile agresive ale revanşarzilor vest-germani.

N. C.

www.dacoromanica.ro

www.dacoromanica.ro

CRONICĂ

Cu ocazia celei de-a 40-a aniversări a Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, în zilele de 29—30 octombrie 1957 a avut loc Sesiunea științifică festivă organizată de Academia Republicii Populare Române, cu participarea Institutelor de științe sociale ale Academiei R.P.R., a Institutului de istorie a partidului și a Institutului de științe sociale de pe lîngă C.C. al P.M.R.

Cuvîntul de deschidere a fost rostit de acad. C. I. Parhon, președinte de onoare al Academiei R.P.R.; au urmat apoi conferințele:

Acad. Traian Săvulescu, președintele Academiei R.P.R., despre *„Puterea creatoare a Marii Revoluții Socialiste din Octombrie"*;

M. Gh. Bujor, *„Participarea batalioanelor revoluționare românești la Marea Revoluție Socialistă din Octombrie"*;

Acad. C. Daicoviciu, *„Dezvoltarea științei istorice contemporane pe baza învățăturii marxist-leniniste"*;

Acad. P. Constantinescu-Iași, *„Însemnătatea Revoluției Socialiste din Octombrie pentru istoria României"*;

Acad. V. Malinschi, *„Situația economică a României în anii avîntului revoluționar (1917—1922)"*;

Acad. M. Roller, *„Avîntul revoluționar al maselor populare din România în anii 1917—1921. Crearea Partidului Comunist Român"*;

Acad. G. Oprescu, *„Revoluția din Octombrie și dezvoltarea artelor în R.P.R."*;

T. Bugnariu, membru corespondent al Acad. R.P.R., *„Influența Revoluției Socialiste din Octombrie asupra gîndirii sociale din România"*;

M. Mănescu, membru corespondent al Acad. R.P.R., *„Puterea economică a sistemului socialist mondial"*;

Acad. A. Joja, *„Valabilitatea universală a experienței sovietice în construirea socialismului"*;

Acad. A. Oțetea, *„Politica externă a Uniunii Sovietice în slujba păcii"*;

Acad. C. Ionescu-Gulian, *„Revoluția din Octombrie și umanismul socialist"*;

Acad. Șt. Nicolau, *„Importanța științelor medicale sovietice pentru dezvoltarea științelor medicale în R.P.R."*;

Acad. M. Ralea, *„Influența psihologiei sovietice asupra dezvoltării psihologiei științifice în R.P.R."*;

Acad. S. Stoilov, *„Influența științei sovietice asupra dezvoltării matematicii din România"*;

Acad. I. S. Gheorghiu, *„Influența științei sovietice asupra dezvoltării tehnicii în R.P.R."*;

www.dacoromanica.ro

Acad. M. Beniuc, *„Rolul literaturii sovietice în dezvoltarea literaturii universale și a literaturii romîne"*.

Cuvîntul de închidere a fost rostit de Acad. I. Iordan.

★

Cu același prilej, în zilele de 31 octombrie — 1 noiembrie a avut loc Sesiunea științifică de comunicări, organizată de către Institutul de istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R., Institutul de istorie al Academiei R.P.R. și Institutul de științe sociale de pe lîngă C.C. al P.M.R.

S-au ținut următoarele comunicări:

Eliza Campus, *„Ecoul Marii Revoluții Socialiste din Octombrie în Europa"*;

Nicolae Copoiu, *„Influența Marii Revoluții Socialiste din Octombrie asupra mișcării muncitorești internaționale"*;

G-ral C. Dumitrescu și Col. E. Bantea; *„Situația pe frontul romîn în anul 1917. Lupta revoluționară a armatei ruse pe frontul romîn în anul 1917 și influența ei asupra armatei romîne"*;

Janeta Benditer, *„Politica contrarevoluționară a guvernului burghezo-moșieresc romîn după armistițiul de la Focșani (1917)"*;

Ilie Grămadă, *„Influența Revoluției din Octombrie asupra stării de spirit a populației din Moldova"*;

V. Cheresteșiu, *„Pătrunderea ideilor Marii Revoluții Socialiste din Octombrie în Transilvania"*;

I. Kovaci, *„Mișcări țărănești în Transilvania în toamna anului 1918"*;

Gheorghe Unc, *„Lupta clasei muncitoare din Romînia pentru apărarea Rusiei Sovietice în cea de-a doua campanie a intervenționiștilor imperialiști (iunie 1919—ianuarie 1920)"*;

Maya Kertesz, *„Caracterul și activitatea sfaturilor din Transilvania în octombrie 1918—martie 1919"*;

S. Știrbu, *„Situația revoluționară din București în noiembrie 1918"*;

A. Roman, *„Caracterul luptelor greviste din Romînia în anul 1919 pînă la începutul anului 1920"*;

N. Fotino, T. Lungu, S. Columbeanu, *„Mișcările țărănești în anii 1917—1922"*;

Titu Georgescu, *„Din activitatea unor organizații de masă pentru pace și prietenie cu U.R.S.S. 1932—1934"*;

Teodor Necșa, *„Manevrele politicianiste ale partidelor politice burgheze în anii 1919—1922"*;

Vasile Liveanu, *„Lupta ideologică la primul Congres al P.C.R. (1921)"*.

Comunicări ținute la Institutul de istorie al Academiei R.P.R.

În ultimul semestru al anului 1957 s-au ținut în plenarele Institutului de istorie al Academiei R.P.R., din București, următoarele comunicări:

„Deposedarea clăcașilor de loturile lor (1859—1864)", de Gh. Georgescu-Buzău;

„I. P. Liprandi despre răscoala din 1821", de S. Vianu. Comunicările au fost urmate de discuții.

Oaspeți de peste hotare

În cadrul manifestărilor culturale organizate de Institutul de studii romîno-sovietic al Academiei R.P.R. și de Societatea pentru răspîndirea științei și culturii, a avut loc conferința prof. *I. S. Grossul*, președintele Filialei Academiei de științe a U.R.S.S., din R.S.S. Moldove-

www.dacoromanica.ro

nească, despre „Lupta oamenilor muncii din R.S.S. Moldovenească pentru puterea sovietică". Conferința a fost ținută în ziua de 22 octombrie a.c. în aula Bibliotecii Centrale Universitare, iar în ziua de 23 octombrie, la Institutul de istorie al Academiei R.P.R.

*

În ziua de 20 octombrie, la Institutul de istorie al Academiei R.P.R. a conferențiat prof. dr. *Helmuth Steker*, de la Universitatea Humbold din Republica Democrată Germană, despre „Începuturile politicii coloniale ale Germaniei".

Institutul de istorie al Academiei R.P.R., în cursul lunilor noiembrie și decembrie, a mai primit vizitele următorilor istorici străini: *Pataky Jan* (Republica Cehoslovacă), *Agnes Varkonyi* (Republica Populară Ungară), *Kirila Karateodorova* (Republica Bulgaria) și *Sigmund Mlinarski* (Republica Populară Polonă).

Călătorii de studii în străinătate.

În luna octombrie a.c. a avut loc la Praga o consfătuire a revistei „Byzantinoslavica" cu cititorii. Din partea Academiei R.P.R. au luat parte B. T. Cîmpina, director adjunct al Institutului de istorie al Academiei R.P.R., din București, și Al. Elian, șef de sector la Institutul de istorie al Academiei R.P.R. (București).

A. I.

Comemorarea lui Iosif Vulcan la Oradea

Din inițiativa filialei locale a Societății de științe istorice și filologice, s-au comemorat, în luna septembrie 1957, 50 de ani de la moartea lui Iosif Vulcan.

Cu acest prilej s-a subliniat, în cadrul Sesiunii științifice a filialei, contribuția progresistă a operei lui Iosif Vulcan, s-au recitat cîteva din vechile sale poezii și s-au jucat de către artiștii locali, la festivalul ce a avut loc la Teatrul de stat, unele fragmente din piesele sale scrise în secolul trecut.

Casa în care și-a trăit Iosif Vulcan ultimii ani ai vieții a fost transformată într-un muzeu memorial, strada din vecinătatea ei poartă astăzi numele său, una din școlile din Oradea și o librărie se vor numi „Iosif Vulcan", iar în curînd se va ridica în acest oraș și un monument al neuitatului luptător pentru libertatea și progresul poporului romîn.

Societatea de științe istorice și filologice, Filiala Oradea, va tipări la rîndul său un volum comemorativ „Iosif Vulcan", în care viața și activitatea acestuia vor fi înfățișate în mod amplu și concludent.

V. N.

Din activitatea în domeniul studiilor orientale

În cursul acestui an au avut loc trei evenimente mari pentru cercetătorii în domeniul orientalisticii: Conferința unională a orientaliștilor sovietici, întrunită la Taşkent, Cel de-al 24-lea congres internațional al orientaliștilor de la München și Cea de-a 10-a conferință de studii sinologice care s-a ținut la Marburg.

La *Conferința unională de la Taşkent*, ținută între 4 și 11 iunie, au participat 1500 de oameni de știință. Nu ne vom ocupa în prezenta cronică de această conferință, deoarece tov. Mihai Guboglu i-a consacrat o dare de seamă amănunțită publicată în nr. 5/1957 al revistei „Studii".

Cel de-al 24-lea congres internațional al orientaliștilor a avut loc între 27 august și 4 septembrie 1957, la München. Au participat în total 1500 de delegați, reprezentînd majoritatea

www.dacoromanica.ro

țărilor lumii. Uniunea Sovietică a trimis o delegație compusă din 23 de învățați, condusă de prof. B. G. Gafurov. Din țările de democrație populară au participat delegați unguri, polonezi, cehoslovaci, germani. Din partea țărilor asiatice amintim prezența învățaților din Iran, Afganistan, Turcia, Indonezia, Ceylon, Siria și alte țări arabe, iar din Africa, a unor delegați din Egipt.

În cele 14 secții constituite ale congresului, au fost citite și dezbătute 450 de comunicări. Comunicările, în număr de 17, ale membrilor delegației sovietice au ridicat probleme importante, punînd accentul pe relațiile social-economice. În multe probleme, care provocau discuții contradictorii, punctul de vedere al savanților sovietici era susținut de delegații țărilor Orientului. Importantă și rodnică a fost contribuția savanților din Iran, Turcia, Ceylon, Afganistan și din țările arabe, în legătură cu studiul culturii lor naționale.

Delegația sovietică a stabilit legături științifice cu toate țările Occidentului, prin delegațiile din S.U.A., Anglia, Franța, Italia, Germania occidentală și altele. Doi delegați sovietici au vorbit la postul de radio din Frankfurt a/M, despre studiile orientale sovietice. În ultima ședință a congresului a fost aprobată propunerea delegației sovietice, ca cel de-al 25-lea Congres internațional să se țină în anul 1960, la Leningrad.

Cea de-a zecea conferință internațională a sinologilor de la Marburg a avut loc între 5 și 12 septembrie 1957. La această conferință au participat 160 de delegați din 16 țări, care au prezentat douăzeci de comunicări, dintre care opt privind istoria chineză, patru literatura, patru arta, trei istoria culturii și una lingvistica chineză. Din țările socialiste au prezentat comunicări orientaliștii sovietici R. V. Viatkin, V. N. Nikiforov, Sv. Markova, Elv. I. Berezkina, precum și prof. Jaroslav Prousek din Praga. Întrucît nu a putut participa personal un delegat din R.P.R., au fost citite, în zilele de 7 și 11 septembrie 1957, două comunicări trimise Biroului conferinței de sinologul romîn, membru al secției noastre, Gh. Constantin, intitulate : „Legăturile dintre chinezi și vechii kirghizi în lumina inscripțiilor de la Ienisei" și „Nicolae Milescu, sursă principală a studiilor sinologice pentru perioada între 1675 și 1700".

Principalii interesați la această conferință, sinologii din R. P. Chineză, nu au putut participa.

Următoarea conferință, cea de-a 11-a, va avea loc la Veneția, în 1958.

Vizita orientalistului ceh dr. Iosef Blaseovič

În ziua de 26 septembrie 1957, membrii Secției de studii orientale a Societății de științe istorice și filologice din R.P.R. s-au întîlnit cu prof. dr. Iosef Blascovič, turcolog din Praga, membru al Societății orientaliștilor (Orientalni Ostav), care a făcut o prezentare a organizării studiilor orientale în Cehoslovacia. Apoi, a subliniat că în urma vizitelor pe care le-a făcut în centrele cele mai importante de la noi, locuite de populația musulmană (Dobrogea, Babadag, Constanța), la bibliotecile din Transilvania și la Arhivele statului din Capitală, a constatat că în țara noastră există un imens și important material de lucru (sute de mii de documente turcești) de mare importanță istorică și lingvistică, care oferă un teren prielnic dezvoltării studiilor orientale.

Întîlnirea delegației culturale iraniene cu orientaliștii romîni

În ziua de 8 octombrie 1957, delegația culturală iraniană, care ne-a vizitat țara în toamna acestui an, s-a întreținut la Institutul de istorie cu un grup de orientaliști romîni. Delegația era compusă din prof. univ. Lotfali Suratgar, decanul Facultății de litere din Șiraz, dr. Abou Razani,

www.dacoromanica.ro

director general în Ministerul Învăţământului, Mohamed Ali Mani, director în acelaşi minister şi prof. Ali Mohamed Misaq, de la Conservatorul din Teheran.

Delegaţiei iraniene i-au fost prezentate realizările de pînă acum, ca şi proiectele de viitor ale orientaliştilor noştri, în vederea stabilirii unui contact mai strîns cu savanţii Orientului. În răspunsul său, dr. Lotfali Suratgar a asigurat că dorinţa delegaţiei culturale iraniene este de a se ajunge la un contact cultural mai strîns cu aceia care se interesează de limba şi istoria Iranului.

În ziua de 14 octombrie, a avut loc la Casa ziariştilor o „Seară de cultură iraniană", în cadrul căreia membrii delegaţiei au prezentat o serie de aspecte din viaţa culturală a ţării lor.

Vl. Bănăţeanu

Din activitatea Asociaţiei slaviştilor din R.P.R.

Hotărîtă să-şi sporească activitatea legată de sarcinile pe care şi le-a asumat, Asociaţia slaviştilor din R.P.R. a deschis, la începutul lunii noiembrie, seria comunicărilor ştiinţifice, care se ţin lunar şi sînt urmate de discuţii. În legătură cu aceasta, merită să fie amintit faptul că prima comunicare a fost ţinută de tovarăşul dr. Rudo Brtan, profesor şi critic literar din Slovacia, aflat în vizită în ţara noastră, care a vorbit despre „*Importanţa scriitorilor Pavel Josef Safarik şi Jan Kollar pentru literaturile slave*".

Acesteia i-a urmat comunicarea „*Relaţiile moldo-polone din secolul al XVI-lea şi problema Chiliei*", de P. P. Panaitescu.

În ziua de 6 decembrie, acad. prof. Emil Petrovici a ţinut o comunicare intitulată „*Sinarmonismul silabic în slavă şi română*", iar la 19 decembrie, Anton Balotă a vorbit despre „*Genetica şi tehnica epicii orale sîrbe*".

Asociaţia a trimis la tipar un volum de aproximativ 350 de pagini, cu 19 studii de slavistică românească. Sînt contribuţii din domeniul limbii, istoriei, literaturii şi folclorului pe linia relaţiilor româno-slave. Volumul apare în limba rusă şi franceză şi e închinat celui de al IV-lea Congres internaţional al slaviştilor, care va avea loc la Moscova în cursul acestui an.

Un număr de 12 persoane din rîndurile asociaţiei noastre şi-au anunţat participarea la cel de al IV-lea Congres internaţional al slaviştilor. Cum congresul se va ţine în primele zile ale lunii septembrie, comunicările delegaţilor români vor fi tipărite într-un volum special în limba rusă sau în alte limbi slave.

Întrucît biroul congresului a formulat o serie întreagă de „întrebări" în domeniul slavisticii, la care specialiştii pot răspunde pe scurt — în cel mult cinci pagini — patru membri ai asociaţiei noastre colaborează cu 7 „răspunsuri", care vor apărea la Moscova, într-un volum special. Astfel, acad. Emil Petrovici colaborează cu trei răspunsuri, Anton Balotă cu două, iar Traian Ionescu-Nişcov şi Damian Bogdan cu cîte un răspuns.

Paralel cu această activitate în vederea congresului, Asociaţia slaviştilor pregăteşte, în momentul de faţă, materialul pentru primul număr al revistei, ce urmează să apară în prima jumătate a anului viitor. Acest periodic urmăreşte să oglindească activitatea membrilor săi, să ţină legătura cu cercurile ştiinţifice de specialitate de peste hotare, să atragă cadrele tinere şi să formeze astfel o şcoală a slavisticii româneşti. Adăugăm că chiar de la primul număr al revistei noastre colaborează specialişti din U.R.S.S. şi din ţările de democraţie populară.

Potrivit planului de muncă pe anul în curs, asociaţia a organizat un colectiv de patru cercetători, care lucrează deja la alcătuirea unei bibliografii analitice a slavisticii româneşti (lucrări scrise de români sau de străini, în care e vorba de relaţii româno-slave).

Tr. I. Nişcov

www.dacoromanica.ro

A doua Sesiune ştiinţifică a Societăţii de ştiinţe istorice şi filologice din R.P.R.

În ziua de 9 decembrie 1957 a avut loc cea de-a doua sesiune ştiinţifică a Societăţii de ştiinţe istorice şi filologice din R.P.R., ca o sinteză a eforturilor depuse în cursul acestui an.

Comunicările de la sesiune au demonstrat că cercetătorii din provincie, profesori, arhivişti, muzeologi — datorită condiţiilor create de regimul democrat popular în scopul dezvoltării ştiinţei — au păşit pe un drum nou în cercetarea evenimentelor istorice.

Lucrările sesiunii s-au desfăşurat pe trei secţii. La Secţia de istorie au fost prezentate opt comunicări:

1. *„Manifestări ale luptei de clasă în oraşul şi judeţul Botoşani între anii 1900 şi 1944"*, de D. Munteanu, Botoşani.

2. *„Aspecte din lupta metalurgiştilor şi turnătorilor din Valea Nadragului între anii 1918—1926"*, de Dan Popescu, Lugoj.

3. *„O fabrică de sticlă în Căraş, la începutul secolului al XVIII-lea"*, de Virgil Birou, Timişoara.

4. *„Contribuţii la cunoaşterea relaţiilor economice dintre Braşov şi Moldova în secolul al XVIII-lea"*, de C. A. Stoide, Oraşul Stalin.

5. *„Despre anul revoluţionar 1848 în oraşul şi judeţul Buzău"*, de Ovidiu Bădină.

6. *„Răscoala din 1907 în Prahova"* de C. Boncu, Ploieşti.

7. *„Răscoala din 1907 în Botoşani"*, de I. D. Marin, Botoşani.

8. *„Dezvoltarea industriei în Mediaş între anii 1918—1944"*, de N. Drăgan, Mediaş.

La discuţii au participat tovarăşii: Ion Ionaşcu, Gh. Georgescu-Buzău, Victor Cheresteşiu, I. Şendrulescu, Petre Drăgoescu, (director general în Ministerul Învăţământului şi Culturii), N. Dinculescu (Craiova), Radu Gioglovan (Tîrgovişte), Aurel Tinta (Timişoara), Mircea Georgescu (Tîrgovişte), Ovidiu Bădină, Virgil Birou (Timişoara), Gh. Untaru (Focşani), Vlad Spoială (Oradea) şi alţii.

Acad. A. Oţetea şi conf. univ. Vasile Maciu, care au prezidat şedinţele, au arătat în concluzii, atît părţile valoroase, cît şi unele deficienţe ale comunicărilor.

La secţia de studii orientale, s-au prezentat de asemenea opt comunicări:

1. *„Originea veche turcă a numelui Dobrogii"*, de Maria Alexandrescu-Dersca.

2. *„Importanţa materialelor orientale din R.P.R. pentru cercetările istorice şi filologice"*, de Mihail Guboglu.

3. *„Probleme şi aspecte etnografice ale Uniunilor din deşertul Djungariei"*, de Tancred Bănăţeanu.

4. *„Cauzele eşecului misiunii spătarului Milescu în China"*, de Gh. Constantin.

5. *„Probleme cu privire la compunerea epopeii lui Gilgamesh"*, de Aram Frenkian.

6. *„Un manuscris tibetan din ţara noastră"*, de Sergiu Al. George.

7. *„Un manuscris din* Codificarea legilor *al scriitorului medieval armean M. Gosh"*, de D. Ghijirighian.

8. *„Un călător orientalist din secolul al XIX-lea originar din Moldova"*, de M. Halevy.

Şedinţele au fost prezidate de Mihail Guboglu şi Vlad Bănăţeanu. După comunicări au urmat discuţii.

N. A.

www.dacoromanica.ro

STUDII

REVISTĂ DE ISTORIE

INDEX ALFABETIC
Anul X, 1957

	nr.	pag.
EDITORIALE		
*** Marea Revoluţie Socialistă din Octombrie şi problemele fundamentale ale ştiinţei istorice	5	9— 15
*** Educaţia patriotică şi sarcinile ştiinţei istoriei	6	9— 15
STUDII ŞI REFERATE		
ANGHEL, AL. (Craiova). Unele aspecte privind răscoala ţăranilor din 1907 în fostul judeţ Dolj	2	43— 67
BĂLTEANU, B. Situaţia politică a Romîniei în preajma instaurării regimului democrat-popular (II)	4	7— 32
BĂLTEANU, B. Eşuarea încercărilor monarhiei şi ale reacţiunii interne şi externe de a răsturna regimul democrat-popular (6 martie 1945— ianuarie 1946)	6	17— 37
CAMPUS, ELIZA. Europa în perioada pregătirii şi înfăptuirii Marii Revoluţii Socialiste din Octombrie	5	17— 42
CÂMPINA, T. B. Ideile călăuzitoare ale politicii lui Ştefan cel Mare	4	57— 67
EGYED, A. (Cluj). Despre mişcarea muncitorească din Transilvania între anii 1880—1890	4	33— 56
GIURESCU, CONST. C. Despre relaţiile romîno-egiptene şi contribuţia Romîniei la construirea Canalului de Suez	1	91—109
HAUPT, GH. Primele asociaţii muncitoreşti din Romînia	1	65— 89
HAPUT, GH. Începutul activităţii revoluţionare a lui C. Dobrogeanu-Gherea	3	61— 86
HUTIRA, ERVIN. Despre controlul muncitoresc în Romînia (1944—1948)	3	41— 60
IONESCU, MATEI şi PĂTRAŞCU, CORINA. Cu privire la poziţia unor puteri europene faţă de răscoala din 1907	1	7— 33
IONESCU, MATEI. Despre însemnătatea şi urmările răscoalei din 1907	2	7— 29
MIOC, D. Despre rolul cluburilor socialiste în pregătirea răscoalei din 1907	2	31— 42
MURGESCU, C. Contribuţie la studiul redistribuirii industriei petrolifere a Romîniei între capitaliştii ţărilor învingătoare în primul război mondial (1919—1922)	1	35— 63
NECŞA, TH. Criza dinastică din 1926—1930	6	39— 63
OLTEANU, ST. Un aspect al producţiei meşteşugăreşti în oraşele din Moldova în secolul al XVII-lea (Prelucrarea pieilor)	3	87—111
UNC, GH. Lupta clasei muncitoare din Romînia pentru apărarea statului sovietic în cea de a treia campanie a Antantei (1920)	5	43— 62
VULPE, RADU. Activitatea ştiinţifică a istoricului Vasile Pârvan	3	7— 39

www.dacoromanica.ro

	nr.	pag.
COMUNICĂRI ŞI NOTE		
BAKO, GÉZA (Or. Stalin), Cavalerii teutoni în Ţara Bîrsei	1	143—160
BĂLTEANU, BORIS. Situaţia politică a Rominiei în preajma instaurării regimului democrat-popular (I)	2	69— 96
BERINDEI, DAN. Frămîntările grănicerilor şi dorobanţilor în jurul formării taberei de la Floreşti (vara anului 1859)	3	113—133
CIUREA, D. (Iaşi). Situaţia internă a Moldovei în epoca lui Ştefan cel Mare	6	65— 74
GONŢA, I. AL. Unele aspecte ale politicii interne a lui Ştefan cel Mare	4	91—103
GÖLLNER, C. (Sibiu). Contribuţii la istoria mişcării muncitoreşti din sud-estul Transilvaniei în anii 1905—1907	5	103—121
GUBOGLU, M. şi MUSTAFA, M. Răscoalele ţărăneşti din Imperiul otoman (1418—1420) şi bedreddinismul	2	137—158
IONESCU, MATEI. Mişcările ţărăneşti din anul	6	75—91
KAFKA, FR. (Praga). Din istoria relaţiilor comerciale romîno-cehoslovace în evul mediu (Produse textile cehe pe pieţele romîneşti)	4	105—109
LUNGU, TR. şi COLUMBEANU, S. Contribuţii la studiul mişcării greviste din Romînia în anii 1919—1920	5	89—101
MATEI, POMPILIU. Chestiuni programatice ale mişcării muncitoreşti din Romînia în perioada avîntului revoluţionar creat de victoria Marii Revoluţii Socialiste din Octombrie (1918—1922)	5	63— 87
MOCANU, CONST. Lupta P.C.R. pentru realizarea frontului unic în rîndurile tineretului muncitoresc în anii 1933—1935	1	111—131
NEACŞU, I. Revolta pandurilor din decembrie 1814—februarie 1815	1	133—142
NEAMŢU, AL. (Cluj). Inovatori romîni în tehnica minieră din Transilvania în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea	2	97—126
ORNEA, Z. Contribuţii la cunoaşterea opiniilor social-economice ale lui A. D. Xenopol	4	69— 90
PANAITESCU, P. P. Marea adunare a ţării, instituţie a orînduirii feudale în ţările romîne	3	153—165
PASCU, ŞT. Aspecte din situaţia şi lupta maselor populare din Maramureş în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea	2	127—136
TRÎPCEA, TH. N. (T.Severin). Craşovenii — „o măruntă" populaţie din ţara noastră	6	93—101
VLAD, D. MATEI. Impunerea şi perceperea dărilor pe cai în ţările romîne (pînă la sfîrşitul secolului al XVII-lea)	3	135—152
DOCUMENTE		
BODEA, CORNELIA, C. Călătoria lui Bălcescu pe Dunăre în 1852	1	161—171
BULGĂR, GH. Pagini uitate despre Bucureşti	6	139—148
COMAN, C. Atitudinea ministrului Austro-Ungariei la Bucureşti faţă de răscoala din 1907, reflectată în rapoartele sale diplomatice	2	189—200
DICULESCU, VL. Din corespondenţa lui Gh. S. Rakovski în 1867	6	131—138
FOTINO, N. Atitudinea prizonierilor romîni ardeleni din Rusia faţă de Armata Roşie	5	171—173
IONESCU, MATEI. Documente din arhiva V. G. Morţun (1907—1918)	3	197—202
MIHORDEA, V. Cîteva date privitoare la situaţia ţărănimii din Dobrogea în 1878	3	203—206
MIHORDEA, V. Comisia de redactare a lucrării „Istoricul războiului Independenţei de mai mulţi ofiţeri" (1878)	5	175—181
SIMONESCU, DAN. Despre o traducere romînească necunoscută a operei lui M. Kogălniceanu „Histoire de la Dacie"	1	173—177
*** Documente privitoare la satul Băneşti din apropierea oraşului Tîrgovişte	3	207—211

www.dacoromanica.ro

	nr.	pag.
DISCUȚII		
ADĂNILOAIE, N. Unele probleme privind războiul de independență (1877–1878)	6	111–130
CAMPUS, ELIZA. Tratativele diplomatice în preajma dictatului de la Viena (aprilie–august 1940)	3	167–195
CURTICĂPEANU, V. Pe marginea studiului „Despre mișcarea condusă de țarul Iovan (1526–1527)", de Gh. Duzinchevici	1	193–197
DICULESCU, VL. Cîteva observații pe marginea unei lucrări de istorie economică	2	177–187
KAMARIANO, NISTOR. Despre noua ediție critică a Legiuirii Caragea	1	179–191
KERTÉSZ, MAYA. Caracterul și activitatea sfaturilor din perioada revoluției burghezo-democratice în Ardeal (octombrie 1918–martie 1919)	5	127–140
LIVEANU, V. Despre situația revoluționară din Romînia. O problemă de terminologie	5	123–125
MACIU, V. Cu privire la războiul pentru independența Romîniei	4	111–133
MATEI, P. și ION, T. Despre situația revoluționară din Romînia între anii 1918 și 1922	2	159–175
OȚETEA, A. Problema periodizării istoriei Romîniei	6	103–110
RĂDULESCU, A. Acad. Ediția critică a legiuirii Caragea. Pentru critici	4	135–155
*** Pe marginea lucrării tov. S. Știrbu: „Răscoala din 1821 și legăturile ei cu evenimentele internaționale". (*N. Adăniloaie, N. Camariano, S. Iancovici, I. Neacșu, Al. Vianu*)	4	157–175
*** Probleme de istorie generală în lucrarea profesorului S. Știrbu: „Răscoala din 1821 și legăturile ei cu evenimentele internaționale". (*N. Huscariu, D. Rozenzweig, Gh. Diaconu, S. Safta*)	4	177–193
VIAȚA ȘTIINȚIFICĂ DE PESTE HOTARE		
Acad. CONSTANTINESCU-IAȘI, P. Lucrările adunării generale a C.I.S.R. (Comitetul internațional al științelor istorice) de la Lausanne	4	241–243
GUBOGLU, M. Conferința unională a orientaliștilor de la Taşkent	5	183–188
*** Referatele științifice care se vor ține la Congresul istoricilor de la Stockholm din 1960	6	171–172
ISTORIOGRAFIE		
HEGEMANN, MARGOT (Leipzig). Documente din arhivele Republicii Democrate germane cu privire la relațiile romîno-germane pînă în 1944	5	161–170
HUTIRA, M. Scurtă privire asupra realizărilor istoriografiei marxiste din R.P. Chineză	6	149–169
SACERDOȚEANU, A. Concepția istorică a lui B. P. Hașdeu	5	141–159
ȘTEFĂNESCU, ST. Date cu privire la problema relațiilor feudale pe teritoriul țării romînești în istoriografia romînească	1	199–221
DIVERSE		
CAMPUS, ELIZA. Critică principală sau dezinformare a cititorului	3	237–239
OȚETEA, A. O nouă istorie a mișcării din 1821	2	201–212
ȘTIRBU, S. Recenzia unei pretinse recenzii (răspuns lui A. Oțetea)	3	213–236
VULPE, RADU. În legătură cu „o scrisoare către redacție"	3	281
*** Subsecția de științe istorice a Acad. R.P.R. — Notă	4	195
*** Din partea Comitetului de redacție în legătură cu discuția privitoare la cartea tov. S. Știrbu: „Răscoala din 1821 și legăturile ei cu evenimentele internaționale"	4	197–198
*** A. M. Pankratova (necrolog)	3	283–284
*** Acad. Barbu Lăzărescu (necrolog)	1	247–248

www.dacoromanica.ro

RECENZII ŞI PREZENTĂRI

	nr.	pag.
Acad. CONSTANTINESCU-IAŞI, P. Studii istorice romîno-bulgare. Buc., Ed. Acad. R.P.R., 1956, 250 p. (*Gh. Haupt* şi *Vl. Diculescu*)	2	213—215
DICULESCU, VLADIMIR GH. O manufactură de ceramică la Tg. Jiu, 1832—1863, Soc. de ştiinţe ist. şi fil. din R.P.R., Buc., 1956, 104 p. (*C. Şerban*)	3	248—250
DOMOKOS, KOSÁRI, Introducere în izvoarele şi literatura istoriei maghiare (*C. B.*)	3	244—245
EBROVSKIJ, V. A. Relaţiile comerciale ceho-ruse din trecut (*Tr. Ionescu-Nişcov*)	1	238—241
IONESCU, VIRGIL. Contribuţii la studiul gîndirii economice a lui N. Bălcescu. Buc., Ed. ştiinţif., 1956, 135 p. (*P. P. Panaitescu*)	3	245—248
KÉMENY, GÁBOR, Iratok a nemzetiségi kérdés történetéhez Magyarországon a dualizmus korában. Budapesta, I: 1952; II: 1956 (*V. Netea*)	6	192—198
LATOUCHE, ROBERT. Les origines de l'économie occidentale (IVe—XIe siècle). Paris, 1956 (*T. Sotirescu*)	6	183—185
LEBEL, GERMAINE. La France et les Principautés Danubiennes. Paris, 1955 (*P. P. Panaitescu* şi *V. Mihordea*)	6	185—192
LEVCENCO, V. M. Ocerki po istorii russko-vizantiiskih otnoşenii. Moscova, 1956 (*Fl. C. Constantiniu*)	6	182—183
MATEI, GH. Răsunetul internaţional al răscoalei ţăranilor din 1907 (*Matei Ionescu*)	4	199—205
NERICI, M. A. Politica imperialismului englez în Europa (*B. Bălteanu*)	3	241—244
NEHRU, JAWAHARLAL. Descoperirea Indiei (*S. Columbeanu*)	2	227—232
TROCSÁNYI, U. Istoria ţărănimii ardelene, 1790—1849 (*Acad. A. Oţetea*)	2	215—217
*** Studii şi materiale de istorie medie, vol. I (*N. Stoicescu* şi *V. Curticăpeanu*)	1	223—233
*** Istoria Bulgariei (ed. bulgară), vol. I şi II (*Vl. Diculescu*)	1	233—236
*** Catalogul documentelor romîneşti din Arhivele statului de la Oraşul Stalin, vol. I, 1521—1799 (*C. Şerban*)	1	236—238
*** O nouă serie de documente privind istoria Romîniei (*N. I. Lebedev*)	2	218—222
*** Studii şi materiale de istorie contemporană, vol. I. (*Tr. Lungu*)	2	222—227
*** Noi publicaţii în R.S.S. Moldovenească (*G. Bezviconi*)	3	250—253
*** „Istoriceski pregled" în al treisprezecelea an de apariţie (*C. Velichi*)	4	205—208
*** „Historijski zbornik", Zagreb (*D. Mioc*)	4	208—210
*** Amintiri despre Lenin (*M. Prahoveanu*)	5	189—192
*** Documente privind istoria Romîniei. Introducere, I—II (*P.P. Panaitescu*)	5	192—199
*** Lucrări metodico-informative în domeniul istoriei (*Dan Simionescu*)	5	199—203
*** Contribuţii la cunoaşterea regiunii Hunedoara (*D. Velescu*)	5	203—207
*** Catalogul documentelor moldoveneşti din Arhiva istorică centrală a statului, publicată de Direcţia arhivelor statului, vol. I, 1387—1620 (*N. Stoicescu* şi *H. Chircă*)	5	207—209
*** Un volum de documente privind politica externă a Germaniei hitleriste (*Maya Kartész*)	5	209—212
*** Studii şi materiale de istorie modernă, vol. I, 1957 (*S. Columbeanu*)	6	173—179
*** A Kolozsvári Bolyai Tudományegyetem 1945—1955, (*M. Kertész*)	6	180—182

www.dacoromanica.ro

	nr.	pag.
NOTE BIBLIOGRAFICE		
ANGHELOV, D. Despre populația dependentă în Macedonia în sec. al XIV-lea (*D. Ciurea*)	4	215—217
ARBURE ZAMFIR. Opere alese. Ed. pedagogică de stat a R.S.S. Moldovenești, Chișinău, 1957, 423 p. (*G. Bezviconi*)	6	206
BARBU GH. Viața și opera dr. Carol Davila (*Dan Berindei*)	6	206—207
BATOWSKI, B. Misiunea diplomatică a lui Milkowski în anul 1864 (*P. P. Panaitescu*)	4	217—218
BAUMGART, JAN. Bibliografia historii polskiej za leta 1952—1953 (*P. Simionescu*)	5	217—218
BOELCKE, WILLY, Krupp und die Hohenzollerni. Aus der Korrespondenz der Familie Krupp, 1850—1916 (*Dan Berindei*)	5	216—217
CIUREA D. Știri istorice relative la Moldova din jurnalul inedit al botanistului Iulius Edel, 1935 (*D. Ionescu*)	6	207—208
ERLER, ADALBERT. Das Strassburger Münster und Rechtsleben des Mittelalters. Frankfurt a/M, 1954 (*T. S.*)	6	203
GUNTHER, VON PAIRIS. Die Geschichte der Eroberung von Konstantinopol. Übersetzt und erläutert von E. Aussmann (*M. Kandel*)	4	213—214
HALÉVY, M. A. Médicins juifs d'origines hispano-portugaise dans les pays roumains. Revue d'histoire de médecine hébraïque, Paris 1957, nr. 3 (*E. Manu*)	6	203
HALPHEN, LOUIS. Initiations aux études d'histoire du moyen âge. Paris, 1952, (*T. S.*)	6	203
IONESCU, GHEORGHE. Contribuții la cronologia domniei lui Mircea cel Bătrîn și a lui Vlad voevod în Țara Românească (*Em. M.*)	5	220
KORDATOS, I. Istoria mișcării muncitorești grecești pe baza unor izvoare necunoscute și a unor arhive nepublicate (*N. Camariano*)	4	218—219
KUKULES, FEDON. Viața și civilizația bizantină. Atena, 1952 (*N. Camariano*)	6	201
LITAVRIN, G. G. Răscoala bulgarilor și a vlahilor din Tesalia (1066) (*St. Ștefănescu*)	4	214—215
LUZZATTO, GINO. Per una storia economica d'italia. Bari, 1957 (*T. S.*)	6	205
MIHAILOV, G. Inscriptiones graecae in Bulgaria repertae (*P. Simionescu*).	4	212—213
MUREȘAN, CAMIL. Ioan de Hunedoara și vremea sa. Ed. tineret, 1957, (*V. N.*)	5	218—219
NEHRU, JAWAHARLAL. Autobiografie. E.S.P.L.P. Buc., 1957 (*Emil Manu*).	5	220
NIEKISCH, ERNST. Der Reich der niederen Dämonen, Hamburg, 1953 (*T. S.*)	6	208
PALUMBO, FAUSTO PIER. Bibliografia storica internationale 1940—1946. Roma, 1950, (*T. S.*)	6	200
RODOLICO, NICCOLO. I Ciompi. Una pagina di storia del proletariato operaio. Firenze, 1945 (*T. S.*)	6	205—206
Dr. SAMUIL, IZSÁK dr. Nicolae Kretzulescu, inițiatorul învățămîntului medical românesc, Buc., 1957 (*Dan Berindei*)	6	207
SCHMIDT, PAUL. Statist auf diplomatischer Bühne 1923—1945, Bonn, 1954 (*T. S.*)	6	208
TAPE, D. E. Patrick Simpson. A scottish merchant in the Moldavian potash Trade (*C. Șerban*)	6	204
TAPE, D. E. Documents Concerning Ronmania in the Paget papers. Londra, 1954 (*C. Șerban*)	6	203- 204
WINZER, O. Pagini din lupta Partidului Comunist din Germania, contra hitlerismului (*Maia Ionescu*)	4	221—222

www.dacoromanica.ro

		nr.	pag.
***	ARCHIVUM, revue internationale des Archives publiée sous les auspices des l'UNESCO et du Conseil international des Archives (*P. Simionescu*)	4	211—212
***	Noi „mărturii"? (*G. H.*)	4	219
***	O nouă culegere de istorie a mişcării muncitoreşti (*T. U.*)	4	219—220
***	Хрестоматия латинских текстов средневековых, sub redacţia lui V. S. Sokolov şi D. A. Drboglav, Moscova, 1956 (*St. Ştefănescu*)	5	213—214
***	Revista institutului de istorie al Academiei de ştiinţe a U.R.S.S., nr. 1, 1957 (*M. Vladimir*)	5	214—216
***	Anuarul cărţii din Republica Populară Romînă 1952—1954. Buc. Ed. ştiinţifică, 1957 (*P. Simionescu*)	5	219—220
***	Bibliographie internationale des travaux historiques publiées dans deux volumes de „Mélanges", 1880—1939. Paris, 1955 (*T. S.*)	6	199
***	Bücherkunde zur Weltgeschichte vom Untergange des römischen Weltreiches bis zur Gegenwart. München, 1956 (*T. S.*)	6	199
***	Prima sesiune ştiinţifică de bibliologie şi documentare (*Ana Ioachim*)	6	200—201
***	Revue des études byzantines, XIV/1956 (*E. Frances*)	6	202
***	Byzantinoslavica, XVII, 1956 (*E. Frances*)	6	202—203
***	Studii sovietice şi romîneşti despre Nic. Milescu la Moscova, Peking şi Bucureşti (*Gh. C.*)	6	204—205
***	Rezultatele celui de-al doilea război mondial, Moscova, 1956 (*N. Copoiu*)	6	208—209
***	Biographisches Wörterbuch zur deutschen Geschichte von Hellmuth Rössler und Gunther Franz unter Mitarbeit von Willy Hoppe. München, 1953 (*T. S.*)	6	199

BIBLIOGRAFIE

Bibliografie istorică pe anul 1956 (I)	3	255—273
Bibliografie istorică pe anul 1956 (II)	4	223—239

CRONICĂ 1 2 3 4 5 6
243 233 275 245 221 211

INDEX ALFABETIC al revistei „STUDII" pe anul 1956 . . . . . 1 249—252

www.dacoromanica.ro

STUDII

ИСТОРИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ

АЛФАВИТНЫЙ УКАЗАТЕЛЬ
Год X, 1957

Передовые статьи	№	Стр.
*** Великая Октябрьская социалистическая революция и основные вопросы исторической науки	5	9— 15
*** Патриотическое воспитание и задачи исторической науки	6	9— 15
СТАТЬИ И РЕФЕРАТЫ		
АНГЕЛ А. (Крайова), О крестьянском восстании 1907 года в бывшем уезде Долж	2	43— 67
БЭЛТЯНУ Б., Политическое положение в Румынии накануне установления народно-демократического режима (II)	4	7— 32
БЭЛТЯНУ Б., Провал попыток монархии и внутренней и внешней реакции свергнуть народно-демократический режим (6 марта 1945 — январь 1946)	6	
ВУЛЬПЕ Р., Научная деятельность историка Василия Пырвана	3	7 39
ГАУПТ Г., Первые рабочие ассоциации в Румынии	1	65— 89
ГАУПТ Г., Начало революционной деятельности К. Доброджану-Геря	3	61 86
ДЖУРЕСКУ К. К., О румыно-египетских отношениях и о вкладе Румынии в дело сооружения Суэцкого канала	1	91 — 109
ИОНЕСКУ М. и ПЭТРАШКУ К., Отношение европейских держав к восстанию 1907 года	1	7 33
ИОНЕСКУ М., О последствиях и значении восстания 1907 года	2	7 29
КАМПУС Е., Европа в период подготовки и осуществления Великой Октябрьской социалистической революции	5	17 42
КЫМПИНА Т. Б., Руководящие идеи политики Стефан Великого	4	57— 67
МИОК Д., О роли социалистических клубов в подготовке восстания 1907 года	2	31— 42
МУРЖЕСКУ К., К вопросу о переделе румынской нефтяной промышленности между капиталистами стран, победивших в первой мировой войне (1919 — 1922)	1	35— 63
НЕКША Т., Династический кризис 1926 — 1930 годов	6	39— 64
ОЛТЯНУ Ш., Один из видов кустарной промышленности в городах Молдовы XVII века (обработка кожи)	3	87— 111
УНК Г., Борьба румынского рабочего класса для защиты Советского государства во время третьей кампании Антанты (1920)	5	43 62

www.dacoromanica.ro

	№	Стр.
ХУТИРА Е., О рабочем контроле в Румынии (1944—1948) . .	3	41— 60
ЭГИЕД А. (Клуж), О рабочем движении в Трансильвании между 1880 и 1890 годами	4	33— 56
ЗАМЕТКИ И СООБЩЕНИЯ		
БАКО Г. (Город Сталин), Тевтноские рыцари в стране Бырсей	1	143—160
БЕРИНДЕЙ Д., Волнения среди пограничников и доробанцев в связи с организацией лагеря в Флорешти (лето 1859 г.) .	3	113—133
БЭЛТЯНУ Б., Политическое положение в Румынии накануне установления народно-демократического режима (I) . . .	2	69— 96
ВЛАД Д. М. Обложение дорожными податями и их взыскивание в Дунайских княжествах (до конца XVII века) . . .	3	135—152
ГЕЛНЕР К. (Сибиу), К истории рабочего движения на юго-востоке Трансильвании в 1905 — 1907 годах	5	103—121
ГОНЦА А. И., Аспекты внутренней политики Стефана Великого	4	91—103
ГУБОГЛУ М. и МУСТАФА М., Крестьянские восстания в Оттоманской империи (1418 — 1420) и учение Бедр эд-Дина .	2	137—158
ИОНЕСКУ М., Крестьянские восстания 1904 года	6	75— 91
КАФКА Ф. (Прага), Из истории румыно-чехословацких торговых отношений в средние века (Чешское текстильное производство на румынских рынках)	4	105 109
ЛУНГУ Т. и КОЛУМБЯНУ С., К вопросу о забастовочном движении в Румынии в 1919 — 1920 годах	5	89—101
МАТЕЙ П., Программные вопросы рабочего движения в Румынии в период революционного подъема, вызванного Великой Октябрьской социалистической революцией (1918 — 1922)	5	63 87
МОКАНУ К., Борьба Румынской Коммунистической партии за создание единого фронта трудящейся молодежи в 1933 — 1935 годах	1	111—131
НЯКШУ И., Восстание пандуров в декабре 1814 — феврале 1815 года	1	133—142
НЯМЦУ А. (Клуж), Новаторы румыны в рудниковой технике в Трансильвании во второй половине XVIII века . . .	2	97 126
ОРНЯ З., К вопросу об изучении социально-экономических взглядов А. Д. Ксенопола	4	69— 90
ПАНАИТЕСКУ П. П., Великое земское собрание — учреждение феодального строя в Дунайских княжествах	3	153—165
ПАСКУ Ш., О положении и борьбе народных масс в Марамуреше во второй половине XVIII века	2	127—136
ТРЫПЧА Т. (Турну Северин), Крашовени — малочисленное население в Румынской Народной Республике	6	93—101
ЧУРЯ Д. (Яссы), Внутреннее положение Молдовы в эпоху Стефана Великого	6	65— 74
ДОКУМЕНТЫ		
БОДЯ К. К., Путешествие Бэлческу по Дунаю в 1852 году .	1	161—171
БУЛГЭР Г., Забытые страницы о Бухаресте	6	139—148
ДИКУЛЕСКУ В., Из писем Г. С. Раковского 1867 года . .	6	131—138
ИОНЕСКУ М., Документы из архива Морцуна (1907 — 1918) .	3	197—202
КОМАН К., Отношение австро-венгерского полномочного министра в Бухаресте к восстанию 1907 года, отразившееся в дипломатических докладах	2	189—200

www.dacoromanica.ro

	№	Стр
МИХОРДЯ В., Некоторые данные относительно положения крестьян в Добродже в 1878 году	3	203—206
МИХОРДЯ В., Комиссия по редактированию труда «История войны за независимость, написанная несколькими офицерами» (1878)	5	175—181
СИМИОНЕСКУ Д., Неизвестный румынский перевод произведения М. Когэлничану «Histoire de la Dacie»	1	173—177
ФОТИНО Н., Отношение трансильванских румынских пленных в России к Красной Армии	5	171—173
* * * Документы, касающиеся села Бэнешти вблизи города Тырговиште	3	207 211
ДИСКУССИИ		
АДЭНИЛОАЕ Н., О некоторых вопросах Войны за независимость	6	111—130
ДИКУЛЕСКУ В., Об одной работе по истории экономики	2	177 187
КАМАРИАНО Н., О новом критическом издании Законодательства Караджа	1	179 191
КАМПУС Е., Дипломатические переговоры накануне венского диктата (апрель — август 1940)	3	167 195
КЕРТЕС М., Характер и активность Советов в период буржуазно-демократической революции в Ардяле (октябрь 1918 — март 1919)	5	127 140
КУРТИКЭПЯНУ В., К вопросу об исследовании работы Г. Дузинкевича «Движение, руководимое царем Иованом (1526 1527)»	1	193 197
ЛИВЯНУ В., О революционной ситуации в Румынии. Вопрос терминологии	5	123 125
МАТЕЙ П. и ИОН Т., О революционной ситуации в Румынии между 1918 и 1922 годами	2	159 175
МАЧУ В., По поводу войны за независимость Румынии	4	111—133
ОЦЕТЯ А., Вопрос периодизации истории Румынии	6	103—110
РЭДУЛЕСКУ А., Критическое издание Уложения Караджа. Для критиков	4	135 155
* * * По поводу работы тов. С. Штирбу «Восстание 1821 года и его связи с международными событиями» *(Н. Адэнилоае. Н. Камариано, С. Йанкович, И. Някшу, А. Виану)*	4	157 175
* * * Вопросы всеобщей истории в работе проф. С. Штирбу «Восстание 1821 года и его связи с международными событиями» *(Н. Хускарие, Д. Розенцвейг, Г. Диакону, С. Сафти)*	4	177 193
НАУЧНАЯ ЖИЗНЬ ЗА РУБЕЖОМ		
ГУБОГЛУ М., Всесоюзная конференция ориенталистов в Ташкенте	5	183 188
КОНСТАНТИНЕСКУ-ЯШЬ П., Работы Общего собрания Международного Комитета исторических наук в Лозанне	4	241 243
* * * Научные рефераты для Конгресса историков в 1960 году в Стокгольме	6	171—172
ИСТОРИОГРАФИЯ		
ГЕГЕМАНН М. (Лейпциг), Документы архивов Германской Демократической Республики, касающиеся румыно-немецких отношений до 1944 года	5	161—170

www.dacoromanica.ro

	№	Стр.
САЧЕРДОЦЯНУ А., Историческая концепция Б. П. Хашдэу	5	141—159
ХУТИРА М., Краткий очерк о достижениях марксистской историографии в Китайской Народной Республике	6	149—170
ШТЕФЭНЕСКУ Ш., Данные, касающиеся вопросов феодальных отношений в румынской историографии	1	199—221
РАЗНОЕ		
ВУЛЬПЕ Р., В связи с «одним письмом в редакцию»	3	281
КАМПУС Е., Принципиальная критика или дезинформация читателей	3	237—239
ОЦЕТЯ А., Новая история движения 1821 года	2	201—212
ШТИРБУ С., Рецензия мнимой рецензии (ответ А. Оцетя)	3	213—236
* * * От Секции исторических наук Академии РНР. Заметка	1	195
* * * От редакционной коллегии по поводу книги тов. С. Штирбу Восстание 1821 года и его связи с международными событиями»	1	197—198
* * * Барбу Лэзэряну (некролог)	1	247—248
* * * А. М. Панкратова (некролог)	3	283—284
РЕЦЕНЗИИ		
ДИКУЛЕСКУ В. Г., Керамическая мануфактура в Тыргу Жиу в 1832 — 1863 годах *(К. Шербан)*	3	248 250
ДОМОКОС К., Введение в источники и литературу венгерской истории *(К. Б.)*	3	214—215
ИОНЕСКУ В., К вопросу об идеях Бэлческу в области экономики *(П. П. Панаитеску)*	3	245—248
КЕМЕНИ Г. Г., Iratok a nemzetiségi kérdes történetéhez Magyarországon a dualizmus korában, Будапешт, 1952, 1956 *(В. Нетя)*	6	192—198
КОНСТАНТИНЕСКУ-ЯШЬ П., Исторические румыно-болгарские исследования *(Г. Гаупт и В. Дикулеску)*	2	213—215
ЛАТУШ Р., Les origines de l'économie occidentale (IV-XI-e siècle), Париж, 1956, *(Т. Сотиреску)*	6	183—185
ЛЕБЕЛЬ Ж., La France et les Principautés Danubiennes, Париж, 1955 *(П. П. Панаитеску и В. Михордя)*	6	185—192
ЛЕВЧЕНКО М., Очерки по истории русско-византийских отношений, Москва, 1956 *(Ф. Константиниу)*	6	182—183
МАТЕЙ Г., Международный отзвук крестьянского восстания 1907 года *(Матей Ионеску)*	1	199—205
НЕКРИЧ А. М., Политика английского империализма в Европе *(Б. Бэлтяну)*	3	241—244
НЕРУ Д., Открытие Индии *(С. Колумбяну)*	2	227—232
ТРОЧАНИ Ж., История трансильванского крестьянства, 1790 — 1849 годы *(А. Оцетя)*	2	215—217
ФЛОРОВСКИЙ А. В. Чешско-русские торговые отношения в прошлом *(Т. Ионеску-Нишков)*	1	238—241
* * * Исследования и материалы по истории средних веков, том 1 *(Н. Стоическу и В. Куртикэяну)*	1	223—233
* * * История Болгарии (болгарское издание, томы I и II) *(В. Дикулеску)*	1	233—236
* * * Каталог румынских документов в государственном архиве города Сталин, том 1, 1521 — 1799 *(К. Шербан)*	1	236 238

www.dacoromanica.ro

	№	Стр.
* * * Новая публикация документов по истории Румынии *(Н. И. Лебедев)*	2	218 222
* * * Исследования и материалы по современной истории *(Т. Лунгу)*	2	222 227
* * * Новые издания в Молдавской ССР *(Г. Безвиконный)*	3	250 253
* * * Журнал „Istorice ki pregled" в 13-й год издания *(К. Велики)*	4	205 208
* * * „Historijski zbornik", Загреб *(Д. Миок)*	4	208 210
* * * Воспоминания о Ленине *(М. Праховяну)*	5	189 192
* * * Документы, касающиеся истории Румынии, Введение I II *(П. П. Панаитеску)*	5	192 199
* * * Некоторые методико-информативные работы в области истории *(Дан Симионеску)*	5	199 203
* * * К вопросу об ознакомлении с Хунедоарской областью *(Д. Велеску)*	5	203 207
* * * Каталог молдавских документов Главного государственного исторического архива, изданный Дирекцией государственных архивов, том 1 (1387 — 1620) *(Н. Стоическу и Х. Киркэ)*	5	207 209
* * * Том документов, касающихся внешней политики гитлеровской Германии *(М. Кертес)*	5	209 – 212
* * * Etudes et matériel d'histoire moderne, т. 1, 1957 *(С. Колумбяну)*	6	173 179
* * * A. Kolozsvari Bolyai Tudomanyegyetem (1945 — 1955), 1956 *(М. Кертес)*	6	180 182

БИБЛИОГРАФИЧЕСКИЕ ЗАМЕТКИ

АНГЕЛОВ Д., О зависимом македонском населении в XIV веке *(Д. Чуря)*	1	215 217
АРБУРЕ З., Избранные сочинения, Государственное педагогическое издательство Молдавской ССР. Кишинев, 1957, *(Г. Безвиконный)*	6	206
БАРБУ Г., Жизнь и труды д-ра Карла Давила, Бухарест, 1957 *(Дан Бериндей)*	6	206—207
БАТОВСКИЙ Х., Дипломатическая миссия Милковского в 1864 году *(П. П. Панаитеску)*	1	217 218
БАУМГАРТ Ж., Bibliographie de l'histoire de la Pologne pour les années 1952 — 1953 *(П. Симионеску)*	5	217
БЕЛКЕ В., Krupp und die Hohenzollern *(Дан Бериндей)*	5	216 217
ВИНЦЕР О., Страницы борьбы Коммунистической партии Германии против гитлеризма *(Мая Ионеску)*	1	221 222
ИОНЕСКУ Г., К вопросу о хронологии правления Мирчи Старого и воеводы Влада в Валахии *(Э. М.)*	5	220
КОРДАТОС И., История греческого рабочего движения по неизвестным до настоящего времени источникам и неопубликованным архивам *(Н. Камариано)*	1	218 219
КУКУЛЕС Ф., Византийская жизнь и цивилизация, Афины, 1952 *(Н. Комариано)*	6	201
ПИТАВРИН Г. Г., Восстание болгар и влахов в Фессалии (1066) *(Ш. Штефэнеску)*	1	214 215
ЛУЗЗАТО Д., Per una storia economica d'Italia, Бари, 1957 *(Т. С.)*	6	205
МИХАЙЛОВ К., Inscriptiones graecae in Bulgaria repertae *(П. Симионеску*	1	212 213

www.dacoromanica.ro

	№	Стр.
МУРЕШАН К., Иоан де Хунедоара и его время *(В. Н.)* . . .	5	218—219
НЕРУ Д., Автобиография *(Эмиль Ману)*	5	220
НИКИШ Э., Das Reich der niederen Dämonen, Гамбург, 1953 *(Т. С.)*	6	208
ПАИРИС ФОН ГЮНТЕР, Die Geschichte der Eroberung von Konstantinopel. Übersetzt und erläutert von E. Aussmann *(М. Кандел)*	4	213—214
ПАЛУМБО Ф. П., Bibliografia storica internazionale, 1910—1916, Рим, 1950 *(Т. С.)*	6	200
РОДОЛИКО Н., I. Ciompi. Una pagina di storia del proletariato operaio, Флоренция, 1945 *(Т. С.)*	6	205—206
САМУИЛ И., Николай Крецулеску, основоположник медицинского образования в Румынии, Бухарест, 1957 *(Дан Бериндей)* .	6	207
ТАППЕ Е. Д., Patrick Simpson, a Scottish Merchant in the Moldavian Pota h Trade. Slavonic and East European Review, Лондон, 1952 *(К. Шербан)*	6	204
ТАППЕ Е. Д., Document concerning Rumania in the Paget Papers. Slavonic and East European Review, 1954 *(К. Шербан)* .	6	203—204
ХАЛЕВИ М. А., Médecins juifs, d'origine hispano-portugaise, dans les pays roumains. Revue d'histoire de la médecine hébraique, 3, Париж, 1957 *(Е. Ману)*	6	203
ХАЛФЕН Л., Initiation aux études d'histoire du moyen âge, Париж, 1952 *(Т. С.)*	6	203
ЧУРЯ Д., Исторические данные о Молдове из неопубликованного дневника ботаника Юлиуса Эделя (1835), Яссы, 1955 *(Д. Ионеску)*	6	207—208
ШМИДТ П., Statist auf diplomatischer Bühne, 1923—1945, Бонн, 1954 *(Т. С.)*	6	208
ЭРЛЕР А., Das Strassburger Münster und Rechtsleben des Mittelalters, Франкфурт на Майне, 1954 *(Т. С.)*	6	203
* * * „Archivum". Revue internationale des Archives publiée sous les auspices de l'UNESCO et du Conseil internationale des Archives *(П. Симионеску)*	1	211—212
* * * Новые «свидетельства»? *(Г. Х.)*	1	219
* * * Новый сборник по истории рабочего движения *(Т. У.)* .	4	219
* * * Хрестоматия латинских текстов средневековых авторов под редакцией В. С. Соколова и Д. А. Доброглава *Ш. Штефэнеску)*	5	213—214
* * * Новая и новейшая история (Журнал Института истории Академии Наук СССР, № 1, 1957 *(М. Владимир)* . . .	5	214—216
* * * Ежегодник книг Румынской Народной Республики 1952—1954 *(П. Симионеску)*	5	219—220
* * * Bibliographie internationale des travaux historiques publiés dans deux volumes de „Mélanges", 1880—1939, Париж, 1955 *(Т. С.)*	6	199
* * * Bücherkunde zur Weltgeschichte vom Untergange des römischen Weltreiches bis zur Gegenwart, Мюнхен, 1956 *(Т. С.)* .	6	199
* * * Первая научная сессия по библиологии и документации *(Анна Иоаким)*	6	200—201
* * * Revue des études byzantines, XIV, 1956 *(Е. Франчес)* .	6	202
* * * Byzantinoslavica, XVII, 1956 *(Е. Франчес)*	6	202—203
* * * Советские и румынские труды о Николае Милеску в Москве, Пекине и Бухаресте *(Г. К.)*	6	204—205

www.dacoromanica.ro

	№	Стр.
* * * Результаты Второй мировой войны, Москва, 1957 (*Н. Копою*)	6	208—209
* * * Biographisches Wörterbuch zur deutschen Geschichte, von Helmuth Rösler und Günther Franz, unter Mitarbeit von Willy Hoppe, Мюнхен, 1953 (*Т. С.*)	6	199
БИБЛИОГРАФИЯ		
Алфавитный указатель за 1956 год	1	219 261
Историческая библиография за 1956 год (I)	3	255—273
Историческая библиография за 1956 год (II)	4	223 239
ХРОНИКА		
	1 2 3 4 5 6	
	243 233 275 245 221 211	
Алфавитный укозатель материалов, опубликованных в журнале «Studii» за 1956 год	1	219 252

www.dacoromanica.ro

STUDII

REVUE D'HISTOIRE

INDEX ALPHABÉTIQUE
Xe ANNÉE, 1957

	N	Page
ÉDITORIAUX		
* * * La Grande Révolution Socialiste d'Octobre et les problèmes fondamentaux de la science historique	5	9— 15
* * * L'éducation patriotique et les tâches de la science de l'histoire	6	9— 15
ÉTUDES ET EXPOSÉS		
ANGHEL AL. (Craiova), Aspects du soulèvement paysan de 1907 dans l'ancien département de Dolj	2	43— 67
BĂLTEANU B., La situation politique en Roumanie à la veille de l'instauration du régime de démocratie populaire (II)	4	7— 32
BĂLTEANU B., L'échec des tentatives de la monarchie et de la réaction, de l'intérieur et de l'exterieur du pays, de renverser le régime de démocratie populaire (6 mars 1945 — janvier 1946)	6	17— 37
CAMPUS ELIZA, L'Europe pendant la période de préparation et de réalisation de la Grande Révolution Socialiste d'Octobre	5	17— 12
CAMPINA T. B., Les idées directrices de la politique d'Etienne le Grand	4	57— 67
EGYED A. (Cluj), Du mouvement ouvrier en Transylvanie entre 1880 et 1890	4	33— 56
GIURESCU CONST. C., Au sujet des relations roumano-égyptiennes et de la contribution de la Roumanie à la réalisation du Canal de Suez	1	91—109
HAUPT GH., Les premières associations ouvrières de Roumanie	1	65— 89
HAUPT GH., Les débuts de l'activité révolutionnaire de C. Dobrogeanu-Gherea	3	61— 86
HUTIRA ERVIN, Sur le contrôle ouvrier en Roumanie (1944—1948)	3	41— 60
IONESCU MATEI et PĂTRAȘCU CORINA, Au sujet de l'attitude de certaines puissances européennes à l'égard de la révolte paysanne de 1907	1	7— 33
IONESCU MATEI, De l'importance et des conséquences du soulèvement de 1907	2	7— 29
MIOC D., Du rôle des clubs socialistes dans la préparation du soulèvement de 1907	2	31 12
MURGESCU C., Contribution à l'étude du nouveau partage de l'industrie pétrolière de la Roumanie entre les capitalistes des pays victorieux de la première guerre mondiale (1919—1922)	1	35— 63
NECȘA TH., La crise dynastique de 1926—1930	6	39— 63
OLTEANU ST., Un aspect de la production artisanale dans les villes de Moldavie au XVIIIe siècle (Le travail des cuirs)	3	87—111

www.dacoromanica.ro

	N°	Page
UNC GH., L'action de la classe ouvrière de Roumanie, à la défense de l'Etat Soviétique, pendant la troisième campagne de l'Entente (1920)	5	43—62
VULPE RADU, L'activité scientifique de l'historien Vasile Pârvan	3	7—39
NOTES ET COMMUNICATIONS		
BAKÓ GÉZA (Ville Staline), Les chevaliers teutoniques dans la Ţara Bîrsei	1	143 160
BĂLTEANU BORIS, La situation politique en Roumanie à la veille de l'instauration du régime de démocratie populaire (I)	2	69—96
BERINDEI DAN, Les agitations des gardes-frontières et des gendarmes à l'occasion de l'établissement du camp de Floreşti (été 1859)	3	113—133
CIUREA D. (Jassy), La situation intérieure de la Moldavie à l'époque d'Etienne le Grand	6	65—74
GONŢA I. AL., Certains aspects de la politique intérieure d'Etienne le Grand	4	91—103
GÖLLNER C. (Sibiu), Contribution à l'histoire du mouvement ouvrier dans le Sud-Est de la Transylvanie dans les années 1905—1907	5	103—121
GUBOGLU M. et MUSTAFA N., Les émeutes paysannes de l'Empire Ottoman (1418—1420) et le bedreddinisme	2	137—158
IONESCU MATEI, Les mouvements paysans de l'an 1904	6	75—91
KAFKA FR. (Prague), Extraits de l'histoire des relations commerciales roumano-tchécoslovaques pendant le moyen âge (textiles tchécoslovaques sur le marché roumain)	1	105 109
LUNGU TR. et COLUMBEANU S., Contribution à l'histoire du mouvement gréviste en Roumanie dans les années 1919—1920	5	89 101
MATEI POMPILIU, Questions de programme du mouvement ouvrier de Roumanie, à la période d'élan révolutionnaire engendré par la victoire de la Grande Révolution Socialiste d'Octobre (1918—1922)	5	63 87
MOCANU CONST., La lutte menée entre 1933 et 1935 par le P.C.R. en vue de réaliser un front unique dans les rangs de la jeunesse ouvrière	1	111—131
NEACŞU I., L'insurrection des pandours, de décembre 1814 à février 1815	1	133 142
NEAMŢU AL. (Cluj), Les novateurs roumains dans la technique minière de Transylvanie au cours de la seconde moitié du XVIIIe siècle	2	97 126
ORNEA Z., Contribution à la connaissance des opinions sociales-économiques de A. D. Xenopol	4	69—90
PANAITESCU P. P., La Grande Assemblée du pays, institution du régime féodal dans les pays roumains	3	153—165
PASCU ŞT., Aspects de la situation et des luttes des masses populaires de Maramureş dans la seconde moitié du XVIIIe siècle	2	127—136
TRÎPCEA TH. N. (Turnu-Severin), Les *Crăşoveni*, une menue population de la République Populaire Roumaine	6	93—101
VLAD D. MATEI, L'imposition et la perception des impôts sur les chevaux dans les pays roumains (jusqu'à la fin du XVIIIe siècle)	3	135—152
DOCUMENTS		
BODEA C. CORNELIA, Le voyage de Bălcescu sur le Danube en 1852	1	161 171
BULGĂR GH., Pages oubliées sur Bucarest	6	139 148
COMAN C., L'attitude du ministre d'Autriche-Hongrie à Bucarest à l'égard du soulèvement de 1907, telle qu'elle ressort des documents diplomatiques	2	189—200
DICULESCU VL., De la correspondance de G. S. Rakovski en 1867	6	131—138

www.dacoromanica.ro

	N°	Page
FOTINO N., L'attitude à l'égard de l'Armée Rouge des prisonniers roumains de Transylvanie en Russie	5	171—173
IONESCU MATEI, Documents des archives Moruun (1907—1918)	3	197—202
MIHORDEA V., Quelques données concernant la situation de la paysannerie de la Dobrogea en 1878	3	203—206
MIHORDEA V., La Commission de rédaction de l'ouvrage „Historique de la guerre d'indépendance fait par plusieurs officiers" (1878)	5	175—181
SIMONESCU DAN, Au sujet d'une traduction roumaine inconnue de l'œuvre de Mihail Kogălniceanu „Histoire de la Dacie"	1	173—177
* * * Documents relatifs au village de Bănești, près la ville de Tîrgoviște	3	207—211
DISCUSSIONS		
ADĂNILOAIE N., De certains problèmes ayant trait à la guerre d'indépendance de 1877—1878	6	111—130
CAMARIANO NISTOR, Au sujet de la nouvelle édition critique du Code Caragea	1	179—191
CAMPUS ELIZA, Les négociations diplomatiques à la veille du *„diktat"* de Vienne (avril-août 1940)	3	167—195
CURTICĂPEANU V., En marge de l'étude « Sur le mouvement dirigé par le tsar Iovan (1526—1527) » par Gh. Duzinchevici	1	193—197
DICULESCU VL., Quelques observations en marge d'un travail d'histoire économique	2	177—187
KERTÈSZ MAYA, Le caractère et l'activité des Conseils pendant la période de révolution bourgeoise-démocratique en Transylvanie (octobre 1918-mars 1919)	5	127—110
LIVEANU V., De la situation révolutionnaire en Roumanie. Une question de terminologie	5	123—125
MACIU V., Au sujet de la guerre d'indépendance de la Roumanie	4	111—133
MATEI P. et ION T., Sur la situation révolutionnaire en Roumanie entre 1918 et 1922	2	159—175
OȚETEA A., Le problème de la division en périodes de l'histoire de la Roumanie	6	103—110
RĂDULESCU A. L'édition critique du Code Caragea. Pour la critique	4	135—155
* * * En marge de l'ouvrage de S. Știrbu : « Le soulèvement de 1821 et ses rapports avec les événements internationaux » (*N. Adăniloaie, N. Camariano, S. Iancovici, I. Neacșu, Al. Vianu*)	4	157—175
* * * Questions d'histoire générale dans le livre du professeur S. Știrbu : « Le soulèvement de 1821 et ses rapports avec les événements internationaux » (*N. Huscariu. D. Rosenzweig, Gh. Diaconu, S. Safta*)	4	177—193
LA VIE SCIENTIFIQUE À L'ÉTRANGER		
CONSTANTINESCU-IAȘI P., Les travaux de l'assemblée générale de Lausanne du Comité international des Sciences historiques (C.I.S.H.)	4	241—243
GUBOGLU M., La conférence unionale des orientalistes de Tachkent	5	183—188
* * * Des rapports scientifiques qui seront présentés au Congrès des Historiens de Stockholm, en 1960	6	171—172
HISTORIOGRAPHIE		
HEGEMANN MARGOT (Leipzig), Documents des archives de la République Démocratique Allemande concernant les relations roumano-allemandes jusqu'en 1944	5	161—170
HUTIRA M., Aperçu succinct des réalisations de l'historiographie marxiste dans la R. P. Chinoise	6	149—169

www.dacoromanica.ro

	N	Page
SACERDOȚEANU A., La conception historique de B. P. Hasdeu	5	141—159
ȘTEFĂNESCU ȘT., Données ayant trait à la question des relations féodales sur le territoire de la Valachie dans l'historiographie roumaine	1	199 221

MISCELLANEA

CAMPUS ELIZA, Critique juste ou dés information des lecteurs?	3	237—239
OȚETEA A., Une nouvelle histoire du mouvement populaire de 1821	2	201—212
ȘTIRBU S., Compte rendu d'un dit compte rendu (Réponse à A. Oțetea)	3	213—236
VULPE RADU, A propos d'une lettre à la rédaction	3	281
* * * De la part de la Sous-section des Sciences historiques de l'Académie de la République Populaire Roumaine	4	195
* * * De la part du Comité de rédaction, en rapport avec la discussion au sujet du livre de S. Știrbu «Le soulèvement de 1821 et ses rapports avec les événements internationaux»	4	197 198
* * * Acad. Barbu Lăzărean (nécrologie)	1	247—248
* * * A. M. Pankratova (nécrologie)	3	283 284

COMPTES RENDUS ET PRÉSENTATIONS

CONSTANTINESCU-IAȘI P., Etudes historiques roumano-bulgares. Bucarest, Ed. de l'Acad. de la R.P.R., 1956. 250 pages (*Gh. Haupt* et *Vl. Diculescu*)	2	213—215
DICULESCU VLADIMIR GH., Une manufacture de céramique à Târgu Jiu, de 1832 à 1863. Soc. des Sciences et de Philologie de la R.P.R., Bucarest, 1956, 104 pages (*C. Șerban*)	3	248 250
DOMOKOS KÓSÁRY, Introduction aux sources et à la littérature historique de la Hongrie (*C.B.*)	3	241—245
EBROVSKIJ A. V., Les relations commerciales tchèques-russes par le passé (*Tr. Ionescu-Nișcov*)	1	238—241
IONESCU VIRGIL, Contribution à l'étude de la pensée économique de N. Bălcescu, Bucarest, Ed. scientifiques, 1956, 135 pages (*P. P. Panaitescu*)	3	245—248
KÉMFNY GABOR, Iratok a nemzetiségi kérdes történetéhez Magyarországon a dualizmus koraban. Budapest, I: 1952, II: 1956 (*V. Netea*)	6	192—198
LATOUCHE ROBERT, Les origines de l'économie occidentale (IVe—XIe siècle). Paris, 1956, 135 pages (*T. Sotirescu*)	6	183—185
LEBEL GERMAINE, La France et les Principautés Danubiennes. Paris, 1955 (*P. P. Panaitescu* et *V. Mihordea*)	6	185 192
LEVTCHENKO V. M., Očerki po istorii roussko-vizantiiskikh otnochénii. Moscou, 1956 (*Fl. Constantiniu*)	6	182—183
MATEI GH., L'écho international du soulèvement des paysans de 1907 (*Matei Ionescu*)	4	199—205
NERICI M. A., La politique de l'impérialisme anglais en Europe (*B. Bălteanu*)	3	241—244
NEHRU JAWAHARLAL, Découverte de l'Inde (*S. Columbeanu*)	2	227—232
TRÓCSÁNYI U., Histoire de la paysannerie transylvaine, 1790—1849 (*A. Oțetea*)	2	215—217
* * * Etudes et matériel d'Histoire médiévale, Ier volume (*N. Stoicescu et V. Curticăpeanu*)	1	223—233
* * * Histoire de la Bulgarie (édition bulgare), vol. I et II (*Vl. Diculescu*)	1	233—236
* * * Le catalogue des documents roumains des Archives de l'Etat de Ville Staline, Ier vol., I, 1521—1799 (*C. Șerban*)	2	236 238
* * * Une nouvelle série de documents ayant trait à l'histoire de la Roumanie (*N. I. Lebedev*)	2	218—222
* * * Etudes et matériaux d'histoire contemporaine. Vol. I (*Tr. Lungu*)	2	222—227

www.dacoromanica.ro

	N°	Page
* * * Nouvelles publication dans la R.S.S. Moldave (*G. Bezviconi*)	3	250—253
* * * La revue «Istoritcheski prégled» dans sa treizième année d'apparition (*C. Velichi*)	4	205—208
* * * «Historijski zbornik», Zagreb (*D. Mioc*)	1	208—210
* * * Souvenirs sur Lénine (*M. Prahoveanu*)	5	189—192
* * * Documents ayant trait à l'histoire de la Roumanie. Introduction, vol. I—II (*P.P. Panaitescu*)	5	192—199
* * * Ouvrages méthodiques-informatifs du domaine de l'Histoire (*Dan Simonescu*)	5	199—203
* * * Contribution à la connaissance de la région de Hunedoara (*O. Velescu*)	5	203—207
* * * Catalogue des documents moldaves des Archives historiques centrales de l'Etat, publié par la Direction des Archives de l'Etat, vol. I (1387—1620) (*N. Stoicescu* et *H. Chircă*)	5	207—209
* * * Volume de documents ayant trait à la politique étrangère de l'Allemagne nazie (*Maya Kertész*)	5	209 222
* * * Etudes et matériel d'histoire moderne, Ier volume, 1957 (*S. Columbeanu*)	6	173—179
* * * A. Kolozsvári Bolyai Tudományegyetem 1945—1955 (*M. Kertész*)	6	180—182
NOTES BIBLIOGRAPHIQUES		
ANGHELOV D., Au sujet de la population dépendante en Macédoine, au XIVe siècle (*D. Ciurea*)	4	215—217
ARBURE ZAMFIR, Œuvres choisies. Ed. Pédagogiques de l'Etat de la R.S.S. Moldave, Kichinev, 1957, 423 page (*G. Bezviconi*)	6	206
BARBU GH., La vie et l'œuvre du docteur Carol Davila. Bucarest, 1957 (*Dan Berindei*)	6	206—207
BATOWSKI B., La mission diplomatique de Milkowski en 1864 (*P. P. Panaitescu*)	4	217—218
BAUMGART JAN, Bibliographie de l'histoire de la Pologne pour les années 1952—1953 (*P. Simionescu*)	5	217—218
BOELCKE WILLI, Krupp und die Hohenzollern. Aus der Korespondenz der Familie Krupp, 1850—1916 (*Dan Berindei*)	5	216—217
CIUREA D., Données historiques relatives à la Moldavie, tirées du journal inédit du botaniste Julius Edel (1835). Jassy, 1955 (*D. Ionescu*)	6	207—208
ERLER ADALBERT, Das Strassburger Münster und Rechtsleben des Mittelalters. Francfort-sur-le Main, 1954 (*T.S.*)	6	203
HALÉVY M. A., Médecins juifs, d'origine hispano portugaise, dans les pays roumains. Revue d'histoire de la médecine hébraïque, n 3, Paris, 1957 (*E. Manu*)	6	205
HALPHEN LOUIS, Initiation aux études d'histoire du moyen âge, Paris, 1952 (*T.S.*)	6	203
IONESCU GHEORGHE, Contribution à la chronologie du règne de Mircea le Grand et de Vlad Voïvode en Valachie (*Em. M*)	5	220
KORDATOS I., L'histoire du mouvement ouvrier grec, fondée sur quelques sources inconnues et sur certaines pièces d'archives inédites (*N. Camariano*)	4	218 219
KUKULES FEDON, La vie et la civilisation byzantines. Athènes, 1952 (*N. Camariano*)	6	201
LITAVRINE G. G., L'émeute des Bulgares et des «Vlaques» de Thessalie (1066) (*S. Ştefănescu*)	4	211—215
LUZATTO GINO, Per una storia economica d'Italia.Bari, 1957 (*T.S.*)	6	205
MIKHAÏLOV G., Inscriptiones graecae in Bulgaria repertae (*P. Simionescu*)	4	212—213

www.dacoromanica.ro

	N°	Page
MUREŞAN CAMIL, Jean de Hunedoara et son temps. Ed. p. la jeunesse, 1957 (*V.N.*)	5	218 219
NEHRU JAWAHARLAL, Autobiographie, E.S.P.L.P., Bucarest, 1957 (*Emil Manu*)	5	220
NIEKISCH ERNST, Das Reich der niederen Dämonen. Hambourg, 1953 (*T.S.*)	6	208
PAIRIS GÜNTHER von, Die Geschichte der Eroberung von Konstantinopol. Übersetzt und erläutert von E. Aussmann (*M. Kandel*)	4	213—214
PALUMBO FAUSTO PIER, Bibliografia storica internazionale, 1940—1947. Rome, 1950 (*T.S.*)	6	200
RODOLICO NICOLO, I Ciompi. Una pagina di storia del proletariato operaio. Florence, 1945 (*T.S.*)	6	205—206
SAMUIL IZSÁK, Nicolaic Kretzulescu, le fondateur de l'enseignement médical roumain. Bucarest, 1957 (*Dan Berindei*)	6	207
SCHMIDT PAUL, Statist auf diplomatischer Bühne, 1923 1945, Bonn, 1954 (*T.S.*)	6	208
TAPPE D. E., Documents concerning Rumania in the Paget Papers. („Slavonic and East European Review, 1954 (*C. Şerban*)	6	204
TAPPE D. E., Patrick Simpson, a Scottish Merchant in the Moldavian Potash Trade. Slavonic and East European Review", Londres, 1952, (*C. Şerban*)	6	203—204
WINZER O., Quelques pages tirées de la lutte du Parti Communiste Allemand contre le nazisme (*Maia Ionescu*)	4	221 222
* * * «Archivum». Revue internationale des Archives publiée sous les auspices de l'UNESCO et du Conseil international des Archives (*P. Simionescu*)	4	211—212
* * * Nouveaux «témoignages»? (*G.H.*)	4	219
* * * Un nouveau recueil d'histoire du mouvement ouvrier (*T.U.*)	4	219 220
* * * Khrestomatia sredniévékovykh lat nsk kh textov (Chrestomathie de textes latins des auteurs du moyen âge) par V. S. Sokolov et D. A. Drboglav, Morcova 1956 (*St. Ştefănescu*)	5	213 214
* * * (Histoire moderne et contemporaine). Revue de l'Institut d'Histoire de l'Académie des Sciences de l'U.R.S.S., n 1 1957 (*M. Vladimir*)	5	214 216
* * * Annuaire du livre de la République Populaire Roumaine pour 1952—1954 Bucureşti, Ed. Scient., 1957 (*P. Simionescu*)	5	219—220
* * * Bibliographie internationale des travaux historiques publiés dans deux volumes de «Mélanges», 1880—1939. Paris, 1955 (*T.S.*)	6	199
* * * Bücherkunde zur Weltgeschichte vom Untergange des römischen Weltreiches bis zur Gegenwart. Münich, 1956 (*T.S.*)	6	199
* * * La première session scientifique de bibliologie et documentation (*Ana Ioachim*)	6	200—201
* * * Revue des études byzantines, XIV/1956. (*E. Frances*)	6	202
* * * Byzantinoslavica, XVII 1956 (*E. Frances*)	6	202—203
* * * Etudes soviétiques et roumaines sur Nicolae Milescu à Moscou. Pékin et Bucarest (*Gh. C.*)	6	204 205
* * * Les résultats de la seconde guerre mondiale. Moscou, 1957 (*N. Copoiu*)	6	20 —209
* * * Biographisches Wörterbuch zur deutschen Geschichte, von Helmuth Rössler und Günther Franz, unter Mitarbeit von Willy Hoppe. Münich, 1953 (*T.S.*)	6	199

www.dacoromanica.ro

	N°	Page
BIBLIOGRAPHIE		
Bibliographie historique pour l'année 1956 (I)	3	255—273
Bibliographie historique pour l'année 1956 (II)	4	223—239
CHRONIQUE	1 2 3 4 5 6	
	243 233 275 245 221 211	
INDEX ALPHABÉTIQUE de la revue « STUDII » pour l'année 1956	1	249—252

www.dacoromanica.ro

ÎNTREPRINDEREA
POLIGRAFICĂ nr. 8
BUCUREȘTI

Com. 1782

www.dacoromanica.ro

Lei 6.—